

*Boken om Råån, Rör och Rösen
i Törnskogen*

DEL I

Högröret – centralpunkten för gränser i Törnskogen

2013

Förord

På en orienteringskarta från 1968 – den första över Törnskogen – kunde man se 22 gränsrösen. En lagom utmaning för en orienterare att hitta till. Det fanns några gränser utsatta också. Snart gick det att förstå hur och var gränsrösen sattes ut. Efterhand hittades ytterligare över 100 rösen i det ändå ganska begränsade Törnskogen. Då praktiserades ett annat moment i orienteringskonsten – att lokalisera en punkt i landskapet på en noggrann karta.

Det blev lättare med bra kartor – orienteringskartorna kom ju med åren att innehålla allt fler hållpunkter. Fler stora stenblock, branter, och på de senaste finns också hållmarksytor markerade.

Ett besök på kommunarkivet och besök på Lantmäteriverkets hemsida med historiska kartor visade att det fanns många gränser – och att några ändrade läge under århundradena medan andra består ännu idag.

Till konsten att orientera lades konsten att skilja mellan naturliga stenhögar och sådana som människor har lagt på plats. På de gamla kartorna från 1600- och 1700-talet var varje enskilt gränsröse numrerat och beskrivet. Dels med en text vid symbolen för röset och dessutom i en tabell. Dessa målade beskrivningarna stämmer ännu idag – efter mer än 400 år!

Och sedan – hur överför man gränser som kan ses på kartor från århundraden tillbaka i tiden till en nutida orienteringskarta? Den äldsta kartan från 1635 kan ses mera som en skalsatt skiss än en geometrisk riktig karta. Men den var vackert handmålade på ett stort skinn.

Alla gränser har lagts in på orienteringskartor och några har stakats ut i fält med hjälp av kollegan Thushan från Sri Lanka. Han upptäckte ett nästan helt övervuxet gränsröse på Häradsgränsen. Det sista (?) gränsröset hittades 2013 under några risiga granar vid kanten av ett kärr.

Boken inleds med funderingar och dokumentation kring gamla gränstrakter under järnåldern, gränsrösen utmed fornstigen Långbroleden och en översiktlig diskussion om gränsmarkeringar. Den följs av detaljerad dokumentation av alla olika gränser som har funnits i Törnskogen baserad på äldre och nyare kartor från 1653 till 1990-talet och de gränsmarkeringar som hittats längs gränserna. Till slut finns ett kapitel över ogränsade rösen – tydliga markeringar som det inte finns någon gräns till. De flesta markerar jaktpass i den nordvästra delen av Törnskogen eller stigavsnitt.

Sollentuna oktober 2013

Herbert Henkel

Innehåll

Förord

DEL I

Inledning

- I - Gamla gränstrakter – markerades med runstenar
- II - Gränsrösen utmed Fornstigen
- III - Om råån rör och rösen och andra stensamlingar
- IV – De fyra stora – Gränsrösen vid Norrviken
- V - Högröret – centrala gränspunkten i Törnskogen

1 - Om kartan från **1635** över Törnskogens västra del
och jakten på gränsrösen

2 - **1690** Gränsrösen till ***Geometrisk Charta :Rothsun:*** för *dabj*
belägen uti Sollentuna Häradh och Dito Sochn

3 - Karta **1715** över Edsbergs Säteri

DEL II

4 - Karta över Skiellnora Kungsgård - Storskifte **1778**

- I - Den norra gränsen från röse (g) till röse (k) på Häradsgränsen
- II - Den norra mellangränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor
- III - Den södra mellangränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen
- IV - Den södra gränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen

5 - **1859** Gränser och rösen i nordöstra Törnskogen

- I - Nordostgräns från Hörnröret till Kvarnviken
- II - Fornboda II
- III - Gräns utmed och öster om Fjäturenån

6 - Häradsgränsen i Sollentuna mellan Svarte sten och Fjätursviken

- I - Västra - norra delen från Svarte Sten till Törnskogsmossen
- II - Södra - östra delen från Törnskogsmossen till röret vid Fjätursviken

7 - Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg **1812**

DEL III 8 - Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm
Förändringar av en gräns sedan **1635** sydost om Törntorp

9 - Fantebol och Kohlsta 1778 - 1952

I – Fantebol

II - Kohlsta

10 - Nya kommungränsen från Hörnröret till Fjäturen 1970

11 - Gränser öster om Grönan

I - Gränser öster om Grönan som återges på den ekonomiska kartan från **1970**-talet

II - Gränshaket vid Törntorp och gränsen utmed Långa Myren

III SV-NO parallella skiften i Rotsunda bys skog

IV 1812 och 1864 års gränser öster om Grönan

DEL IV 12 - Sköldnoras avstyckning från Sveaskogs mark, 1990-talet

13 +14 Byggbolagens mark i Törnskogen - JM och HSB

15 - Gränser runt torpen

I - Gränser och rösen runt Emmylund

II - Gränser kring Grönan och Törntorp på kartan från **1812**

III - Yttre gränsen kring Grönan

IV - Yttre gränsen kring Törntorp

V - Manhemsudde

VI - Yttre gräns kring Vaxmoratorp

16 - Gränsplats Snuggtaskan - en tusenårig historia

Avslutning

I Gränser etableras i Törnskogen

II Karta och tabell

III Ogränsade rösen

IV Vandaliserade rösen

V Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet

Efterord

Inledning

- I Gamla gränstrakter – markerades med runstenar
- II Gränsrösen utmed Fornstigen
- III Om råån rör och rösen och andra stensamlingar
- IV De fyra stora – Gränsösen vid Norrviken
- V - Högröret – centrala gränspunkten i Törnskogen

29 sidor

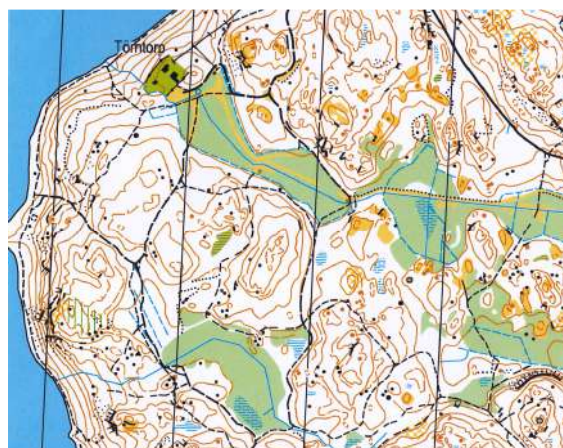

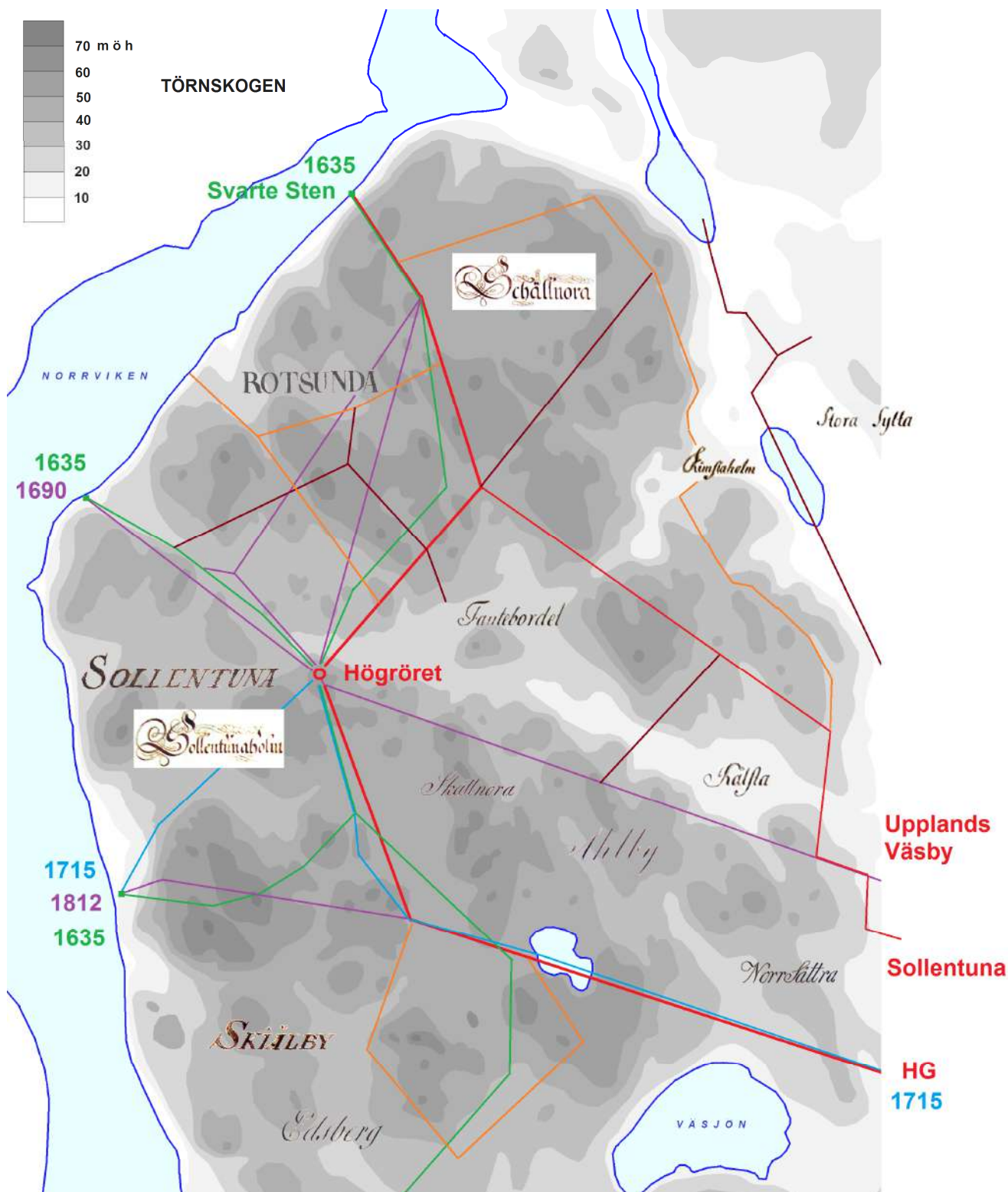
Inledning

Utsnitt över västra Törnskogen från Sollentunas äldsta karta. För Vaxmora äng och Solängen noteras att där fanns en sidvallsäng och en sved. Vid varje gränshörn finns ett röse med beskrivande text som kompletterades i tabellen nedtill höger.

Sedan början på 1900-talet utger Lantmäteriverket ekonomiska kartor. Den nu aktuella för Törnskogen är från 2005 i skalan 1:12500. Samma utsnitt visas på orienteringskartan från 2012 som ges ut i skalan 1:10 000. Gränsen som ses gå diagonalt över kartan är den som kan ses öster om Sollentuna byns skog på kartan från 1635.

Karta över TörnskoGen med 10 m höjdsikt och gränser schematiskt inlagda. Gränser bestämdes i början på 1600-talet till slutet på 1900-talet. Områdesbeteckningarna härrör från kartor ända tillbaka till 1635. Då var Törnskogens västra del utmarker till byarna *Skälby*, *Sollentuna* och *Rotsunda* väster om sjön Norrviken. Hela den östra delen hörde till *Schällnora* (numera Sköldnora) *Kungsgård*.

Den centrala gränspunkten i TörnskoGen är Högröret. Där sammanstrålar minst 10 gränser.

Häradsgränsen (HG) som verkar ha fastställts någon gång efter 1715 men före 1778. Den delade in TörnskoGen i en västlig - sydlig del och i en östlig del. Den var också sockengräns. Därför dröjde det länge innan en vägförbindelse förenade den västliga och den östliga sidan. På 1970 talet ändrades kommungränsen mellan Upplands Väsby och Sollentuna till ett nordligare läge i den östra delen av TörnskoGen.

I - Gamla gränstrakter – markerades med runstenar

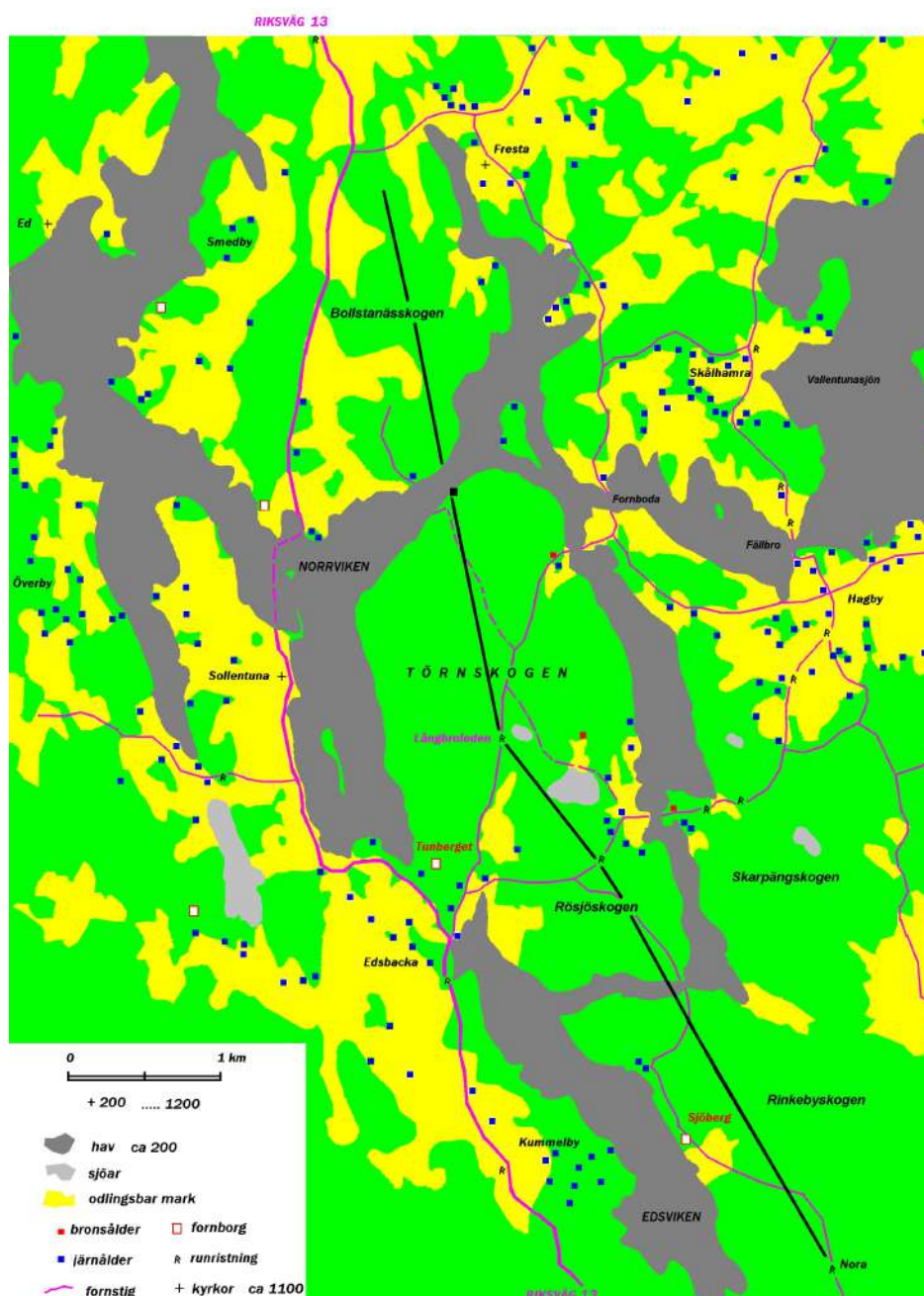
Fanns det gränser redan under järnåldern för 2000 år sedan? Snarare kanske gränstrakter – obygderna mellan de bebodda områdena. Med runstenarna kom antagligen också de första gränsmarkeringarna. Särskilt de runstenar som placerats just i obygderna har en tydlig sådan funktion. De ställdes upp utmed de dåtida landvägarna och markerade olika klaners uppfattning om var gränsen ansågs gå.

I obygderna mellan Hagby och Edsbacka placerade Jarlabankeätten en runsten, **Jarlabankes sten**, mitt i Rösjöskogen intill leden mellan Hagby och Edsbacka. I obygderna mellan Skålhamra och Edsbacka ställde Skålhamraklanen upp **Snuggastenen** intill Långbron över kärret vid Snuggan.

På västra sidan om Norrviken (en havsvik ännu på järnåldern) fanns en mindre vidsträckt obygd – Bollstanässkogen. Här finns en anlagd vägramp nedför sluttningen på Törnskogssidan och en halv väg upp i sluttningen på Bollstanässidan, ungefär vid Stensund. En tid var detta kanske leden mellan bygden vid Edsbacka och bygden kring Smedby i Upplands Väsby. Sundet där Edsån nu flyter var en bred fjärd.

Svarte Sten ligger strax norr om platsen där sundet är som smalast och ungefär mitt i skogstrakten - obygderna. På Vikingatiden började det svarta stenblocket sticka upp ur sjön och blev ett naturligt gränsmärke i det som ännu var en farled. Genom seklerna har gränser gått här och ännu idag markerar stenblocket gränsen mellan kommunerna Sollentuna och Upplands Väsby.

Den vikingatida ”gränsen” mellan de senare häraderna **Sollentuna** och **Vallentuna** kan på goda grunder dras från Svarte sten i sundet via Snuggastenen vid kärret och Jarlabankes sten i sumpskogen till runhällen vid Nora i Danderyd. De som läste runorna förstod att man nu närmade sig ett nytt revir när nya släktnamn nämndes på stenen.

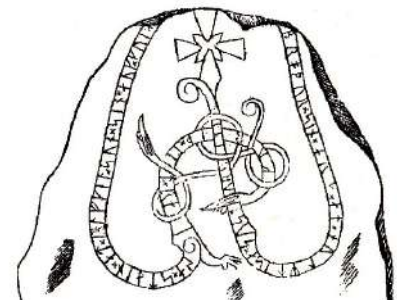
Svarte Sten är ett iögonfallande stort stenblock som nu bildar en liten udde i Norrviken. För tusen år sedan var det en spetsig holme i sundet mellan Törnskogen och Bollstanäs (i bakgrunden). Sundet var länge ett av farlederna till Gamla Uppsala.

Stenen omtalas som gränsmärke 1635, Senare blev den en del av gränsen mellan Vallentuna och Sollentuna härad. Nu är den gränssten mellan Upplands Väsby och Sollentuna kommun.

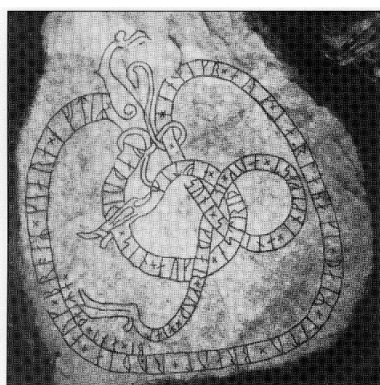
Snuggastenen är rest vid södra kanten av en 50 m smal passage över Törnskogsmossen alldeles väster om Snuggan. Runstenen är omnämnd på kartor från 1635 och 1715 tillsammans med den *jordbro* som byggts över kärret. Brobanken är 2 m djup och har fått en spång i stället för kavlar.

Namnen som omtalas på runstenen hör till *Skålhamrasläkten* som hade sitt revir väster om Vallentunasjön.

Snuggastenen R 8

"GYRID LÄT RESA STENEN EFTER
ULVKEL SIN SON OCH GYE
SIN BRODER OCH EFTER HOLMDIS
SIN SYSTER"

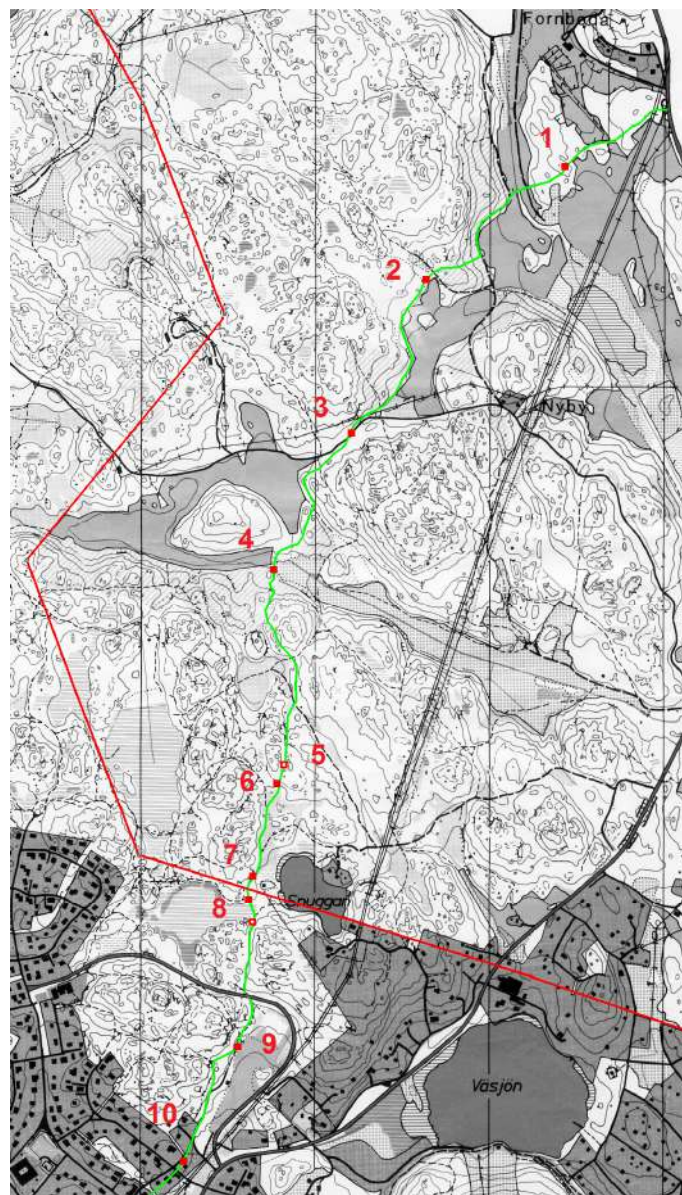
Jarlabankes sten, Södersättra (U 101).

. **"HÄMING OCH JARLABANKE DE
LÄTO RÖDJA VÄG OCH GÖRA BROAR
EFTER SIN FADER (Ingefast) OCH
ESTRID EFTER SINA SÖNER INGFAST
OCH INGVAR. GUD HJÄLPE DERAS
ANDE."**

Jarlabankes sten ligger som ett stort stenblock vid en passage genom Rösjöskogens kärrmarker. Namnen på runstenen hör till **Jarlabankesläkten** som hade sina gårdar öster om Vallentunasjön.

II - Gränsmarkeringar utmed Fornstigen

Fornstigen Långbroleden (grön) går genom Törnskogen från noret vid Fornboda i norr till Edsbacka i söder. Fornstigen ses tydligt i terrängen som vägbank, hålväg, stighak med stenröjda sträckor. Sträckan mellan Edsbacka och Gammelvägen ses i dag bara sporadiskt. Fornstigen var den kortaste vägen mellan Fresta och Edsbacka marknad innan Frestavägens föregångare kom till i slutet på 1700-talet. Att den var i bruk ännu på 1700-talet visar noteringen om kavelbron på kartan från 1715. Vid Snuggan tväras Häradsgränsen (röd) – en sedan länge etablerad gränzson där flera markeringar placerats genom tiderna. Gränsmarkeringarna ligger på ganska jämna avstånd.

1. Gränsröse norr intill Fornstigens högsta punkt öster om Fjätürenån, här sett mot norr. Gränsen följer stigen och den resta mittstenen – visen – är riktad parallellt med gränsen.

2. Stort röse intill Fornstigen. Sockeln är helt övertorvad. Visen är oriktad. Röset är gränsmarkering till avstyckningen Fornboda II.

3. Gränsröse i passet mellan höga berg. Det har markerat den västra gränsen till Rimstaholms marker. Fornstigen går i sänkan bakom granarna.

4. Röse intill Fornstigen i södra delen av passagen över Kohlstdalen, här sett mot söder. Visen är oriktad och röset är den västra markeringen för Kohlsta Hemmans marker.

5. Här passerar Fornstigen högsta läget i terrängen ca 55 m över havet. Stigen har röjts från sten som ligger hopade i en 90 m lång stensträng på östra sidan om stigen. Det stora stenblocket kan vara en stigmarkering (en gräns är inte känd här).

6. Rest stenskiva på kanten av en berghäll ca 20 m väster om Fornstigen, sett mot väster. Det är en del av de parallella skiftesgränserna till Alby i samband med 1778 års storskifte.

7. Sockel till ett gränsröse väster intill Fornstigen. Det kan vara flera gränser som förekommer här (bland annat häradsgränsen).

8. Stensamling intill Fornstigen (sett mot norr) vid det norra brofästet till landbron över Törnskogsmossen. Den har tolkats som det gränsröse som "inte kunde hittas" som det står på kartan från 1635. Vid det södra landfästet till bron har Snuggastenen rests.

9. Troligen gränsröse från 1635 års karta öster intill Fornstigen vid Gustavsberg.

10. Rest sten på en sockel där Gammelvägen gick tidigare – nu på en privat tomt (sett mot öster). Ägaren försäkrade att "stenen alltid funnits där". Kan ha varit gränsmarkering till det tidigare båtsmanstorp som låg i närheten.

III - Om råån rör och rösen och andra stensamlingar

Hur kan man veta att stenhögen som man ser är ett röse och inte en naturlig stensamling?

Det kräver kunskap om områdets naturhistoria och hur naturlig terräng kan tänkas se ut på just den platsen. Alla bergtoppar och sluttningar i Törnskogen har varit utsatta för stranderosion i samband med landhöjningen. Det har medfört att bara de största stenblocken ligger kvar på den plats de hade i moränen. Det omgivande berget är ofta helt rensolat och fritt från finmaterial och mindre stenar. En hög med mindre stenar på en slät berghäll skulle spridas ut av vågorna. Stenar som ses staplade på varandra på en berghäll är ditflyttade av människor. Detsamma gäller upprättstående stenar – de kan inte ha avsatts naturligt och är därför tecken på markeringar gjorda av människor. På några ställen hittades ganska stora stenar onaturligt inkilade i sprickor. Nedanför de rensolade hållmarkerna ligger ofta en ring av mer eller mindre rundade stenblock – en blockkrans. I en sådan terräng är det svårt att avgöra om en stenhög är naturlig eller ditlagd. Nedanför nivån med blockkransen förekommer svallad morän – där de ytnära stenblocken frilagts från finare material. Här är det lättare att avslöja eventuella rösen. På sandiga och leriga marker förväntas större stenar förekomma bara sporadiskt och eventuella stensamlingar är nästan alltid konstgjorda. Till de naturfenomenen hör att stormfällda träd ibland drar med sig även rätt stora stenblock som senare kan se ut som resta stenar. Intill tallstammar ser man ofta att stenblock sticker upp på ett till synes onaturligt sätt.

Kafferöse, stigröse och odlingsröse
– exempel på rösning i annat syfte
än gränsmarkering.

Det finns fler onaturliga stensamlingar än gränsrösen att upptäcka i skogen och vid åkrar. En vanlig sort är *stenringar* efter brasplatser. Men också *odlingsrösen*, som alltid ligger i närheten av tidigare eller fortfarande brukade åkrar ofta alldeles utanför kantdikena. Stenfodrade stolphål kan hittas i närheten av tidigare jordbrukade marker och visar på att där en gång fanns ett stängsel. Det är oregelbundna stenhögar som ibland har lagts på en för jordbruket obrukbar berghäll i åkern. Vidare finns *gravrösen*, ofta symmetriska stensamlingar med en diameter på flera meter. Det är också tänkbart att några gränser har markerats extra detaljerat som hjälp vid jakt eller att man byggt smårösen för att markera jaktpass. Det finns nämligen ett antal rösen som inte passar till någon gräns – trots att det finns så många varianter av gränser. Nya rösen tillkommer antagligen för att markera just jaktpass eller stigar. Slutligen finns små stenringar som byggts för brasan vid kafferasten.

Ett inkilat stenblock ser ut att vara ditsatt. Resta stenar uppkommer naturligt vid rotvältor.

I Törnskogen finns förvånande många konstgjorda rösen och markeringar – långt över 100. Det finns dessutom många odlingsrösen vid de gamla torpen och kring åkrarna i Kohlstadalen. Åtminstone 6 gravrösen har hittats som alla ligger nära fornstigen Långbroleden. Det omfattande rösandet visar dels hur viktigt det var att märka ut ägor i terrängen, men också att det finns mycket spår av människans verksamhet. Många gränsmarkeringar har bevarats över 400 år genom att skogsbruket har varit lågintensivt utan tunga maskiner och att bara få nya vägar blivit anlagda. Den långa tiden har dock gjort att de äldsta lämningarna är starkt övertorvade. I några fall kunde man endast se spetsen på ett röses vise sticka upp över grönskan. Ett stort röse med bred sockel var så övervuxet med mossa att gränsens ägare trodde att det var en stenhög. Utmed de yngre gränserna ligger markeringarna mycket tätt, ibland är det mindre än 150 m mellan gränsrösen.

Nya rösen har tillkommit

- 1 – vid norra 5-rösberget ca 40 m söder om huvudröset (bilden nedan).
- 2 – öster om Emmylundsmossen på en uppstickande sten
- 3 – öster om Långa Myren mellan bergkant och en stubbe
- 4 – mellanstort röse med riktad skiva 7 m norr om Häradsgränsen.

Olika sorters gränsmarkeringar

I Törnskogen hittar man alla sorters gränsmarkeringar. Det äldsta och på de gamla kartorna mest omskrivna sättet är markeringar med ett **5-stena råå**. Det består av 4 mindre stenar, ofta orienterade i nord-syd och väst-östlig riktning, med en större rest sten - en **vise** i mitten. När det står **beskedligt 5-stena råå** på kartan betyder det ett **gediget** eller **tydligt** röse. Mittstenen kan vara en stenskiva som orienterats i gränsens riktning. Efterhand blev gränsrösets konstruktion mer imponerande för de viktigaste gränserna. Det kan eskalera till regelrätta anläggningar som dominerar en hel berghäll med flera stora rösen och några mindre. Med nya tider användes nya material som cement och stålrör för att markera gränser i terrängen.

5-stena råå med 4 liggande mindre stenar och en rest vise i mitten. När gränsmarkeringen, nr 20 på kartan återupptäcktes syntes bara den med ljusa lavar bevuxna översta delen av visen. (Röset är 1635 nr 20 som hittades via kartan från 1715).

Så här kan en hierarki av gränsmarkeringar gestalta sig i ett så litet område som Törnskogen:

Uppbyggda gränsmarkeringar med en:

- upp till flera meter bred sockel och ibland flera mittstenar (t.ex. utmed häradsgränsen - det var mycket viktigt att veta i vilket härad man är),
- tydlig sockel och en stor mittsten – viktiga hörnpunkter på gränsen mellan byar,
- enkel stenring och rest mittsten, ibland riktad – gränsen mellan skiften, 5-stena råån
- stenskiva som stötts av några stenar (även för stigmarkering),
- några upplagda stenar (d:o),
- rad med stenar.

Andra markeringar:

- cementsölp och stålrör (ibland tillsammans med ett röse),
- färgade ringar på träd (ibland målade sidor eller toppen på gränsrösets vise),
- rågång ofta i kombination med ringar på träd och gränsrösen (häradsgränsen),
- väg eller stig (Nybyvägen),
- stängsel och taggtråd (som rester i träd).

Naturliga fenomen:

- karakteristiskt stort stenblock (ibland tillsammans med ett röse), **Svarte Sten** och **stenskärva mellan tvenne berg**,
- höjdpunkter på berghällar,
- bergbranter,
- åkerhörn och åkerkanter (Kohlstadalen),
- vattendrag (delar av Fjäturenån).

Utmed fornstigen Långbroleden finns 6 gränsrösen placerade vilket visar att stigen varit känd och använd under lång tid. Stigens nordostliga del (öster om ån mellan Fjäturen och Kvarnviken) var en allmänning och där gick den gamla vägen både till Nyby och Skällnora.

Vid en del större rösen har kommunens orienteringssektion haft fasta kontroller (vinkeljärn med en siffra, ungefär 75 stycken). Kommunen har placerat polygonpunkter nära gränsrösen som markerats med ett järnrör försett med en grön skylt som visar avstånd och riktning till punkten. Det senaste tillskottet är stigmarkeringar där en större sten eller två lagts intill stigen (så är Naturskyddsföreningens stigar märkta), och rösen som markerar jaktpass. En del av skiftesgränserna i Alby- och Rotsundadelen av Törnskogen har markerats med utlagda stenar mellan mera regelrätta rösen.

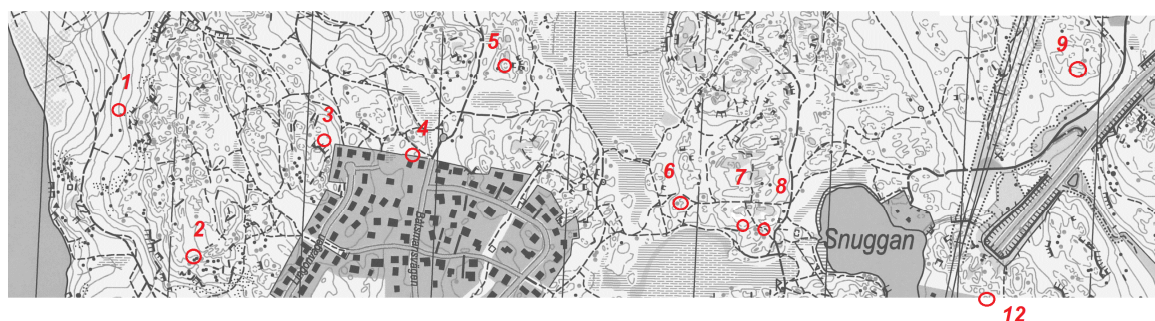
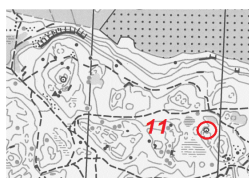

Stålrör i marken, taggtråd(rester) i träden och stenfodrade stolphål är också gränsmarkeringar.

När stängseltråd blev vanligt i början på 1900-talet försågs några då aktuella gränser med järntråd. Sen tillkom taggtråd i samma syfte – att se till att kossorna på skogsbete höll sig till rätt mark. Fortfarande hittar man rester av stängsel- och taggtråd inspikad i träd. De senaste gränsmarkeringarna är mera prosaiska: Ett järnrör som borrats ner i berggrunden eller slagits ner i marken. I dag räcker det med att gränser finns utsatta på en karta och är lagrade i en databas.

Gränsrösen har raserats

Nära bebyggelsen kan rösen vara raserade. Stenarna har använts för något närbeläget ändamål. Ibland har mittstenen fallit omkull och bara stenringen skvallrar om att det funnits ett röse på platsen. Annan förstörelse kan orsakas av träd som har växt nära eller i röset och stormfällts. Ren vandalisering förekommer också – visen vräks omkull eller kastas iväg. I avslutningskapitlet del IV redovisas detta närmare. (Under den tid som rösespaningen har gjorts har det förekommit att samma gränsröse påverkats flera gånger).

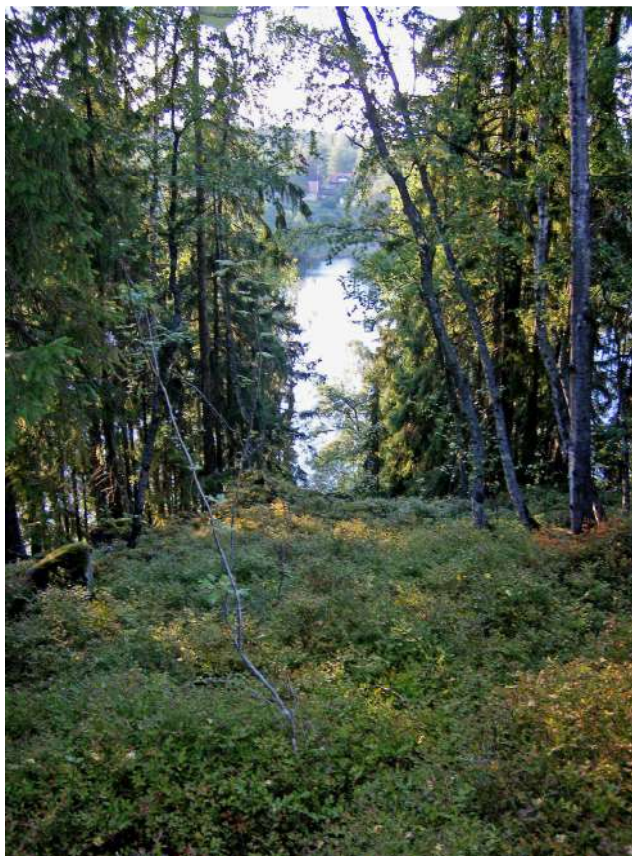
Rågångar

En rågång är en uthuggen lucka (gång) i skogen mellan gränsmarkeringar (råån). Ofta går en stig utmed rågången vilket tyder på att gränsen kontrollerades regelbundet. Utmed rågången kan träd vara märkta med markägarens färg eller symbol. De märkta träden fick stå kvar vid avverkningar och en del har nu fått anseelig ålder. I Törnskogen kan man fortfarande se dessa markeringar trots att många gränser nu har upphört att vara aktuella genom att kommunen har köpt marken (men fastighetsbeteckningarna är kvar).

En vit ring + krona eller bara en krona markerar Sveaskogs (fd. Domänverket dvs kronans) mark,
gul ring gäller för fd. Edsbergs och Sollentunaholms mark (numera Sollentuna kommun),
röd ring för fd. JM Byggs mark (tidigare Alby, numera Sollentuna kommun).

Häradsgränsens rågång når ner till Svarte sten vid Norrviken. Ibland målas trädringar på båda sidor om en gräns eller flera ringar på ett träd. Sådana gränsträd fällt ogärna. Vid Sveaskogs gräns, markerad med en krona på träden, hjälper myrorna till att vakta gränsen.

Var lade man ut gränserna i terrängen

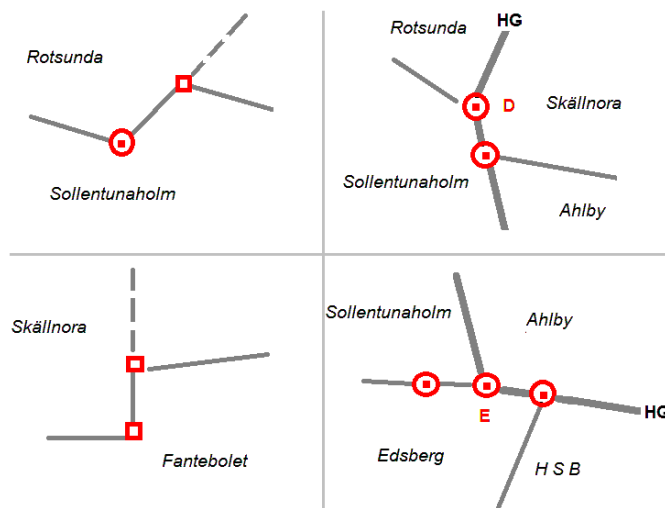
Man kan också fråga sig när och varför det började bli viktigt att markera gränser. Äldre gränser följde gammal hävd och kunde vara lite svävande tills de markerades på särskilt sätt. Exempel på detta är gamla vägar. Gränsen blev då ett ingenmansland som inte tillhörde de angränsande "markägarna" och där man kunde färdas fritt. Ett annat exempel är vattendrag, som också kunde vara en sådan allmänning. Principerna för gränsrösenas placering och utformning har varierat genom tiderna. Efterhand ändrades sättet att placera rösen – från lägen intill passager i terrängen till placeringar på höjder och utmed kilometerlånga raka linjer. Sedan bestyckades hela gränsen med rösen, ibland med mindre än 150 m avstånd. De viktigaste rösena byggdes också på. De omnämns som *5-stena rån* på 1635 års karta men består nu av bastanta socklar med väl synlig vise (mittsten) och ibland flera vise, som på Hörnröret. För de allra senast tillkomna gränserna finns ibland smårösen utmed gränslinjen. Därför kan det finnas en hel skala med rösestorlekar utmed en gräns.

Några rösen har givits egna namn och på äldre kartor beskrivs deras utseende noggrant – antagligen så som de var kända i folkmun. De allra flesta rösen, förmodligen alla, finns kvar – det gör Törnskogen antagligen till landets mest rösetäta område.

Tidigare var hela skogen betad och därmed var sikten antagligen betydligt bättre än vad den är nu när sly får växa upp fritt efter egen förmåga.

Sneda anslutningar av nya gränser till äldre

Vid senare tillkomna gränser ansluts dessa ibland vid sidan om redan befintliga rösen eller med nya rösen på den befintliga gränslinjen. Två exempel berör anslutningar till Häradsgränsen (HG) vid Högröret (D) och Röret vid Slätmossen (E), där nya gränser ansluts till ett mindre röse ca 20 m vid sidan om huvudröset. Av dessa exempel kan man dra slutsatsen att liknande gränshak som kan ses utmed andra gränser så sent som på 1950-talet har haft en liknande funktion, även om det anslutande röset saknas (eller är raserat) och en av gränserna inte längre är i bruk. Ett sådant fall är gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm sydost om Törntorp och ett annat avser gränsen mellan Skällnora och Fantebolet.

Två hörnpunkter på Häradsgränsen i Törnskogen är särskilt rösebestyckade. **Röret vid Svinstamossen** (B) är inte längre bara ett rör utan fyra. Gränsen gör en liten riktningsändring som har gjort att hörnpunktsröset flankeras av ytterligare två rösen som markerar de båda riktningarna. Ca 40 m nordväst om huvudröset och dess nordvästliga riktningsmarkör finns ytterligare en markering på gränslinjen i form av en liten stenhög. Ca 40 m söderut från huvudröset har ett röse byggts helt nyligen (troligen 2012), som inte ligger på den sydöstliga gränslinjen. **Högröret** på Häradsgränsen (D) är Törnskogens centrala gränspunkt – här strålar minst 10 gränser från olika tidsperioder samman. I ett av fallen har en ny gräns anslutits till ett biröse ca 30 m söder om huvudröset. De andra sammanstrålar i huvudröset. I Häradsgränsens riktning mot nordost finns en rest sten ca 30 m från huvudröset. Ca 20 m mot sydost ligger ytterligare ett röse – vars gränsfunktion inte klarlagts men de vitmålade ringarna på träden till den tidigare Sveaskogsgränsen ansluter till det röset.

Förutom dessa fall med mångrösen kring en hörnpunkt så har den öst-sydöstliga gränsen mellan Skällnora och Ahlby på ett ställe försetts med två rösen med ca 30 m avstånd, dock utan att gränsen ändrar riktning där.

Häradsgränsen var uppenbarligen viktig att markera. Till den ansluter också många andra gränser. Det märks på gränsrösenas ståtliga utformning. (I dag är den delvis gräns mellan Sollentuna och Upplands Väsby kommun). Den ger exempel på alla sorters olika gränsmarkeringar med en naturlig sten i nordväst, Hörnröret med tre vise och de ovan beskrivna fallen med mångrösade hörnpunkter. Där ingår också en gränssten vid Frestavägen, som dock inte står på gränslinjen och en ståligt anslutning till gränsen mot Täby.

Hur kan man hitta gränser och rösen som är markerade på gamla kartor som ibland saknar norrpil och som har skalan i alnar?

Kartor var unika dokument. Ibland gjordes kopior på dem med intyg om riktigheten. Vid nya gränsförhållanden hittade man kanske inte de äldre kartorna och man fick gå på hörsägen om var gränserna och rösen fanns. Det var heller inte lätt att hitta i Törnskogen och gränsrösen kunde med tiden döljas i grönskan.

Man behöver några punkter som finns på nutidens orienteringskartor för att skala avstånd och några tillräckligt stora landskapselement för att få jämförbara riktningar. Sjön Norrvikens östra strand kan användas för att lista ut hur norr-riktningen låg på äldre kartor. De rösen som direkt kan kännas igen från beskrivningen och som finns på orienteringskartan eller är kända i terrängen används för avståndsskalning. Användbara exempel är rösen på Häradsgården som figurerar på de flesta äldre kartorna över Törnskogen. Riktningar och avstånd kan sedan läggas in på orienteringskartan och mellanliggande hörnpunkter placeras i sin relativa position. Det visade sig att det kan finnas både riktnings- och avståndsfel. I de fallen försöker man lista ut vilken av punkterna som har använts vid skalningen som kan ligga fel. Olika skalfaktorer används då för olika delar av kartan. Vinklarna mellan olika gränser visade sig ofta stämma väl mellan olika kartor. När kartans geometri är mera skissartad, som på 1635 års karta, har kartritaren försökt behålla längdmåtten mellan gränsrösen men istället veckat gränsen mellan Norrviken och Högröret.

IV De fyra stora

Gränsrösen vid Norrviken

Sjön Norrviken sänktes 1852 för att få mera odlingsbar mark. På låglänta ställen ändrades strandlinjens läge drastiskt. I sluttningen på östra sidan av Norrviken blev skillnaden före – efter avsevärt mindre. Några gränsrösen som tidigare låg nära stranden kom att ligga längre bort och högre upp i terrängen och så småningom doldes de alltmera av den nya vegetationen som flyttade fram till den nya stranden. Byarna Rotsunda, Sollentuna, Kista och Skälby hade sina utmarker på den östra sidan av Norrviken som allmänningar.

Gränserna för byarnas intresseområde markerades med stora rösen – förmodligen redan långt före 1635 när de först beskrevs på en karta.

Dessa 4 stora rösen är norrifrån: Svarte Sten, Rotsundas rör, Röret vid Vaxmora äng och Röret vid Solängen. Av dessa är namnet Svarte Sten angivet på kartan från 1635.

Svarte Sten var på 1600-talet en liten holme som låg utanför stranden. Efter sjösänkning har klippblocket blivit en udde på stranden. I sluttningen har en rågång tagits upp. Än i dag är den en gräns – nu mellan Sollentuna och Upplands Väsby kommun

Rotsundas Rör ligger nu så långt upp från stranden att det inte kan ses från sjön. Sockeln och visen är mossbelupna. På kartan från 1635 saknas beskrivning av röset.

Det är än i dag gränsmarkering för det sydvästra hörnet till en tomt där Törntorpet ligger.

Röret vid Vaxmora äng ligger i södra kanten på det som 1635 betecknades som sidvalls äng. Sockeln håller på att slukas av århundraden med växtavlagringar. Röset ligger nu en bit från stranden och kan inte längre ses från sjösidan.

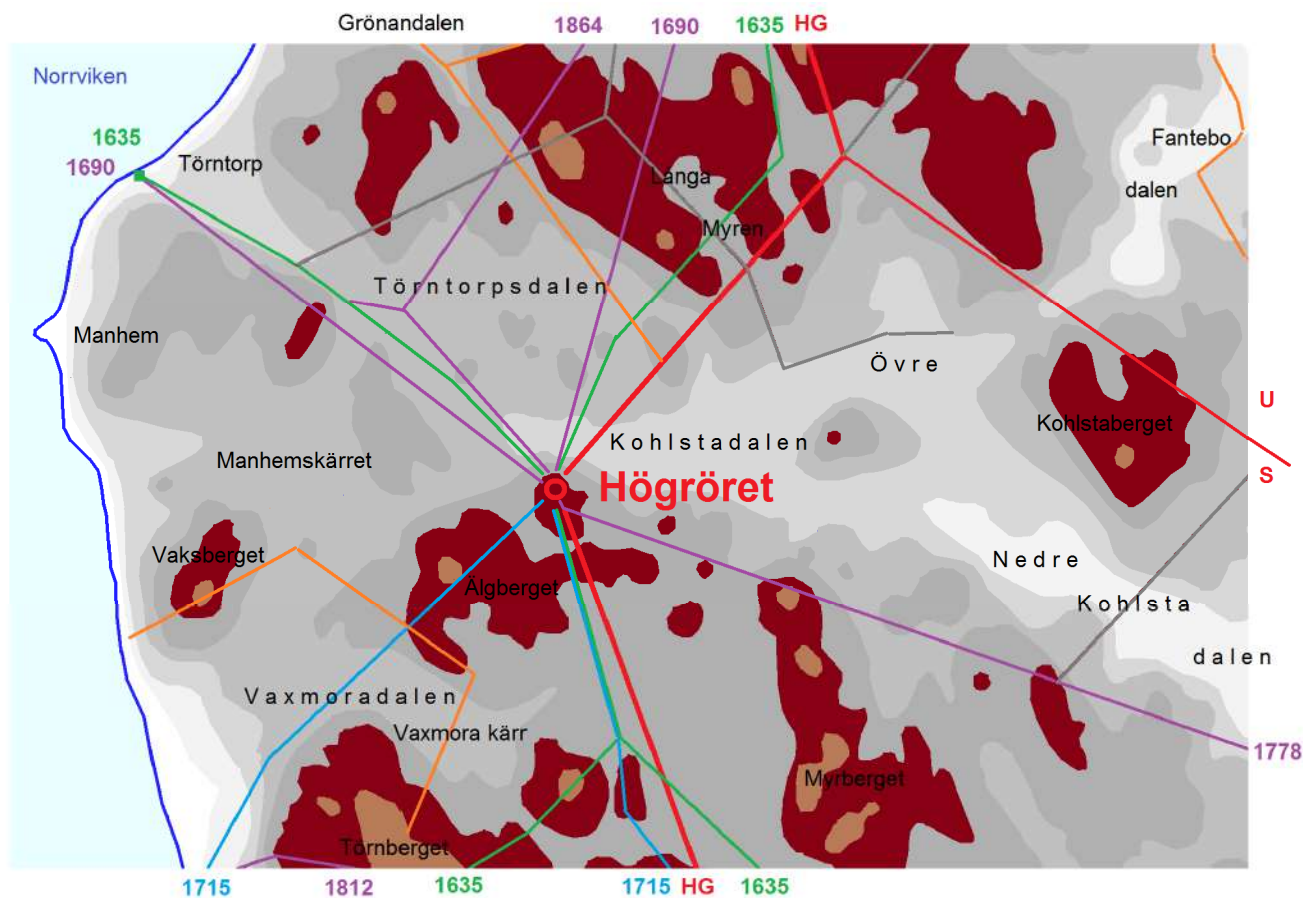

Röret vid Solängen låg på 1600-talet på en klippavsats som stack ut i sjön. Rösets stenar var redan då utspridda men i sitt rätta läge. Man brydde sig tydligen inte om att återställa röset. Än i dag ses de 5 stora stenblocken som en gång var ett stort röse ligga på sin berghylla - men nu går en strandstig nedanför branten.

V - Högröret centralpunkt för Törnskogens ägo­gränser 1635 – 1990

Ett uppstickande drygt 60 m högt litet berg med en mycket brant nordsida vid västra kanten av åkermarken i Övre Kohlstadalen (här sett från öster) blev centralpunkt för ägo­gränser i Törnskogen.

Där sammanstrålar minst 10 gränser som har haft rättsverkan under olika perioder. På kartan med 10 m höjdsikt visas terrängen med samma höjd som Högrörberget med mörkbrun färg och högre terräng med ljusbrun.

Från bergets nordöstra hörn ser man ut över Övre Kohlstadalens ännu brukade åkermark.

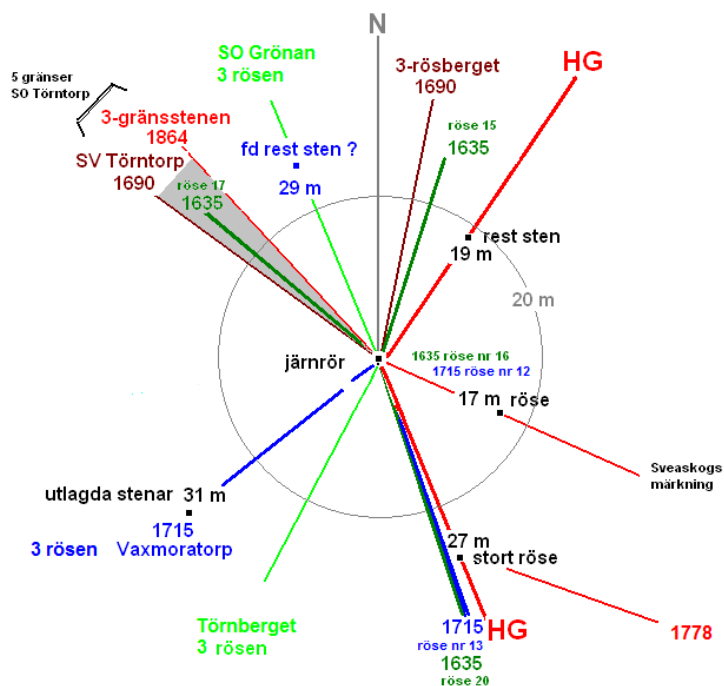

När skogen var betad och jordbruket hade sin största utbredning i Törnskogen var sikten i terrängen betydligt bättre. Det lilla berget kunde då ses från flera håll. Gränsröset på berget omtalas redan 1635 på en karta med texten ***Här är en Rösa i hvilken visen står mitt uti Rösan.*** På kartan från 1715 står röset omtalat som: ***en lång fyrkantg sten står lös uti en stenrösa på ett högt berg.*** Visen är i detta fall oriktad dvs. en smal upprättstående sten och inte en stenskiva. Senare tillkom egna namn på de större gränsmarkeringarna som hörde till Häradsgränsen. Gränsröset på det uppstickande berget kallades då för **Högröret** och verkar ha fått behålla det utseende det hade i början på 1600-talet. Häradsgränsen genom Törnskogen placerades vid Fantebols västligaste jordbruksmark. Det området var under odling långt innan den östra delen av Törntorpsdalen blev uppodlad.

Huvudröset kan ses på bokens titelsida där det får symbolisera det ganska omfattande gränsdragandet i Törnskogen. Berget försågs med ytterligare ett stort röse när Skällnora Kungsgård blev storskiftat 1778 och gränsen mellan Alby och Skällnora anslöts till Häradsgränsen söder om Högröret. Sedan början på 2000-talet ägs marken kring Högrörsberget av Sollentuna kommun och därmed har gränsernas betydelse i princip upphävts.

Över bergets norra sida går naturstigen *Urtid-Istid-Nutid* och på den nordöstra sidan finns en sedan länge känd brasplats på en slät hälllyta. Invid brantens östra sida har ett jordsked kanat nerför bergsidan och landat som en utskjutande moräntunga på lerakern nedanför. Bergtoppen där Högröret ligger är starkt förklyftad och själva röset ligger överst på en liten slät hälllyta.

Skissen visar Högröret som den centrala gränspunkten i Törnskogen. Förutom de kända gränserna har 2 riktningar märkts ut (ljusgrönt) där 3 gränsrösen ligger på linje med Högröret.

På ca 17 m avstånd mot SO från huvudröset finns en rund stensamling som tolkats som ytterligare en gränsmarkering. I linje med den och huvudröset har Sveaskog märkt träden med vit ring och vit krona. På den ekonomiska kartan följer gränsen däremot den som anslöts i samband med storskiftet. Utmed häradsgränsen har en sten rests och på gränsen från 1715 ligger en samling stenar som kan ha varit en gränsmarkering.

Gränsen mellan Rotsunda bys skog och Sollentuna bys skog som kan ses på kartan från 1635 går mellan ett stort röse vid Norrviken SV om Törntorp till Högröret. På sträckan har två mellanrösen placerats. Gränsen bildar då en mot norr buktande linje och följer passagen i terrängen mellan västra Törntorpsdalen och västra Kohlstadalen. Av någon anledning har just den gränsen ändrats hela 5 gånger med alla varianter inom ca 100 m från varandra. Den sektorn har markerats med grått i skissen över gränsmarkeringar på Högrörberget. Fenomenet beskrivs detaljerat i nästa kapitel.

Mot nord-nordväst hittas 3 gränsmarkeringar på en linje till det sydöstra hörnet på Grönans ängsmark. De har emellertid tolkats att tillhöra andra gränser än en som utgår från Högröret.. På motsvarande sätt ligger 3 rösen på en linje mot syd-sydväst till Törnberget. Linjen begränsar Vaxmoratorps åkerareal i öster. Även dessa gränsmarkeringar har tolkats tillhöra andra gränser. Det kan dock tänkas att de har placerats i siktlinjen till Högröret.

Häradsgränsen gick länge genom Törnskogen och markerades med ett antal bastanta gränsrösen och var samtidigt socken- och senare kommungräns. På 1970-talet ändrades kommungränsen mellan Upplands Väsby och Sollentuna till ett nordligare läge med utgångspunkt från Hörnöret som ligger närmast nordost om Högröret.

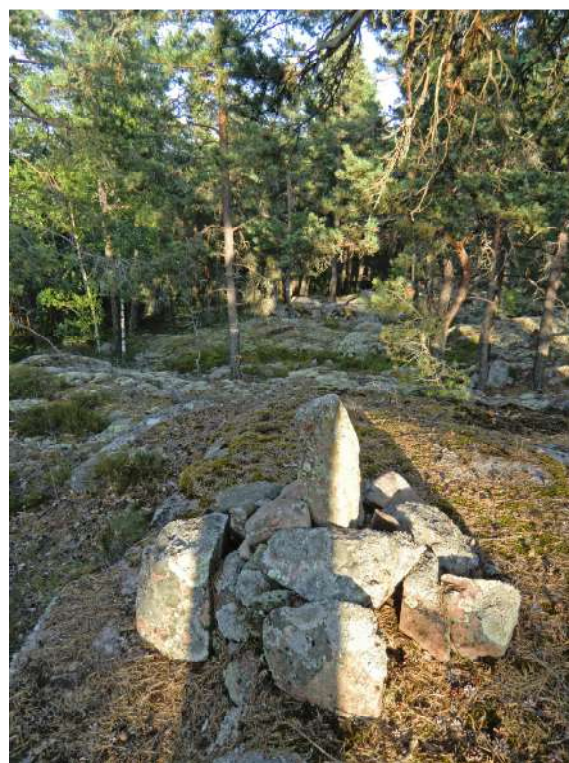
Högröret har också försetts med ett gulmålat järnrör som borrar ned i berghällen alldeles söder om huvudröset. Det inträffade antagligen i samband med avstyckningar som olika byggbolag köpte.

Det andra stora röset på Högrörberget ligger 27 m syd-sydöst om huvudröset nedanför en bergkant. Det har en bred sockel och en oriktad vise. Här sett mot nordväst.

Stensamlingen sydöst om huvudröset ligger i linje med märkningen av Sveaskogs gräns som ses i bakgrunden och i linje med huvudröset. Stensamlingen har tolkats som ytterligare en gränsmarkering - här sett mot sydost

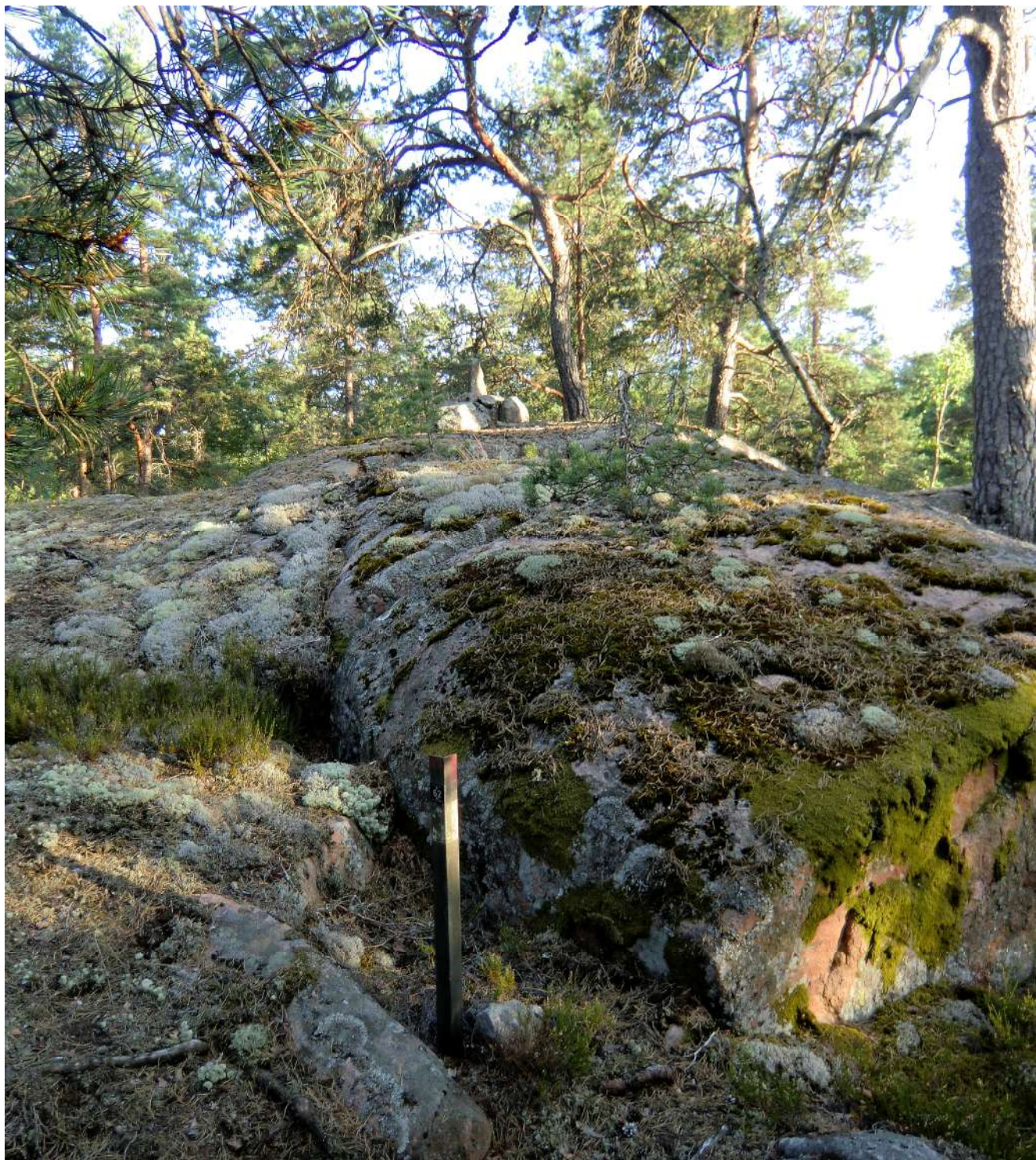
Toppen på det sydöstra röset skymtar i siktlinjen från Högröret till höger om den ringmärkta tallen i mellangrunden.

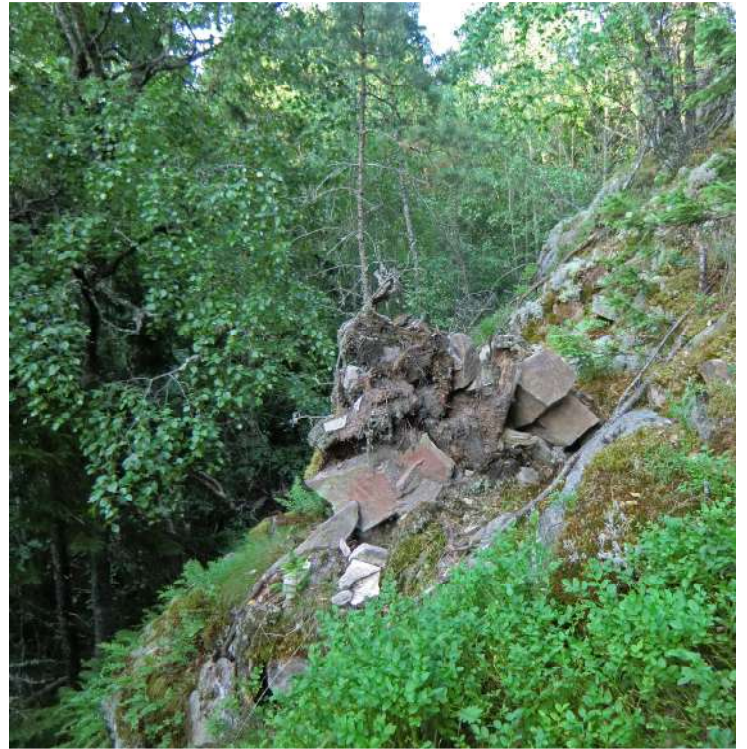
På Häradsgården nordost om huvudröset har ett stenblock placerats ca 19 m från huvudröset. Högröret ses till vänster i bakgrunden.

I riktningen för 1715 års gräns hittades en stensamling ca 31 m från huvudröset på en bergshylla. Det kan ha varit en hjälpmarkering till gränsen.

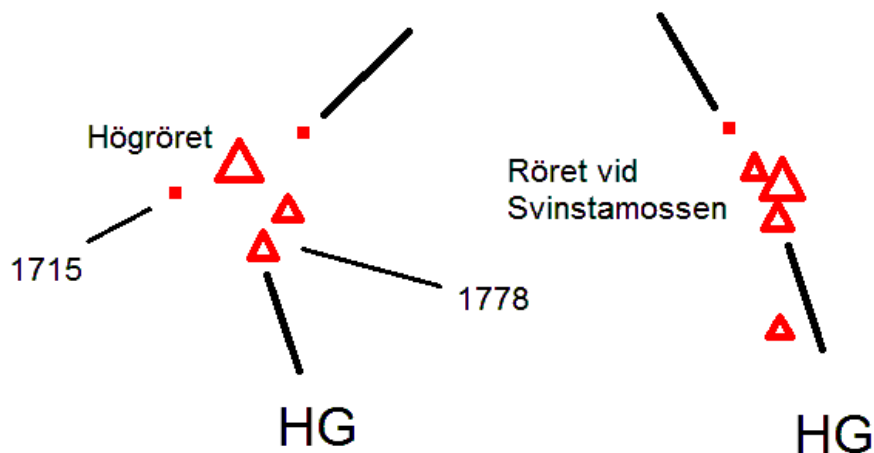

Den fasta orienteringskontrollen nr 62 (av ett 70-tal i Törnskogen) från Turebergs IF orienteringssektion var markerad med ett vinkeljärn som hittades intill huvudröset.

Stensamling eller rotvälta stenar? På bergets norra sluttning ligger en stenhög med ett litet större stenblock på siktlinjen mot nordväst till närmaste gränsröse på en av Mittholmarna. Det kan lika gärna vara en hög med stenar som höjts upp i samband med en rotvälta. Ett färskt exempel på effekten kan man se i närheten i den branta nordsluttningen. Där kommer stenblocken att rasa ner när rötterna har förlorat greppet om dem.

Med anledning av de många gränsmarkeringarna kallas Högrörberget, som ligger mitti Törnskogen, också det *Södra 5-rösberget* – till skillnad från det *Norra 5-rösberget*, som ligger intill Emmylundsmossen (som tidigare kallades Svinstamossen) i norra Törnskogen. Skissen visar de gränser som ansluter till huvudröset vid de båda platserna.

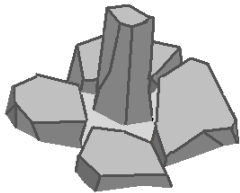

1

*Om
kartan från 1635 över Törnskögens västra del
och
jakten på gränsrösen*

16 sidor

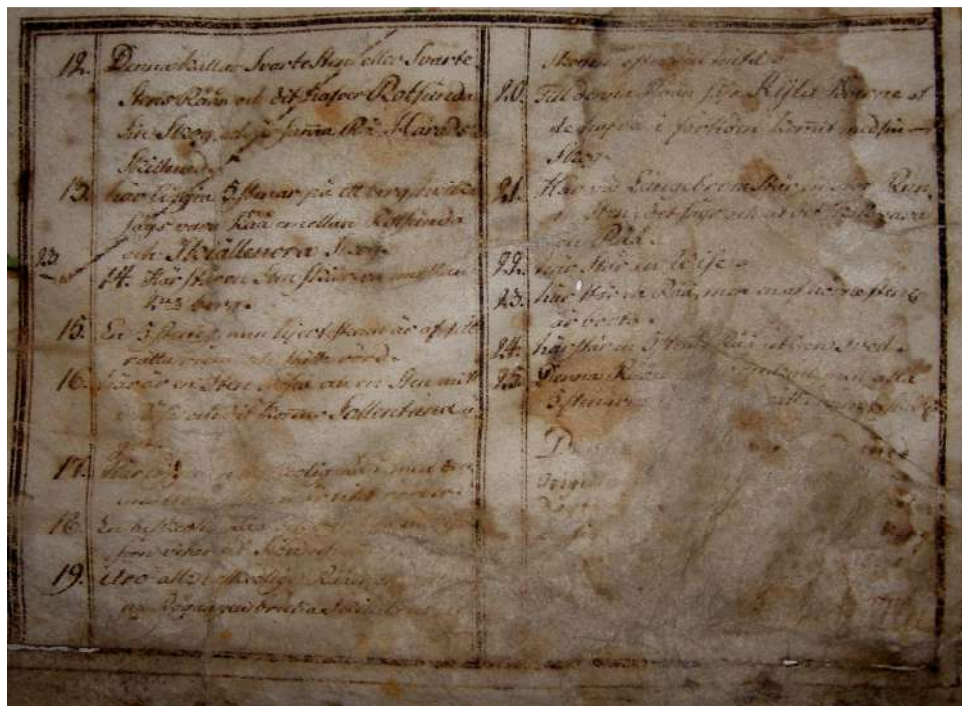

Om
kartan från 1635
över Törnskogens
västra del
och
jakten på
gränsrösen

Kartan från 1635 avser 9 byar i
Stockholms Höfdingadöme
Sollentuna Härad och Sochn.
Den är författad av lantmätaren
i Upland, Tomas Christiernssen,
ritad på kalvskinn och finns i
Sollentuna kommuns arkiv.

På kartutsnittet över Törnskogen
finns en tabell med beskrivning
av de enskilda gränsrösen.

Texter som står intill rösemarkeringarna på kartan är angivna med fetstil / texter som står i tabellen där rösenä förtecknats anges med vanlig stil. *Otydda bokstäver och svårtydda ord skrivs med lutande stil och ? Kommentarer till rösenas nuvarande skick och läge ges med mindre stil.*

12. Svarte sten eller Svarte stens Råå / Denna kallas Svarte Sten eller Svarte stens Råån och dit hafver Rotsunda sin skog och är samma Rå Häradsskillnad.

Tydlig spetsig uppstående stort svart stenblock vid stranden – före sjösänkningen en udde utstickande i sjön.

13. Här ligger 5 stena / Här ligia 5 stenar på ett berg hvilka sägs vara Råå emellan Rotsunda och Skällnora Skog.

Nu finns tre rösen här, varav ett större och två mindre. Det mindre södra röset liknar ett 5-stena rå.

14. Här står en Sten Skärfva imellan 2^{nne} Berg / Här står en Sten Skierva emellan 2^{nne} berg.

Stort något skivformigt stenblock som ligger på tvären i en smal passage mellan kanterna på omgivande högre belägna hållmarker. En urgammal stig (som ännu syns) mellan Kohlstadalen och Grönandalen kan ha gått här.

15. En 5 stenig Råå men hjertstenen ligger litet å list ? / En 5 stenas men hjertstenen är af sitt rätta ställe rörd.

Övertorvat röse på en bergkant intill stig eller passage mellan Kohlstadalen och Törntorpsdalen. Mittstenen ser ut att vara vält.

16. Här är en Rösa i hvilken visen står mitt uti Rösan / Här är en sten Rösa ? och en sten mitt i Rösa och dit komer Sollentuna skog.

Stort röse med rest sten på bergstopp. Nu finns flera mindre rösen och resta stenar i närheten.

17. Här ligger en Råå hvilken den hörnsten är borta ?...litet letat vägen så att ..his...intot ligger i sitt valta rum / Här ligger ...olig

Övertorvat 5-stena som saknar den södra hörnstenen intill stig eller tidigare passage mellan Kohlstadalen och Manhemskärret

18. En beskedlig Råå en vise visar åt sjön och den andra visar till skogs / En beskedlig Råå.....som visar åt sjön...

Tydligt röse som är utdraget i riktningen parallell med gränsens. Möjlig passage mellan berghällar och kärr österifrån (Kohlstadalen) till Törntorpsdalen. Mittstenens topp är vitmålad och röset ingår i en nuvarande gräns. Efter avtorvning syntes den andra lägre visen öster om mittstenen i gränsens riktning.

(11). På kartan markerat som gränsröse vid sjön Norrviken, men utan numrering (numret har antagits för att få en enkel referens till kartan). Stort röse en bit ovanför den nuvarande stranden söder om Törntorp.

**19. Äro alla beskedliga rån ... bruka ... Skiälby efter sin häfd.
Äro goda beskedliga rårar och till denna rågången bruka Skiälby boerne skogen efter sin häfd.**

Fyra gränsrösen, alla betecknade med nr 19, är markerade på kartan utmed en bågformig gräns fram till nr 20. Gränsen går utmed södra kanten på Vaxmora äng – som på kartan betecknas som sidvallsäng och i den norra delen som sved (Här har de givits nr 19a...19d för att få en enkel referens till kartan).

19a. Tydligt och stort röse nära den tidigare stranden söder om ängskanten.

19b. Hög mittsten omgiven av 4 glest liggande rätt stora block. Ett par orienterat i S-N-riktning, det andra V-Ö.

19c. Tydligt 5-stena röse på en berghylla som nu är en del av den tidigare gränsen mot Sollentunaholm.

19d. Övertorvat litet röse intill en stig som kan ha varit passage från Törnskogsbäckens dalgång till Vaxmora. Mittstenen saknas men stenarna är orienterade ungefär S-N och V-Ö.

20. Till denna Råån säja Rijla boerna at de hafva i förtiden komit med sin skog.

Övertorvat litet 5-stena på flack i myren utskjutande berghäll och intill ett stenblock.

21. Här står en Runne Sten. Här vid Långbron sägs skall vara en Råå ej kunde hitta ho igen

Stensamling vid norra brofästet till Långbron, väster om Fornstigen. Av RÅÄ bedömt som ev. gränsmarkering.

Här vid Långebron står en stor Rune Sten, det sägs ock at det skall vara en Råå
(samma text i en avskrift från 1842– där man inte skiljer mellan runstenen och röset).

Snuggastenen.

22. Här står s.... / Här står en wise...

Fem mossbelagda stenar i en gles ring med liten mittsten intill Fornstigen (och senare körvägen till åkermarken norr om Gustavsberg). Ingen vise.

23. Här står en Råå, men en af hörnstenerne är borta.

Något raserat röse intill stig eller passage från Edsängen till Solängen.

24. Här äro 5 stenar uti en sveda / Här står 5 sten Rå uti en Sved

Bebyggt område – har inte kunnat hittas. Möjligen de tre rätt stora stenar som kan ses vid hörnet av bebyggelsen vid foten av en sluttning (passage?). Sved syftar antagligen på Solängens just röjda mark.

25. Denna Rösan ligger omkull men stenarne äro beskedliga och ligga behållna vid skjelva rummet / Denna Rå ligger omkull men alla 5 stenarne ligga i sitt rätta rum beskedligt.

Något utspridda stora stenblock på en utskjutande berghylla ovanför den dåtida stranden till sjön Norrviken. En spetsigare sten ligger vält vid sidan.

Det finns också texter utmed några av gränserna:

Den nordöstra gränsen: Här *ine* vilja Rotsunda komma sig till skog.

Den mellersta gränsen: Till denna Rågången brukar Skiälby skogen efter sin häfd.

Den södra gränsen: Denna Rågången vilja Kiesta Boerne koma sig till Skog med.

Texter för de tre avgränsade områdena: (norra- ingen – Rotsunda), mellersta: Sollentuna Byns Skog, (södra – ingen – Skälby)., samt texten i det gröna området vid nuvarande Vaxmora torp, norra delen: Sved, södra delen: Sidvall äng *Egas*....

Det finns inga torp i Törnskogen på 1635 års karta. Vid Vaxmora äng antecknas i norra delen *Sved* och den södra *Sidvalls Äng..Egas*...

Ett **5-stena rå** består av 4 glest lagda stenblock som orienterats N-S och V-Ö, och en vise – en rest sten i mitten. De är inte särskilt stora, ca 1 m och olika senare tiders rösen (som ofta är en stenhög – röse – med en mittsten i). Tecknet för rå, fem punkter, har använts för alla hörnpunkter på kartan, även för 12 och 14 som båda är naturliga stenblock. Begreppet *berg* avser berghäll och ordet *beskedliga* har tolkats som rediga, ordentliga.

Rekonstruktion av rösenas läge och hur de hittades till slut

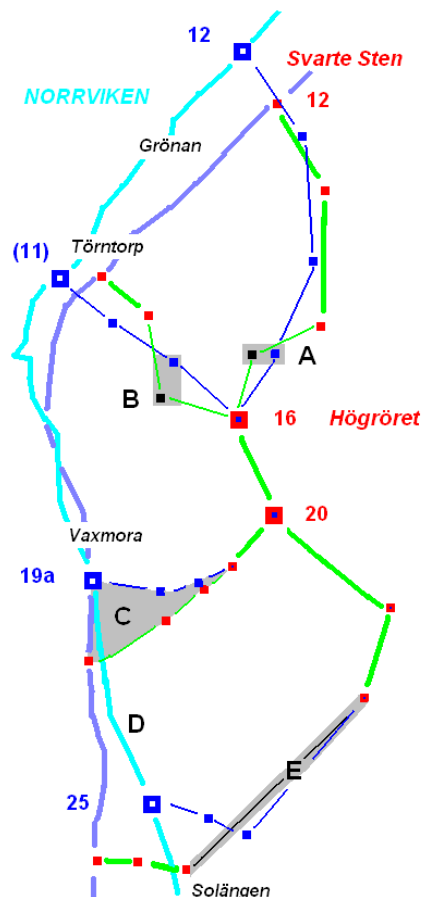
Det är tydligt att gränsdragningen utgått från sjön Norrviken och att den avgränsar utmarker som nyttjats av gårdar på sjöns västra sida. Markeringarna utmed sjön (från söder **25**, **19a**, **(11)** och **12**) är stora tydliga konstruktioner eller entydiga landmärken. Inåt Törnskogen går gränsen (12-21) så att områden för de tre byarna är ungefär lika stora. Rösen är i några fall placerade på bergtoppar eller hällmarker men vanligast är placeringar intill passager i terrängen (lågpunkter i terrängen och utmed stigar).

Kartans geometri har varit svår att rekonstruera. Efterhand har de olika skevheterna dock fått en förklaring. Skalan är olika i olika delar liksom orienteringen. Den relativa placeringen är riktig och har följts i första hand vid försöken att hitta rösen. Gränsen 19 antas således verkligen ligga utmed södra kanten på Vaxmora äng och det i karttexten saknade röset 21 antas ligga vid Fornstigen väster om sjön Snuggan. Vidare antas att gamla goda rösen även tjänstgjort som markeringar för senare gränsdragningar och att de finns kvar och kan ha byggts på. Man kan därför utgå från yngre kartor där rösen är riktigare placerade för att hitta dem. Röse 18 och 20 kunde hittas på det viset.

Vissa rösen har varit svåra att hitta – särskilt 14, 15, 17 21 och 22 - 25, men efterhand har de ringats in och beskrivningen som finns på kartan har ofta befunnits stämma överens med fyndet.

De första försöken att hitta rösen till 11, 18 och 17 hamnade helt fel - norr om de fd. åkermarkerna vid Törntorp. (Detta fel finns kvar i redovisningen i Boken om Törnskogen).

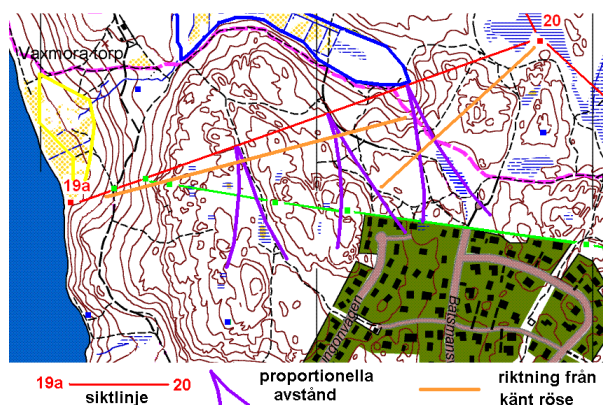
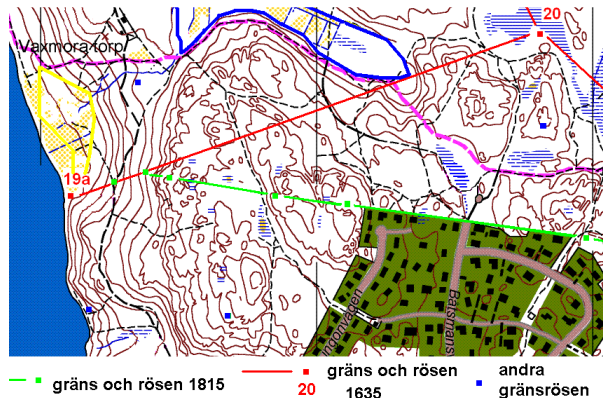
När det upptäcktes att kartans fel förekom på vissa sträckor mellan kända rösen och med antagandet att avståndet mellan rösen var riktigt och placeringen på kartan därför anpassats genom att avvika från riktningen, kunde rösen 15 och 17 placeras i rätt sökområde. Det är tydligt att den gamla kartans vinkling av gränsen mellan hörnpunkterna 11 - 16 och 14 - 16 beror på den stora skillnaden mot det verkligt avstånd mellan Norrvikens strand och röse 16. Punkterna 15 och 17 ligger i själva verket på en mycket rakare gränslinje vid område A och B på kartskissen.

Röse 24 låg där det nu finns bebyggelse (Solängen). Rösen som inte använts i sen tid som gränsmarkeringar var väldigt övertorvade t.ex. 18, 22 och 19b och 19d. På sträckan E är avståndet alldeles för stort på den gamla kartan genom att sjön Norrviken har en helt felaktig geometri (den mörkblå linjen är stranden på 1635-års karta och den ljusblå linjen visar hur strandlinjen ligger i dag). Det finns också ett längdfel utmed stranden mellan Törntorp och Vaxmora torp. Ängen vid Vaxmora torp med tillhörande gränsröse ligger betydligt längre norrut än vad som framgår av den gamla kartan (område C).

Gränsen med rösen 19 var svårast att fastställa – det finns för många präktiga rösen i området sedan den södra gränsen genom Törnskogen tätt bestyckats med rösen – hela 14 st!

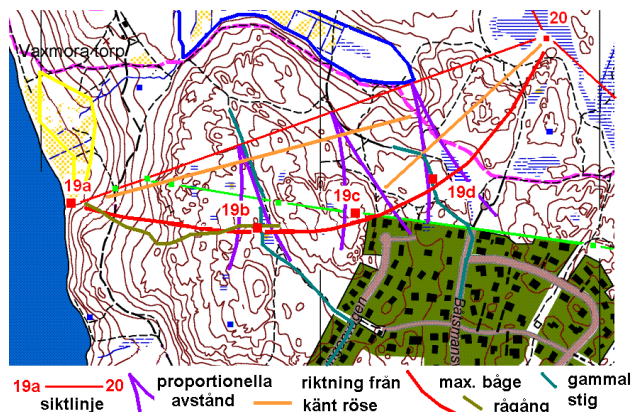
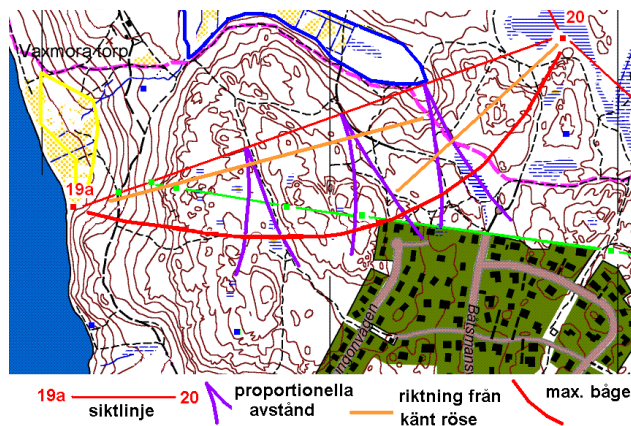
Följande serie kartor visar strategin för att ringa in sökområdet för rösen som alla givits nr 19 på 1635 års karta. De har döpts om från 19a (i väster) och 19d i öster. Punkterna 19a och 20 är kända. På den raka linjen mellan dessa hittades inga rösen. Sedan ritades tangenten för gränsens riktning enligt 1635 års karta vid dessa båda punkter. Utmed den västra tangenten ser man att flera rösen från senare gränser förekommer. Den östra tangenten pekar mot ytterligare ett känt röse utmed den norra gränsen till Törnskogsbebyggelsen. De rösen som ligger mellan ändpunkterna måste finnas söder

om dessa tangenter för att gränsen ska bukta söderut i enlighet med kartan. Den raka linjen mellan 19a och 20 delades in enligt de avståndsproportioner som anges på den gamla kartan. Från vardera punkten läggs cirkelsegment ut mot väster och öster med samma avstånd.

I nästa steg konstruerades en böjd gränslinje med sin yttre punkt utanför röset vid bebyggelsehörnet. Nu förelåg avgränsade sökytor där rösen kunde tänkas finnas med bevarade av avståndsproportioner och krökning av gränslinjen.

Sökområdena letades igenom systematiskt, men inga rösen uppenbarade sig. Så syntes några stenblock sticka upp ur blåbärriset intill ett litet kärr. Vid avtorvning kom ett beskedligt 5-stena röse i dagen. Med hög mittsten och 4 ganska stora stenblock orienterade ungefärligt i syd-nord och väst-öst riktning kring mittstenen. Röset ligger i passagen väster om kärret mellan berghällar i väster och kärret på den östra sidan. Röset vid bebyggelsehörnet är också ett 5-stena rå, nu med ytterligare en sten utlagd västerut i den nya gränsens riktning.

Med samma logik som för röse 19b borde det saknade 19d ligga vid en passage i terrängen norr om Båtsmansvägens slut. Där går en gammal gåväg väster om ett litet kärr och vid påstogens högsta punkt hittades fyra övertorvade stenblock som kan ha varit det saknade 5-stena röset. Den andra passagen vid den västra kanten av kärret är en sentida timmerväg och skulle inte ha valts som stig ty den blöta marken når ända fram till en bergkant. Mellan röse 19a och röse 19b går en stenröjd stig halvvägs uppför sluttningen österut från stigen till Vaxmora torp. Den kan ha varit en del av en rågång utmed gränsen. Några ytterligare stenröjda avsnitt kan dock inte hittas öster om röse 19b.

Markeringen 14 – en stenskarva – var en verklig utmaning, särskilt som området är hårt använt för militär-verksamhet med värn som byggts av lokalt stenmaterial. När platsen väl hittades kunde det konstateras att den korta beskrivningen verkligen passar situationen: I en smal passage mellan hållmarker står ett stenblock mitt i på tvären. Passagen är en sedan gammalt använd stig mellan de norra åkermarkerna i Kohlstadalen och de i den östra Grönandalen.

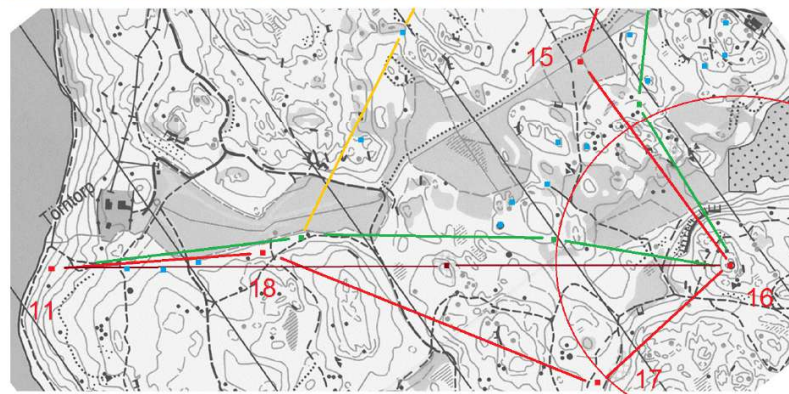
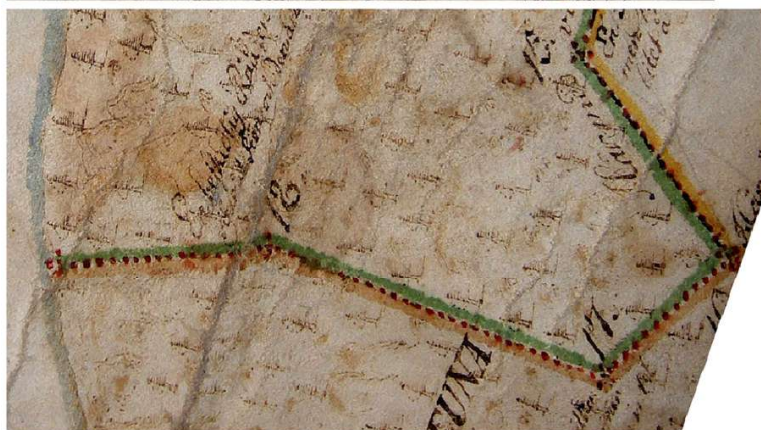
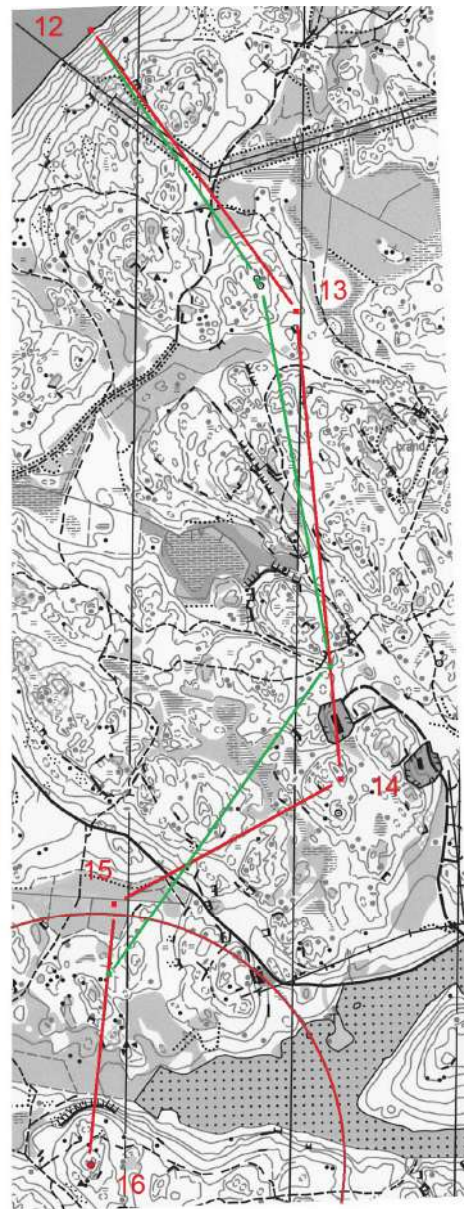
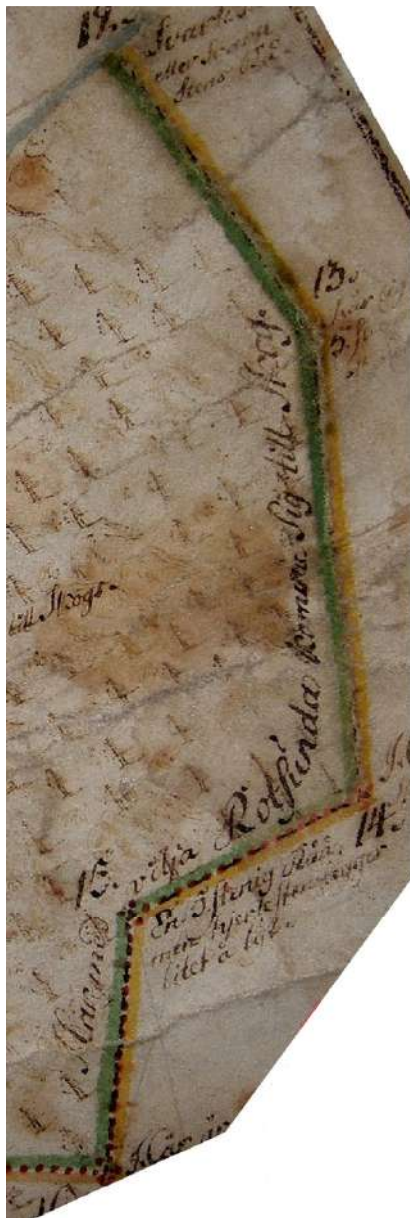
De sista rösen som hittades var nr 17 som visade sig ligga intill den nuvarande gränsen mellan Törntorp och det södra 5-rösberget, och nr 21. Därmed avslutads rösejakten år 2009 och 2011. Bland gränshörnen finns 2 naturliga stenar, 6 mycket små 5 stena rån och några som senare byggts på när de ingick i nyare gränser.

Jämförelse mellan överföringen av 1635 års hörnpunkter (röda) till orienteringskartan och var rösen slutligen hittades (gröna punkter) genom att utnyttja läget av de tre kända rösen Högröret, Svarte Sten och röset vid Törntorp.

På den norra sträckan hamnar nr 15 i ett område som på 1600-talet var ett kärr. Samma gäller för punkt 17 på den västra sträckan.

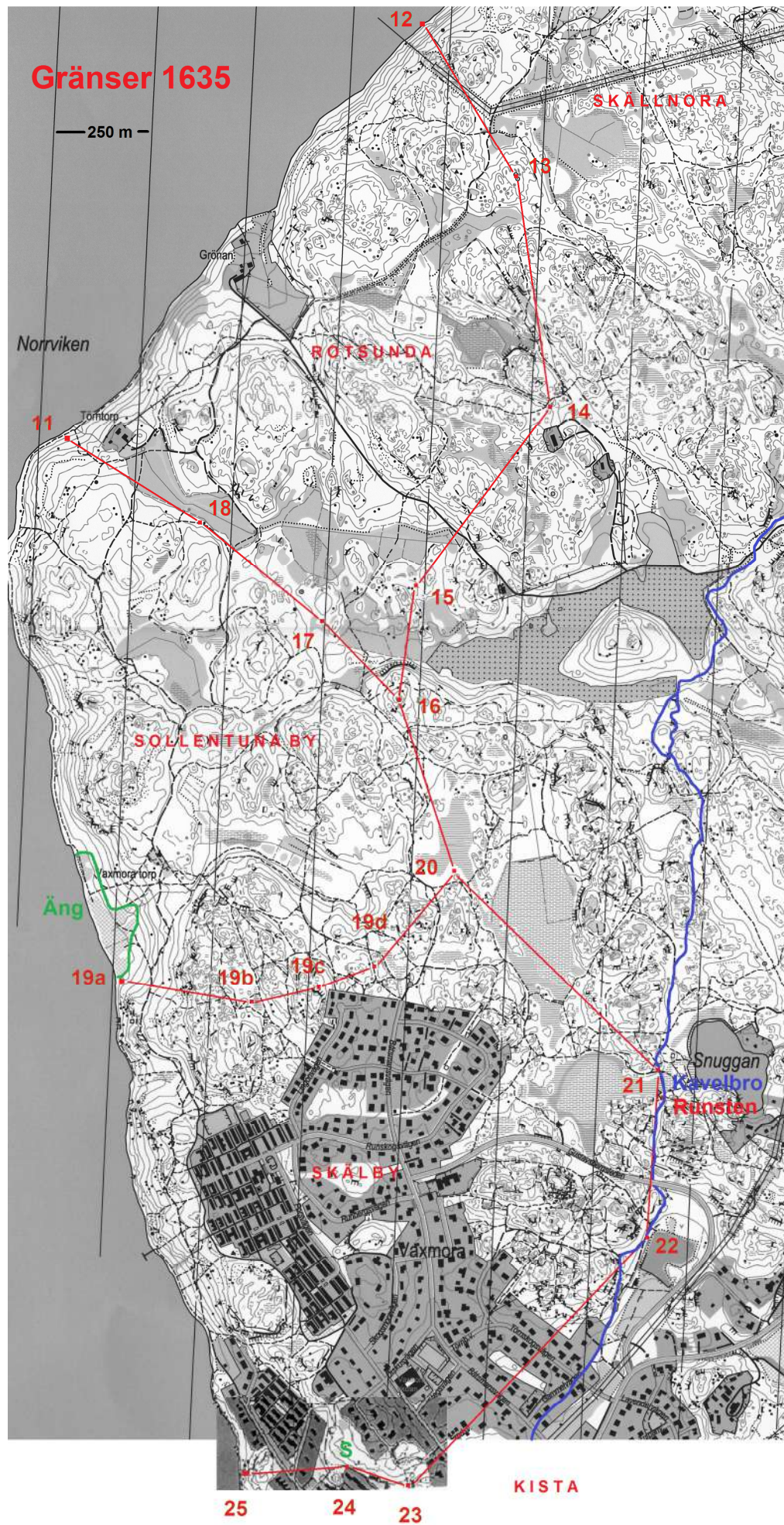
De platser där avvikelserna är stora har genomsökts noggrant utan att hitta något som skulle kunna vara gränsrösen – och passa till de beskrivningar som finns på kartan från 1635.

Orsaken till förskjutningarna är att punkt 16 Hörnröret ligger för nära Norrviken på 1635 års karta. Om punkten placeras längre mot sydost i förhållande till (11) och 12 behöver sträckorna 14 – 16 och 18 – 16 inte vinklas i den utsträckning som ses på kartan.

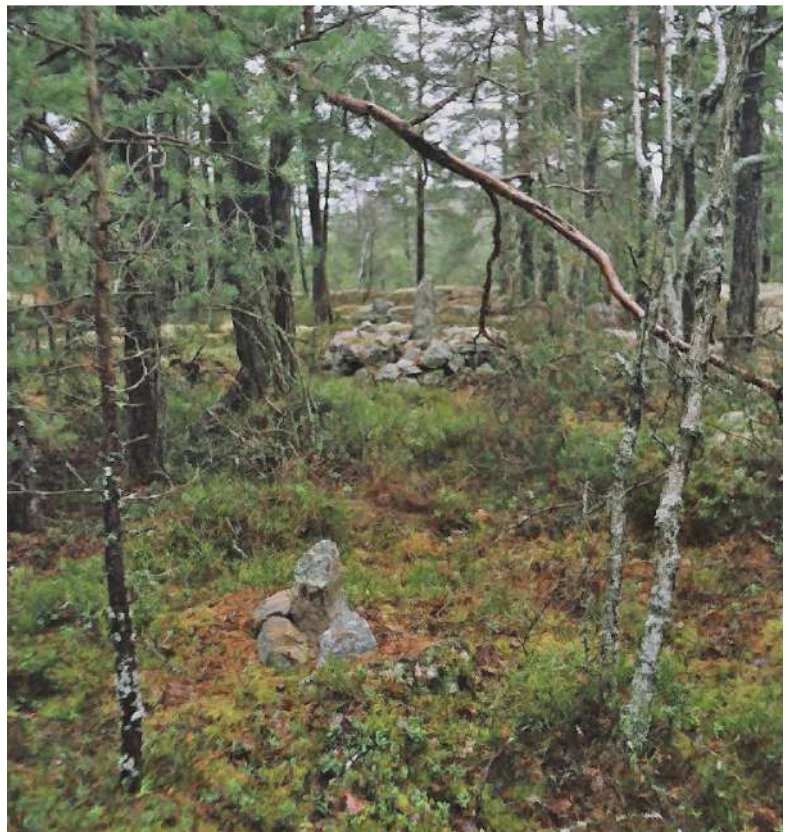
Utsnitten av kartan från 1635 har roterats så att de båda kända punkterna kommer på en linje. Därefter har motsvarande utsnitt av orienteringskartan roterats så att linjerna sammanfaller. Sedan har kartan från 1635 förstorats (lika i x och y riktningen) tills längden på linjerna överensstämmer. Hörnpunkterna har sedan överförts till orienteringskartan.

I det följande dokumenteras de olika gränsrösen som ligger i hörnpunkterna på 1635 års karta.

12. Svarte sten vid Norrvikens strand.

13. Södra röset på 3rösberget är ett 5-stena. Senare byggdes ytterligare två rösen på berget, det största mellersta ses i mellangrunden. Det fick senare namnet *Röret vid Svinstamossen*.

14. Stenskärvan i den smala passagen mellan två berghällar, björktvillingarna till vänster (sydväst) om den igenväxande stigen.

15. Rån där mitt-stenen hamnat på sned

16. Den centrala gränspunkten i Törnskogen. Röset fick senare namnet *Högröret*.

17. Rå där ena hörnstenen saknas.
Före och efter avtorvning.

18. Rå med de två vise. Till vänster med röset i bakgrunden sett från nordost mot sydväst före avtorvning. Till höger sett från sydväst mot nordost efter avtorvningen. (Den uppstickande stenen i förgrunden på vänster bild är samma som stenen till vänster i den högra bilden).

(11). Storröset sydväst om Törntorp nära Norrvikens strand.

19a. Vid södra kanten på sidvallsängen som senare blev Vaxmora äng.

19b. Vid passage mellan berghällar och kärr. Bara mittstenen syntes i blåbärriset.

19c. På berghylla.

19d. Vid gammal stig.

20. Vid södra kanten på nordvästra Törnskogsmossen. De beskrivs på 1715-års karta som *5 lösa stenar på ett slätt berg*.

21. Stensamling intill Fornstigen norr om Långbron. Ca 50 m längre norrut finns en större stensamling intill stigen som kan tolkas som en del av en sockel. På den platsen passerar en gräns som första gången ses på en karta från 1778.

Runstenen vid södra landfästet till Långbron sägs också vara en rå.

22. Stenring intill Fornstigen norr om Gustavsberg.

23. Röse intill passage ned till Solängen.

24. Stenar vid kanten av den sved som var Solängen på 1600-talet. Kanske röserest.

25. Stora stenblock som ligger kvar på sin plats där röse 25 låg. På en utskjutande klipp-hylla vid Norrvikens strand.

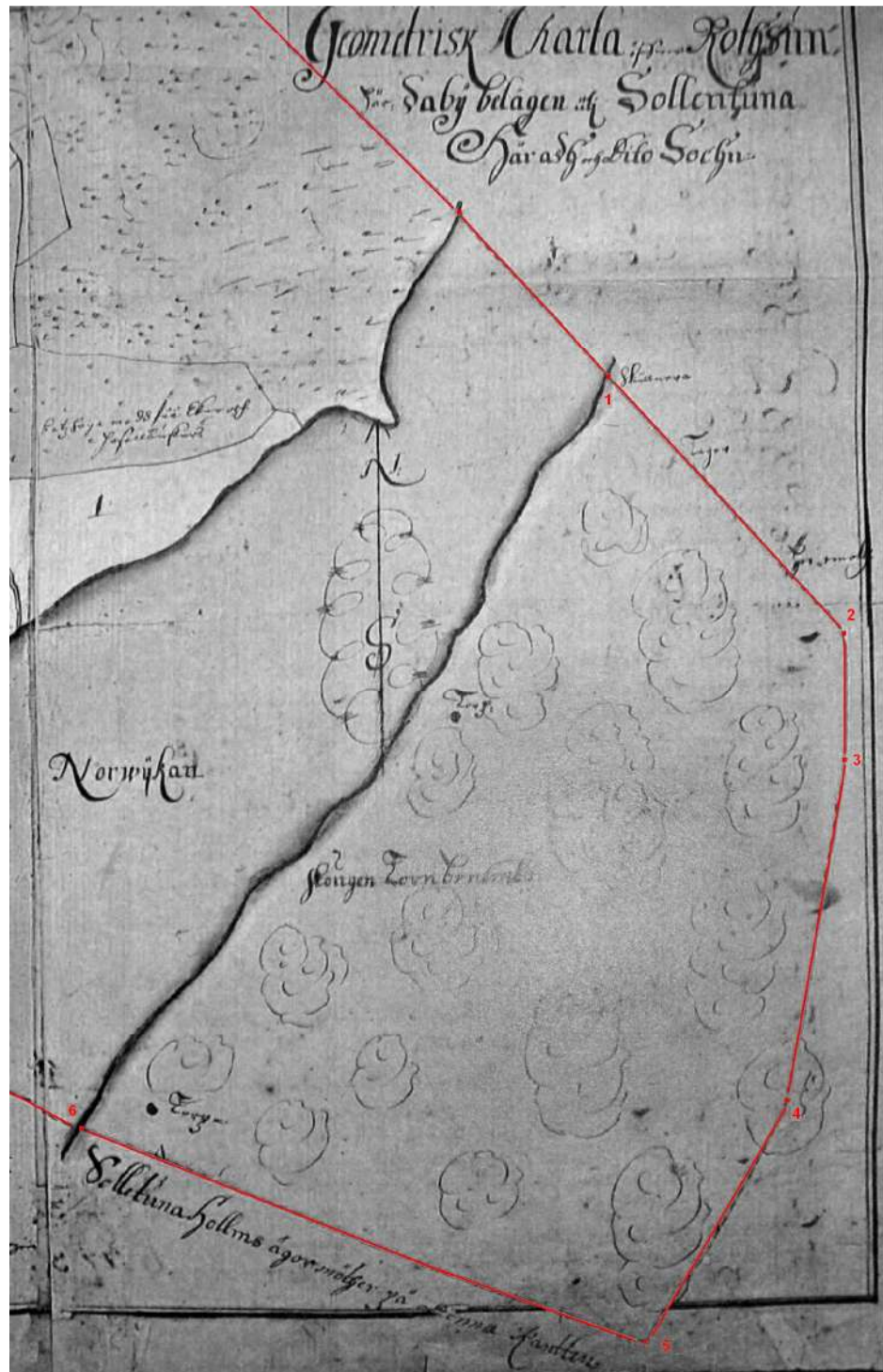
1690 Gränsrösen till

Geometrisk Charta :öfwer Rothsun:

för dabÿ belägen üti Sollentuna Häradh och Dito Sochn

7 sidor

Geometrisk Charta öfver Roth Sundaby belägen uti Sollentuna Häradh och Dito Sochn

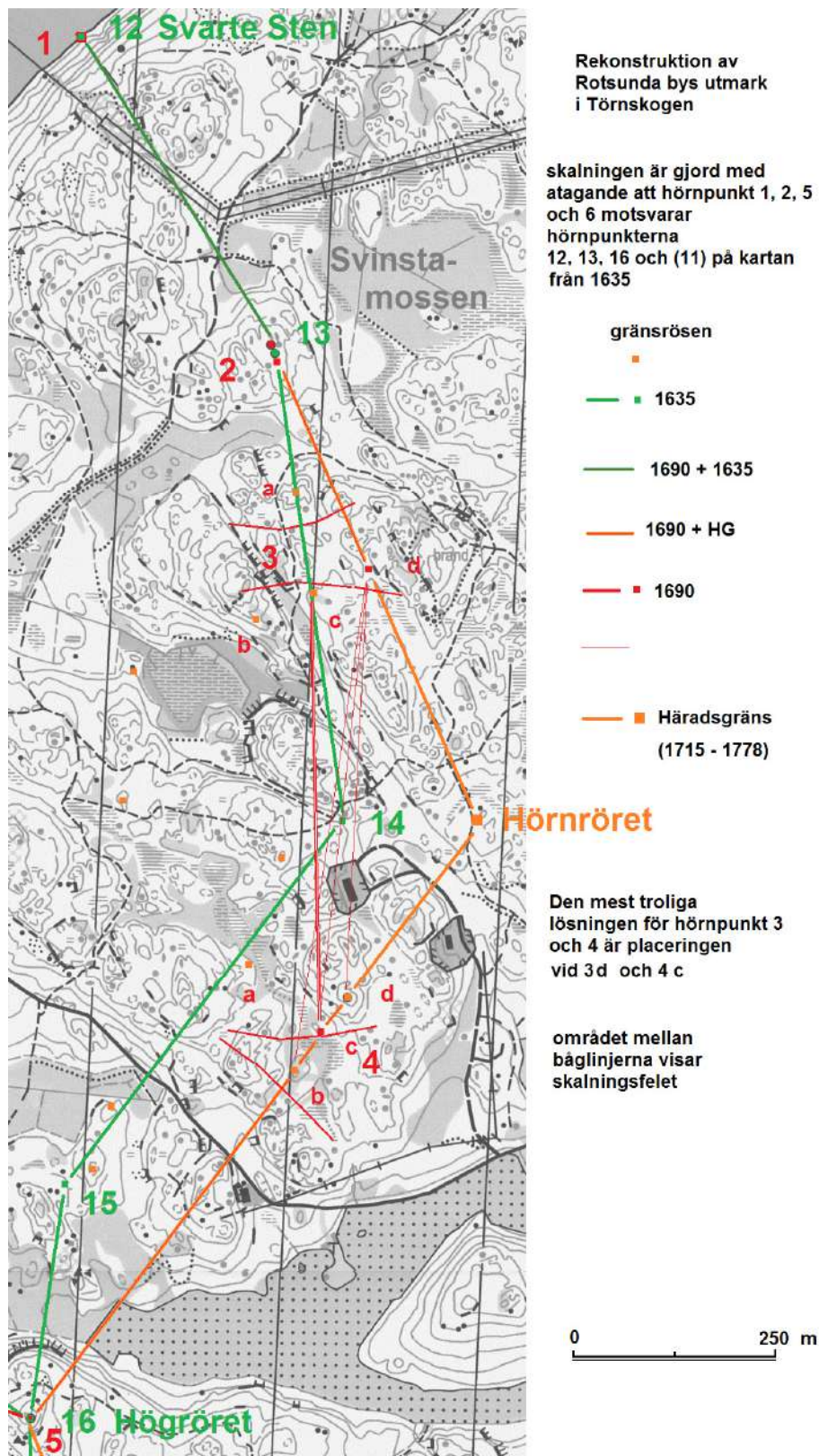
Kartan från 1690 visar gränsen i Törnskogen för Rotsunda by som låg väster om sjön Norrviken (som kallas *Nowykan* på kartan). Där Törntorp och Grönan ligger finns beteckningen *Torp* för första gången på en karta. Skogen kallas *Skougen Tornbrn..mbo.*(oläsligt). Utmed den södra gränsen står *Solletunahollms ägor möther på denna kantten*. I norr ser man *Skällnora Tegar fri rmylk* (oläsligt). Gränsen har 4 hörnpunkter som motsvarar hörnpunkter på motsvarande gräns på 1635 års karta.

Alla rösen på kartan från 1635 har återfunnits i terrängen och man kan utgå från att man följde de gränsmarkeringar som då fanns vid östra stranden till sjön Norrviken. Det är troligt att den norra hörnpunkten (1) vid sjön är **Svarte Sten** som omnämns på 1635 års karta (röse nr 12 på den kartan). Vidare så är den södra hörnpunkten (5) det centrala gränsberget i Törnskogen med 1635 års hörnpunkt nr 16, senare kallat **Högröret**. Punkten (6) nära sjön sydväst om Törntorp avser säkert det röse som fanns där redan på 1635 års karta. Hörnpunkten 2 är antagligen samma som nr 13 på den äldre kartan, medan de övriga två hörnpunkterna inte ser ut att passa till någon av de äldre gränsrösen (nr 14 och 15). Man ska lägga märke till att 1635 års gräns föregick uppkomsten av torpen och man ser att gränsen 1635 sydost om Törntorp skär in över torpets åkermark. Det fanns därför anledning att flytta gränsen söderut när torpet etablerats så att odlingsmarken hamnar inom samma äga.

Genom att utgå från avstånden mellan rösen på 1635-års karta som lagts in på en orienteringskarta i skalan 1:10 000 gjordes ett försök att skala kartan. Det visade sig att olika skalfaktorer uppkom olika sträckor. Mest avvikande var skalfaktorerna till hörnpunkten 5 som placerats utanför kartans ram. Därför misstänks att den punkten flyttats norrut för att rymmas, varvid för höga skalfaktorer uppkommer på alla linjer till den hörnpunkten. Avståndet mellan torpen ger ytterligare en annorlunda skalfaktor. Avstånden till torpen från närmaste gräns är riktig, men inte mellan torpen. Det finns också ett vinkelfel på ca 15 grader vid hörnpunkt 6, medan sjöns östra strandlinje ganska nära motsvarar dagens riktning. Riktningen för gränsen vid Svarte sten (hörnpunkt 1) pekar mot 3-rösberget (Röret vid Svinstamossen).

avstånd mellan rösen 1690 nr	relativ skalfaktor	använt värde
1 – 6	6.41	6.33
1 – 2	6.0	
2 – 6	6.6	
1 – 5	8.01	8.4
2 – 5	8.40	
5 – 6	8.05	

Ett försök att använda skalfaktorn 6.33 för hörnpunkterna 3 och 4 resulterade i ett slutfel där ca 500 m saknades. Används skalfaktorn 8.4 för hörnpunkterna 3 och 4 blir felet ca 80 m vid vardera hörnpunkten (felområdet är markerat med röda båglinjer på kartan där rekonstruktionen förklaras). Man visste antagligen hur långt österut Rotsunda bys intresseområde sträckte sig – ut till 1635 års gränshörn nr 14, som betecknats med **”en stenskräva mellan tvenne berg”** – alltså en naturlig sten mellan två berghällar (precis som det ser ut på platsen). Kanske ansåg man 1690 att det inte dög som gränsmarkering – istället inrättades två nya hörnpunkter, nr 3 i en sänka intill en liten höjd och nr 4 i Långa Myren och med stenskrävan mitt på linjen mellan de nya punkterna. Den nya gränsen är en liten utvidgning mot öster jämfört med den tidigare. När häradsgränsen så småningom lades fast i Törnskogen (någon gång mellan 1715 och 1778) användes gränsmarkeringarna nr 12, 13 och 16 från 1635. Ett nytt röse placerades i skärningspunkten till förlängningen av 1690 års gränslinjer mellan hörnpunkt 2 – 3 och 5 – 4. Det ligger knappt 200 m öster om stenskrävan. Detta nya gränsröse fick namnet **Hörnroret** på grund av de tre vise som placerades i det. Av alla gamla gränsrösen var stenskrävan svårast att hitta. Röset 1690 nr 3 hittades 2011 och då var det helt dolt i yviga odonbuskar i en fuktig sänka. Röset nr 4 hittades först 2013 med ledning av ekonomiska kartan från 1952 där en gräns till en Fantebol går mot NV från Grönanvägen till Häradsgränsen. Hörnpunkten 2 fick senare namnet **Röret vid Svinstamossen**.

Kartan över nordvästra Törnskogen visar dels gränsen och rösen från 1635 (gröna rösen och grön linje), dels rekonstruktionerna till kartan från 1690 (röda linjer). Man kan också se att gränsen från 1635 ligger över ytterligare 2 rösen som inte beskrivs på den kartan och verkar ha tillkommit senare, eventuellt före 1690. I området för hörnpunkterna 3 och 4 finns vardera 4 kända gränsmarkeringar (orange punkter märkta a - d). Linjen mellan 3 c och 4 c liknar mest vinklarna på kartan. Markeringen vid 3 c är mycket liten – helt olik de andra – och förmodas ha tillkommit i samband med en senare avstyckning öster om Grönan. Av de tre näraliggande rösena vid Långa myren är det mittersta den mest troliga hörnpunkten från 1690 års karta. Den gränsen är markerad med den mellersta av de tre tunna röda linjerna (linjen går rakt över stenskarvan som ligger nära mitten på sträckan mellan röse 3 och 4). Gränsen till Fantebol som kunde ses på ekonomiska kartan 1952 ansluter vid röset 4 c i Långa Myren.

1. Svarte Sten var på 1600 – talet en liten holme i sjön Norrviken. Klippblocket härrör från ett ras i sluttningen och är sedan gammalt ett känt landmärke som också var häradsskillnad. Här går ännu kommungränsen mellan Sollentuna och Upplands Väsby.

2. Röret vid Svinstamossen – gränspunkten består i dag av 3 rösen på en flack och slät hällyta alldeles väster om en stor mosse. På 1600 talet fanns förmodligen bara en gränsmarkering här. Mittröset har en bred sockel med en stor rest sten som vise.

3. Gränsröset hittades 2011 av Thushan Ekneligoda. Då stack endast den allra översta lavbevuxna delen av visen upp ur grönskan. Stenskivan är orienterad i gränsens riktning.

4. Röset i Långa Myren ligger i södra kanten på en berghäll som syns till höger i bilden. Sockeln är nästan helt övertorvad. Detta röse upptäcktes först i maj 2013 under risiga granar innan grönskan skynde sikten.

5. Högröret beskrivet 1635 som *en spetsig sten som står i ett röse*, ligger på en uppstickande bergknalle söder om den stora väst-östliga dalsänkan (Kohlstadalen) som delar Törnskogen. Det blev efterhand en centralpunkt varifrån många gränser strålar ut.

Mellan 5 och 6. Nästan mitt på sträckan mellan Hörnröret och röset SV om Vaxmoratorp har ett prydligt röse rests vid en hålltopp. Det förmodas ha tillkommit senare eftersom ingen markering kan ses på kartan från 1690.

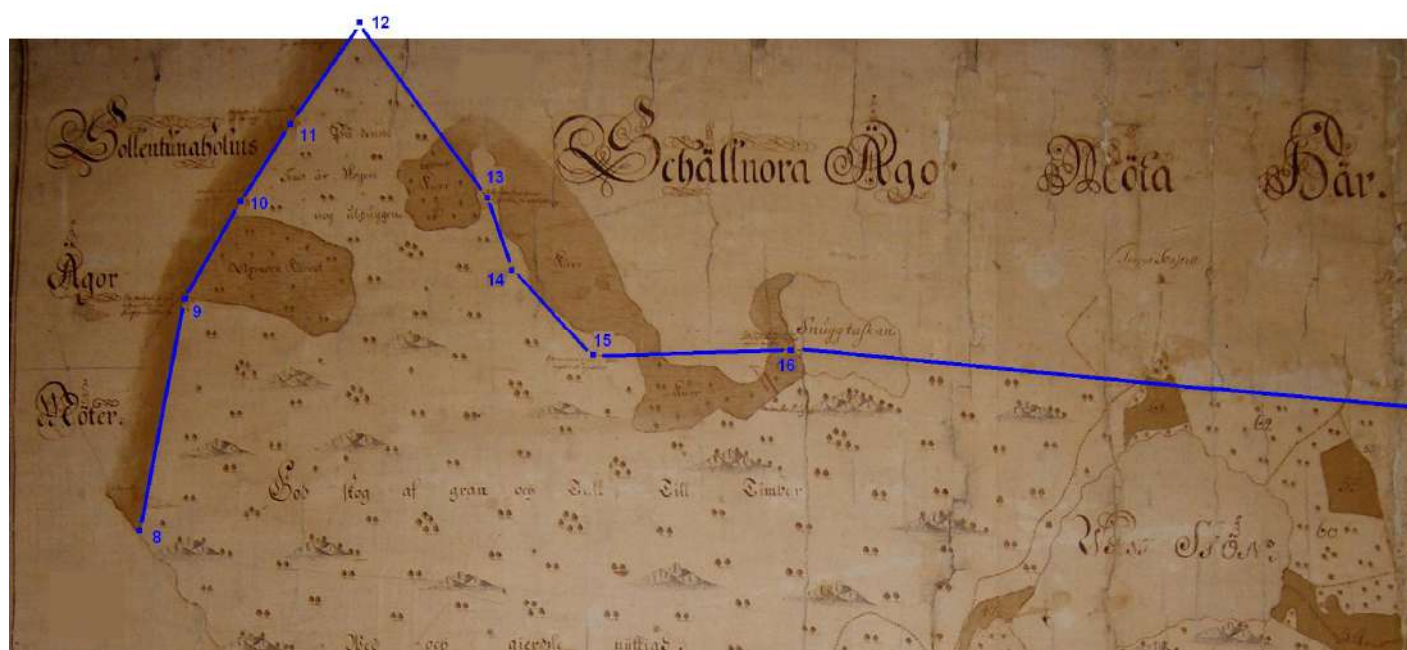
6. Gränröset sydväst om Törntorp är ett av de 4 gränsmarkeringarna vid Norrvikens östra strand som är markerade på kartan från 1635 Sjön låg högre på 1600-talet. Visen ligger i en bred mossöverbuxen sockel. Här går fortfarande fastighetsgränsen till Törntorp.

Karta 1715 över Edsbergs Säteri

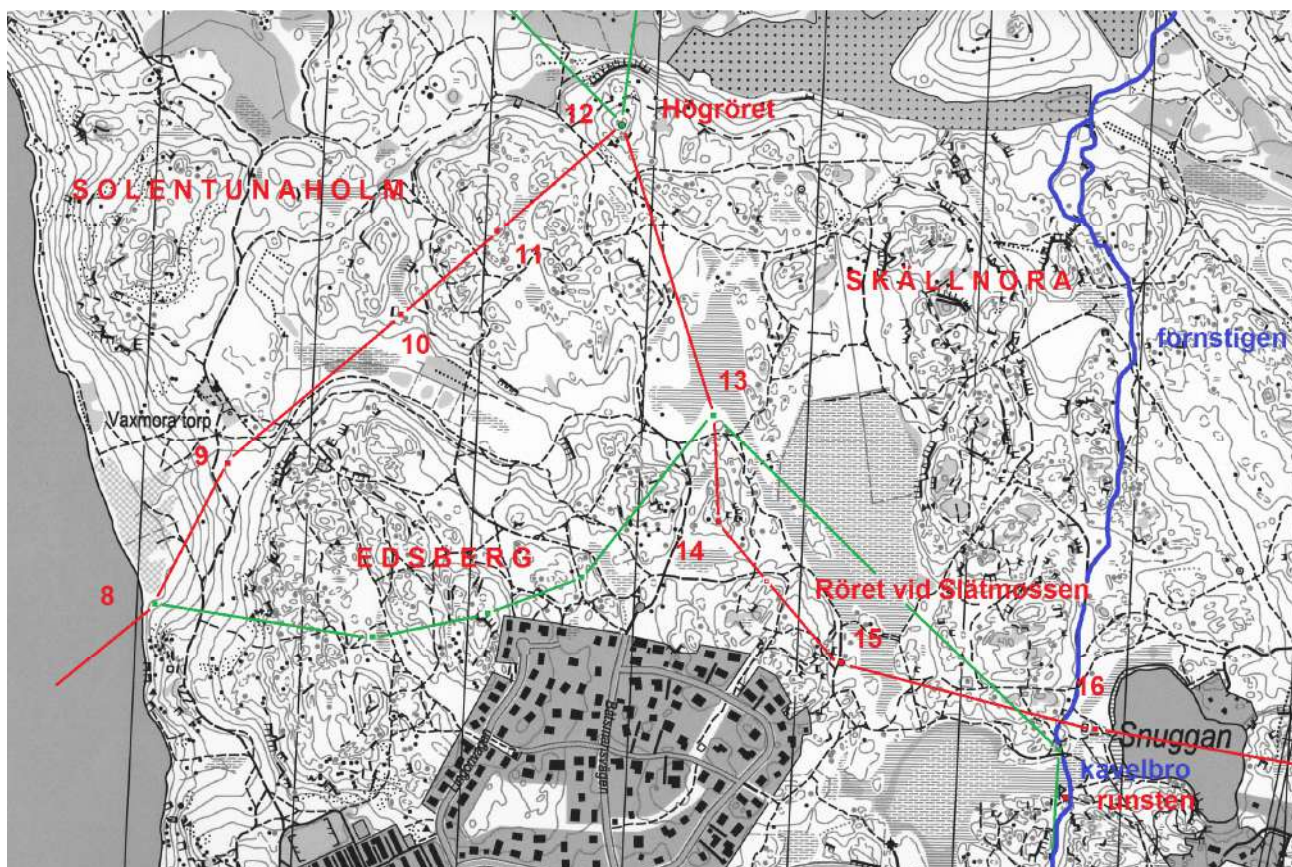
12 sidor

Karta 1715 över Edsbergs Säteri

Kartan visar gränsen mellan **Schällnora**, **Sollentunaholms**, och **Edsbergs** ägor i Törnskogen – från sjön Norrviken, förbi Waxmora kierret till sjön Snuggtaskan och vidare österut.

Hörnpunkt **8** vid Vaxmora äng.
Det mesta av sockeln är begravt
under torv.

Gränsen börjar med punkt nr 8 som ligger i den södra kanten på Vaxmora äng och ett litet stycke från Norrvikens nuvarande strand. Det är gränsröset på 1635 års karta nr 19 vid södra kanten på en sidvallsäng. Torpet Vaxmora finns ännu inte, men en bit upp i skogen ligger *Waxmora kierr*.

Hörnpunkterna 8 - 16 beskrivs enligt följande på kartan:

- 8** **5 stena rör** (*ett stycke från Norrvikens strand*).
- 9** **ett stort och skönt 5 stena rör står jordfast vid rännilen.**
(*här ändrar gränsen riktning för att gå snett över Vaxmora kärr*).
- 10** **vackert 5 stena rör på ett berg.**
(*på norra sidan av kärret*).
- 11** **ett stort och skönt 5 stena röise på ett berg.**
- 12** **en lång fyrkantg sten står lös uti en stenrösa på ett högt berg.**
(*det avser det södra Femrösberget*).
- 13** **5 st småstenar ligga lösa på ett slätt berg.**
(*på en mot norr utskjutande fastmarksdel – flack hållmark in mot nordvästra Törnskogsmossen*).
- 14** *saknar beskrivning men gränsen ändrar tydligt riktning. Ett röse hittades på sydkanten av en litet berg.*
- 15** **ett vackert 5 stenor visar norr och söder** (*strax sydväst om norra Törnskogsmossen*)
- 16** **ett litet spetsigt röse står fast visar väst och öst** (*ritat vid Snuggans västra strand, kan vara den stenhög som finns på en uppstickande håll på den västra Snuggantomten*), samt texten ***En liten spitzig wyse står fast skoflat i berget.***

Rösen 8, 12, 13 förekommer på den tidigare kartan från 1635 (nr 19a, 16 och 20).

Texter på kartan:

Norr om gränslinjen: **Sollentunaholms Ägor Möta Här**

Öster om gränslinjen: **Schällnora Ägo Möta här**

Trakten kring Törnberget: **På denne Tract är Skogen nog uthuggen**

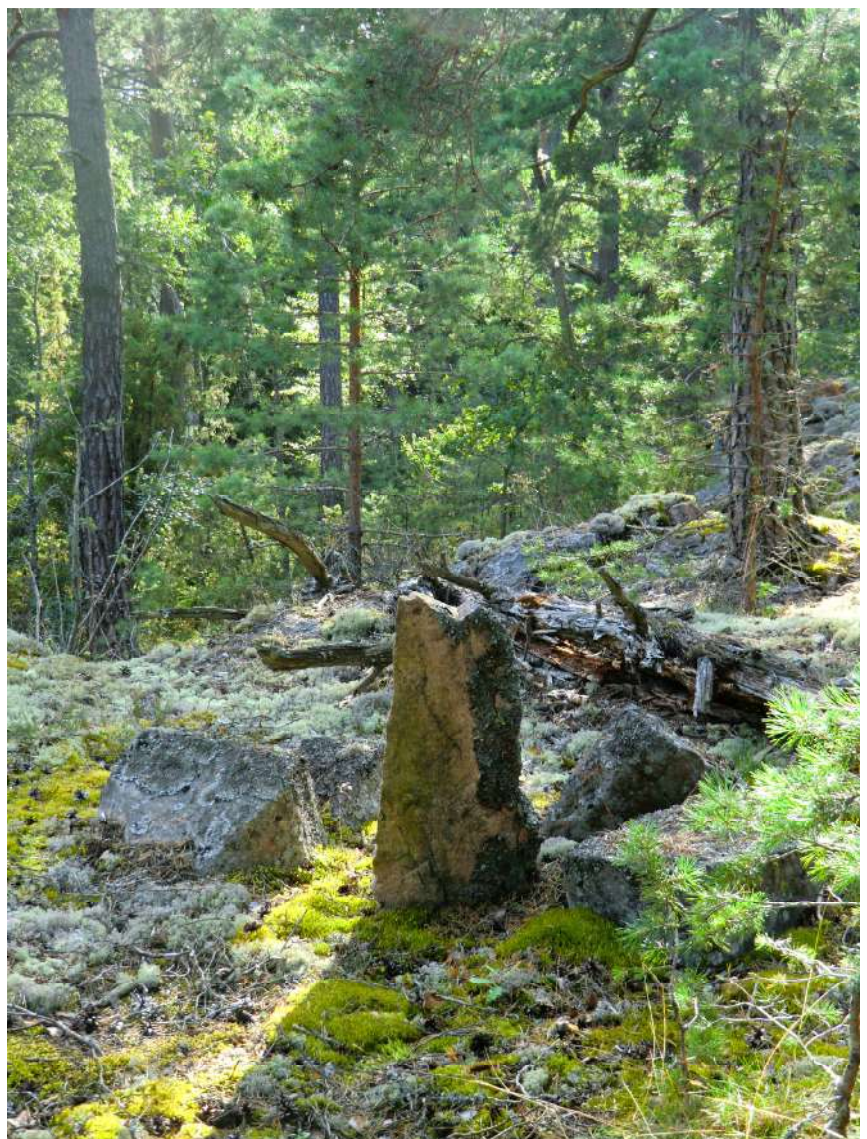
Söder därom: **God skog af gran och Tall Till Timber wed och gierdsle nyttigt**

Dessutom nämns: **jordbron** vid Snuggan, sjön kallas **Snuggtaskan**. Öster om Vaxmora anges: **Vaxmora kierr**. **Väs Sjön** anges också. Gammelvägen (gamla Frestavägen) till Kastellet är utsatt.

Kartan har ett längdfel mellan punkterna 12-13 och 14-15, men alla rösen utom det vid Snuggan kunde hittas i terrängen. Enligt kartan ligger röset vid östra stranden av sjön och inte vid den östra kanten av kärret som omger sjön och där rester av ett röse från 1635 års karta kan ses intill Fornstigen. Det enda ställe som där lämpar sig för ett röse är tomten på berghällen på sjöns östsida. På kartan ser man också att gränsen ändrar riktning vid den platsen. Mellan punkten 11 och 12 finns stensamlingar som kan ha varit gränsmarkeringar. Mellan punkt 14 och 15 finns en rest stenskiva som är orienterad i gränsens riktning.

Hörnpunkt **9** intill Vaxmorabäcken.
Stenarna till vänster ligger i
gränsens riktning mot SSV

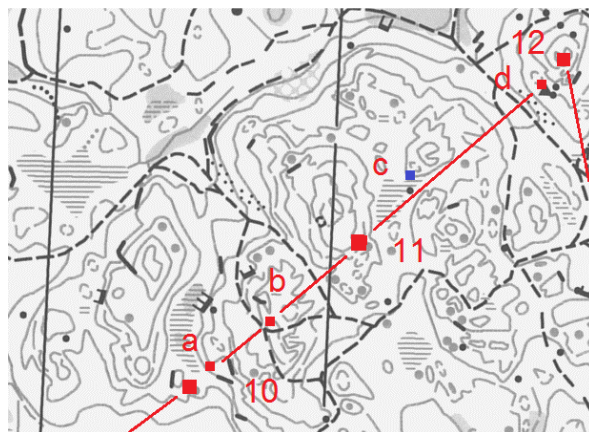

Hörnpunkt **10** ligger på en utstickande berghylla. Upptill vänster ses stensamlingen innan mittstenen restes igen.

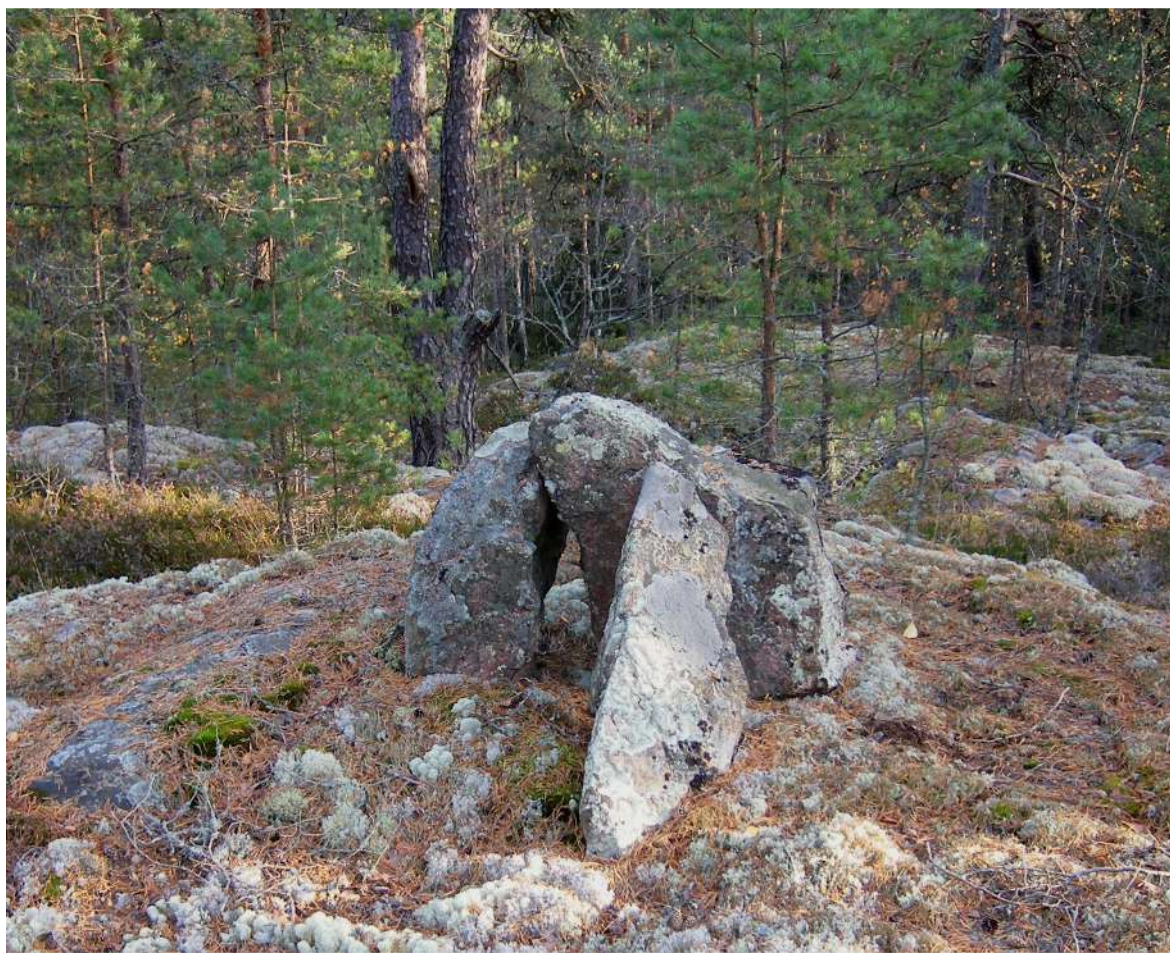
På Älgberget mellan röse nr 10 och 11 hittades upplagda stenar utmed gränslinjen på bergkanter vid a och b.

a. Upplagd sten med stöd vid bergkant öster om litet kärr.

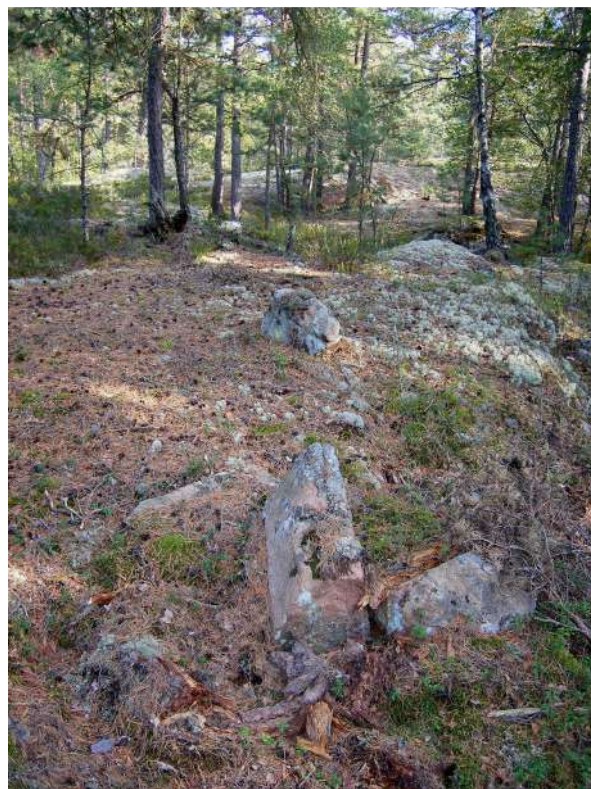

b. Upplagda stenar vid bergkant.

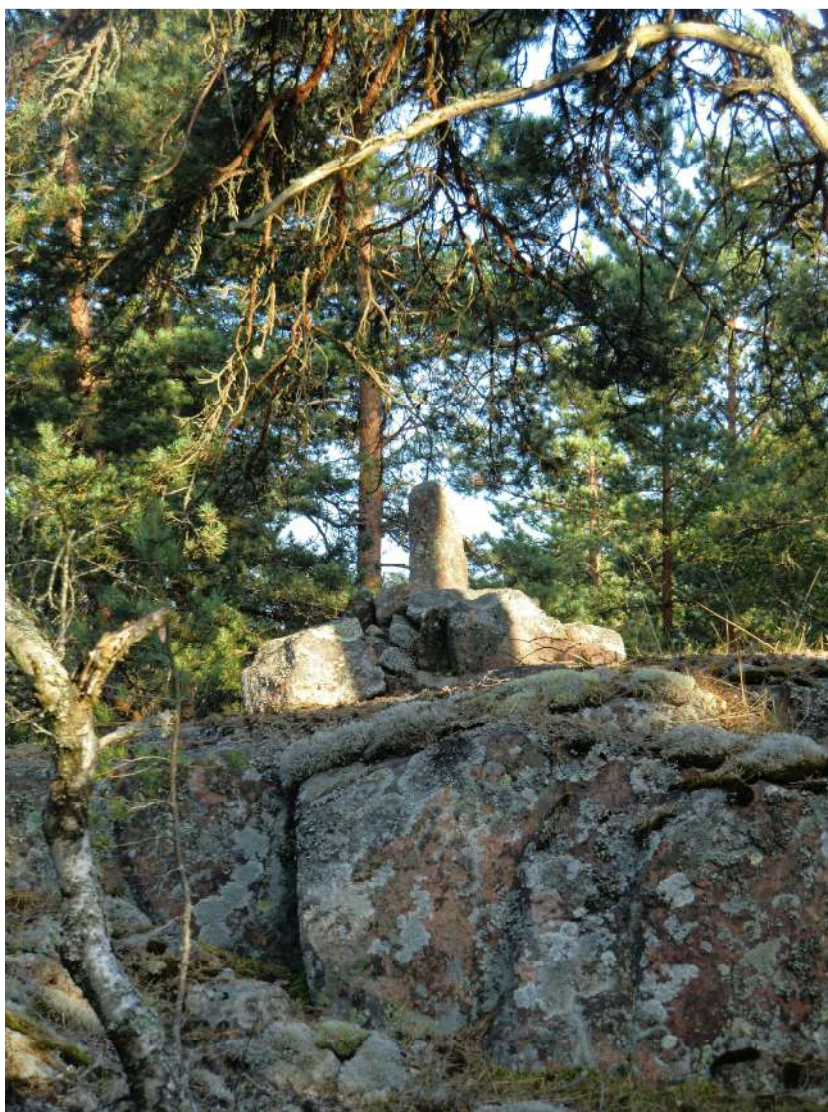

Röse **11** är ingen 5 stena det består av 4 stenblock på en berghäll sydöst om Älgbergets högsta topp.

c. Mellan röse 11 och 12 ligger denna stensamling knappt 10 m norr om gränslinjen. Blocken är av samma slag som i röse 11. Ett påbörjat röse?

d. Sydväst om hörnpunkt 12 ligger stenblock på en berghylla som tolkats som en del av gränsmarkeringen för 1715 års gräns.

Hörnpunkt **12** är den centrala gränspunkten i Törnskogen - här strålar alltfler gränser samman allteftersom tiden går. Så småningom fick detta gränsröse namnet **Högröret** på grund av dess läge på ett litet högt berg.

Hörnpunkt **13** är 5-stena rå från 1635-års gräns. Här just upptäckt och avtorvat.

14. Röse på sydkanten av en hålltopp, här sett mot söder. Det var med hjälp av detta röse som 5-stena råå nr 20 på 1635 års karta kunde hittas. Några av stenarna användes senare till en brasing i närheten. Röset har sedan återställts.

Rest stenskiva på gränsen mellan röse 14 och 15, Skivan är riktad 154 grader vilket är i gränsens riktning. Stenskivan troddes länge vara ett fall av rothävning. Den är dock alldeles för stor och är försedd med stöd

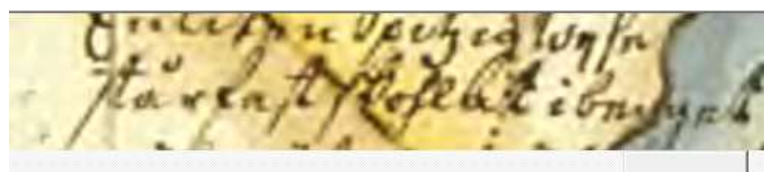

15. Hörnpunkt intill stig (till höger i bilden) med storröset som den senare Häradsgränsen är markerad med. Röset *visar nord och syd* anges det på kartan. Det är riktningen från visen i mitten mot norr mellan de två mindre stenarna framför sockeln. Röset har senare benämnts **Röret vid Slätmossen** (Törnskogsmossen).

Texterna som står på kartan intill Snuggan var lätta att tyda – sånär som ett ord som beskriver hur visen till röset sitter i förhållande till berget. Kanske menas *fastskyfflad* – dvs visen fick stöd av löst material för att stå kvar på berghällen.

(Bokstaven g i *spitzig* gör en stor sväng nedåt – och blir överskriven med bokstaven a i *skoflat* i raden under).

text 1715-16: En liten spitzig wyse

står fast *skoflat* ? i berget

wysar öster och väster

En gammal Kafvelbro

En wacker stor Runnsten

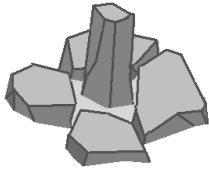
Hörnpunkt **16** ligger på en tomt på en uppstickande håll vid den västra kanten av sjön Snuggan. Möjligen kan stensamlingen i förgrunden med den gråa stenen ha varit platsen för gränsröset.

Visen återfanns 2013 ståendes upprätt i kärrmarken på den södra gränslinjen till tomten.

Gränsen fortsätter mot öster utmed södra kanten av sjön Fjäturen och sammanfaller på den sträckan med fd. Häradsgården fram till gränshörnet vid sydöstra Fjätursviken. Där gamla Frestavägen korsas står en milsten ca 10 m norr om gränslinjen. Det kan tolkas som att stenen placerats vid den häradsgården som finns på kartan från 1715 som har en hörnpunkt vid sjön Snuggan.

*Boken om Råån, Rör och Rösen
i Törnskogen*

DEL II

Rotsundas Rör – ett av de 4 stora vid Norrviken

2013

Innehåll

1 - Om kartan från **1635** över Törnskogens västra del
och jakten på gränsrösen

2 - **1690** Gränsrösen till ***Geometrisk Charta :Rothsun:***för *dabÿ*
belägen üti Sollentuna Häradh och Dito Sochn

DEL I

3 - Karta **1715** över Edsbergs Säteri

DEL II

4 - Karta över Skiellnora Kungsgård - Storskifte **1778**

- I - Den norra gränsen från röse (g) till röse (k) på häradsgränsen
- II - Den norra mellangränsen från häradsgränsen till Norrsätras ägor
- III - Den södra mellangränsen från häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen
- IV - Den södra gränsen från häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen

5 - **1859** Gränser och rösen i nordöstra Törnskogen

- I - Nordostgräns från Hörnröret till Kvarnviken
- II - Fornboda II
- III - Gräns utmed och öster om Fjäturenån

6 - Häradsgränsen i Sollentuna mellan Svaret sten och Fjätursviken

- I - Västra - norra delen från Svarte Sten till Törnskogsmossen
- II - Södra - östra delen från Törnskogsmossen till röret vid Fjätursviken

7 - Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg **1812**

DEL III

8 - Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm
Förändringar av en gräns sedan **1635** sydost om Törntorp

9 - Fantebol och Kohlsta **1778 - 1952**

- I – Fantebol
- II - Kohlsta

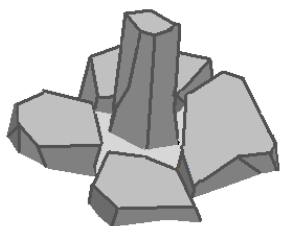
Karta över Skiellnora Kungsgård

Storskifte 1778

- I - Den norra gränsen från röse (g) till röse (k) på Häradsgränsen
- II - Den norra mellangränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor
- III - Den södra mellangränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen
- IV - Den södra gränsen från Häradsgränsen till Norrsätras ägor / Frestavägen

19 sidor

Karta över Skiellnora Kungsgård

Storskifte 1778

En vackert färglagd och fint textad karta över Skiellnora Kungsgårds marker i Fresta socken. I den södra delen av kartan syns flera mindre gränser som går parallellt med Häradsgrensens ost-sydostliga del mellan Högröret och 3-rösplatsen i Fjäturens sydöstra vik.

Söder om gränsen anges att **Schälby By Ut i Sollentuna Socken Möter På Denna Sidan**. På den västra sidan skrivs: **Rotsunda Bys Skog Möter Här**, och på den östra: **Hagby Ägor i Täby Socken Äro Här Angränsandes**. Gränshörnen är markerade med bokstäverna **g** (Högröret) till **m** (på Täbygränsen).

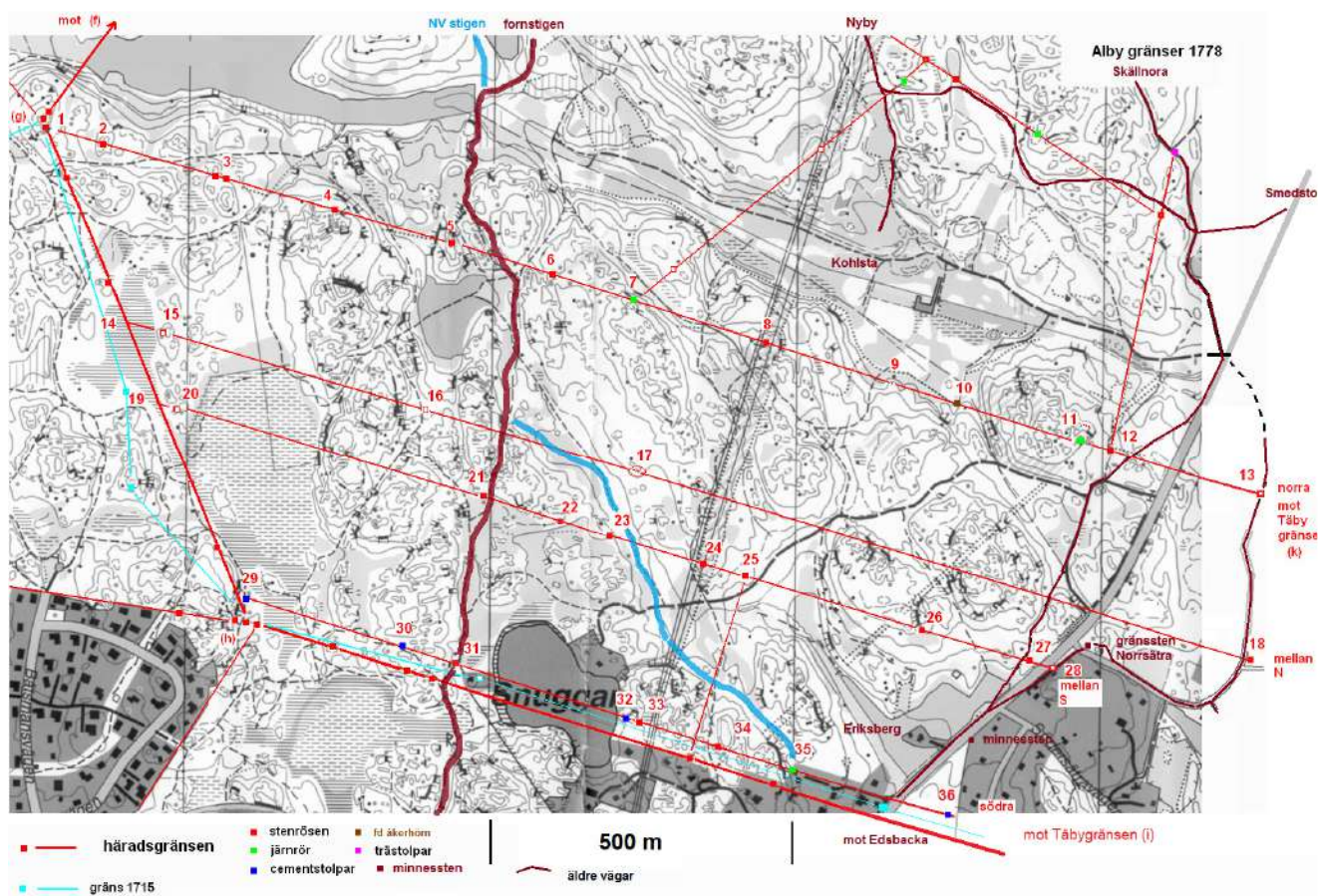
De olika skiftena har numrerats dubbelt – med No 1 A o B (området norr om väst-öst gränsen), No 9 D E och F, No 19 G o H, No 7 C och till No 11 I (sydligaste). Skiftena gränsar mot Häradsgränsen i väster och mot **Norr Sättra Hem. Ägor** utmed den väg som gick till Norrsättra och vidare till Smedstorp i norr. Det finns en smal förbindelse (där Fornstigen går mellan övre och nedre Kohlstadalen) mellan den norra delen av 1 A o B och det norra parallellskiftet med samma beteckning söder om Kohlstadalen.

På kartan från år 1859 över Laga skifte ingår den södra delen som beskrivs här inte längre i Skällnora Kungsgårds marker. Istället tillhör den Alby. De 4 parallella skiftena finns kvar på 1902 års häradsekonomiska karta. Gränsen kring nedre Kohlstadalen har en smal öppning till det morra parallellskiftet i den sydöstliga spetsen. Senare har marken inklusive ett område omkring fd. Kålsta köpts av byggbolag och nu ägs den av Sollentuna kommun. (Angränsande markägare i norr är Sveaskog).

Andra upplysningar som lämnas på kartan är *Slätmosse* (Norra Törnskogsmossen), *Sjön Snuggtaskan*, *Wähs Sjön* och *Sjön Fiäturen*. De öppna markerna i den nordvästra delen kring Mitthöjden kallas *Fantebolets Äng*. De är uppdelade i flera mindre områden som har numrerats. Mot sydost finns *Kålsta Hemmans Ägor* och gården *Kålsta* är markerad. I dessas sydöstra hörn läses *Fornboda Äng*. Väster om Fjäturen finns *Norrsätra Hem Ägor* och gården *Norrsätra* är markerad.

I det följande beskrivs hur gränserna markerats i terrängen. Utmed den norra gränsen finns 8 stenrösen och ett par järnrör som markeringar. Sammanlagt har 13 platser dokumenterats. Gränslinjen går i OSO lig riktning från 5rösberget,röse (*g*),över Fjäturen mot röse (*k*) på Täbygränsen. De båda mellangränserna har inte markerats lika omfattande. Här hittas bara några misstänkta stenrader på den norra av dem. På den södra finns 4 rösen norr och nordost om Snuggan. De båda mellangränserna ansluter i väster till Häradsgränsen i våtmarker där inga markeringar kunnat hittas (och antagligen inte heller sattes upp). I öster slutar de mot Norrsättras marker och mot den väg som var Frestavägens föregångare. Utmed den södra parallellgränsen har 3 mindre rösen av äldre typ hittats. Dessutom finns 5 markeringar med cementstolpar som har tillkommit senare, antagligen på 1940-talet när det smala skiftet delades upp i flera tomter. Gränsen ansluter i väster till Häradsgränsen utan särskild markering vid en tall märkt med en gul ring. I öster ansluter den till Frestavägens föregångare (lite väster om nuvarande Frestavägen).

Häradsgränsen, som utgör sydliga begränsningen av Alby marken, har försetts med 7 stenrösen mellan Slätmosse, röse (*h*) och Frestavägen. Gränsen fortsätter mot OSO till Fjäturans sydöstliga vik där röse (*i*) är markerad. Rösena utmed det avsnittet dokumenteras i samband med just Häradsgränsen.

Det är troligt att Häradsgränsen fastställdes mellan 1715 och 1778 eftersom de äldre gränserna 1635, 1690, och 1715 avviker från den, medan de på 1778 års karta följer den. Häradsgränsen blev också kommungräns fram till 1960-talet då Sollentuna kommun fick en nordligare gräns just i Törnskogen.

På kartan över Skiellnora Kungsgård från 1778 (södra delen) har de olika gränserna som kan ses förstärkts med färgade linjer. Gränsrösen som var märkta *g - m* på kartan har lagts in med tydliga bokstäver.

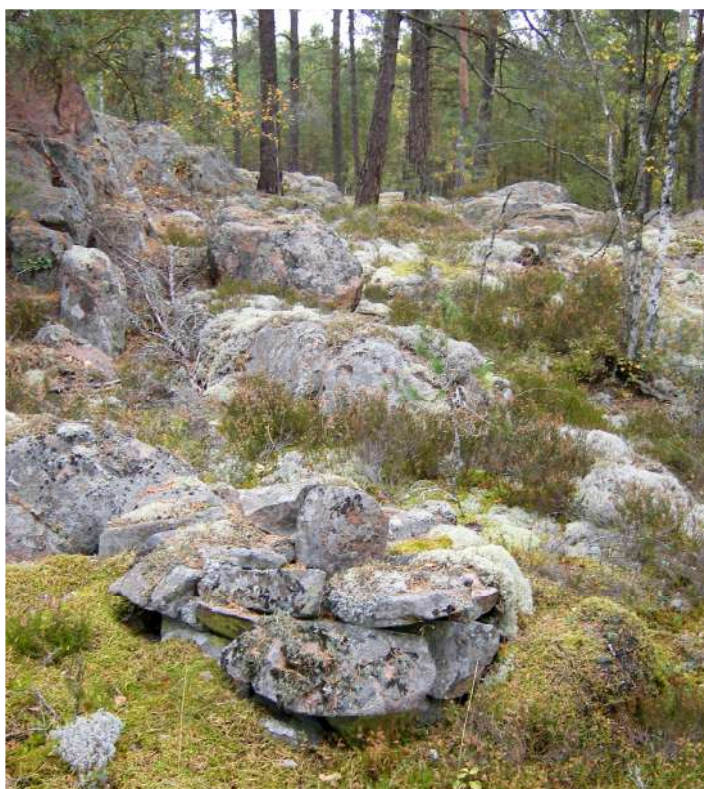
På den följande kartan har gränserna lagts in på en orienteringskarta. De olika markeringarna som har hittats i terrängen har numrerats med röda siffror. Olika symboler anger typ av markering. Ihåliga symboler är stensamlingar som misstänks kunna vara gränsmarkeringar. Detta kommenteras närmare i varje enskilt fall.

häradsökonomisk karta 1902

Till höger ses ett utsnitt av den häradsökonomiska kartan från 1902 där de 4 parallellgränserna fortfarande är markerade. (Häradsgränsen som tidigare gick utmed Fjätrens södra strand har nu lagts i sjön). Det sydligaste skiftet blev senare utmärkt i terrängen med betongstolpar.

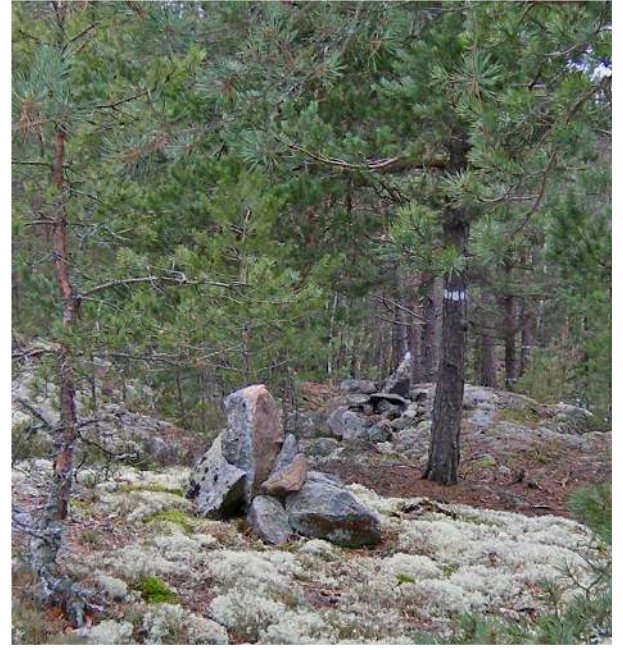
I - Den norra gränsen från röse (g) till röse (k) på Häradsgränsen

1. Den västra delen av gränsen är markerad med goda stenrösen. Här ses anslutningspunkten till Häradsgränsen söder om huvudröset på södra 5-rösberget. (Sveaskogs rågång ansluter felaktigt till huvudröset).

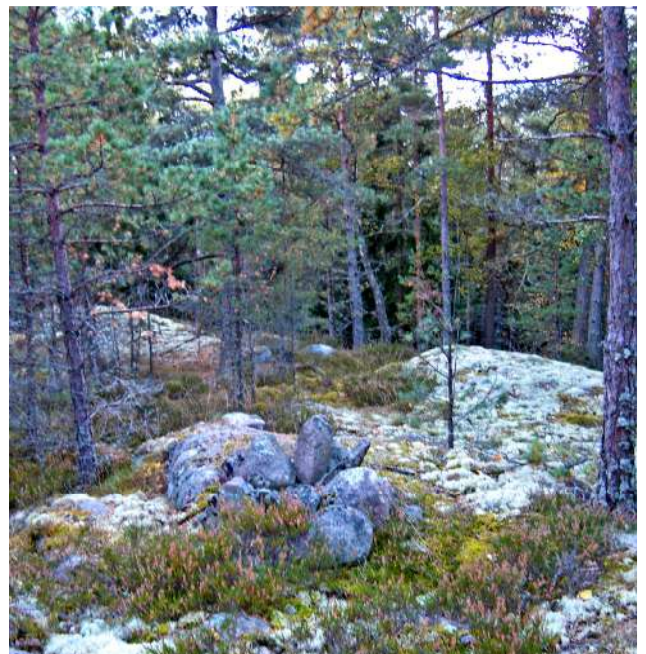
2. Röse med vitmålad toppsten på en liten höjd.

3. Här ses Sveaskogs rågång med vitringade träd. Två rösen har satts upp nära varandra. På den vänstra bilden ses gränsen mot öster (Sveaskogs mark till vänster i bilden) och på den högra bilden ses den mot väster.

4. En smal stenskiva har rests i ett röse på norrsluttningen av ett berg. (Upptäcks bäst från öster).

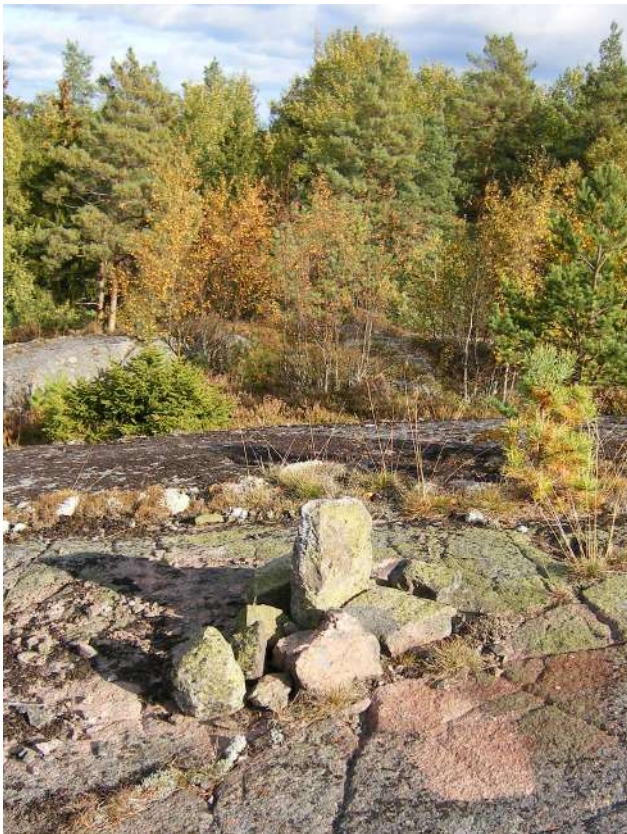
5. Röse på en hälltopp.

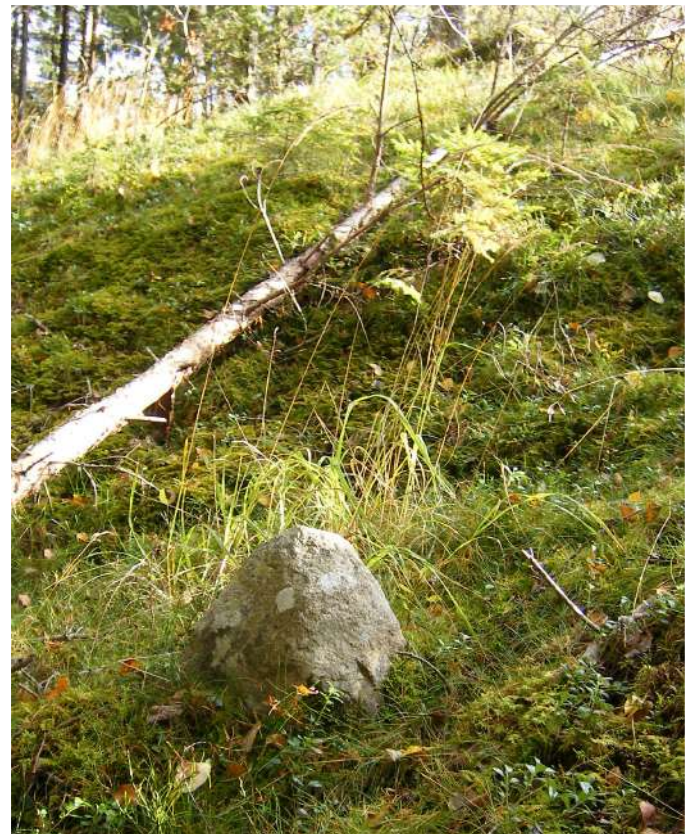
6. Röset på en hållsida håller på att rasa nedför sluttningen.

7. Här har inget röset byggts - ett järnrör markerar punkten där en senare gräns för JM- byggs mark går mot NO (till höger i bilden).

8. Röse med stenskiva orienterad i gränsens riktning. Skivan har legat omkull i den röda skuggan till höger

9. Det uppstickande stenblocket i sluttningen - kan möjligen ha varit en gränsmarkering.

10. Gränsen tangerar den sydöstra spetsen på Fornboda Äng. Inget gränsröse är känt där. Nu är platsen begravd djupt under motorvägen och ingen bild hörnpunkten finns bevarad.

11. Järnrör på en hålltopp (markerat med röda punkter på kartan).

Ca 70 m norr om järnröret finns en stensträng på en berghylla som är orienterad i gränsens riktning, sett mot väster.

12. En stensamling ligger vid nuvarande kommungränsens hörnpunkt, här sett mot norr. Här förväntar man sig ett järnrör också – men det kunde inte hittas.

13. Gränsen från Högröret mot ost-sydost siktar mot röset med 4 vise på Täbygränsen öster om sjön Fjäturen, här sett mot söder. Visen till höger om mittstenen anger att en gräns stöter till här från väster. De båda visena söder resp. norr om mittstenen anger den (ganska lilla) riktningsändring som gränsen gör här. Röset ligger på en berghylla lite öster om en gammal stig.

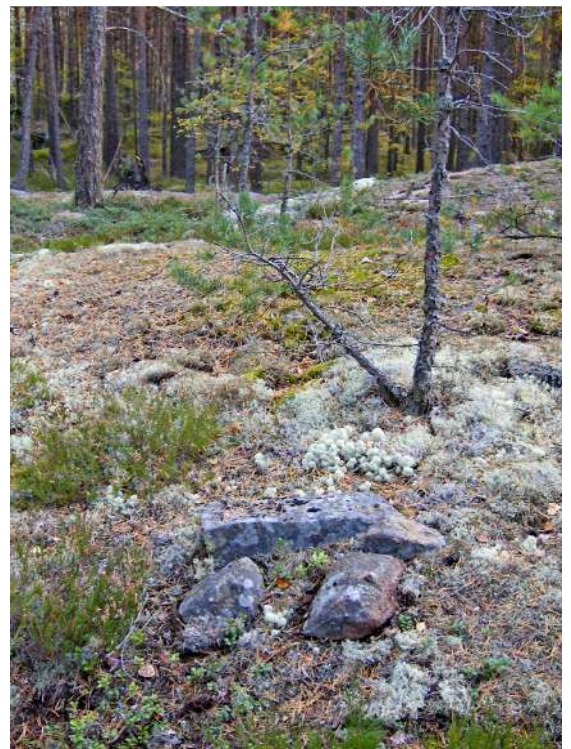
Rösets konstruktion liknar den för Hörnröret – där 3 vise satts in i en bred sockel.

II - Den norra mellangränsen från Häradsgränsen till Norrsättras ägor

Utmed denna gräns finns inga rösen kända - gränsen har sökts av i detalj och några sammanfallande företeelser har hittats - det är osäkert om de kan tolkas som någon slags gränsmarkeringar. I väster ansluter gränsen entydigt till Häradsgränsen, i öster slutar den mot Norrsätra Hemmans Ägor vid ett gränsröse intill den gamla körvägen mellan Edsbacka och Smedstorp.

14. Anslutningen till Häradsgränsen är mitt i Nordvästra Törnskogsmossen - där har inget röse satts. Den fd. Häradsgränsen syns där som en något uthuggen rågång.

15. I östra kanten på mossen hittas en liten samlad stenhög på närmaste hållmarken just där gränsen går. En av stenarna är större och avlång (jfr också punkt 20 lite längre söderut). Just den hållmark som är närmast mossen är ju en lämplig plats för en markering. Stensamlingen kan ha varit ett gränsröse med den långa stenen som vise.

16. Stensamling (rester efter ett röse?) intill en stig som senare blivit timmertransportväg, sett mot söder.

17. Här finns en märklig stensamling. Fem Rätt stora stenblock ligger på en rad (förgrunden) och ytterligare 3 stenar lite längre mot bakgrunden. De ligger i gränsens riktning på en flack hållyta öster intill en äldre stig (vid nästa skiftesgräns mot söder har gränsmarkeringen med röset 23 placerats intill samma stig).

18. Ett välbyggt gränsröse upptäcktes vid vägskalet norr om Norrsätra, ca 25 m norr om den privata vägen och ca 7 m från mitten av vägen till fd. Götagården. Det är den gamla vägen mellan Edsbacka och Smedstorp. Här sett mot öster. Den breda sockeln är nästan helt övertorvad.

III - Den södra mellangränsen från Häradsgården till Norrsättras ägor / Frestavägen

Utmed denna gräns finns hela 6 rösen mitt i det som för drygt 200 år sedan antagligen var betesmark. Den västra anslutningen är vid Häradsgården. Möjligen kan gränsens läge ha betingats av läget för det 1635 och 1715 kända 5 stena rå som ligger på en slät håll som sticker ut i Nordvästra Törnskogsmossen väster om Häradsgården. I öster slutar gränsen vid den gamla körvägen mellan Edsbacka och Smedstorp nordost om Eriksberg.

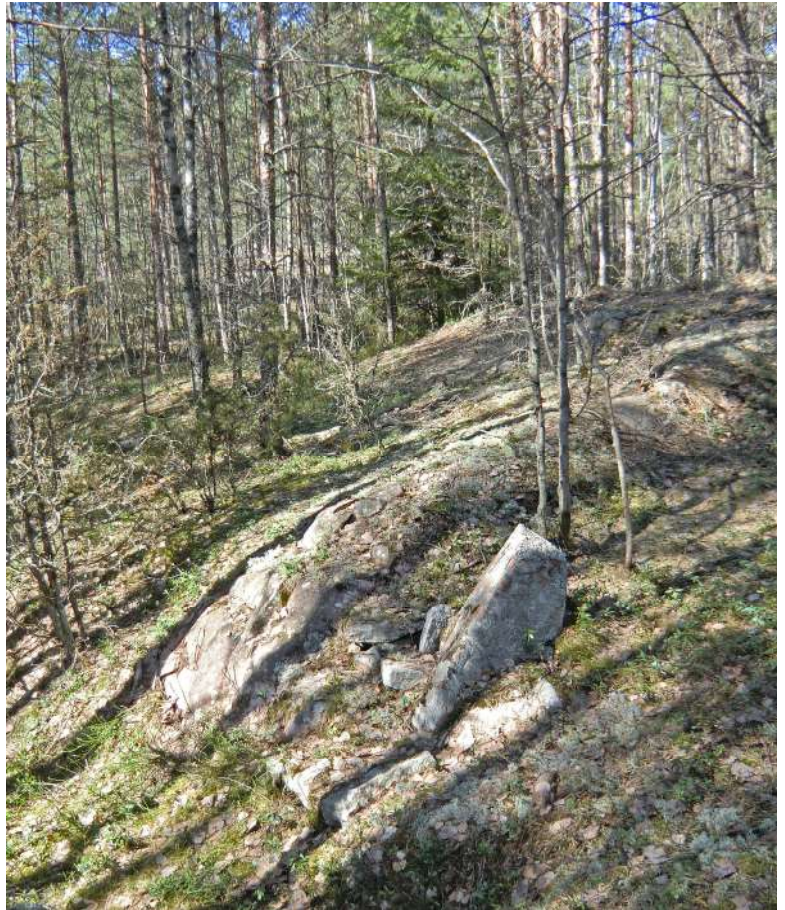

19. Gränsens anslutning till Häradsgården (mitt i bilden, sett mot norr) ligger vid tröskeln mellan Nordvästra och Norra Törnskogsmossen där kärret bara är ca 30 m brett. Inget röse har satts här.

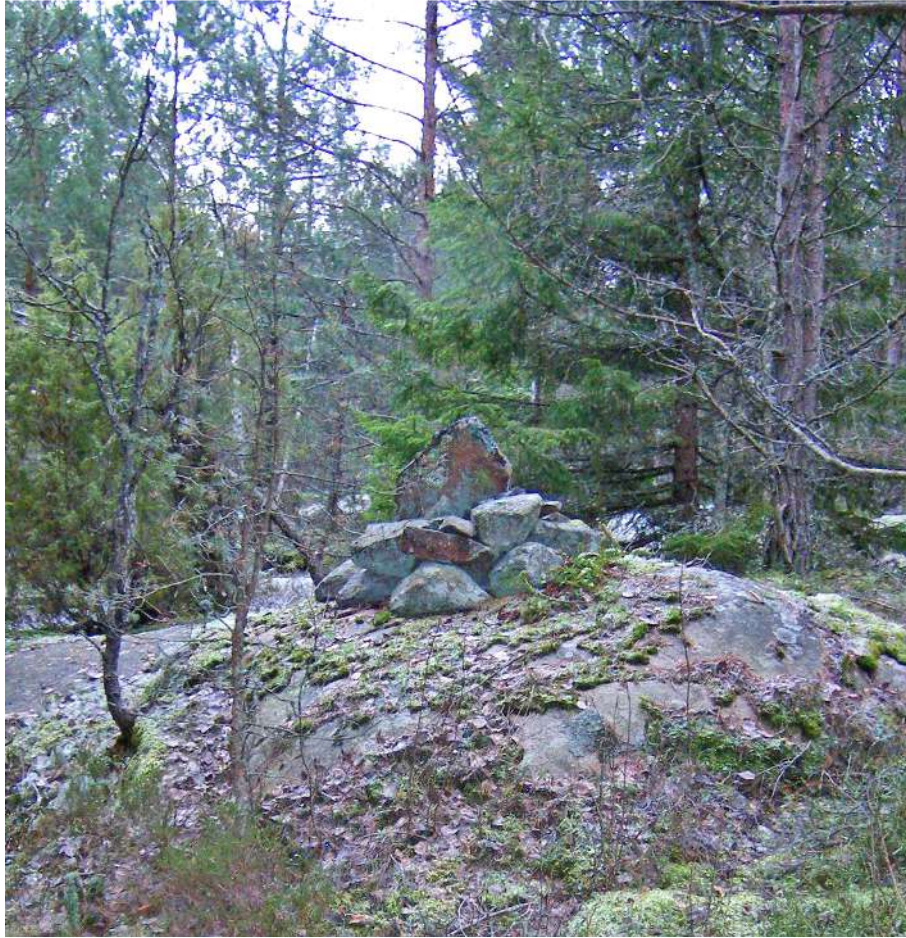

20. En stensamling med ett större avlång block hittas på den närmaste hållmarken öster om Häradsgården (jfr. med lokal 15 längre norrut).

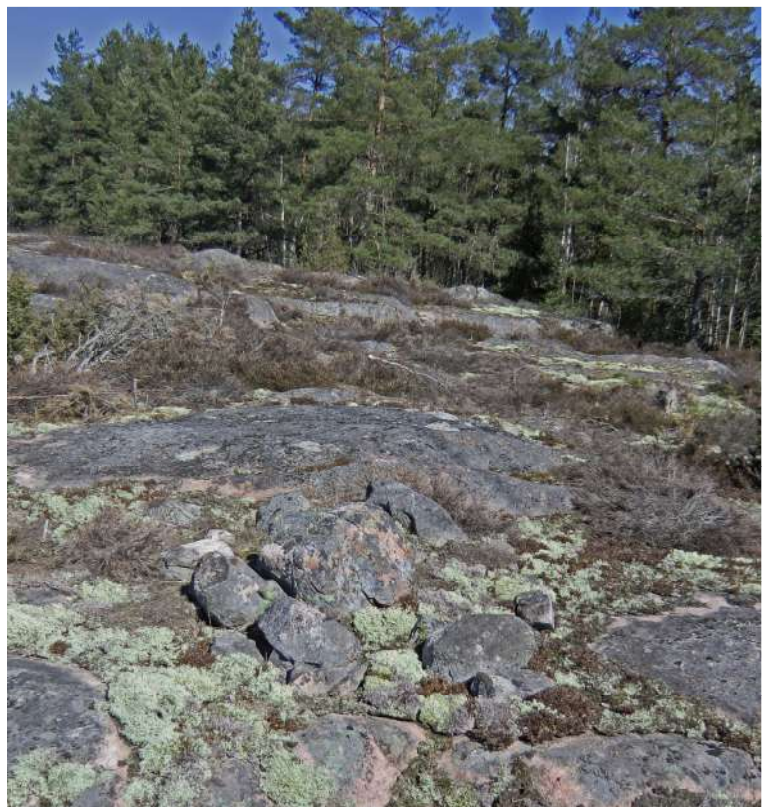
21. Upprättstående stenblock på hällkant i gränslinjen strax väster om Fornstigen.

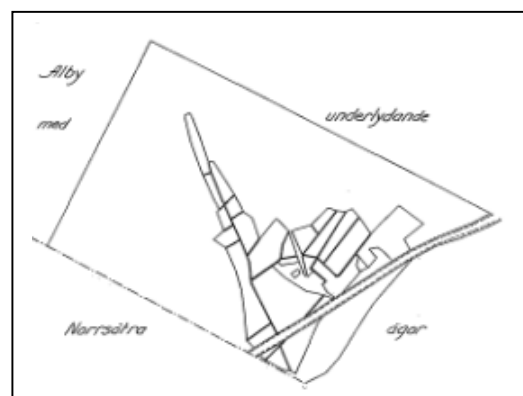
22. Gränsröse på flack berghäll öster om Fornstigen

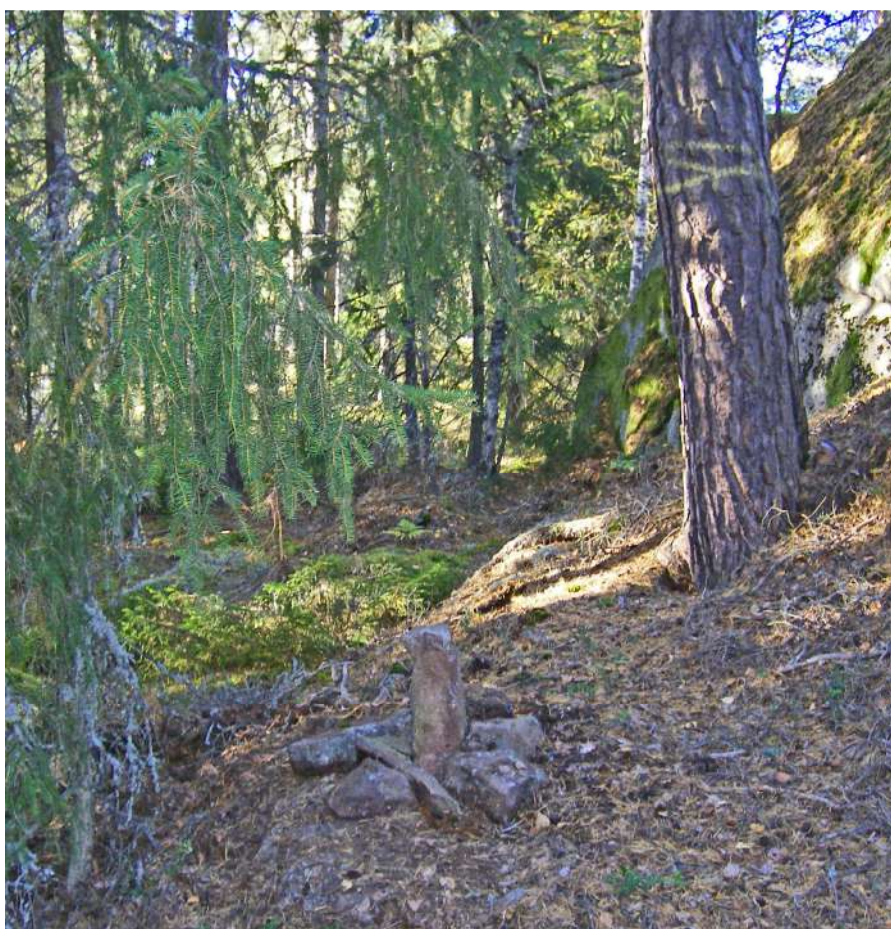
23. Stort röse på en berghäll något väster om timmervägen som går till Runda Mossen norr om Snuggan. Det är ett av de rösen som fanns med på den första orienteringskartan 1968.

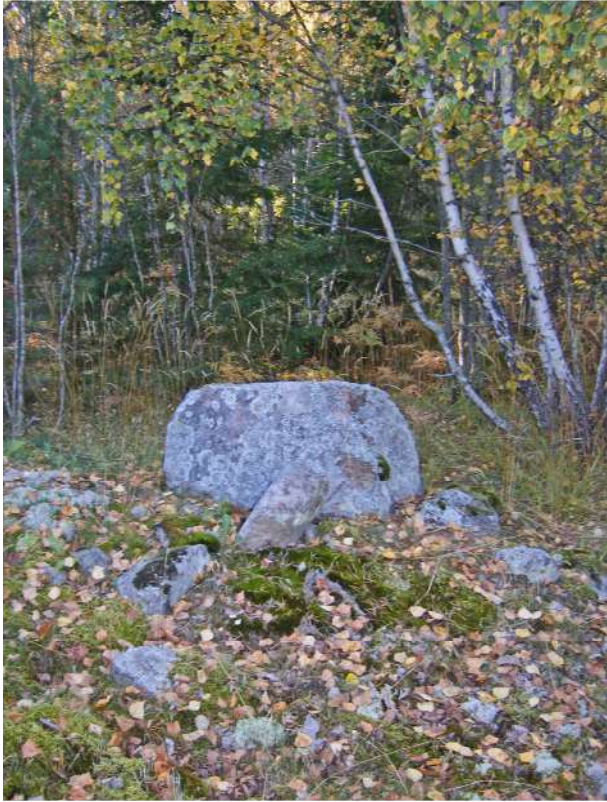
24. Stensamlingen under den östra kraftledningen på gränslinjen - kan ha varit en gränsmarkering.

25. Litet röse på en flack häll väster om Snugganvägen. Det är det övre hörnet i den avstyckningsgräns kring torpet Eriksberg 1912 som visas på kartan intill.

26. Röse intill en gulringad mycket gammal tall. Gränsen från föregående röse och österut och söderut är märkt med gula ringar på träden. Här sett mot väster.

27. Större sten med en rest (?) stenskiva på östra sidan, sett mot väster på vänster bild. Skivan är orienterad i gränsens riktning och ser ut att ligga i ett röse. Ca 4 m mot öster går den gamla vägen till Smedstorp som ännu kan ses som en bred hålväg med stensträngar på sidorna (till höger i den högra bilden). I bakgrunden ses Frestavägen.

Här slutar den södra av de två mellersta gränserna mot det som betecknas som *Norrsätra Hemmans Ägor*. Start och slut är på naturliga platser - ett smalt kärr respektive en körväg. På sträckan mellan dessa finns åtminstone 6 rösen byggda. Avstyckningen av Eriksberg 1912 utmed en gräns som ännu ses på den ekonomiska kartan har röse 25 som nordligt hörn. Anslutningen av Eriksberg mot den södra Alby gränsen har gjorts väster om röse 34.

IV - Den södra gränsen från Häradsgården till Norrsättras ägor / Frestavägen

Gränsen går utmed norra sidan på ett smalt (ca 36 m brett) skifte från Häradsgården i väster till strax öster om Frestavägen i öster. Utmed gränsen finns markeringar med 2 rösen öster om Snuggan och med senare tillkomna cementstolpar. Intill Fornstigen kan det ha funnits en gränsmarkering också, särskilt med tanke på att stigen och kavelbron var känd och i bruk ännu 1715. Gränsmarkeringarna visas i den ordning de förekommer, från väster mot öster.

29. Cementstolpe vid stigen väster om mossen. I bakgrunden ses Häradsgården vid den gulringade tallen.

30. På höjden väster om Snuggan finns nästa pelare.

Utmed Fornstigen väster om Snuggan har det i över 1000 år funnits gränsmarkeringar, med runstenen som den äldsta från 900-talet, till ett röse som inte kunde hittas igen på 1630-talet, en vise fastsatt i ett berg vid sjön 1715 och sedan Häradsgården. Fornstigen var den enda gångbara passagen över mossarna och förbi sjön. Där omtalades en kavelbro redan på kartan från 1635.

I dag kan man se 3 misstänkta stenlämningar utmed stigen vid den norra gränslinjen till det smala skiftet. De kan ha varit delar av ett stängsel till den sommarstugetomt som på 1940-talet etablerades vid sjöns västra strand.

31 A. En kort murkant eller bred sockel (till höger i förgrunden) väster intill Fornstigen och **31 B**, en rest stenskiva som stöds av två mindre stenar öster om stigen.

En stor tall har växt in i sockelns norra del. Sett mot söder.

På kartan från 1635 anges att en gränsmarkering skulle finnas i området men att den inte kunde hittas. Med tanke på stigens betydelse skulle det kunna vara ett större röse med en bred sockel. Eftersom runstenen ligger ca 50 m längre söderut kan man ha letat i ett för snävt område.

Häradsgränsen fastställdes förmodligen mellan 1715 och 1778. Den går vid den lilla höjden i bakgrunden. I fall det då funnits en äldre gränsmarkering som inte låg på gränslinjen kan den ha rivits – eller visen välts undan.

31 C. Stenblock som ser ut att vara rest, öster om Fornstigen och söder om 31B. Det passar dock inte till någon gräns.

32. Cementstolpe på berghäll öster om Snuggan

33. Strax öster om pelare 32 finns ett litet röse vid en hållkant. I bakgrunden skymtar cementstolpen 32 och sjön Snuggan.

34. Röse med gulmålad vise strax öster om (tidigare) liten stig.

35. Här gick en gammal stig mot nordväst från Väsjöområdet mot passagen över Kohlstadalen (där också Fornstigen tvärrar dalsänkan). Samma typ av cementstolpe med nedsänkt mitt markerar detta tomthörn + en staketstolpe.

36. Cementstolpe vid gränsens slut i öster, norr om Kastellgården och strax öster om nuvarande Frestavägen. I bakgrunden ses Väsjön.

5

1859

*Gränser och rösen
i nordöstra Törnskögen*

9 sidor

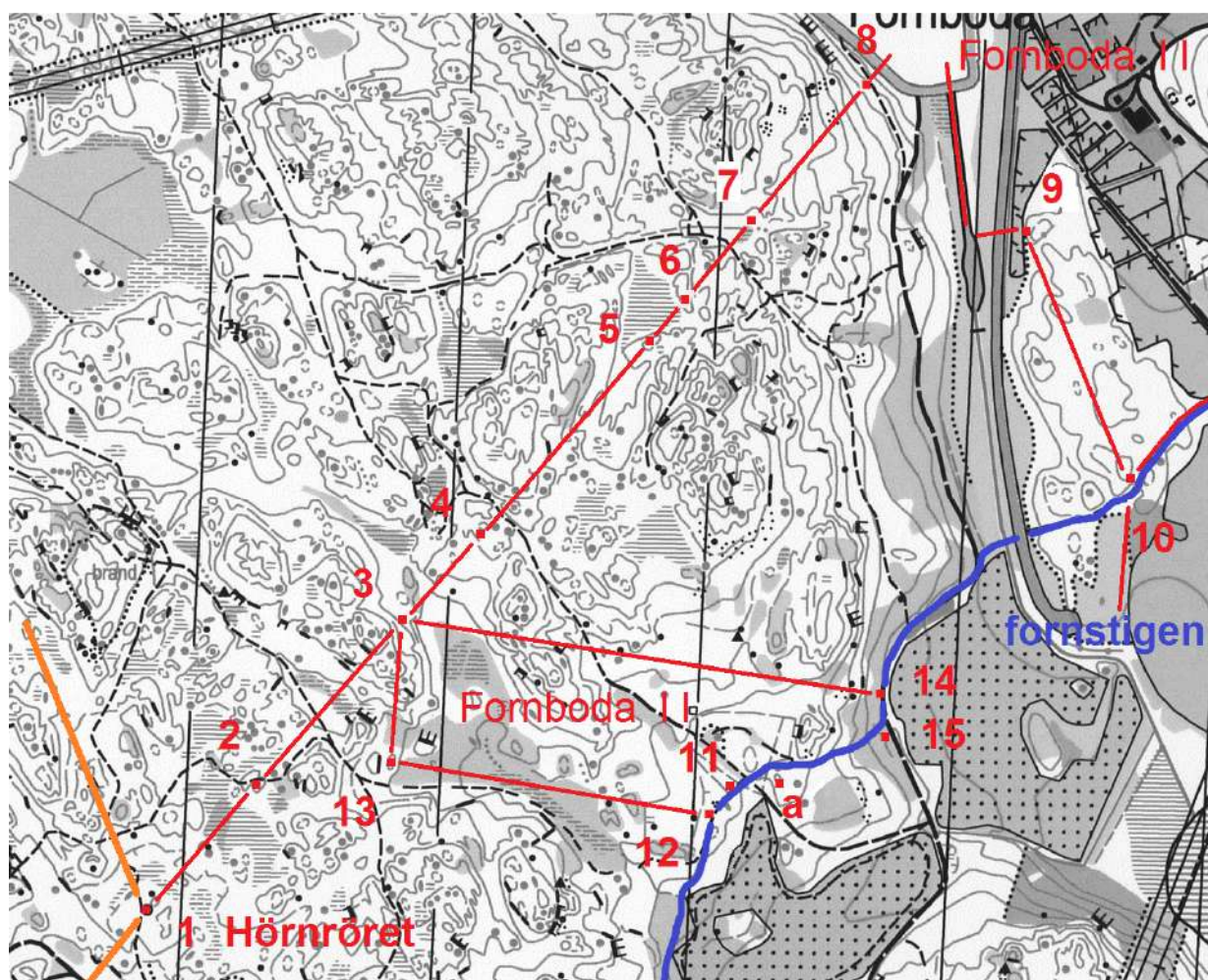

Gränser och rösen i nordöstra Törnskogen

5
Herbert Henkel
2013

I - Nordostgräns från Hörnröret till Kvarnviken

Att det skulle kunna finnas en gräns här misstänktes genom att Hörnröret, som har 3 vise, har en vise som pekar mot nordost. Någon gräns i den riktningen har inte kunnat ses på någon karta från 1699 och framåt. Området har länge i sin helhet hört till Skällnora Kungsgård. Saken kom att bli aktuell när ett röse på Lettströms nya avstyckning upptäcktes (nr 7 på kartan). Två av avstyckningens hörnpunkter hade försetts med nya rösen där stenarna ännu inte blivit påväxta av lavar eller mossor, men detta röse såg ut att vara av gammalt slag. Det ligger i pekarens riktning från Hörnröret. Linjen mellan dessa ändpunkter kontrollerades flera gånger (2009 och 2011) – i fall det skulle finnas flera markeringar. Det visade sig att det nordöstra röset till Avstyckningen Fornboda II (med torpet Andersberg) låg på linjen, men inte det sydvästra. Rösets vise var riktad mot Andersberg. Ytterligare markeringar kunde ses. En rest stor stenskiva väster om röset på Lettströms gräns med skivan orienterad i linjens riktning, ett par resta stenar och några spridda stenar som kan ha varit ett röse. Den resta stenen (4) var känd från tidigare strövtåg i Törnskogen.

1. Hörnröret med 3 vise på Häradsgränsen. Den vänstra (östra) visen pekar mot nordost – där troligen en gräns har gått. Vinkeljärnet i förgrunden markerade en av de fasta orienteringskontroller som TIF hade satt ut på 1960-talet. Järnröret i bakgrunden markerar en av Sollentuna kommuns polygonpunkter.

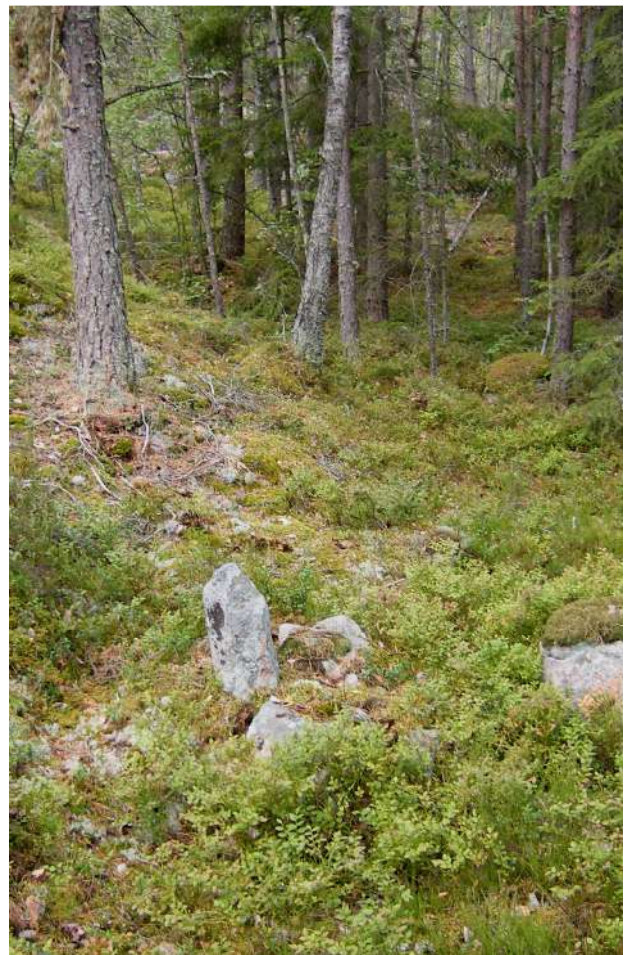

2. Stensamling på en uppstickande häll.

3. Det nordvästra röset till avstyckningen Fornboda II placerades antagligen på nordostgränsen som måsta ha varit i bruk vid tiden för avstyckningen.

5. Röse vid hälltopp intill en triangelformig liten mosse.

4. Rest stenskiva på en flack hällyta

6. Rest sten på liten hälltopp.

7. Röse med vit markering på visen – nordost om en mycket liten sjö. Röset ingår i den nya gränsen mellan Sköldnora och Sveaskog.

8. Intill den gamla körvägen mellan Nyby och Skällnora ligger denna stensamling på nordostlinjen. Den kan möjligen ha varit en gränsmarkering. På andra sidan vägbanken syns inget misstänkt röse. Nordostgränsen kan också sluta i södra delen av Kvarnviken där andra gränser redan fanns.

II - Fornboda II

Avstyckningen kan ses på en karta från 1859 över Laga Skifte på Skällnora Kungsgård (kartan till Höger). Den är med på senare ekonomiska kartor fram till 1952 (kartan nedtill).

Det är ett långsmalt skifte som sträcker sig västerut från den gamla vägen mellan Skällnora och Nyby. Det omsluter torpet Andersbergs odlingsmark och stigen till torpet (= Fornstigen). Gränsen är markerad med 2 stora rösen i skogen väster om torpet och ett lika stort röse intill Fornstigen som markerar hörnpunkten söder om Andersberg. Från den platsen ser gränsen ut att ha följt den sydöstra kanten på Andersbergs odlingsmark och Fornstigen till Nybyvägen. Det finns inga entydiga markeringar intill vägen.

På de båda kartorna ser man en gränshörnpunkt söder om odlingsmarken vid södra kanten på en åkerholme. På en hålludde ca 10 m öster om odlingsmarken finns ett röse upplagt. Det ligger på linjen mellan det sydöstra gränsröset och gränshörnet vid Nybyvägen.

Det nordvästra gränshörnet ligger på en förmodad gräns från Hörnröret i nedre vänstra delen av kartutsnitt mot nordost till Kvarnviken (överst i mitten) – markerad med lila på kartan nedtill. Det märkliga är att det sydvästra gränshörnet inte anslutits till samma förmodade gräns.

Ekonomiska kartan från 1952 då den odlade arealen (gult på kartan) var som störst i Törnskogen och de gamla gränserna söder om Fornboda (röda linjer) fortfarande var i bruk. Gränserna går delvis utmed Fjäturenån (blå linje) och i vattnet i Kvarnviken. Den förmodade nordostliga gränsen är markerad med en lila linje

Område 1 och 2 tillhörde Fornboda 2:1, område 3 har beteckningen Fantebol 1:1 och område 4 tillhörde Stora Alby 1:1. Område 5 tillhörde Domänverket. Gården Fantebol låg vid det östra hörnet av område 3.

En mera detaljerad kontroll av Andersbergs östra gräns där den ekonomiska kartan lagts över orienteringskartan visar förskjutningar av odlingsmarkens gränser med i genomsnitt ca 6 m. troligen beror detta på att den ekonomiska kartans markanvändningsgränser baserats på flygbildstolkning. Man ser också att odlingsmarken går längre mot sydost och att den sydliga remsan mellan åkerdikena som kan ses på orienteringskartan saknas på ekonomiska kartan.

På linjen mellan den sydöstra hörnpunkten och den östra nära vägen finns ett röse upplagt i sidan på en sluttande berghäll. Den linjen gör att den sydöstra åkermarken ingår i avstyckningen, vilket verkar vara rimligt.

- höjdkurva 4 m ekvidistans
- åkerdiken brukad åkermark
- åkerkant på ekonom.kartan
- gräns och hörnpunkt gränsröse

a. Stenröse som byggts på en sluttande häll på linjen mellan hörnpunkt 12 och 16.

11. Stensamling och förmodligen gränsmarkeringen intill Fornstigen där hörnpunkten söder om Andersberg är angiven på den ekonomiska kartan 1952, ca 30 m nordost om röse 2. Bilden är tagen mot norr.

12. Stort röse intill Fornstigen som har blivit ganska övertorvat. Bilden är tagen mot öster.

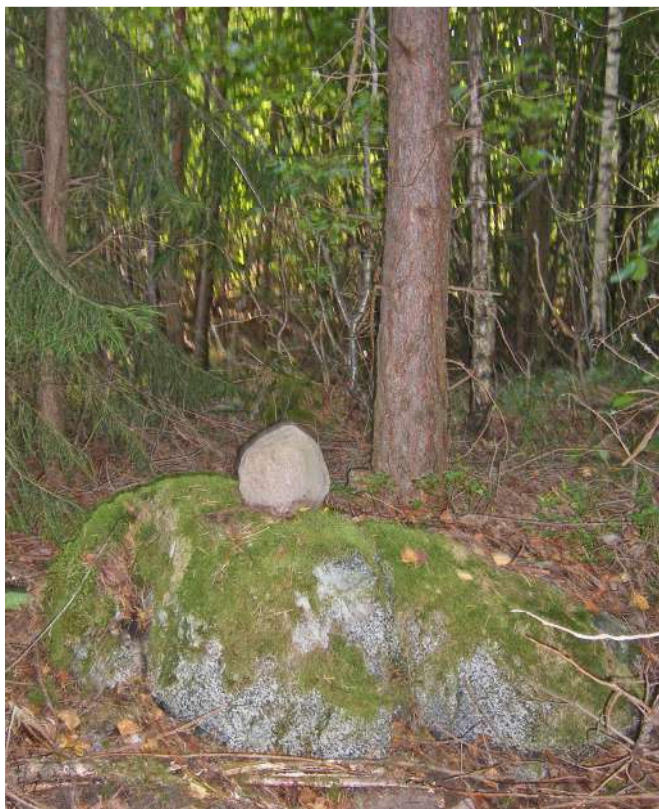
13. Stort röse i en sänka i skogen väster om Andersberg. Det röset har funnits med på den första orienteringskartan från 1960-talet. Bilden är tagen mot nordost. Visen är riktad i gränsens längsida.

14. Stort röse vid nedre delen av en sluttning. Bilden är tagen mot norr. Visen är riktad utmed gränsens långsida.

15. Hörnpunkt ca 10 m väster om vägmitten (enligt ekonomiska kartan 1952). En stensamling intill ett större stenblock kan ha varit ett röse.

16. Hörnpunkt intill Fornstigen ca 15 m väster om vägmitten. Ett större ensamt stenblock på en tvärmoränrygg. Bilden är tagen mot sydväst. (Den mindre stenen har placerats på blocket som markering).

III - Gräns utmed och öster om Fjäturenån

8. Gränsröse på berghylla intill fd. åker öster om Fjäturenån.

9. Gränsröse intill Fornstigen på dess högsta punkt öster om Fjäturenån.

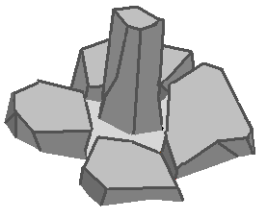
*Häradsgränsen i Sollentuna
mellan Svarte sten och Fjätursviken*

I - Västra - norra delen från Svarte Sten till Törnskogsmossen

II - Södra - östra delen från Törnskogsmossen till röret vid Fjätursviken

24 sidor

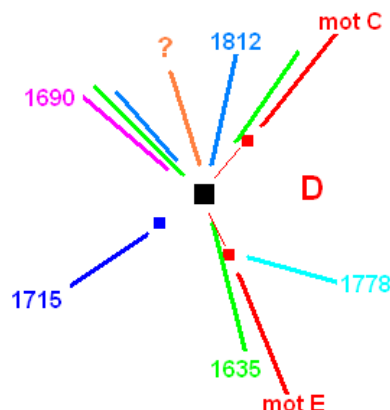

Häradsgränsen i Sollentuna mellan Svarte sten och Fjätursviken

Redan på kartan från 1635 talas det om att Svarte Sten och Snuggastenen är härads skillnad. Någon mera precis häradsgräns fanns antagligen inte i den tidens obebyggda Törnskogen. Kartan från 1690 visar en östra gräns till Rotsunda By som avviker från senare gränser i området. Samma gäller kartan över Edsbergs säteri från 1715, där den nordöstra gränsen är olik Häradsgränsen. Den antas således ha tillkommit efter 1715 men före eller senast 1778. Ty på kartan över Skiellnora Kungsgård i samband med storskiftet, är den västra gränsen samma som Häradsgränsen på senare kartor. Det är också troligt att de äldre gränsmarkeringarna byggdes ut till omfånget när Häradsgränsen fastlades i terrängen. Två punkter är desamma på alla kartorna. Svarte Sten vid stranden av sjön Norrviken och berget nästan mitt i Törnskogen där Högröret är beläget. En tredje punkt kan vara runstenen vid sjön Snuggan. I dess närhet löper också många gränser samman.

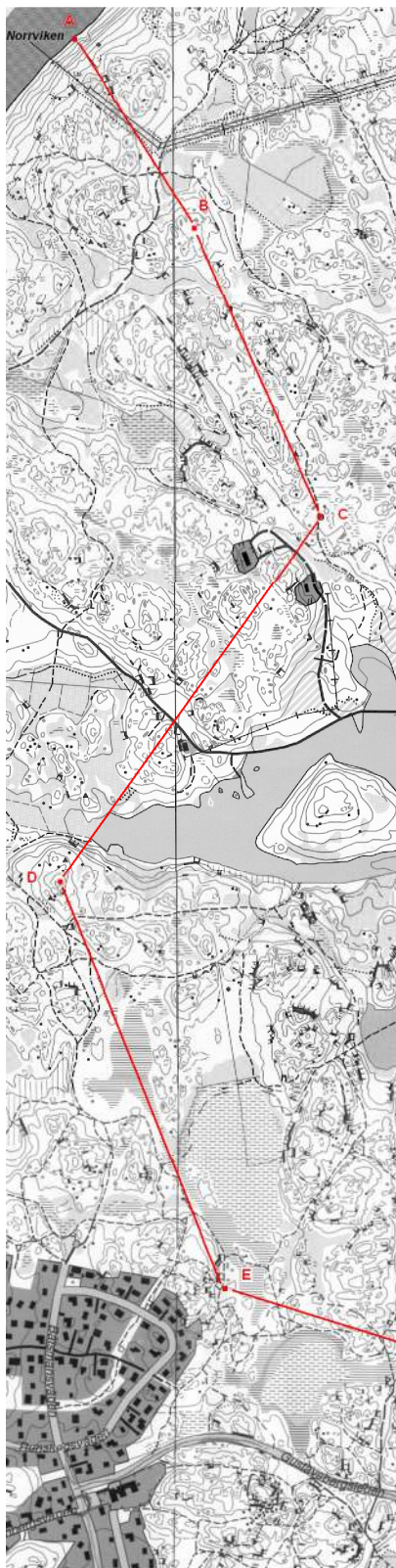
Beskrivningen av Häradsgränsen tar med alla gränsmarkeringar, från urgamla rösen till moderna vitmålningar på stenblock, och visar gränsen i dess nuvarande 2009 års skick. Hörnpunkterna på gränsen har betecknats med A - F och ligger ganska jämnt fördelade i Törnskogen. Alla utom Svarte Sten har utnyttjats för anslutning av nyare gränser. Det gäller speciellt Högröret varifrån 11 gränslinjer strålar ut (3 från 1635, 2 från 1690, 1715 och 1812, en från 1778 och en okänd).

Anslutningen av senare gränser till gamla hörnpunkter har resulterat i att birösen eller andra gränsmarkeringar satts ut i gränsens riktning i närheten (20 -30 m) från huvudröset. Omkring Högröret finns kanske 6 sådana markeringar. På en sammanställning av äldre bebyggelse finns namn angivna för Häradsgränsens hörnpunkter. De används också här och refererar ibland till läget intill en mosse. Dessa våtmarker har nu andra namn såsom Törnskogsmossen (Slätmosse) och Emmylundsmossen (Svinstamossen). På de gamla kartorna har gränsmarkeringarna givits nummer och korta beskrivningar, antingen intill symbolen för ett gränsröse eller i en tabell. Den äldsta formen av gränsmarkering är ett femstena rå med 4 hörnstenar orienterade ungefär i syd-nord och öst-väst riktningen (som kan skilja sig upp till 20 grader från motsvarande riktningar i dag). Några av dessa rösen som har återfunnits är ganska små. Som redan nämnts har en del senare blivit tillbyggda - större ju mera betydande gränsen är. Så blev Häradsgränsen den med de största rösen.

Den följande översiktskartan består av 3 delar som monterats ihop från utdrag ur orienteringskartan 2005 över Törnskogen och en äldre orienteringskarta över Hagbyområdet. I den följande beskrivningen har området delats upp i en västlig-nordlig del A - D+ del och en sydlig - östlig del +E - F.

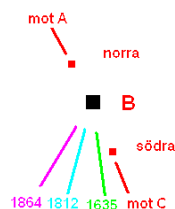
Häradsgränsen i Sollentuna

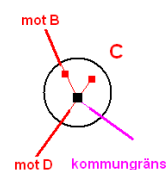
A Svarte sten

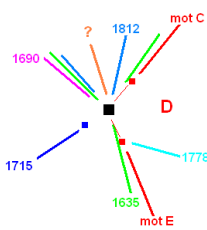
B Röret vid Svinstamossen

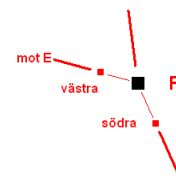
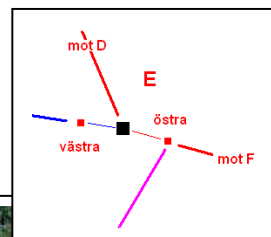
C Hörnröret

D Högröret

E Röret vid Slättmossen

F Röret vid Fjätursviken

I - Västra - norra delen från Svarte Sten till Törnskogsmossen

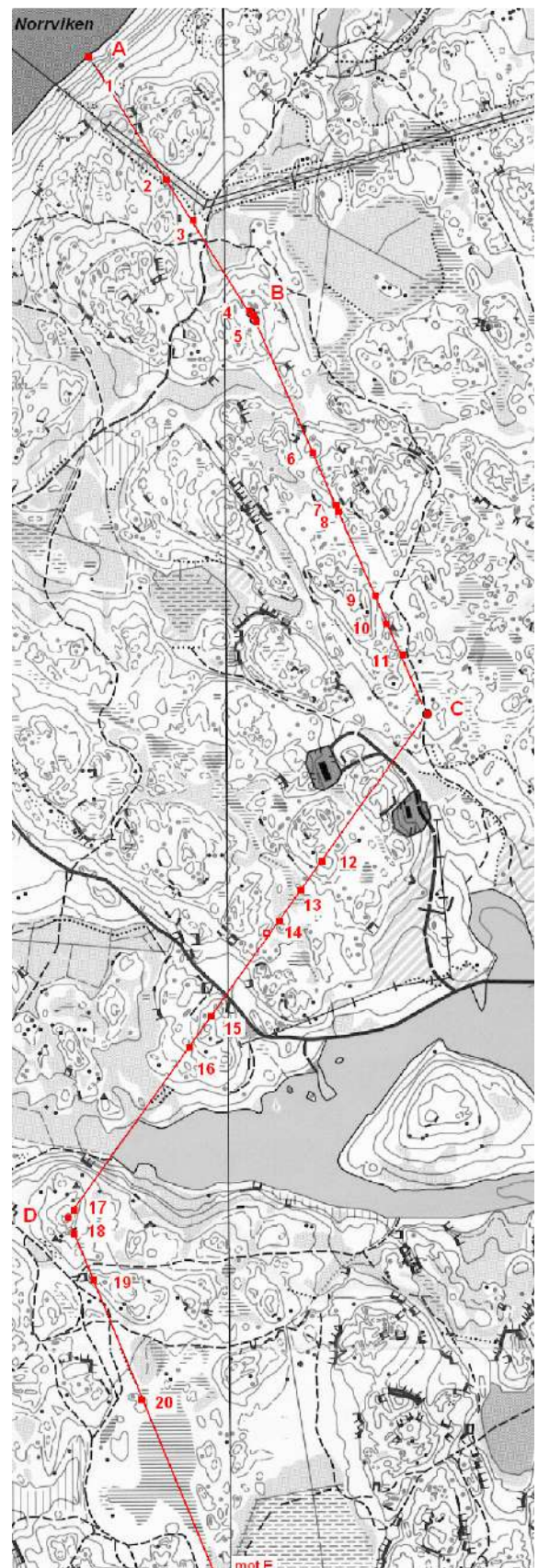
Utmed den sträckan förekommer alla typer av gränsmarkeringer - från helt naturliga (Svarte Sten), pampiga rösen på stora socklar (**B**), utstyrda rösen med flera vise (**C**), resta stenskivor (16), små stenhögar som rösen (7), vita streck (**2**) och ett nyligen byggt röse (**3**). Längs några sträckor har träden målats med vita ringar och en krona (Sveaskog). Vid **1** finns en typisk rågång uthuggen i skogen. Antagligen kan man hitta ännu fler men mera diskreta gränsmarkeringar om man letar vidare.

På sträckan finns också Törnskogens centrala gränsberg. Det är Högröret som står omgivet av flera mindre rösen och gränsmarkeringar.

De sista rösen upptäcktes först 2009 och 2013. Bland dessa var det ståtliga röset **7**, helt dolt av blåbärsris i en sänka i terrängen och nr **13** som stod under ett par risiga granar nedanför en hållkant.

Branden 2009 på kullen söder om Grönanvägen gjorde att röse **16** kunde upptäckas i det avbrända blåbärsriset.

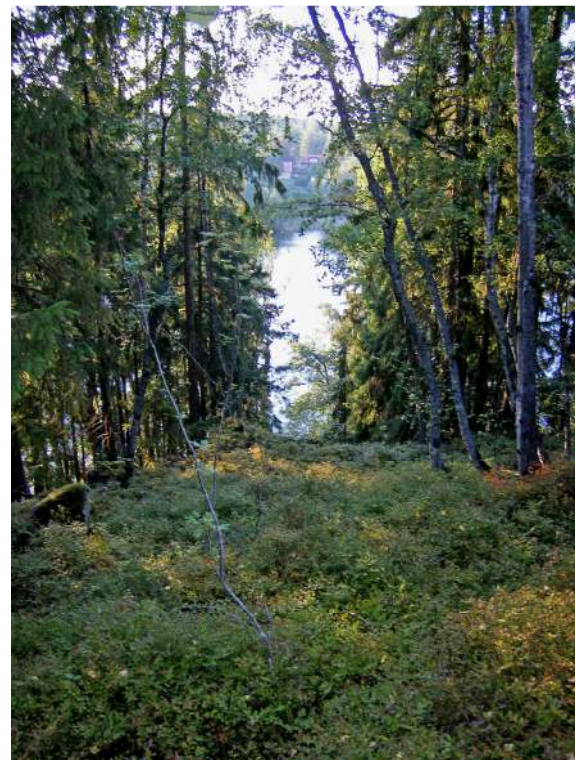
Röset SV om nr 14 ligger ca 7 m nordväst om gränslinjen.

A. Svarte Sten (Svarte Stens Rå). Ett klippblock som skjuter ut i sjön Norrviken och som före sjösänkningen 18 antagligen var en liten ö i sjön. Här sett mot väster. Sollentuna kommun har en polygonpunkt på den södra (vänster i bilden) sidan. Klippblocket är svart på grund av lavpåväxt - bergarten under de svarta skorplavarna är röd granit. Här sägs på 1635 års karta att det var häradskillnad - dvs häradsgräns mellan Sollentuna och Vallentuna härad. Den gränsen fungerade ända in på mitten av 1900 talet som kommungräns mellan Upplands Väsby och Sollentuna.

1. I sluttningen från sjön Norrviken upp mot Törnskogens höjdområde finns en uthuggen rågång - sträckan mellan två rån (senare rör eller rösen).

2. Ett vitt streck har målats på stenblocket som ligger i kraftledningsgatan. En ganska precis men inte så varaktig gränsmarkering.

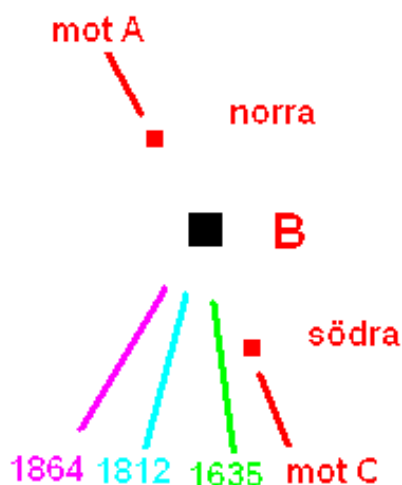

3. Ett av de senast byggda gränsrösen i Törnskogen som markerar avstyckningen till Sköldnora från Sveaskogs mark.

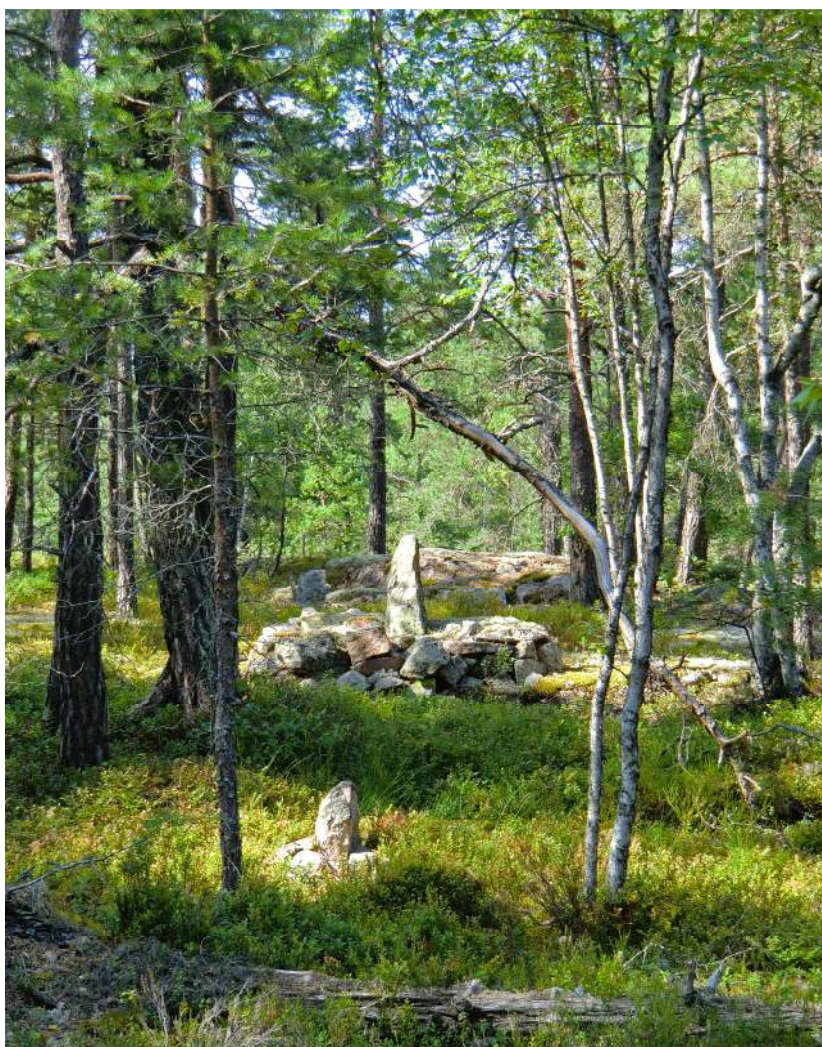

B. Röret vid Svinstamossen. När det namnet kom till fanns antagligen bara ett röse på det flacka berget intill det som nu kallas Emmylundsmossen. Nu finns tre rösen, nr **4 Det norra** som ses i förgrunden, ett huvudröse på en bred och hög sockel, och ett sydligt lite mindre röse. Vid tillfället när bilden togs fanns en trimorienteringskontroll vid det norra röset samt ett minne från den tiden platsen var en fast orienteringskontroll (det röd-vit målade vinkeljärnet).

Flera gränser anslöt tidigare till punkten huvudröset **B**. Förutom gränsen på 1635 års karta (här grön), går gränsen från 1812 direkt mot Högröret (**D**), och gränsen 1864 går direkt till en hörnpunkt på gränslinjen mellan Törntorp och Högröret.

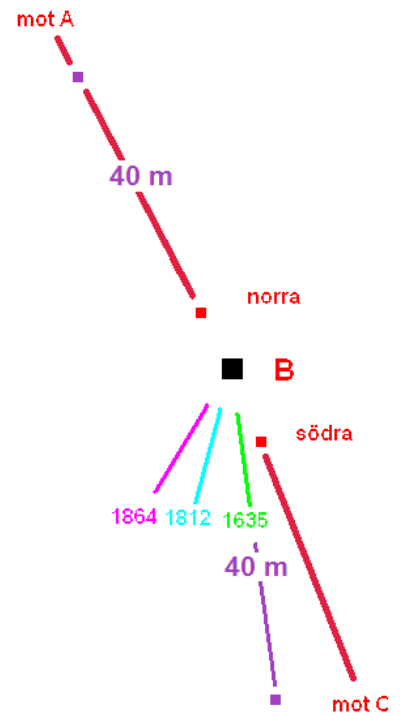

5. Det södra röset är betydligt mindre och kan vara det 5-stena rå som anges på 1635- års karta. Här sett mot norr med huvudröset i mitten.

2012 upptäcktes ytterligare två markeringar på 3-rösberget. Ca 40 m norr om huvudröset var en liten stenhög upplagd på gränslinjen - här sett mot söder

Ca 40 m mot SSO från huvudröset hade ett nytt röse byggts upp i riktningen 164° från mittröset. Det är samma riktning som 1635 års gräns har. Här ses det mot söder. Anledningen till nybygget är okänt, men placeringen tyder på kunskap om den gamla gränsen. (Den riktningen leder också till ett röse på den närmaste berghöjden mot söder).

6. Litet röse med Sollentuna kommuns polygonpunkt bredvid. På liten hälltopp.

7. Storröse som byggts i en sänka och som var helt övertorvat när det hittades (bara den lavklädda spetsen på visen syntes). Skivan är orienterad utmed den gräns som kan ses ansluta här på den ekonomiska kartan från 1960-talet.

8. Ca 20 m mot söder ses en rest sten i odonriset.

9. Röset under en tät gran upptäcktes 2009. Det ligger liksom de föregående något väster (ca 4 m) om gränslinjen.

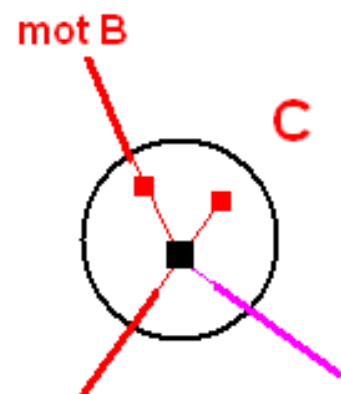
10. Litet röse på västsidan intill en berghäll. På den finns en av kommunens polygonpunkter. Gränslinjen går därför nu öster om detta röse.

11. Ganska stort röse något öster om den nuvarande gränslinjen och intill en stig som följer gränsen en sträcka.

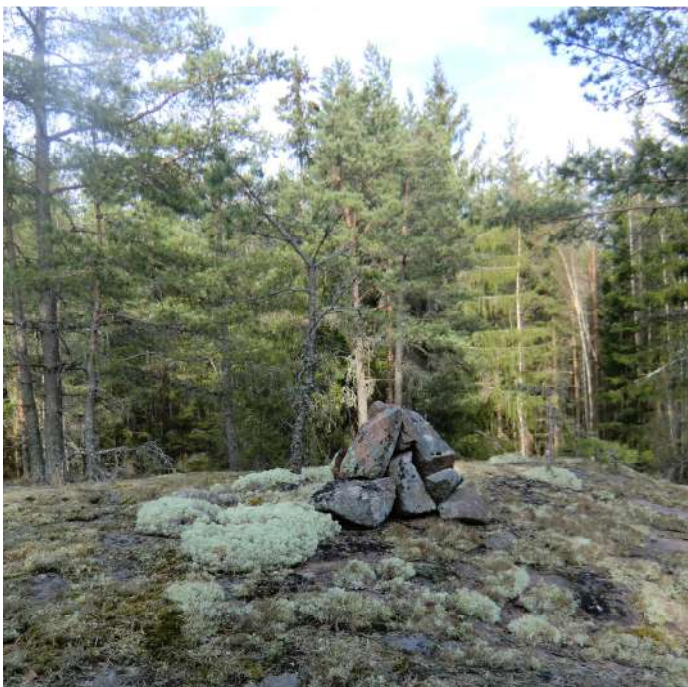
C. Hörnröret - röset med tre vise. Det var inte helt logiskt uppbyggt, ty de båda vise som ligger utanför mittstenen (den bakre stenen) ligger dels på den anslutande gränsen mot B (den högra i bilden), dels utanför mittstenen mot nordost (den vänstra stenen). Den fortsatta gränsen mot SV saknar vise. Jämför med skissen som motsvarar bilden om den vrids 45 grader åt höger. Här anslöts den nya kommungränsen mellan Sollentuna och Upplands Väsby (lila linje). Även denna punkt var en gång en fast orienteringskontroll. I bakgrunden ses kommunens skylt till en polygonpunkt.

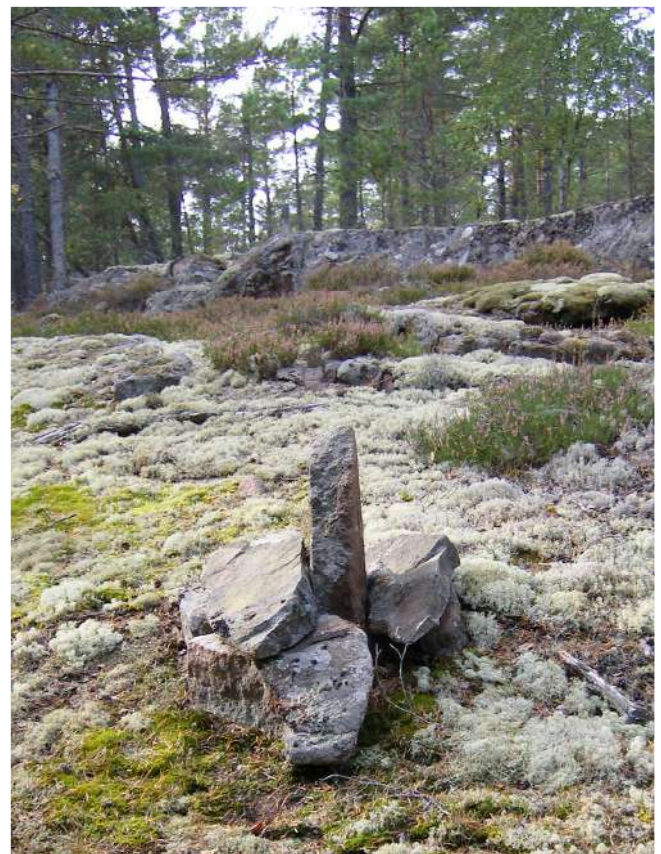
12. Stort röse på en slät häll med kommunens polygonpunkt synlig till vänster. På norra sidan av Långa Myren.

13. Röse med bred sockel söder om en liten berghäll i Långa Myren. Det upptäcktes först 2013 som hörnpunkt till Fantebols gräns på en äldre ekonomisk karta.

14. Stenröse på liten häll på södra sidan av Långa Myren.

I närheten ligger ytterligare ett röse ca 7 m nordväst om gränslinjen.

16. Litet helt övertorvat röse som upptäcktes efter branden på kullen söder om Grönanvägen.

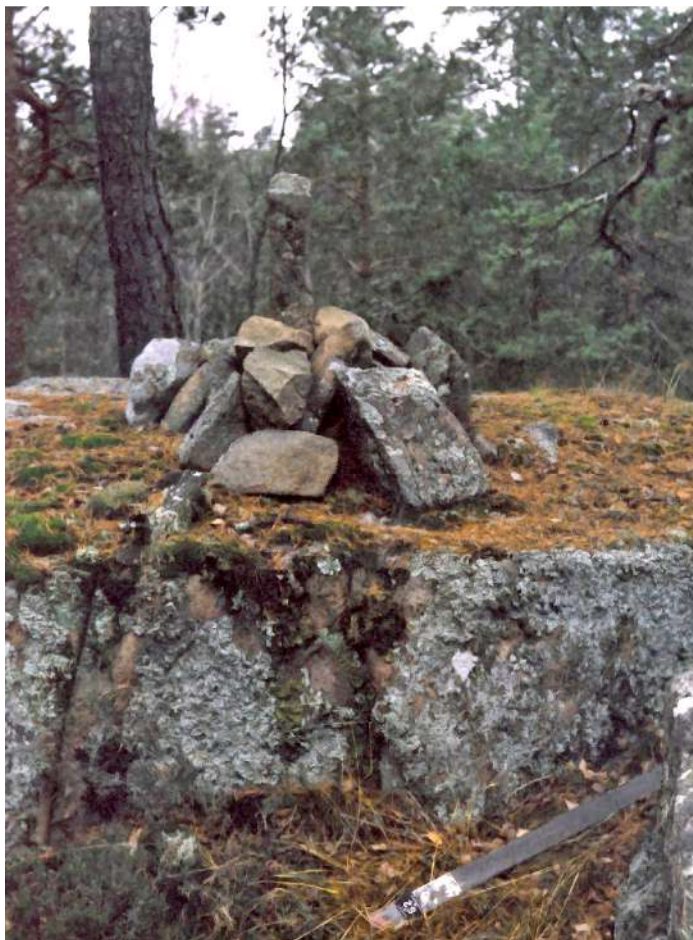
15. Rest stenskiva i gränsens riktning på den avbrända hållmarken söder om Grönanvägen.

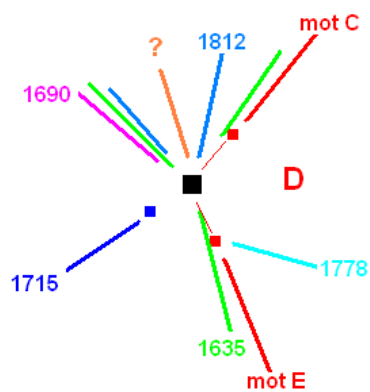
Knappt 100 m SV röset 16 ligger stenar vid en sluttande berghäll på gränslinjen – troligen efter en gränsmarkering. I Nedre delen av sluttningen ner mot Kohlstadalen är en bred rågång uthuggen för Häradsgården.

17. Rest stenblock ca 30 m NO om huvudröset som ses på toppen av berghällen i bakgrunden.

D. Högröret - som redan 1635 beskrivs som en *rösa i hvilken visen står mitt i rösan*. Ett vinkeljärn, från den en gång fasta orienteringskontrollen ligger nedanför röset.

Berget där **D** finns är mittpunkten till många av Törnskogens gränser. Här sammanstrålar 12 gränser, från 1635 och framåt. I den nordvästliga riktningen döljer sig ytterligare en gräns - den som går litet oregelbundet mellan Sveaskog i norr och fd. Sollentunaholm i söder. Gränslinjen med frågetecknet går via 2 rösen mot NNV som båda är av gammal 5-stena typ. En sådan gräns har inte kunnat hittas på de kartor som använts i rösejakten.

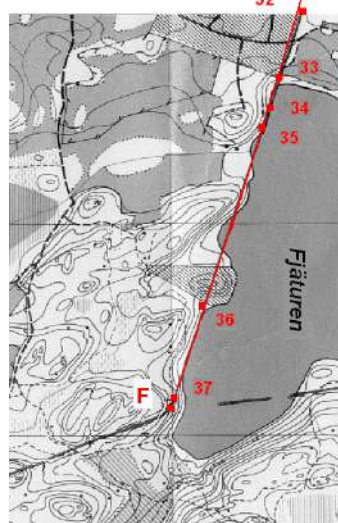
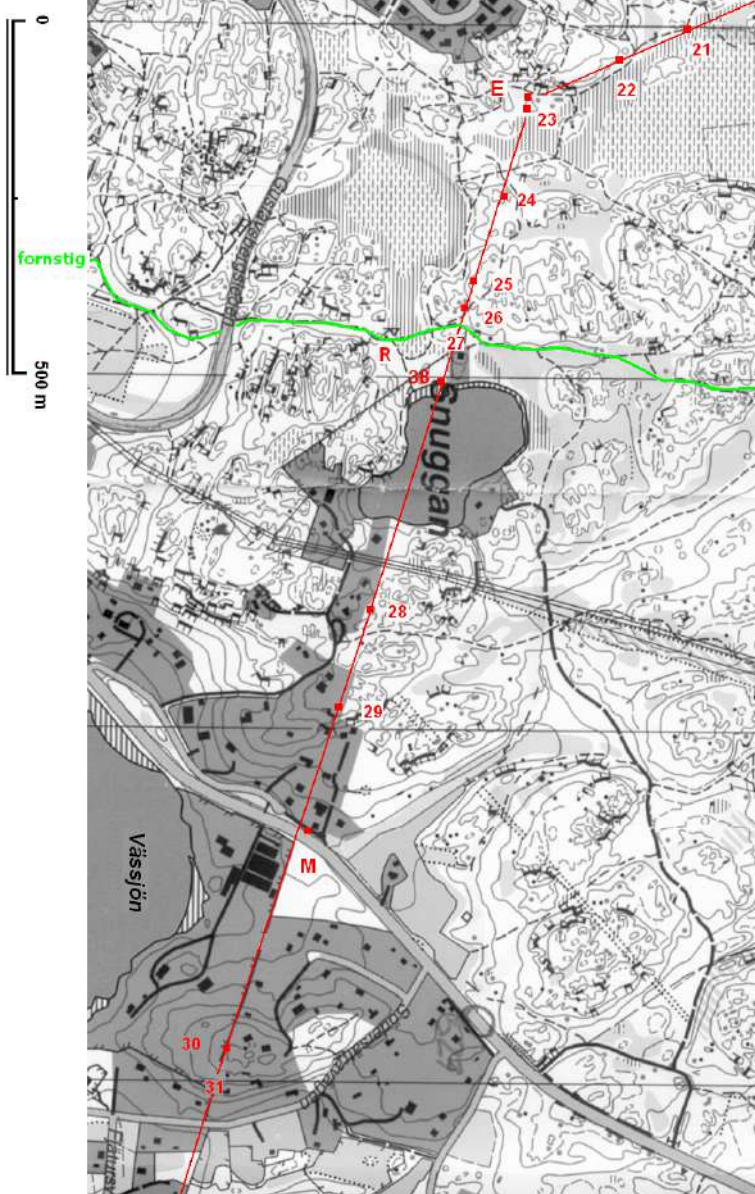
18. Röset söder om huvudröset D. Här anslöts gränsen till Albys ägor vid storskiftet 1778.

19. En rest stenskiva ligger på en bergkant. Skivan är orienterad i gränsens riktning och har målats gul på Sollentunaholms sida (den västra).

20. Litet röse i en svacka på en uppstickande berghäll strax väster om gränslinjen.

II - Södra - östra delen från Törnskogsmossen till röret vid Fjätursviken

Den södra - östra delen av den tidigare Häradsgården är en flera km lång raksträcka från röret vid Slätmosse till sjön Fjätursens sydöstra vik, där den ansluter till gränsen mot Täby.

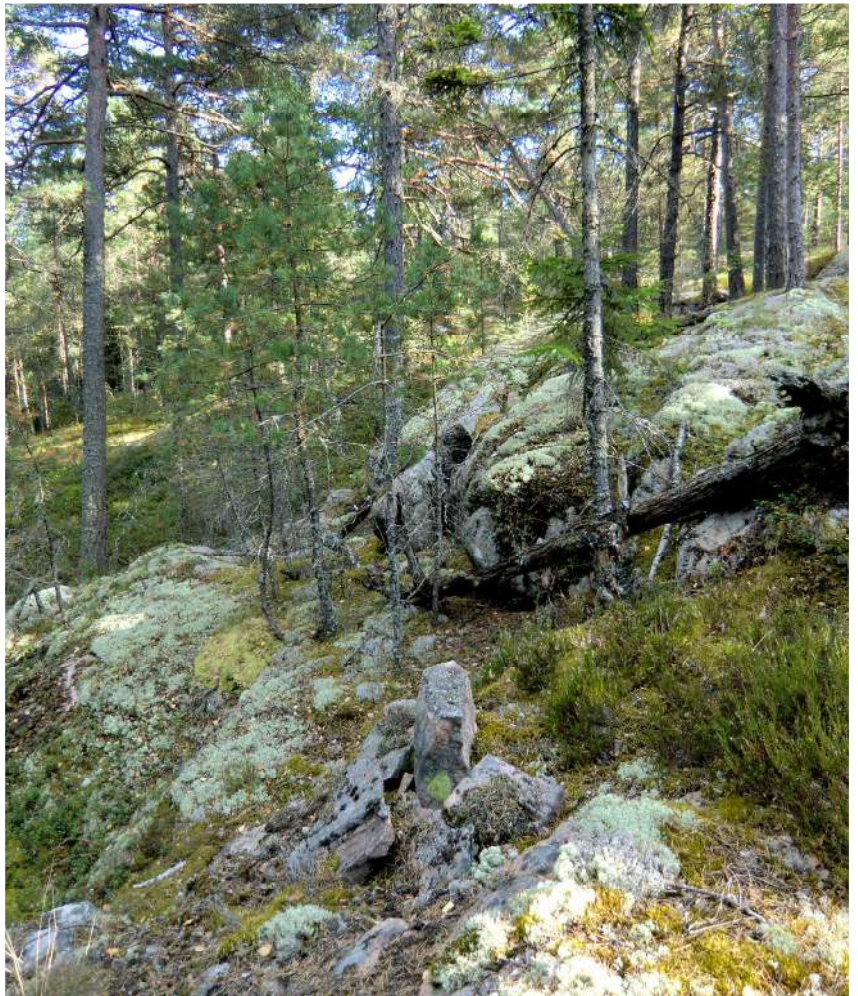
Den går nära det gamla minst tusenåriga revirmärket - runstenen (Snuggastenen, R på kartan) vid fornstigen Långbroledens (grön linje) jordbro väster om sjön Snuggan.

På samma sätt har antagligen det som på ekonomiska kartan kallas milsten tjänat som gränsmärke vid den gamla landsvägen som nu är Frestavägen.

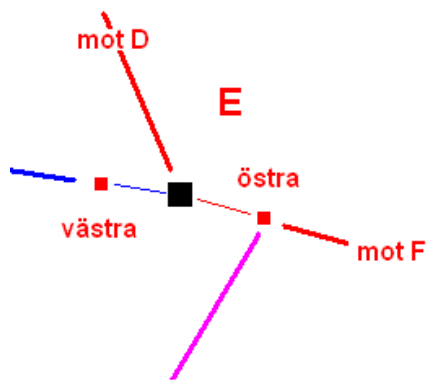
21. På stigen som följer gränsen ett stycke utmed den norra Törnskogsmossen har 3 stenar lagts ut på gränslinjen. Den gula ringen på tallen till höger markerar Sollentunaholms ägor som ligger öster om gränsen (till höger i bilden).

22. Gränsen skär in över en hällmark i västra kanten på norra Törnskogsmossen. På en berghylla i sluttningen har ett mindre röse satts upp. Sett mot S.

E. Röret vid Slätmossen är ett stort röse med mittsten och två mindre stenar på norra sidan (i förgrunden) som ligger i gränsens riktning norrut. Vid röset ansluter Sollentunaholms södra gräns österifrån (till höger i bilden) via det västra biröset. Häradsgränsen viker här av mot OSO. Röset ligger nära Törnskogsmossen (som tidigare kallades Slätmossen) och intill en stig.

23. Det östra biröset vid E sett mot väster med en sten i gränsens riktning. Här ansluter en senare avstyckning från Skälbys mark som dels blev området för Skäls Småstugor (början till bebyggelsen av Törnskogen) och dels HSBs markförvärv för framtida exploatering.

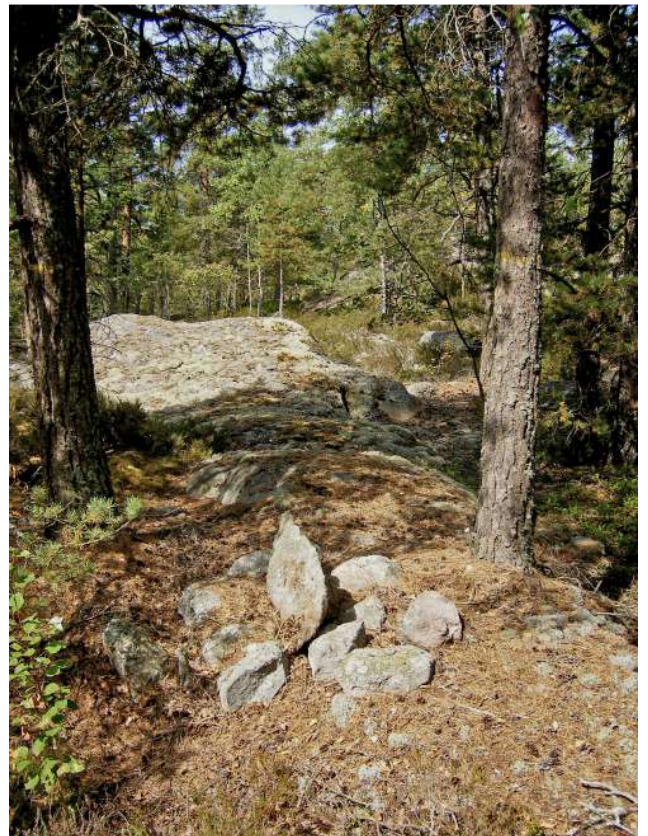

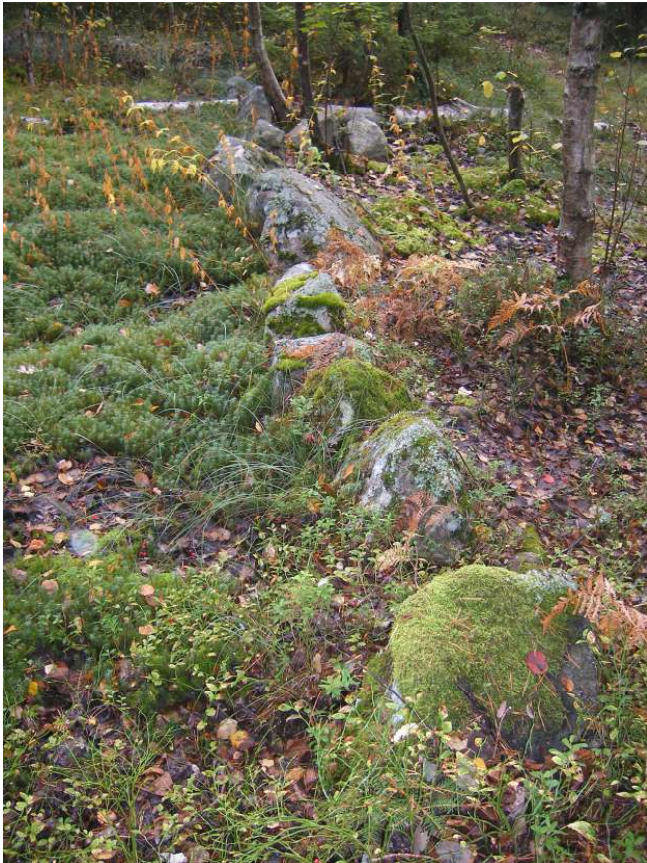
24. Röse med hög rest sten på en berghäll. På skuggsidan har stensöta flyttat in.

26. Ett liknande större röse något längre mot öster från 25 (högra bilden) sett mot väster.

25. Litet röse vid en bergkant med stenskivan ungefär i gränsens riktning.

27. En stensträng markerar den södra tomtgränsen på den västra strandtomten vid sjön Snuggan., sett mot väst.

38. Denna gränsmarkering upptäcktes i september 2013 – långt efter det att råån, rör, rösem och stenar för Häradsgränsen sammanställts och har därför fått nr 38 som satts in mellan nr 27 och 28. Det är en ensam rest sten på gränslinjen där den passerar randkärret till sjön Snuggan. Det märklige med just den stenen är att den liknar beskrivningen på en gränsmarkering så som den tolkats på kartan från 1715 över Edsbergs säteri:

En lång spitzig wyse som står fastskoflat i ett berg och som visar wäst och öst.

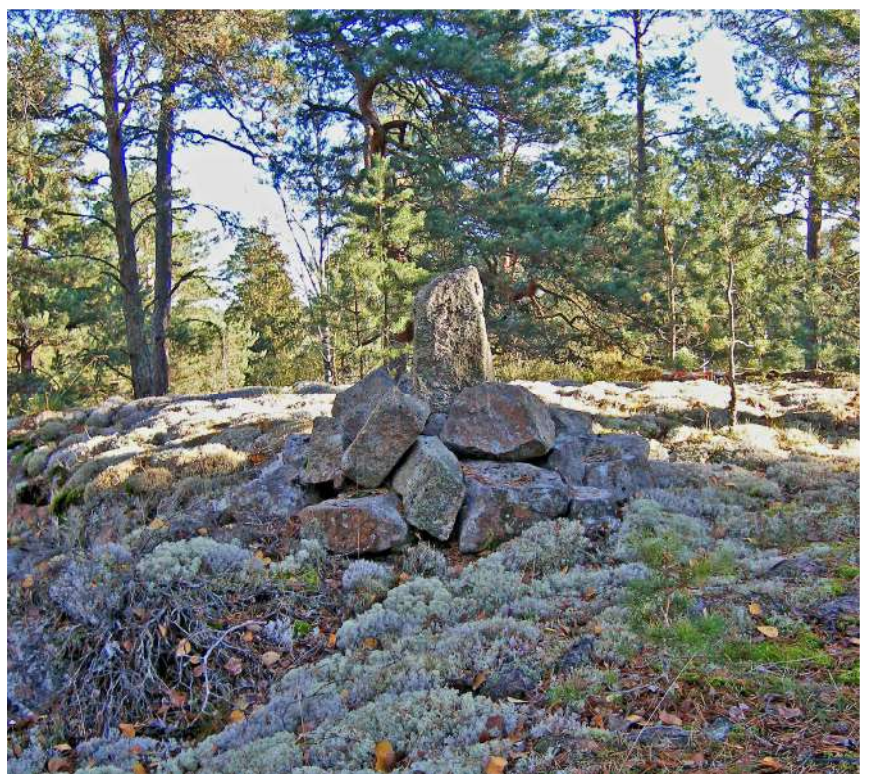
Denna vise stod således uppalld på en berghäll, enligt kartan nära sjöstranden och en bit öster om fastmarken. På den berghällen byggdes en sommarstuga på 1940-talet. Det troliga är att visen flyttades till det nya läget för Häradsgränsen i samband med storskiftet av Skielnora kungsgård 1778 eller när sommarstugan byggdes. Det senare är det mest troliga eftersom stenen ännu sticket upp rätt högt ur torven.

R. Runsten vid Långbron sydväst om sjön Snuggan ca 70 m söder om Häradsgränsen är den äldsta gränsmarkeringen i området. Stenen markerar den södra revirgränsen för Skålhamrasläktens domäner.

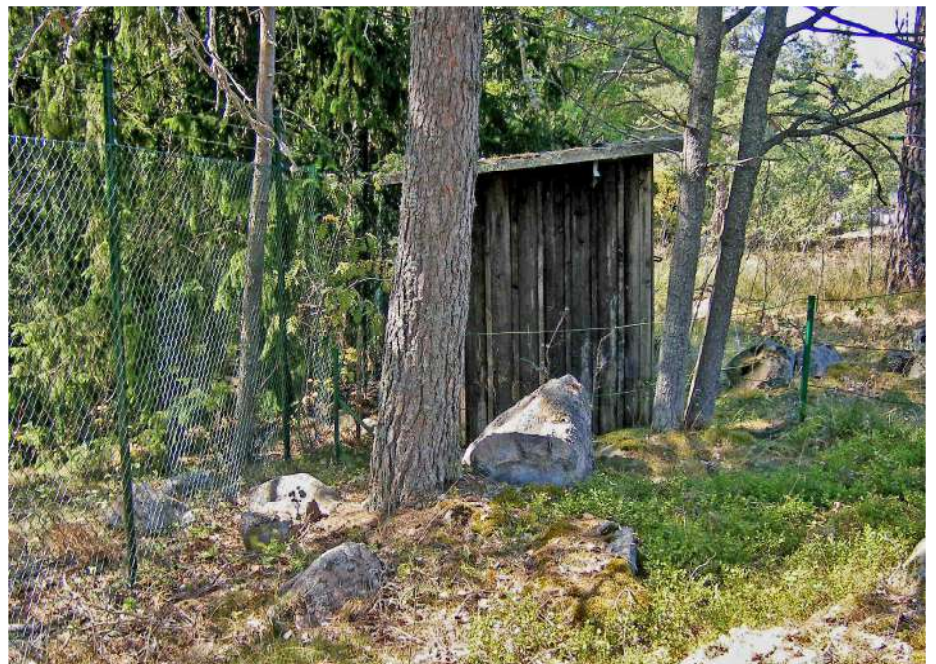
28. Ståtligt röse med bred sockel på höjden öster om Snuggan.

29. Vid bergbranten som stupar ner mot Väsjön finns ett lika ståtligt rösebygge.

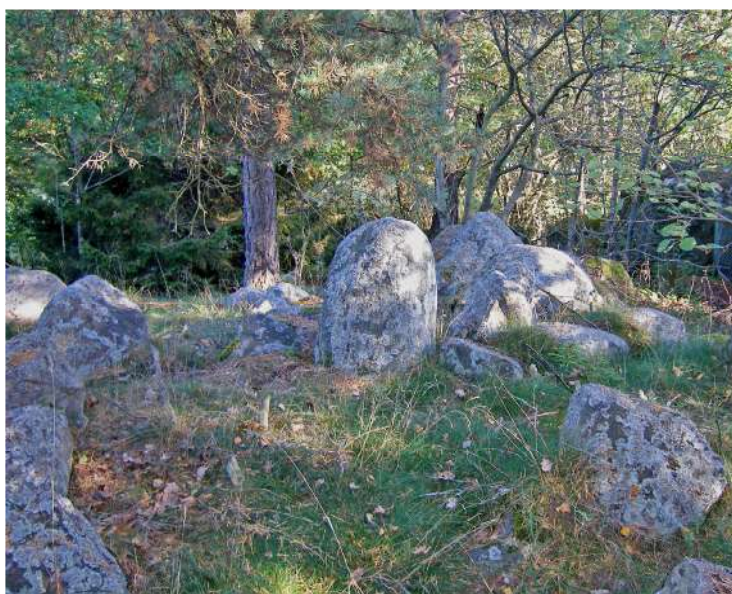

M. På den ekonomiska kartan finns en markering för en milsten vid den gamla Frestavägen (till höger i bilden). Det är mera troligt att det var en markering för Häradsgården. Stenen står lite norr om gränslinjen.

30. På högsta punkten norr om Väsjön kan det ha funnits en gränsmarkering - Det långa staketet går över hela berget

31. Det långa staketet sträcker sig upp över en bergrygg. Det är den södra gränsen till det tidigare hemmanet Norrsätra och där gick Häradsgränsen. Samma staket ses också på föregående bild.

32. Gränsen går bakom tallen som kan ses i bakgrunden. Stenblocken tillhör en fornlämning. Den resta stenen kan ha varit en gränsmarkering men ligger idag strax norr om gränslinjen..

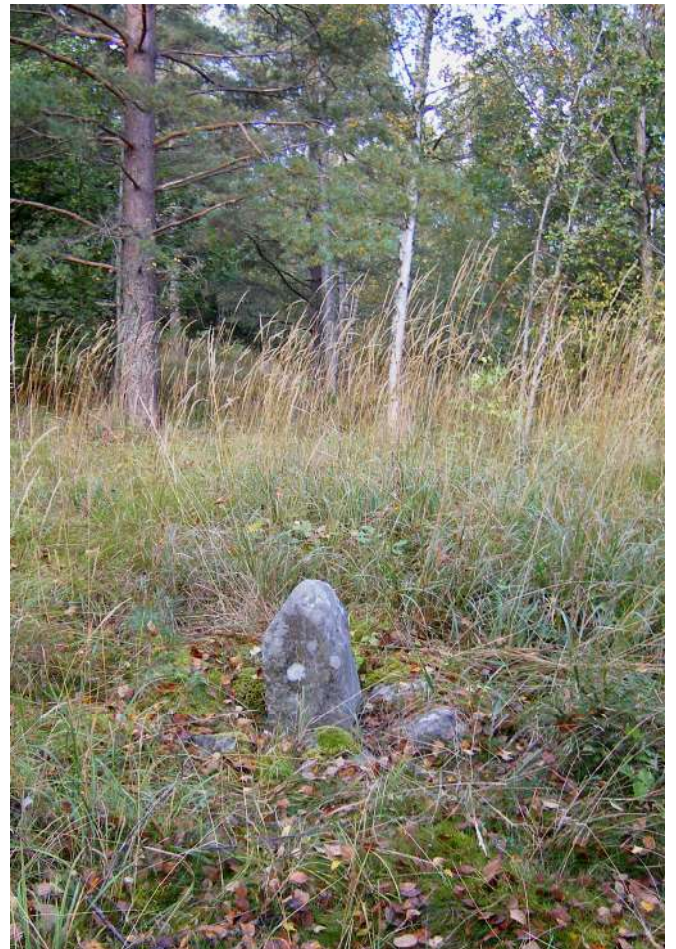

33. Troligen ett rivet röse i nordöstra hörnet på Södersätras område med småhustomter.

34. Här fanns ett gränsröse markerat på orienteringskartan från 1968. Det avser förmodligen de mossbelupna stenarna som ännu kan ses på gränslinjen. Sjön Fjäturen ses i bakgrunden.

35. Stiligt röse med tydlig vise i en stenring nära Fjäturens strand.

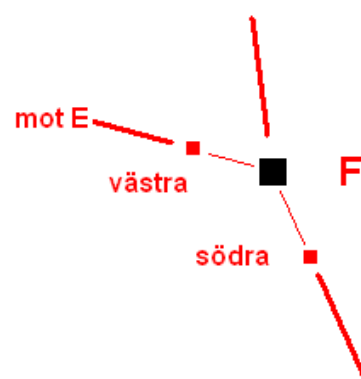

36. Öster om den höjdrygg som skjuter ut i Fjäturen ligger ett gammalt röse med mossbelupen sockel. Ett stycke öster om en tomtgräns.

37. Det västra biröset till hörnpunkten **F**, ca 20 m väster om huvudröset. Vid gränsen till Täby och nära stranden i den sydöstra viken till sjön Fjäturen.

Obs - röse nr 38 ligger mellan nr 27 och 28.

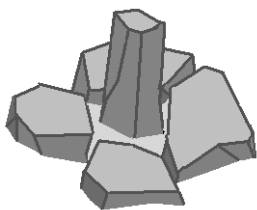

F. Röret vid Fjätursviken markerar gränshörnet mellan Sollentuna och Vallentuna härad och Danderyds skeppslag. På bilden ses huvudröset och den södra fortsättningen med det södra biröset (sett mot SV). Något söder om röset står en runsten just på gränslinjen.

Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg 1812

5 sidor

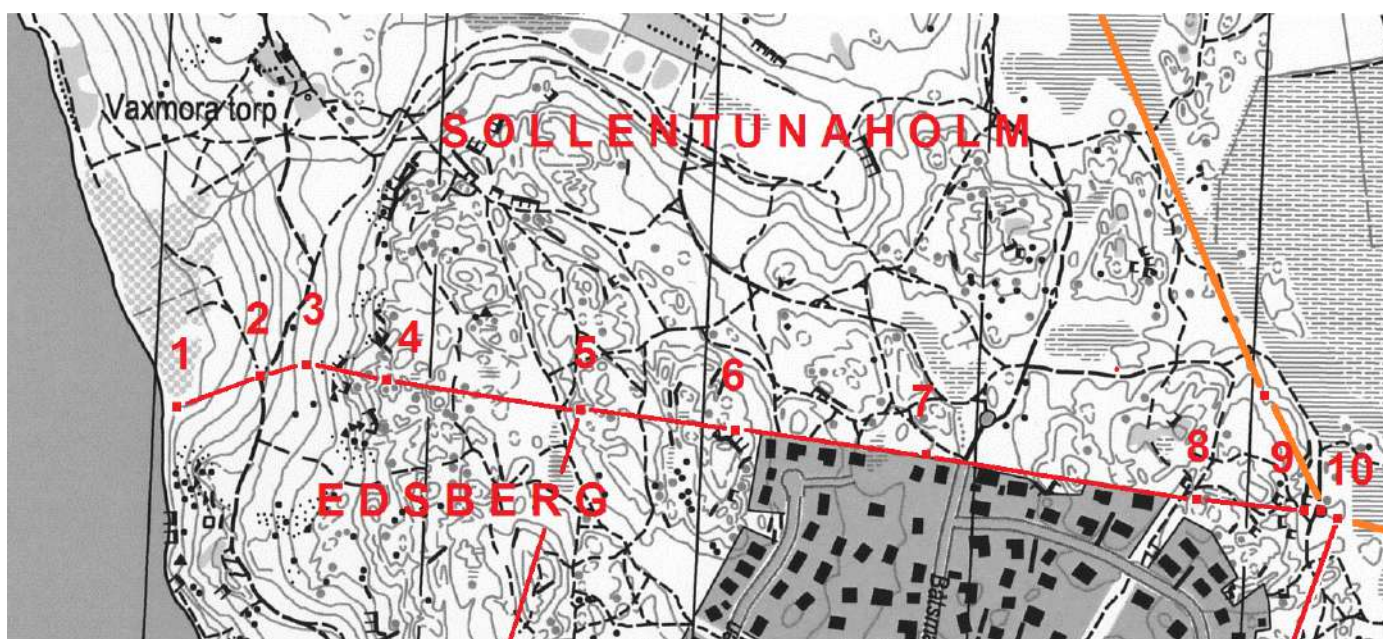

7
Herbert Henkel
2013

Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg

1812

väster om fd. Häradsgränsen

Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg är välbestyckad med markeringar med präktiga rösen med tydliga vise. Gränsen börjar i väster just söder om Vaxmora äng - vid det röse som redan är omtalat på en karta från 1635. Då stod röset vid en sidvalls äng och Norrvikens strand låg närmare. I dag ligger röset snarare i hagmark. Åkerkanten från den tiden då Vaxmora äng var under odling syns ännu och längs gränsen upp i sluttningen mot öster ses en rad med stolphål från tiden då kor betade i skogen. I öster ansluter gränsen till fd. Häradsgränsen där röret vid Slåtmossen står. Sollentunaholms sida av gränsen är markerad med gult på en del av rösenas vise. Gränserna som går från punkt 5 och från biröset öster om nr 10 är senare avstyckningar från tidigare Skälbys marker.

1. Röset söder om Vaxmora äng. Visen står i en stor sockel som är ganska övertorvad. Skivan är riktad mot nordost (här sett mot norr).

2. Vid stigen till torpet sticker toppen på en vise upp ur marken tillsammans med några större stenar från sockeln.

Mellan rösen 1 och 2 ligger en rad stolphål efter ett stängsel.

3. Stort röse vid foten av bergbranten öster om stigen. Den norra sidan på visen är gulmålad och vetter mot Sollentunaholms ägor. Den främre delen av sockeln var täckt med en bit grön heltäckningsmatta!

4. På höjden vid Törnbergets västra brant står en stilig vise.

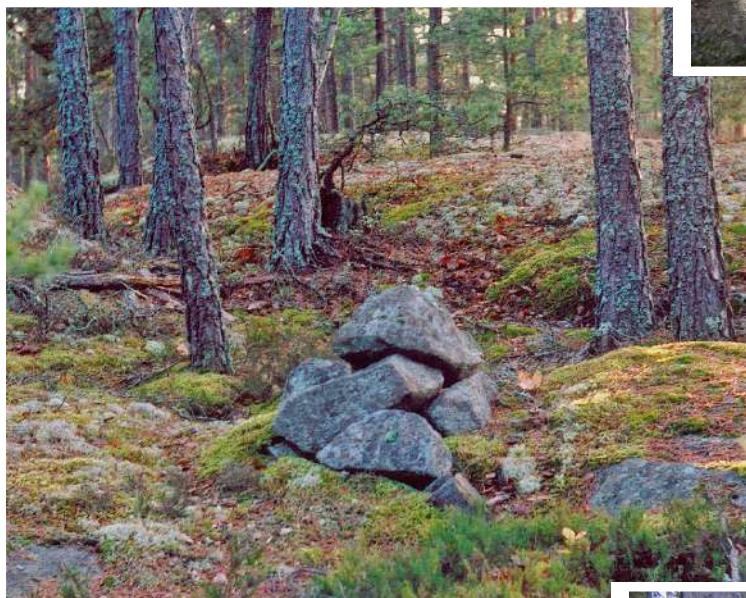

5. På Törnberget finns detta stora röse på en lutande hällyta lite öster om en gångstig.

6. Röse med stenskivan i gränsens riktning. På en plan hällyta nedanför en brant strax öster om det nordvästra hörnet på det bebyggda området i Törnskogen. Den norra sidan är märkt med Sollentunaholms gula färg.

7. Vid en bergkant väster om Båtsmansvägens slut gick den norra och västra gränsen för sommarstugeområdet *Skäls Småstugor* som bildades på 1930-talet genom avstyckning från Skälbys marker. Det är oklart om stensamlingen är rester av ett röse.

8. Röse där gränsen för Törnskogens bebyggda område böjer av mot ost-sydost

9. Riktad stenskiva väster om stigen som går utmed Törnskogsbäckens dalgång mot *Slätmosse* - som Norra Törnskogsmossen kallades förr. Den gulringade tallen markerar Sollentunholms ägor. Skivan är orienterad i gränsens riktning och står ca 20 m väster om anslutningspunkten till fd. Häradsgården.

10. Här ansluter gränsen till den fd. Häradsgrensens röse *Röret vid Slätmossen*. I bakgrunden syns den gamla stigen.

DEL III

Boken om Råån, Rör och Rösen i Törnskogen

Hörnröret — med 3 vise på Häradsgården

2013

Innehåll

6 - Häradsgränsen i Sollentuna mellan Svaret sten och Fjätursviken

- I - Västra - norra delen från Svarte Sten till Törnskogsmossen
- II - Södra - östra delen från Törnskogsmossen till röret vid Fjätursviken

DEL II 7 - Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg 1812

DEL III 8 - Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm Förändringar av en gräns sedan **1635** sydost om Törntorp

9 - Fantebol och Kohlsta 1778 - 1952

- I – Fantebol
- II - Kohlsta

10 - Nya kommungränsen från Hörnröret till Fjäturen 1970

11 - Gränser öster om Grönan

- I - Gränser öster om Grönan som återges på den ekonomiska kartan från **1970**-talet
- II - Gränshaket vid Törntorp och gränsen utmed Långa Myren
- III SV-NO parallella skiften i Rotsunda bys skog
- IV 1812 och 1864 års gränser öster om Grönan

DEL IV 12 - Sköldnoras avstyckning från Sveakogs mark, 1990-talet

13 +14 Byggbolagens mark i Törnskogen - JM och HSB

15 - Gränser runt torpen

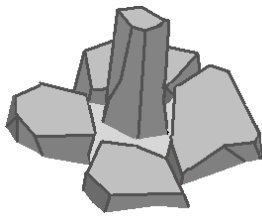
- I - Gränser och rösen runt Emmylund
- II - Gränser kring Grönan och Törntorp på kartan från **1812**
- III - Yttre gränsen kring Grönan
- IV - Yttre gränsen kring Törntorp
- V - Manhemsudde
- VI - Yttre gräns kring Vaxmuratorp

16 - Gränsplats Snuggtaskan - en tusenårig historia

*Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm
Förändringar av en gräns sedan 1635 sydost om Törntorp*

20 sidor

*Gränsen mellan
Rotsunda och Sollentunaholm
Förändringar av en gräns sedan 1635
Sydost om Törntorp*

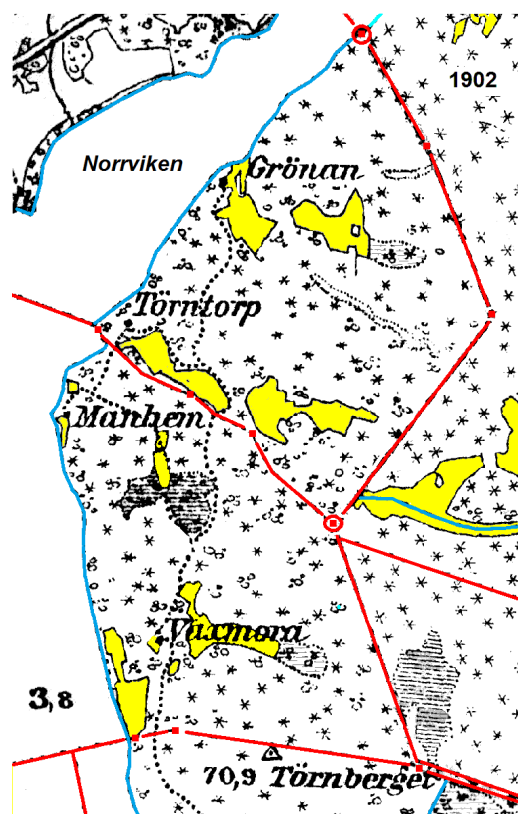

Hörnpunkt nr 219 på karta från 1864.

Gränsen mellan *Rotsundas* marker och *Sollentunaholms* på östra sidan av sjön Norrviken har ändrats flera gånger och är i dag ganska krokig. Den liknar ingen annan av gränserna i Törnskogen. Till ovanstående stenblock lokaliserades gränshörnet 219 på en karta från 1864. Härifrån gick en gräns mot NV till Norrviken, mot NNO till det norra 5-rörberget och mot SO till Högröret.

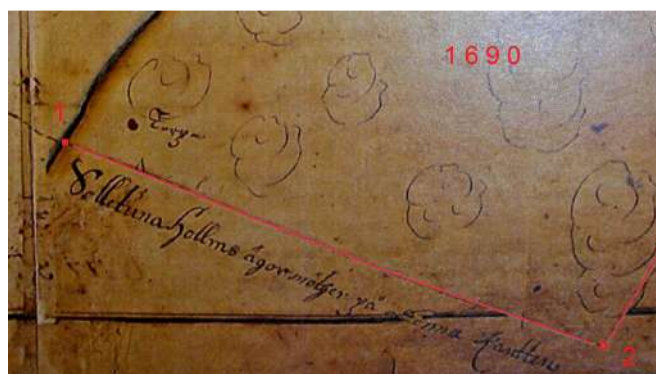
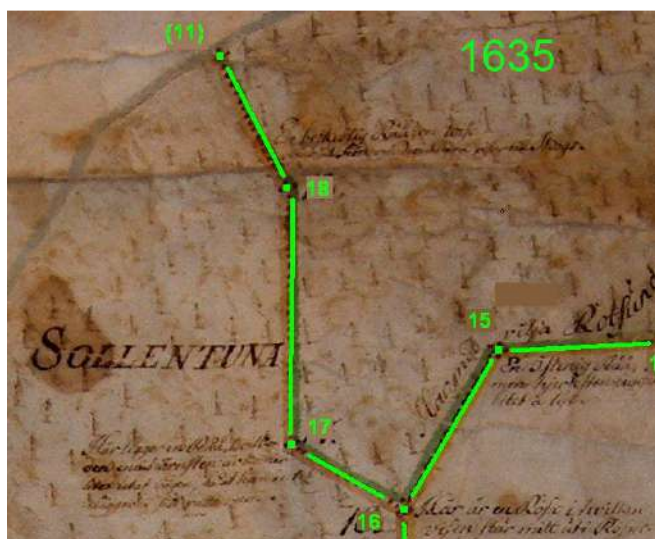
Utmarkerna öster om sjön Norrviken befolkades först i början på 1800-talet med torpen *Grönan* och *Törntorp*, båda på Rotsundas mark. Redan innan dess var området intressant för där fanns lättillgängliga kärr för slåtter och skog till timmer och gärdslen. Så det gällde att muta in området till sin by och markera det tydligt i terrängen. Gränsrösen sattes upp och de beskrevs så att man skulle kunna känna igen dem i terrängen.

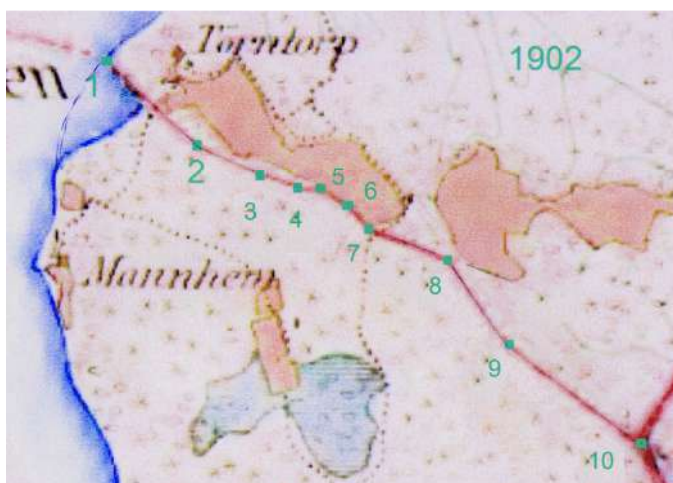
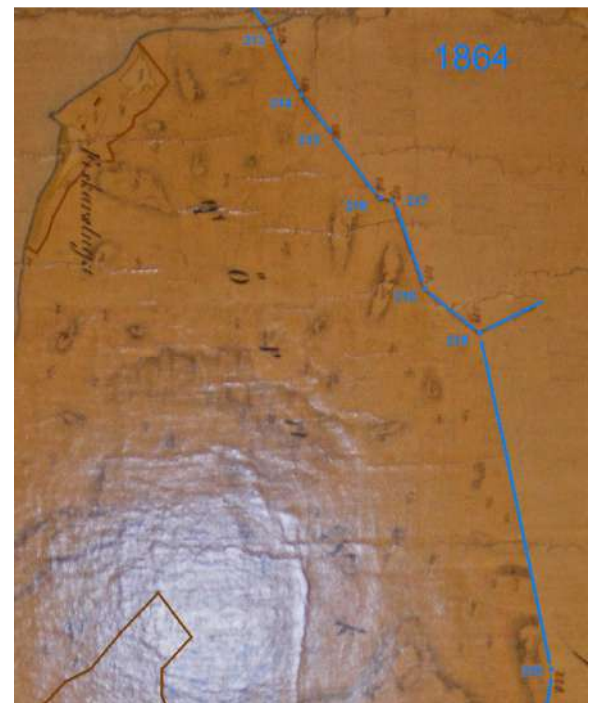
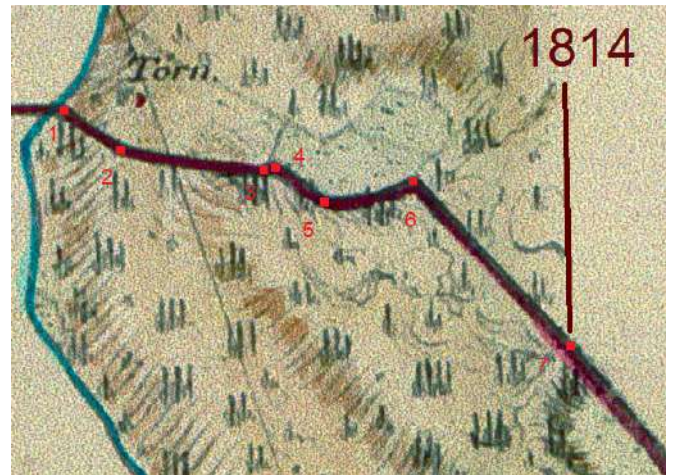
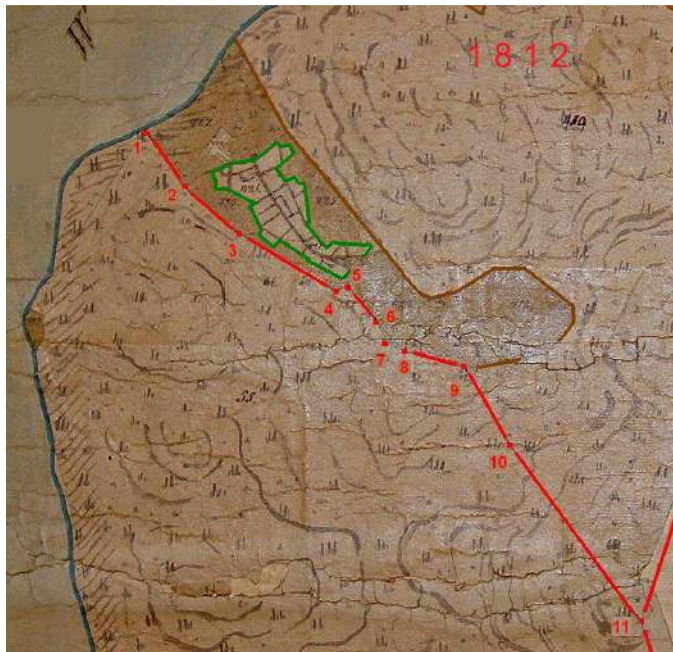
Den ekonomiska kartan från 1902 visar bland annat utbredningen av jordbruksmark på ett mycket detaljerat sätt. Den har också en felaktig bukt i sjön Norrviken just söder om Törntorp.

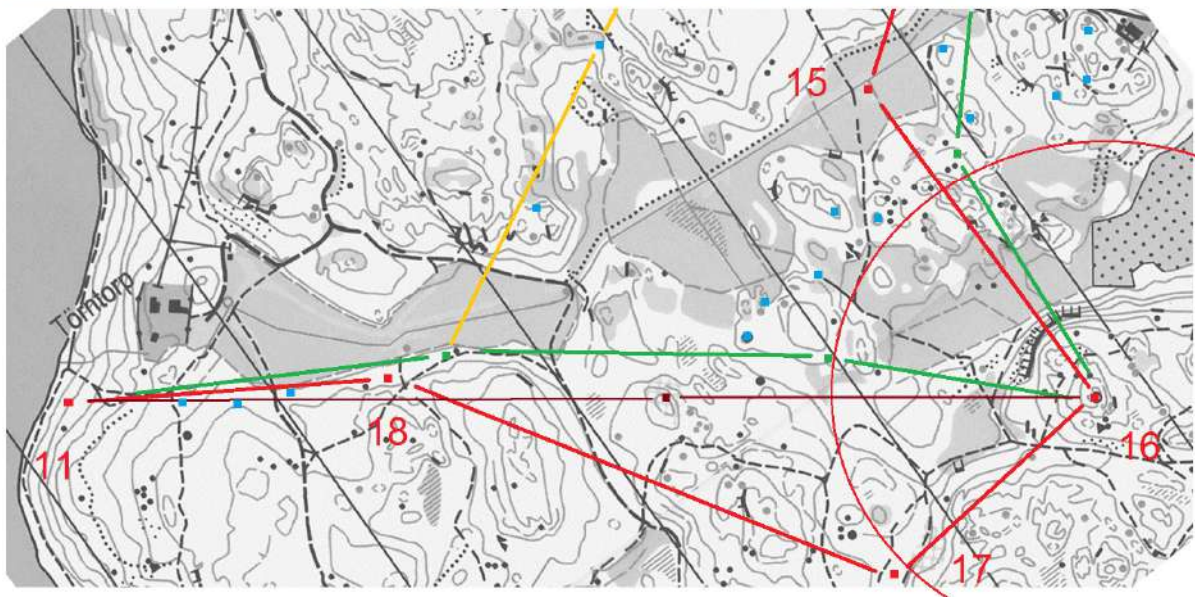
Utgångsmaterial för rekonstruktionen av gränsen och försöken att hitta de gränsmarkeringar som hör till den, är en serie om 8 kartor. Den äldsta är fint målad i färg på ett kalvskinn som förvaras i Sollentuna kommuns arkiv. Den yngsta är ekonomiska kartan från början av 2000-talet. En del äldre kartor hittas på *Lantmäteriverkets hemsida över historiska kartor*. I vissa områden förblev gränserna desamma som fanns redan 1635 men framförallt i Rotsunda byns skog i nordvästra Törnskogen förekom ständiga förflyttningar av den östra gränsen mot Skällnora Kungsgård. Även gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm flyttades ett antal gånger inom ca 150 m men har märkligt nog kvar sin äldre ganska krokiga sträckning. – trots att en rak variant förekom redan 1690. Det mest iögonfallande särdraget är ett gränshak på ca 20 m vid ett av gränsrösen från 1635 års karta.

De 4 äldsta gränsrösen från 1635 års karta som finns i området har tidvis återanvänts, men däremellan verkar de ha glömts bort eller inte kunnat hittas. I dag är de åter delar av den gällande gränsen. Kartorna finns dels i Sollentuna kommuns arkiv, dels kan de ses på *lantmäteriets karttjänst för historiska kartor*. Karbilden är varierande noggrant återgiven, skalorna varierar men gränshörnen är noga utsatta och numrerade på kartorna från 1635, 1715 och 1864. Det betyder att det också har funnits en tabell med beskrivningar av gränsmarkeringarna förutom de texter som står direkt intill markeringarna på kartan 1635 och 1715. Namnet Törnskogen dyker upp som *Skougen Tornbrn...mbo...* (oläsligt, möjligen Tornbrännan -) på kartan från 1690 och *Skogen Törn* på den ekonomiska kartan från 1851. Där betecknar det området som hörde till Sollentunaholm och ner till Frestavägen.

This image shows a detail of a manuscript page, likely from a historical text. The page is filled with dense, handwritten text in a Gothic script. A large, ornate initial 'E' is visible, decorated with green and red dots. The text is written in dark ink on aged, slightly discolored paper. The overall appearance is that of a well-preserved but aged historical document.

4

År **1690** står det på en *Geomedrisk Charta för Rotsundaby* och nu har den södra gränsen rätats ut helt mellan strandröset och Högrörberget, en sträcka på knappt 1,1 km. Rotsunda bys ägor blir då något större. Kartan antyder två punkter där det görs små riktningsändringar och där finns också rösen, men nu på höjdpunkter i terrängen. Från Högrörberget är det sikt över kullarna mot nordväst ända fram till branten som går ned till sjön Norrviken. Det finns ingen markering av gränsen på norra sluttningen på berget söder om västra Törntorpsdalen. Därför sattes ett röse på högsta punkten före branten.

Nya ryck på **1900-talet**. Den krokiga gränsen som kan ses på 1812 års karta rätades ut lite vid senare tillfälle men nya hörnpunkter kom också till. Man verkar ha varit rätt slarvig ty gränsen skär över den sydvästliga fliken på övre Kohlstadalens västra fd. åker. Gränsen som i slutet på 1900-talet skiljer *Sveaskogs* mark från *Sollentuna kommuns* är nu den mest krokiga i Törnskogen – med 9 punkter där den ändrar riktning på en sträcka som bara är lite längre än 1 km. Den nya gränsen följer en mot SV konvex båge från Högrörberget till stenbumlingen som redan 1812 markerade gränsen. Den är markerad med vita (Sveaskog) respektive gula (fd. Sollentunaholm) ringar på träden på ömse sidor om en uthuggen rågång. En ny hörnpunkt ligger strax S om det södra tidigare åkerhörnet vid den gamla körvägen. Två mindre avstyckningar finns vid Törntorp.

Haket syns på alla kartor från 1812 och in på 1990-talet. Sidförskjutningar av gränser kan ses på flera håll i Törnskogen – och då alltid i samband med att en ny gräns ansluts till en befintlig äldre. Därför förmodas att det också i detta fall fanns en gräns att ansluta till och som då måste ha haft en nordöstlig riktning in över Rotsundas mark. Man kan se på kartorna från 1812 och 1814 att den odlade marken till Törntorp har en östlig gräns med riktningen ca 30° just vid gränshaket. I den riktningen ligger också den östra gränsen för Grönans jordbruksmark och längst i norr vid Emmylund finns en gränssten med skivan riktad 30°. I riktningen 60° mot NO ligger flera goda gränsrösen och det förmodas det en gång var en fungerande gräns. Sett från röset 1635-18 ligger ett hörn på den tidigare åkermarkens kantdike och en stenring som kan ha sockeln till ett röse. Den sista märkningen vid gränshaket – Sveaskogs vita ringar på träden och en krona har en ännu mera östlig riktning.

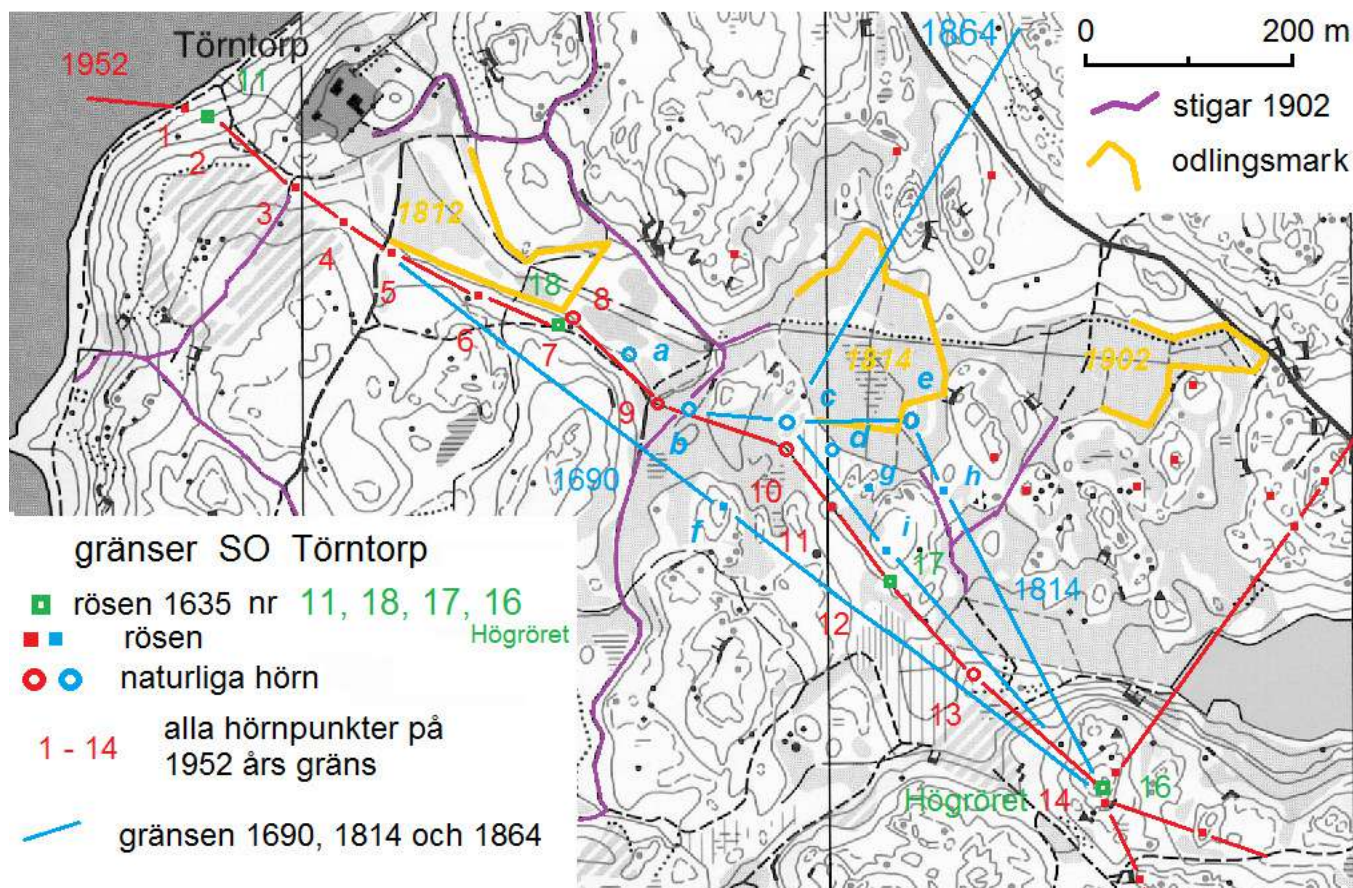

Gränshaket sett mot öster från röset 1635-18 i förgrunden. Mot norr (vänster i bilden) ses Sveaskogs märkning. I bakgrunden det stora stenblocket.

Ring med stenblock innanför ett markant hörn på den tidigare åkermarken (just bakom aspstammen). I den riktnings fortsättning mot NO hittas 2 typiska gränsrösen. Någon gång mellan 1690 och 1812 kan det ha funnits en gräns där som också hade betydelse för den östra utbredningen av Törntorps åkertegar.

Gränsen SO Törntorp (GSOT) och utvidgningen av odlingsmarken österut i Törntorpsdalen

Många rösen har fått en förklaring som gränsmärken. Utsättningen av hörnpunkter som kan ses på de olika kartorna visade att de flesta hamnar där det finns en markering i terrängen i form av en rest sten, ett röse, eller ett järnrör. Och att dessa markeringar placerats intill stigar eller troliga passager, ibland också nära stora stenblock. Svårare var det med hörnpunkter där inga rösen kunde hittas – som efter noggrann mätning visade sig hamna nära ett stort stenblock eller vid ett åkerhorn. I det följande ges en kort beskrivning till de olika gränshörnen och hur de hittades och varför de kan ha satts ut just där. De stora stenblock som kan ha varit gränshörn har försetts med en lös toppsten – så slipper man leta efter dem igen. Alla olika gränshörnpunkter som finns på de 8 olika kartorna har lagts ut längs den nuvarande gränsens läge (mellan Sollentuna kommun och tidigare Sveaskog (nu också Sollentuna kommun), respektive en privat markägare för Törntorp). De har givits nummer 1 – 14, från sjön Norrviken i nordväst till Högröret i sydöst. Gränsmarkeringar som ligger utanför den gränsen men som ingår i någon av de äldre gränserna har fått numreringen a – f. Slutligen finns 3 prydliga rösen som inte är hörnpunkter men som ligger på någon av de äldre gränserna.

Vid röseinventeringen 2006 hittades en hel rad med rösen, 10 stycken, på höjdpunkter mellan östra och mellersta Törntorpsdalen och västligaste delen av övre Kohlstdalen. Ett av dessa kan vara från tiden före 1635, ett annat ligger på 1690-års gränslinje. Fem av rösen ligger på en nästan väst-östlig linje, men det är inte klarlagt vilken eventuell gräns som har markerats.

1635 gränsen SOT utgörs av punkterna **16** (5-rösberget) – **17** – **18** – (**11**). Stora vinkel- och avståndsfel finns på kartan. Röse 16 är väl identifierat, nr 17 har hittats på toppen av en liten kulle – en hörnsten saknas enligt beskrivningen, vilket stämmer. Nr 18 antas vara röset vid gränshaket. Nr (11) är storröset i nedre sluttningen sydväst om Törntorp. Ännu finns inga torp i den delen av Törnskogen. Gränserna markerar norrifrån Skällnora, Rotsunda, Sollentuna Byns Skog Skälby och Edsberg.

1690 går gränsen raka spåret från storröset (11) till 5-rösberget. På linjen ligger ett röse på en berghäll VNV grottstenen. Törntorp och Grönan är markerade med T på kartan. Gränsen är för Rotsunda By området mellan Skällnora och Sollentunaholms ägor. Skougen Tornbrännan? anges det i Rotsundas område.

1715 på den kartan finns inga gränser SO Törntorp angivna. Möjligen uppkommer den avgränsning nu som senare blir gränshaket i form av en ny östlig begränsning just öster om Törntorps tegars utbredning som anges på nästa karta. Gränsen är mellan Schällnora Ägor, Sollentunaholms och Edsbergs Säteri. *Vaxmora kiärr* anges. Delar av Törnskogsmossen är utsatta som kiärr. Snuggtaskan för sjön Snuggan. Det anges en kavelbro intill Snuggan.

1812 gränsen SOT blir nu mycket komplicerad – med en utbuktning mot S söder om Törntorp, ett tydligt hak öster om tegarna och en utbuktning mot S längre österut för att sedan ansluta till den äldre gränsen från 1635 till 5-rösberget. Gränsen dras tydligen så att den går söder om den uppodlade marken. Den östliga gränsen går nu raka spåret mellan 5-rösberget och 3-rösberget. Gränsen markerar Rotsunda, Sollentunaholm, Edsbergs Skog, Norrsättra och Skällnora.

1814. Vaxmuratorps östra åker / äng är markerad. Namnet *Knisberg* står på Törnbergets sluttning ner mot fd. Vaxmorakärret. Sjön Snuggtaskan är namngiven.

1844. *Waxmora T.* är utsatt liksom *Snuggtaskan*, *Snuggtaskenberg* (området SV om Snuggan), och *Wäs-sjön*. En stig går till Vaxmuratorp öster om kärret. En bäck går österut från Snuggan samt söderut från SV Törnskogsmossen.

1861. Körväg till Kohlsta från Nyby och från Frestavägen. Länsmansbergen utsatt för området mellan Manhem och Vaxmuratorp.

1864 den komplicerade gränsen är kvar och en ny östlig gräns har satts ut vid den hörnpunkt där föregående kartas mera komplicerade gräns ansluter till 1635 års. Den nya östra gränsen går just öster om tröskeln till den östra Törntorpsdalen.

Vaxmora torp med tegar är utsatt, liksom det ianspråktagna området kring en Fiskarstuga – som senare blir Manhem. Gränserna avser Ahlby Ågor i öster och Edsbergs Ågor i söder. Sollentunaholms område kallas Törnskogen

1902 – den komplicerade gränsen SOT är kvar liksom anslutningen till 1635 års gräns vid tregränspunkten på föregående karta. Åkermark i den östligaste delen av Törntorpsdalen har tagits upp, men ej västligaste Kohlstadalen. Även Grönan har utvidgats österut med nya åkermarker. I den allra nordostligaste delen finns ännu kärr markerat. Grönan, Törntorp, Manhem, Vaxmora är utsatta med markering för byggnad. Manhemskärret är odikat och syns som en västlig och en östlig del. Stig till Grönan och Törntorp öster om Törntorpsdalens västra åker.

1930. Manhemskärret är ännu outdikat. Stig Nyby – Frestavägen. Väg till Nyby via Fornstigens broläge. Ingen kraftledning.

1952 nu gör den tidigare raka sträckan mot NV från 5-rösberget en utbuktning mot söder – förmodligen för att inte skära över den åker som nu sträcker sig mot väster från den västliga Kohlstadalen. Den långsmala åkerns sydvästra hörn följer den nya gränsen. Öster om kommungränsen finns gränser för Fornboda, Fantebol, och Stora Alby, samt Kohlstadalen. Max åkerbrukad mark.

1960 – Västligaste Kohlstadalens åker har nu sitt SV hörn ändrat och väster om gränslinjen.

1990. GSOT är nu som max komplicerad med 13 hörnpunkter och en ny syträckning mera mot VNV från storröset ut över Norrviken. Ett röse har tillkommit nära stranden, liksom vid avstyckningen av tomten kring Törntorp. Avstyckning i norra delen - till Sköldnora.

Tabell över gränsmarkeringar utmed gränser sydost om Törntorp från kartor 1635-1952.

En löpande numrering **1 – 14** ges utmed gränsen på den ekonomiska kartan från 1952 som ännu gäller. Utmed varje gräns från andra tidpunkter har alla hörnpunkter ett nr. Rösen vid hörnpunkter på linjer utanför 1952 års gräns är inflikade vid sitt relative läge utmed 1952 års gräns och har givits nr **a....f**.

X markerar rösen som inte är hörnpunkter men som ligger på respektive gränslinje.

213 – 220 är nr som anges på kartan från 1864. Från punkt 219 gick en gräns direkt till 3-rösberget (Röret vid Svinstamossen).

(11), 16, 17, 18 är nr som anges på kartan från 1635.

Nr på karta	1990	1902	1864	1851	1814	1812	1690	1635	beskrivning
1									Rest sten 6 m Ö stranden, 30 m SV bäcken
2	1	1	213	1	1	1	1	(11)	Stort röse i sluttning
3	2		214		2	2			Röse intill äldre stig
4	3		215						Litet röse på höjdpunkten
5	4	2		2		3			Grovt järnrör gulmålat
6	5	3							Ev. röse öster om stenblock
7	6	4	216	3	3	4		18	Röse med två vise
8	7	5	217	4	4	5			Åkerhorn, stensamling
a		6				6			Åkerkant, stort stenblock
9	8	7		5		7			Åkerhorn
b			218		5	8			Vid tidigare väg
c		8	219			9			Stort liggande stenblock-N
10	9								Stort liggande stenblock-S
d				6					Åkerkant
e					6				Åkerholme, uppstickande håll
f							X		Röse vid bergkant
11	X								Röse på hålltopp
g				X					Rest sten vid hållkant
h					X				Rest stenskiva vid stig
i						10			3 stora stenblock ev. med rest mittsten
12	10	9						17	Röse med 1 hörnsten borta
13	11								höjdpunkten
14	12	10	220	7	7	11	2	16	Rest sten i stort röse, Högröret

I det följande dokumenteras gränsmarkeringarna och hörnpunkter utan markering i den ordning som de står i tabellen. Den resta stenen **g** har ingen känd gräns.

Nr 1 är en rest stenskiva i ett litet röse några meter från Norrvikens strand. Den ligger i den riktning som gränsen tar ut över sjön enligt flera yngre kartor, först på den från 1814.

Nr 2 är ett stort helt mossbelupet röse som ligger i nedre dekan av sluttningen till sjön Norrviken. Detta är nog det som markerats på 1635 års karta men inte försetts varken med nr eller beskrivning (och därför fått nr 1635 - (11)).

Nr 3 är ett prydligt litet röse intill den gamla stigen som från Manhem kommer söderifrån till Törntorp. Det är nog den äldsta vägen till torpen i västra Törnskogen från Edsbacka ända upp till Grönan. På flera kartor finns en hörnpunkt på den platsen, första gången 1812. En avstyckning som kan ses på den ekonomiska kartan från 1990 (som avgränsar Törntorps tomt), ansluter här.

Nr 4 är ett litet röse på gränsens högsta punkt sett mot NV.

Det är anslutningspunkt till en avstyckning till Törntorp. Den hörnpunkten förekommer första gången på 1990 års karta och placerades antagligen i samband med avstyckningen.

Nr 5 är ett grovt järnrör – en del gulmålad (som är färgen för Sollentunaholms ägor på rösen och ringmarkeringar på träd). Här sett mot öster. Det dyker upp som hörnpunkt på 1912 års karta. Röret ligger bara ett par meter öster om den timmerväg som kommer söderifrån till Törntorp.

Hörnmarkeringarna 3 – 5 gör en båge söderut söder om Törntorp. Detta var nödvändigt när torpets odlade marker sträckte sig söderut förbi den gamla gränsen som gick rakt mellan röset vid sjön och det med de två vise.

Nr 6 är en rest sten med ett litet block som stöd, här sett mot väster ett par meter söder om Sveaskogs gränsmarkering och strax öster om ett större stenblock. Förekommer som gränshörnpunkt från 1902.

Nr 7 är röset från 1635 års karta (nr 18) med de två vise. Då gick således gränsen raka vägen härifrån till röset vid sjön. Gränsen från 1635 gör en mindre riktningsändring här och då borde det ha rests 3 vise för att markera detta. De två som finns markerar ändå riktningen i stort – nämligen till sjöss åt västnordväst och till skogs åt motsatt håll – precis som det står på den gamla kartan.

Nr 8 kom antagligen till i samband med en avgränsning mot öster av Törntorps odlingsmarker. Något som kan ses på kartan från 1812 där torpets inägor upphör mot öster i Törntorpsdalen. Kanske var en gräns mot nordost påtänkt eller existerade sedan tidigare. Ett försök gjordes med att följa riktningen som gränsen har i ca 20 m på den sentida ekonomiska kartan. I fortsättningen finns mellan punkten 7 och 8 ett hak i alla gränserna, kanske ett sätt att ansluta gränsens fortsättning mot sydost till den nordöstliga linjen.

Mellan nr 8 och nr 9 ligger nr a som är hörnpunkt på 1812 och 1902 års karta och ligger lite norr om gränslinjen mellan 8 och 9. Här finns ett åkerhorn som skjuter ut mot norr. Det, eller ett mellanstort stenblock som finns några meter därifrån, kan ha inspirerat till gränshörnet.

Nr 9 är en omärkt hörnpunkt – här finns inget annat än en stor sälj strax söder om det spetsiga hörn som den tidigare åkermarken har här. Hörnet återfinns i flera kartor från 1812 och framåt till dagen gräns.

Mellan nr 9 och 10 vid (b) finns hörnpunktsmarkeringar på kartorna från 1812, 1814 och 1864. Här i närheten passerade den körväg som gick öster om nedre Törntorpsdalens kärr (1812) som blivit åkermark på kartan 1814. Där har inga spår kunnat ses av varken körväg eller gränsmarkering.

Norr om nr 10 finns hörnmarkeringen nr c på kartor sedan 1812. Den är en del av gränsen 1814 mellan b och e. Punkten har stor betydelse 1864 ty då gick den östra gränsen till Rotsundas marker härifrån och raka vägen till 3-rösberget i norr. Mycket tid ägnades åt att leta efter en markering – det närmaste (inom några få meter) som finns är ett liggande stort stenblock i en i dag på grund av avverkningar öppen gräsbevuxen mark. Här har ett mindre block lagts på stenen. Från c gick 1864 års gräns via f till Hörnröret.

Nr 10 markerar en kraftig riktningsändring på ekonomiska kartan. Ingen markering kunde hittas men en tydlig rågång, som går vidare mot sydost, gör en vinkel här. Just där finns ett större liggande stenblock och det förmodas att det kan vara ersättning för en markering som annars hade behövts. (På stenen har ett mindre block lagts upp).

Öster om **10** vid **(d)** fins ett gränshörn markerat på 1851 års karta. Inmätningen tyder på ett läge vid åkerkanten vid **(d)**. Från **(d)** går gränsen raka spåret till Högröret.

Vid **(e)** sticker en hålltopp upp ur den fd. åkermarken. På östsidan ligger ett runt stenblock på hällen (sett mot norr). Här låg antagligen 1814 års gränshörnpunkt.

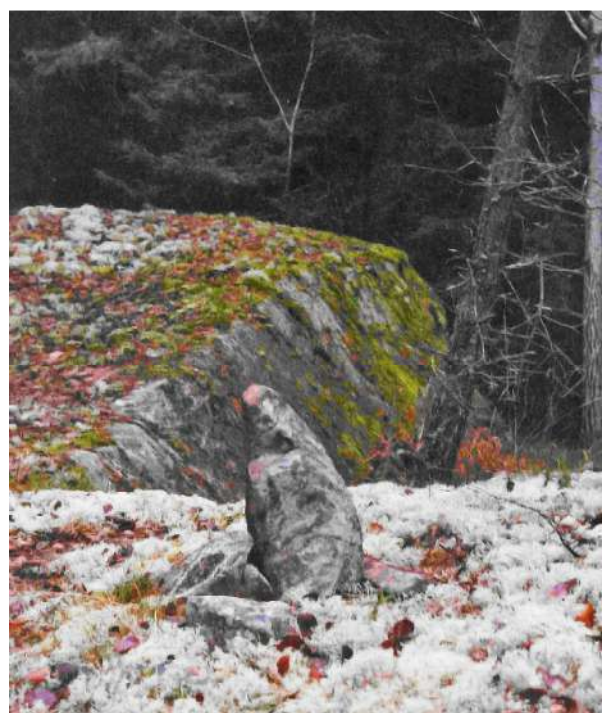
Från **(e)** går gränsen rakt till Hörnröret men passerar en rest stenskiva intill en väg som förband olika åkerdelar i området. Gränsen från 1814 års karta har markerats med en blå linje från **b** via **c** och **e** till Hörnröret. Redan på kartorna från 1851 och 1864 har gränsen flyttats söderut så att den inte ligger över den mot söder utökade åkermarken.

Detta stiliga röse **(f)** ligger på 1690-års gräns som gick direkt mellan röset vid Norrviken och Högröret.

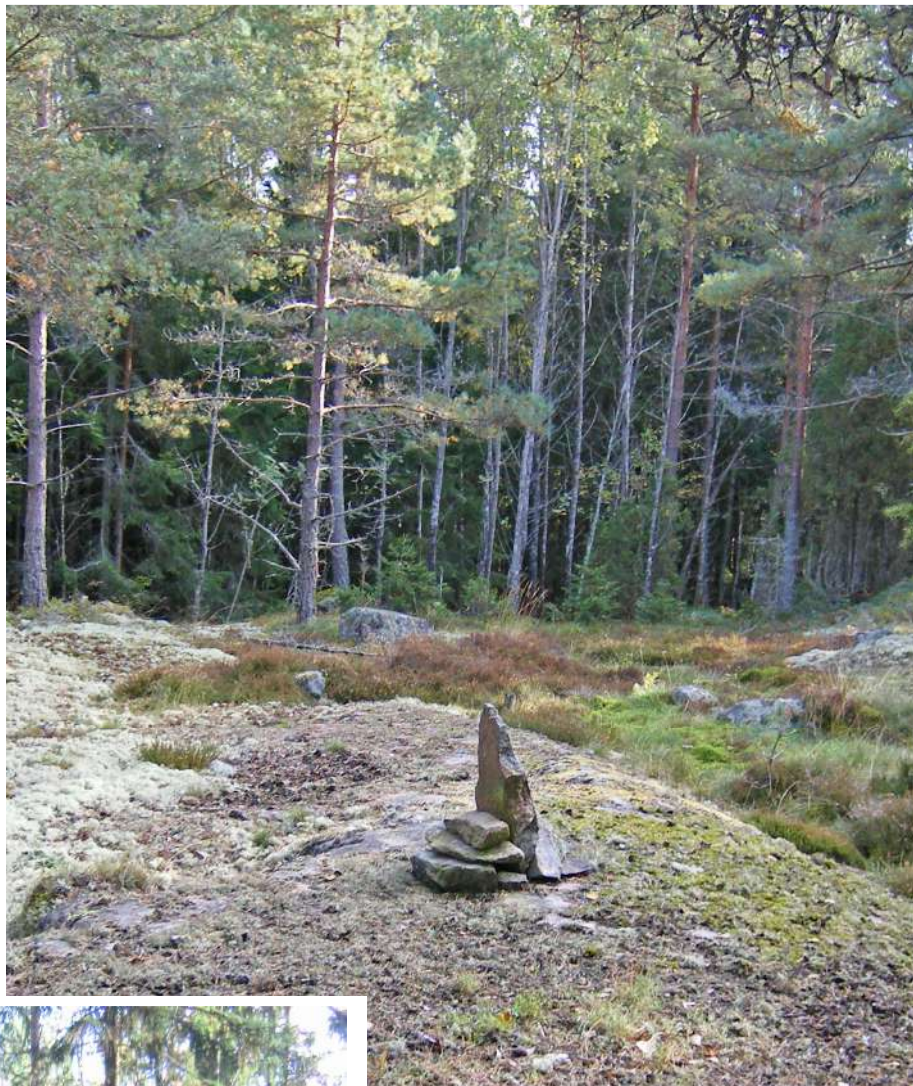

Nr **11** är ett litet prydligt röse på en punkthöjd i den nuvarande gränsen. Ingen riktningsändring kan ses på kartan.

Rest sten (**g**) vid en liten brant, sett mot norr där den tidigare åkermarken planterats med gran. Den enda gräns som skulle passa är den från 1851.

En rest stenskiva (**h**) med stödstenar står intill den tidigare bruksvägen mellan Törntorpdalens och västligaste Kohlstadalens åkermarker. Här sett mot nordväst.

Tre stora stenblock med en rest? mittsten ser nästan ut som det 5-stena råå där en hörnsten saknades enligt beskrivningen på kartan från 1635. Den gränsstenen ligger i närheten bara ca 50 m söderut.

Gränsmarkering **12** när det slutligen upptäcktes – dolt under löv och mossbeväxt

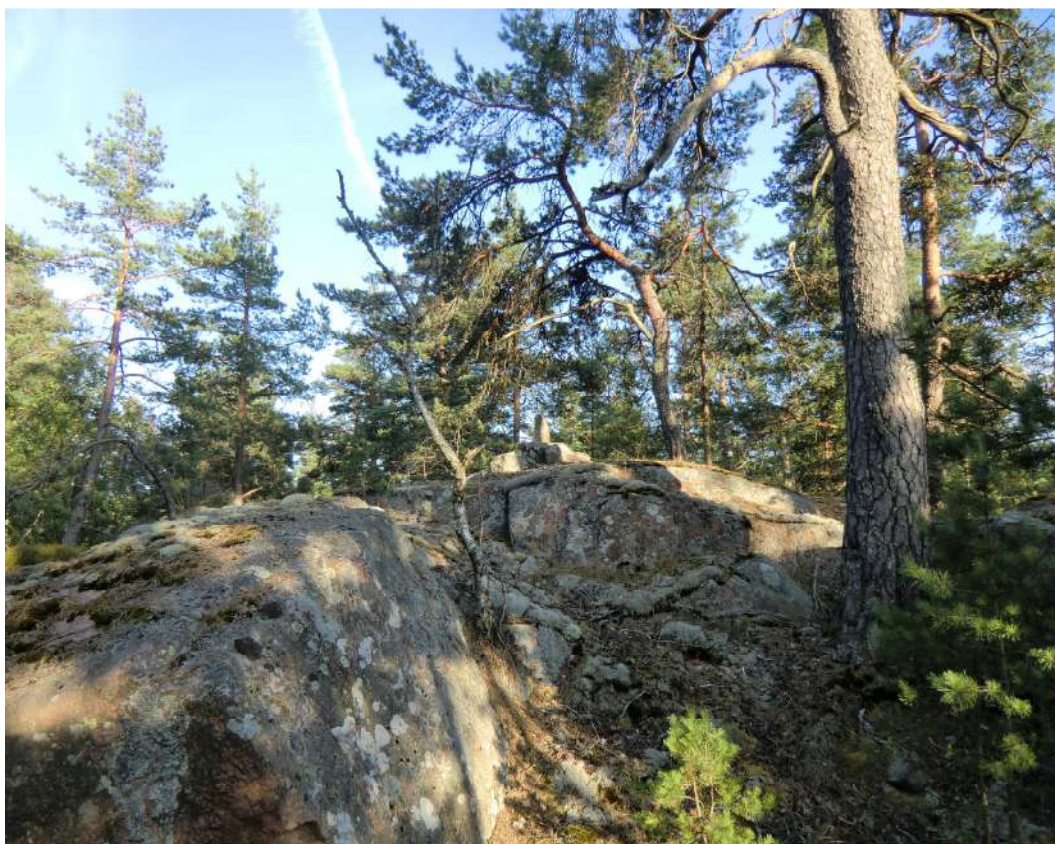

Nr **12** är röset som omtalas på 1635 års karta med en saknad hörnsten som man inte lyckades hitta igen. Det tog också lång tid att upptäcka ty det var nästan helt övertorvat. Det ligger emellertid i den nuvarande rågången och just öster om en möjlig passage (till höger om röset) – kanske till den avsmalning som finns i kärrmarkerna i mellersta Törntorpsdalen och där det antagligen var lätt att ta sig över.

Nr **13** är det ungefärliga läget för en riktningsändring på den nuvarande ekonomiska kartan. Platsen ligger på en liten höjd - ingen markering kan ses i terrängen.

Gränsen mellan hörnpunkterna **11** och **14** gör en liten båge mot sydväst som finns kvar på den nutida gränsen – trots att det på flera äldre kartor går en rak gränslinje mellan hörnpunkterna söder om den mellersta åkermarken i Törntorpsdalen. Trots bågen skär gränsen över det sydvästliga hörnet på åkermarken i Kohlstdalen.

Nr **14** – Högröret har fått sitt namn för att det ligger högt – ett av de få gränsmarkeringarna som finns på en bergstopp. Det har också en hög mittsten. Här sammanstrålar många gränser och berget med röset på kunde antagligen ses från många håll – särskilt som skogen efter 1600-talet var flitigt betad och därför mycket glesare än vad den är i dag. Enda tecknet på att vi är i 2000-talet är kondensstrimman i bakgrunden - annars har platsen inte förändrats sedan gränsröset först placerades där någon gång före 1635.

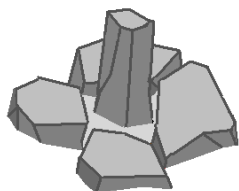
Fantebol och Kohlsta 1778 - 1952

I – Fantebol

II - Kohlsta

19 sidor

Gränserna för *Fantebol 1^I* (övre Kohlstadalen och Fantebodalen)

och delar av *Alby 1^I* (Nedre Kohlstadalen)

Fastighetsgränserna på den ekonomiska kartan från 1952 innehåller två stora områden med fastighetsgränser som i huvudsak omsluter odlingsmarkerna i *Övre* och *Nedre Kohlstadalen* och *Fantebodalen*. Gränsen kring nedre Kohlstadalen kan också ses på den ekonomiska kartan från 1902. Gränserna ser ut att vara överlevare från mycket äldre gränsdragningar från 1600-talet. På en karta från 1859 kan man se gränserna till *Fantebordet* (som på senare kartor kallas *Fantebol*). Gränserna följer på långa sträckor åkerkanterna till de nuvarande åkrarna i övre Kohlstadalen och Fantebodalen och fd. åkerkanterna i nedre Kohlstadalen. På några ställen gör de utvik in i angränsade skogsmarker. I passet som förbinder Fantebodalen och övre Kohlstadalen går gränsen till *Fantebol 1^I* i en ca 60 m bred korridor genom passet mellan de högt belägna hållmarkerna. Mellan den fastigheten och delar av *Alby 1^I* finns en liknande mindre glipa i tröskeln mellan övre och nedre Kohlstadalen där Fornstigen går. På andra ställen följer delar av gränserna tydliga terrängformer och vägavsnitt eller gamla stigar. I nedre Kohlstadalen innesluts all fd. åkermark inom fastighetsgränsen. Så är inte fallet i övre Kohlstadalen – där förekommer två ytor (**A** och **B** på kartan) som ligger utanför fastighetsgränsen men som har varit uppodlade inpå 1950-talet. För gränsen till *Alby 1^I* ingår en större skogsyta utmed norra sidan av nedre Kohlstadalen. I den sydöstra delen av den tidigare åkermarken ser man en öppning i gränslinjen så att det norra VNV – OSO orienterade skiftet i skogsmarken söder om Kohlstadalen ingår (som också har fastighetsbeteckningen *Alby 1^I*). För *Fantebol 1^I* finns en större bit skog i nordvästra delen i anslutning till fd. Häradsgränsen. Övrig mark utom avstyckningen Fornboda II, tillhörde *Skällnora*, senare nämnt *Sköldnora*.

Karta över laga skifte från 1859. Fantebordets Äng har nu blivit genomkorsat av diken och förvandlats till åker. En liten åker har tagits upp i sydöstra delen av Fantebodalen. *Rimstaholmsjön* kan ses i nordöstra delen av kartan

Karta över storskifte från 1778. Man ser de två odlingsområdena *Fantebordets Äng* och *Kålsta Hemmans Ägor*. Längst i sydöst ligger *Fornboda Äng*. Åkrar är markerade med rött.

Eftersom skalan på den ekonomiska kartan är densamma som orienteringskartans skala var det lätt att lokalisera gränsernas förlopp och pricka ut alla hörnpunkter. Det visade sig att endast 4 hörnpunkter låg vid tidigare kända gränsrösen. De låg där andra gränser tillstötter i två fall och vid Fornstigen i två fall. Gränserna följdes i terrängen för att se om hörnpunkterna markerats – särskilt de som ligger ut i skogen där det skulle behövas en markering för att de ska kunna kännas igen och ha en funktion som gränshörn. På några ställen fanns tydliga kopplingar till förändringar i terrängformen. I ett par fall låg de nära stora stenblock och på några ställen kan det ha funnits ett röse av stensamlingarna att döma.

I det följande beskrivs och illustreras de båda ”gränserna” helt kort. Bara hörnpunkter med tydliga kännemärken har tagits med. Bygget av motorvägen har begravt det södra hörnet till fd. åkermarken i nedre Kohlstadalen under en hög vägbank.

Ekonomiska kartan från 1952. Man ser hur de gamla gränserna till Fantebol och Kohlsta finns kvar.

Kartan visar också den största åkerutbredningen i norra Törnaskogen. Två byggnader (svarta rektanglar) kan också ses i övre resp. nedre Kohlstadalen.

Nysått i Fantebodalen – sett mot syd.

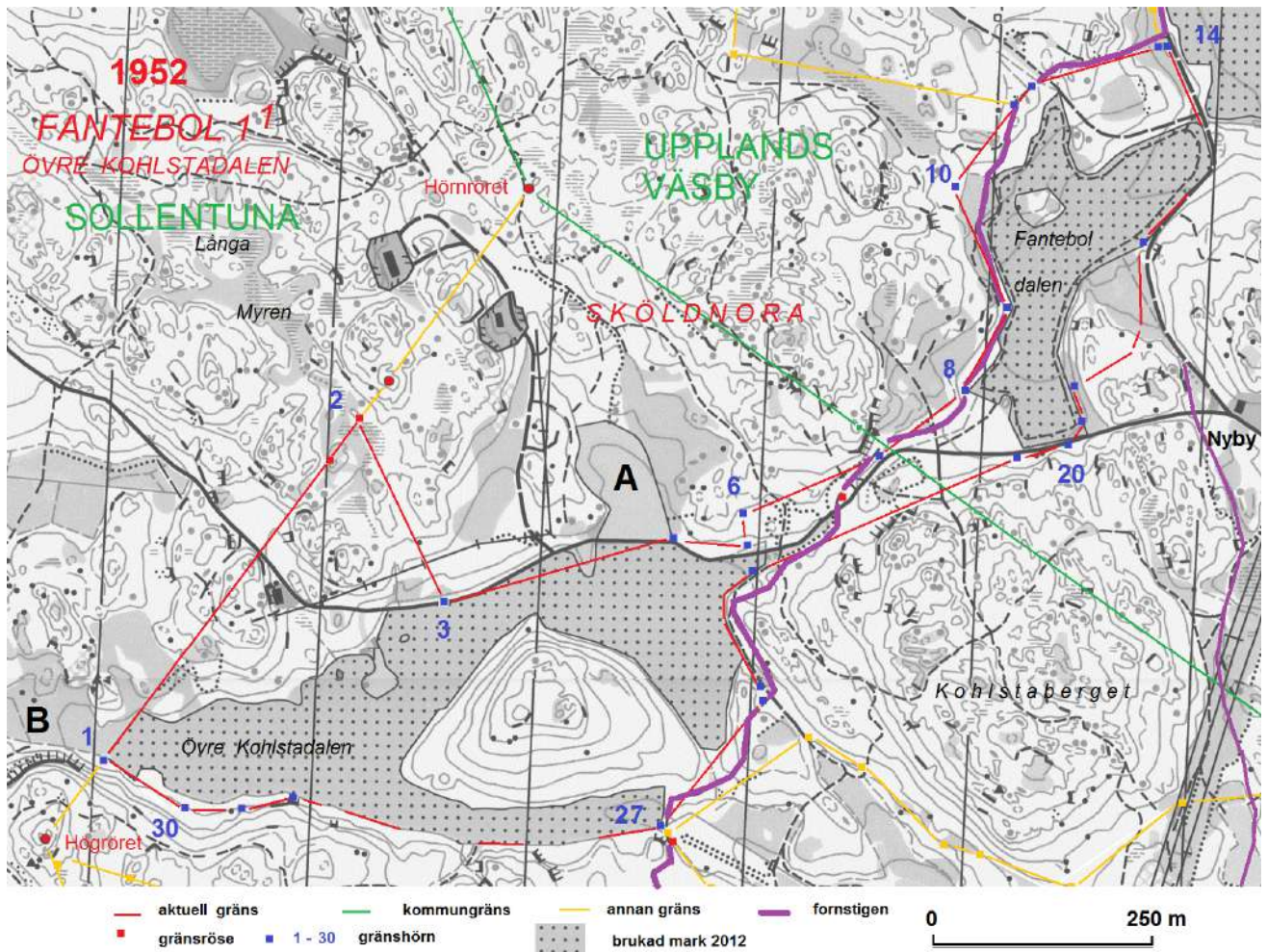

Övre Kohlstadalen sett mot öster.

Nedre Kohlstadalen sett mot öster. I bakgrunden skymtar motorvägen. I förgrunden ligger en våtmark som anlagts som naturkompensation med anledning av motorvägsbygget.

I - Fantebol

1. Sydöstra hörnet på åkermarken där den gränsar mot fd. Häradsgränsen. Gränshörnet lågt 1859 långt utanför den odlade marken och det är troligt att det fanns en gränsmarkering på denna viktiga punkt. När åkern senare utvidgades mot syd och väst grävdes antagligen gränsmarkeringen bort - nu kan ingen gränsmarkering hittas. I bakgrunden Mitthöjden. Grandungen till höger är tungan till ett jordskred.

1 - 2. Sträckan följer fd. Häradsgränsen mot nordost. Flera markeringar och rösen finns, särskilt kring Långa Myren.

2. Väl dolt under stora granar hittades ett välbyggt gränsröse med en bred sockel intill en berghäll i Långa Myren (här sett mot SV). Mycket tyder på att en äldre gräns har fortsatt mot NV från detta röse.

2 - 3. Ett stort stenblock ligger alldeles öster intill gränslinjen i sluttningen ner mot Övre Kohlstadalen. Här sett mot väster.

3. Det enda som kan förknippas med en gränsmarkering i nedersta delen av sluttningen ned till åkermarken var ett stenblock med flera kringstridda stenar, ca 10 m norr om Grönanvägen. Marken mellan stenblocket och vägen är påverkad av vägbygget (vänster bild). Gränshörnet ligger knappt 60 m öster om åkerhörnet intill Grönanvägen.

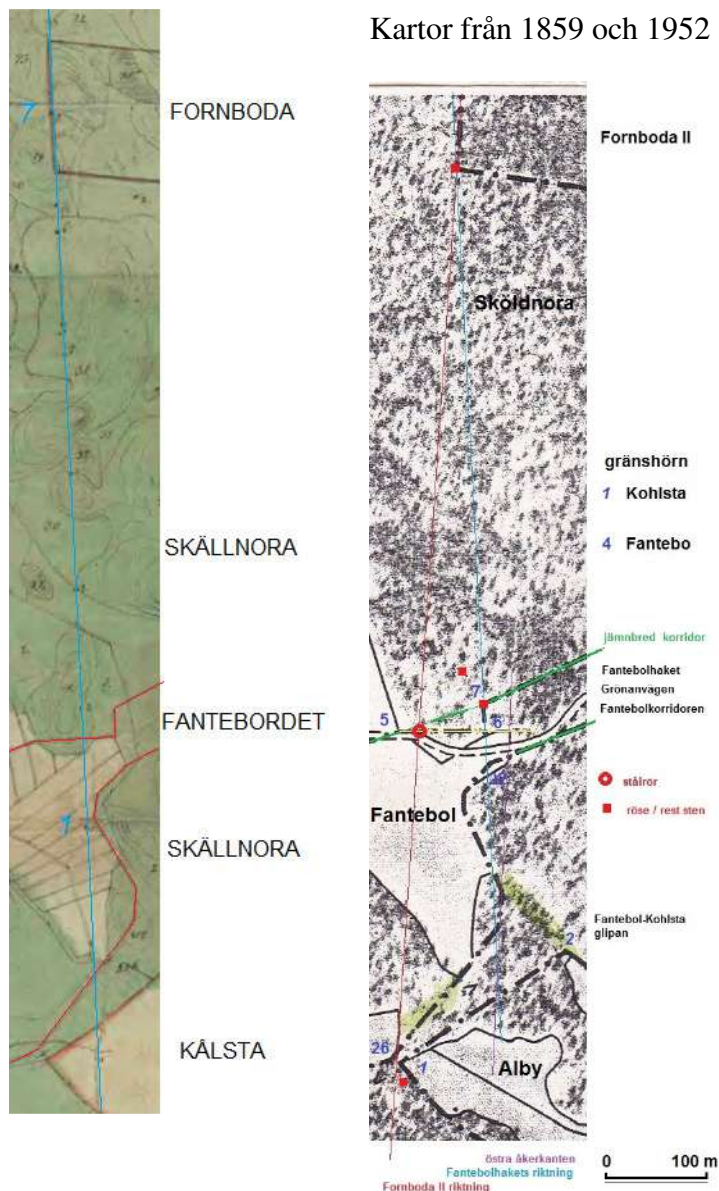
3 – 4. Gränsen följer sedan Grönanvägen ett stycke mot öster för att skära tvärs över en utskjutande hålltunga – ett bra läge för en gränssten, men ingen kunde hittas. Nästa gränshörn **4** ligger vid sydöstra åkerhörnet till åkerfliken A (som ligger utanför Fantebol ägan).

5. Ca 10 m väster om ett tidigare, nu isolerat åkerhörn norr om Grönanvägen, gör gränsen ett 90 graders hörn. Åkermarken utvidgades senare mot öster och då kan en ev. tidigare gränsmarkering ha förstörts. (Det enda som kunde tyda på en gränsmarkering är några spridda stenblock ca 3 m norr om kantdiket till den fd. åkern som en enbuske har växt in i).

6. Hörnpunkt ca 30 m norr om fd. åkerkanten öster intill en hållkant med mycket stenblock. Ett av blocken är rest.

Kartor från 1859 och 1952

Utmed riktningen för den västra gränsen till avstyckningen Fornboda II går en mätlinje med stödpunkter (blå, från 1 i söder till 7 mitt på Fornbodagränsen och vidare norrut) på kartan från 1859, till vänster, (där avstyckningen först dyker upp) och på ekonomiska kartan, till höger, från 1952 (där den senast finns kvar). Man ser att den hamnar på olika ställen i gränsområdet mot *Kålsta Hemmans Ägor* i söder.

Linjen på 1859 års karta hamnar nära gränshörnet Kohlsta 26 där det antagligen finns ett gränsröse (se bilden nedan t.h.). Linjen på 1952 års karta hamnar nära hörnpunkten Fantebol 27, Kohlsta 1 och gränsröset vid Fornstigen (se bild nedan t.v.).

På den linjen ligger det röda stålröret på norra sidan av Grönanvägen. Stålrör som gränsmarkeringar började användas på 1950-talet i samband med avstyckningar till byggbolag som i detta område helt bryter de gamla gränsmönstren.

Gränshaket vid Fantebol hörnpunkt 5 – 6 – 7 härrör från det åkerhörn som fanns på 1859 års karta som blir hörnpunkt 6. Åkerkanten har sedan dess förändrats, medan haket blivit kvar.

4 - 5. Ett rödmålat stålrör ses ca 25 m öster om hörnpunkt 4 några meter norr om Grönanvägen (till höger). Kohlsta hörnpunkt 26 och röset vid Fornstigen (nedtill v resp h).

6 – 7. Gränslinjen går över en utskjutande hälludde här sett mot väster. En stensamling efter ett röse kan ev. tolkas här. (Ca 20 m norr om Fornstigen och ca 20 m väster om Vildmarksstigen).

Mitt i passet mellan höga hällmarker och intill Fornstigen ligger ett gränsröse (röd fyrkant på kartan) som antagligen markerade gården Rimstaholms västliga ”gräns” på 1600-talet innan Fantebordet dyker upp som markägare på 1700-talet.

7. Gränshörn vid en utskjutande hälludde (sett mot öster) där marken är påverkad av vägbygget Grönanvägen (till höger i bilden).

8. Vid sydvästra hörnet till Fantebodalens åkermark sett mot SV. Här går Fornstigen, ännu synlig som rester efter en hålväg.

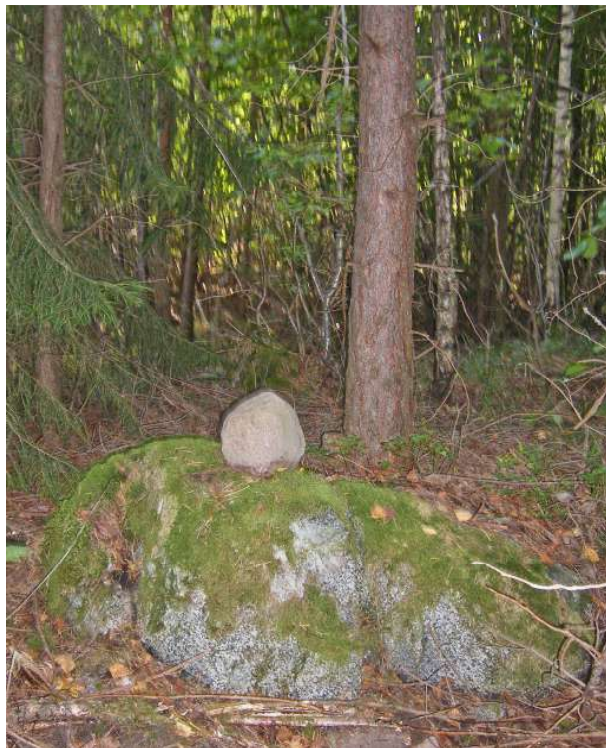
9. Gränsen rundar en brant hålludde drygt 10 m väster om åkerhörnet, här sett mot norr. Sedan följer gränsen en terrängkant mot NNV.

10. Denna gränshörnpunkt ligger i en granodling med många gamla vindfällen. Där punkten ligger enligt ekonomiska kartan finns ingen synlig markering och inga stenblock. Från hörnpunkten fortsätter gränsen mot NNO och passerar en liten bäck vid ett stenblock. (Den mindre stenen har lagts dit som markering).

11. Gränsröse intill Fornstigen till avstyckningen Fornboda II (vänster bild). **12.** Stenblock och odlingsröse vid gränshörn nära sydvästra tidigare åkerkanten till Andersbergs odlingsmark (höger bild).

13 och 14. På den ekonomiska kartan går gränsen till Fornboda II strax väster om Nybyvägen medan gränsen till Fantebol följer vägen. Ett stenblock på en liten tvärmoränrygg kan vara gränsmärke. (Den mindre stenen har lagts dit som markering).

14 - 15. Gränsen följer Nybyvägen. Där den avviker mot söder hittades ingen markering.

15 - 18. Gränsen följer delvis terrängen med flera hörnpunkter.

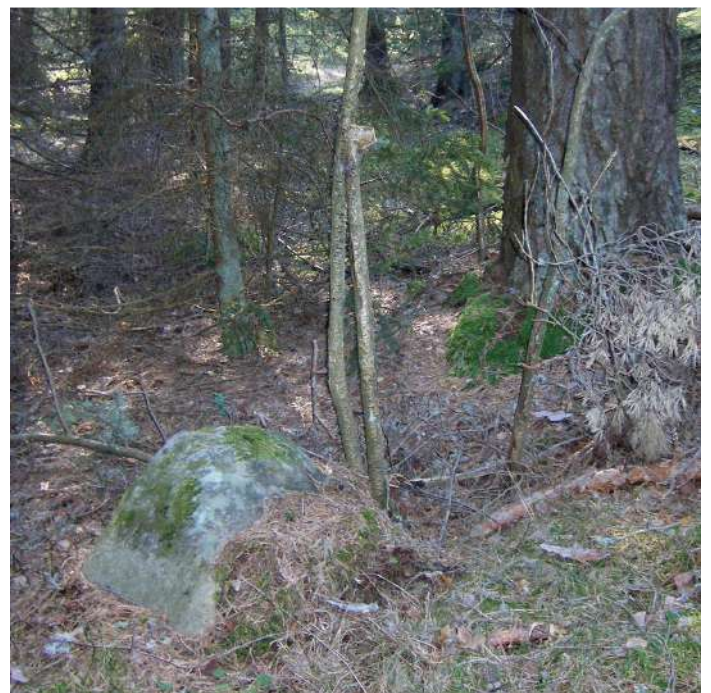
18. Efter en böj öster om åkermarken i Fanteboldalen ansluter åter till åkerkanten vid ett stort stenblock.

19. Åkerhorn ca 10 m norr om Grönanvägen.

20. Gränshörn vid hållkant söder om Grönanvägen.

21. Vid åkerhörnet böjer gränsen av mera mot VSV och följer Kohlstabergets nordslutning.

22. Vid södra åkerkanten mittemot hörnpunkt **6**. Gränsen rundar en hålludde och avviker sedan ett stycke öster om åkerkanten där den rundar en liten berghäll på östra sidan.

25 - 26. Här böjer gränsen runt en liten berghäll (till höger i bilden). En sten vid en grov tall ligger i böjen. Sett mot S.

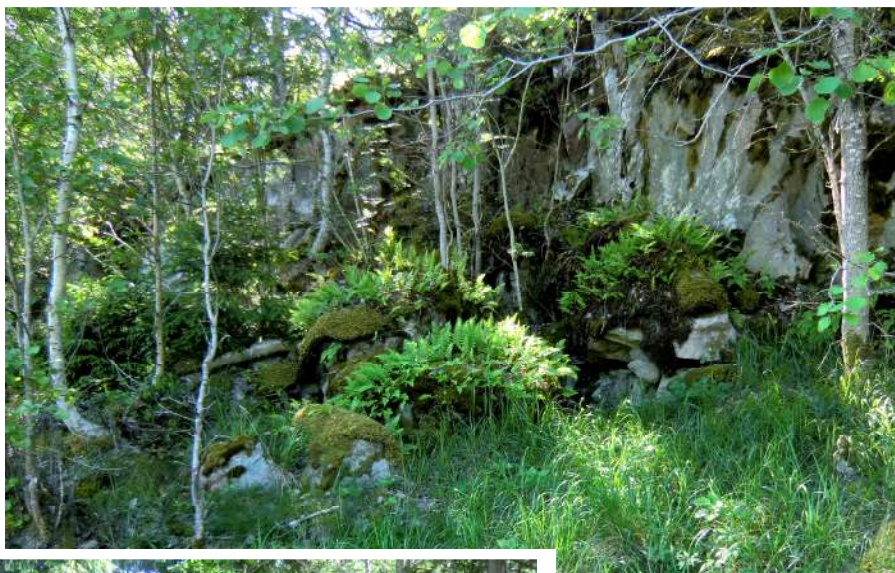
26 - 27. Gränsen tangerar den sydöstra åkerkanten i Övre Kohlstdalen (till vänster i bilden). Ett stort i gränsens riktning avlångt stenblock ligger vid åkerkanten, här sett mot nordost.

27. Sydöstra hörnet på Övre Kohlstdalens södra åkerflik.

Därefter följer gränsen den södra åkerkanten till hörnpunkt 28 där den avviker nästan 30 m söder om åkerkanten och följer sluttningens fot. Remsan mellan gränsen och åkern är granplanterad.

28. Vid bergbrant.

29. Stort stenblock vid sluttningens fot, sett mot öster. Åkermarken ses till vänster (norr) i bilden.

30. Vid detta gränshörn finns ingen hållpunkt i terrängen

30 – 1. Här har ett skred lagt en moräntunga ut över lerområdet. Ungefär mitt för skredtungan vid sluttningens fot passerar gränslinjen ett större ensamt liggande stenblock. Här sett mot öster.

Gränsen för **Fantebordets Åker** som det står på 1859 års karta med anledning av att enskifte genomfördes i området. Gränsen kom att bestå till långt in på 1950-talet. Det gröna området är skogsmark som tillhörde Skällnora. Väster om Häradsgården hade Rotsunda By sin utmarksskog.

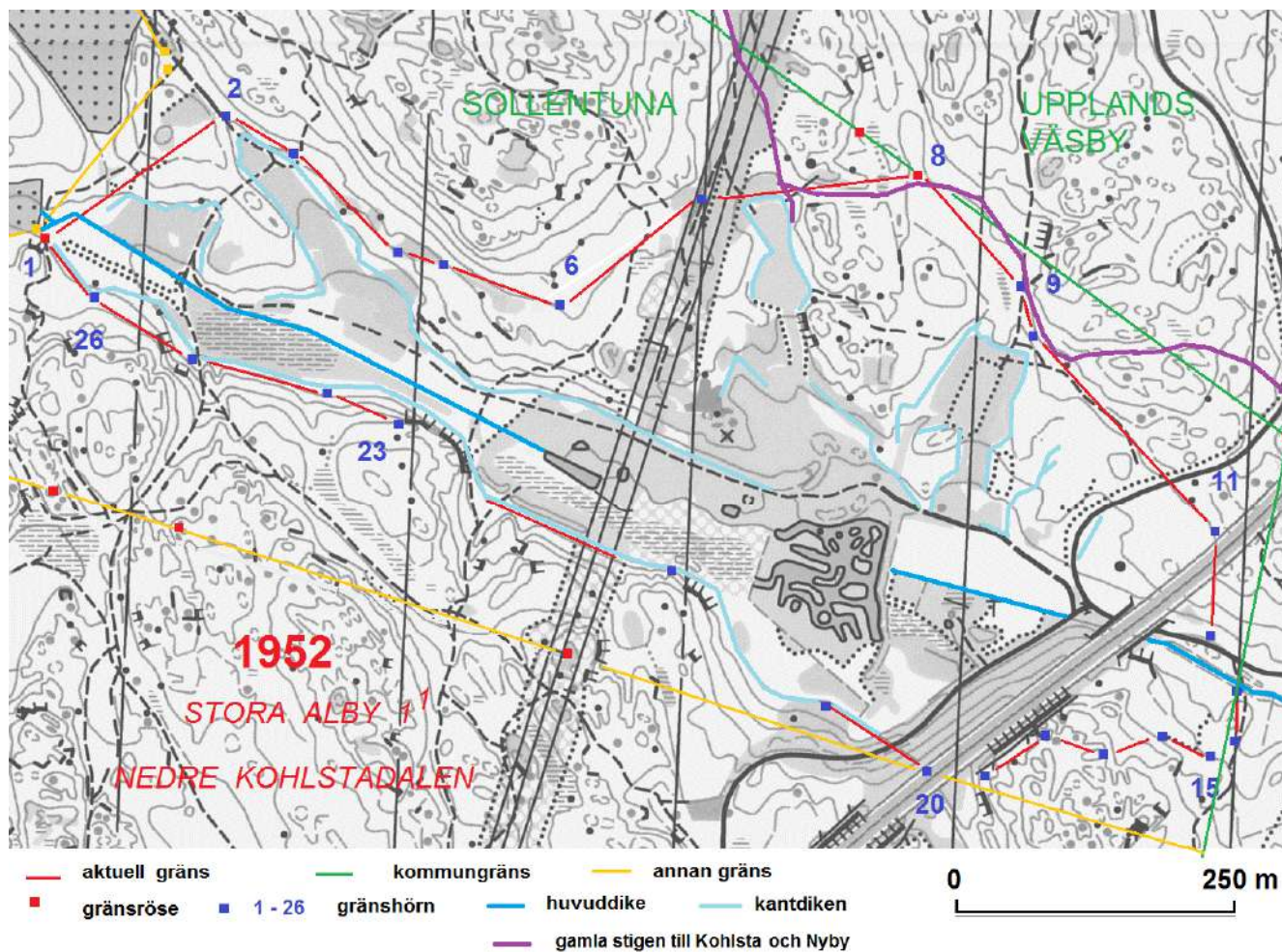
Kålsta Hemmans Ägor var etablerat redan 1699 och gränsen fanns kvar ännu på 1950-talet.

I söder ansluter **Alby Hemmans Ägor** där Kålsta så småningom ingår.

För områdena A finns en smal sammanbindande glipa mellan Fantebordets och Kålstas mark. Passet mellan högt belägna hållmarker är tydligt markerat på kartan och bildar en smal korridor mellan Fantebordets uppodlade marker. I glipan och passet går också Fornstigen. Intill Fornstigen placerades flera gränsrösen.

Områdena B och C är avstyckningar som markerades med ordentliga gränsrösen i hörnpunkterna. Vid den södra gränsen för område B blev de bortodlade när Fantebordets åkermark utvidgades mot väster.

II – Kohlsta

1. Gränsröse intill Fornstigen vid det sydvästliga hörnet till tidigare åkermark i nedre Kohlstadalen.

1 – 2. Gränsen passerar en liten höjd – där brukar markeringar placeras, något som inte kunde hittas här (utom ett större stenblock intill ett ensnår som råkade ligga på gränslinjen).

2. Stort stenblock ca 15 m NO åkerkanten intill tidigare brukningsväg mellan åkerytorna i övre och nedre Kohlstadalen, sett mot NV. Blocket har längdriktningen mot sydväst.

3. Stensamling intill tidigare åkerhörn.

3 - 4. Gränsen ligger ca 15 nordöst om åkerfliken (som ligger till höger utanför bilden) och tangerar en liten brant med ett triangelformat stenblock nedanför, sett mot sydöst.

4 - 5. Gränsen viker av i en mera ost-sydostlig riktning. Här kunde inget som liknar stödpunkt upptäckas.

5 - 6. Utmed den sträckan finns flera bra ledmärken i form av stora stenblock, bland annat nedanstående som ligger intill en äldre stig, sett mot väster.

6. Gränshörnpunkt som ligger långt från åkerkanten. För att den ska kunna förstås behövs en igenkännbar punkt. Förmodligen det stora och ensamt liggande stenblocket i bilden ovan.

7. Rest ganska stor stenskiva väster intill den väg som anlades för byggande av kraftledningen. Skivans riktning är parallell med vägen.

7 – 8. Gränsen tangerar nedre Kohlstadalens norra tidigare åkerflik och följer sedan sänkan där den gamla stigen till Kohlsta och Nyby gick.

8. Gränsröse till en äldre gräns som blivit ny kommungräns efter 1960-talet. Visens topp är vitmålad och rester efter röd färg (som betecknar JM Byggs mark) ses på den södra sidan.

8 – 9. Gränsen följer nära en gammal stig

9. Gränshörnpunkt vid den tidigare körvägen mellan åkrarna vid Kohlsta och Nyby. En stensamling intill vägen kan ha varit ett röse.

9 – 11. Gränsen följer en stig mot sydost och tangerar den norra sidan på en liten åkerlycka.

12. Gränshörn vid norra sidan av ån från nedre Kohlstadalen. Ingen markering kan ses. Marken är starkt påverkad av vägbygge och fördjupning av ån.

13 - 14. Gränsen följer en äldre gräns som senare blev kommungräns.

15 – 17. Ett av flera stegvisa hak i gränsen. Inga synliga markeringar för hörnpunkterna. En avverkningsgräns följs mellan hörnpunkt 15 och 16. Därefter löper gränsen upp i ett mindre berg till en isolerad topp.

17. Isolerad hålltopp. Här hittades en stenskiva som dock inte kan stå utan stöd. Inga andra stenar fanns på hållytan som är en typisk slät och kalspolad yta där alla mindre stenar och moräntäcket spolats bort under landhöjningen.

18. Slät uppstickande hålltopp nu nära motorvägens bergskärning. Ingen markering kunde ses.

19. Hörnet på en hög bergbrant. Här låg den östra hörnpunkten i luckan i den södra gränsen som förbinder Kohlstdalens del av Alby 1¹ med skiftet söder om den VNV-liga gränsen.

20. Motsvarande hörnpunkt låg en gång i södra hörnet på Kohlstdalens åkermark. Nu är den begravd under en hög vägbank till motorvägen.

20 – 26. Gränsen följer Kohlstdalens södra tidigare åkerkant till hörnpunkten **1**. Två lite större avvikelser finns där gränsen går i terrängen söder om åkerkanten. Hörnpunkten **25** ligger där en bruknigsväg stöter till söderifrån. Ingen markering kunde upptäckas där.

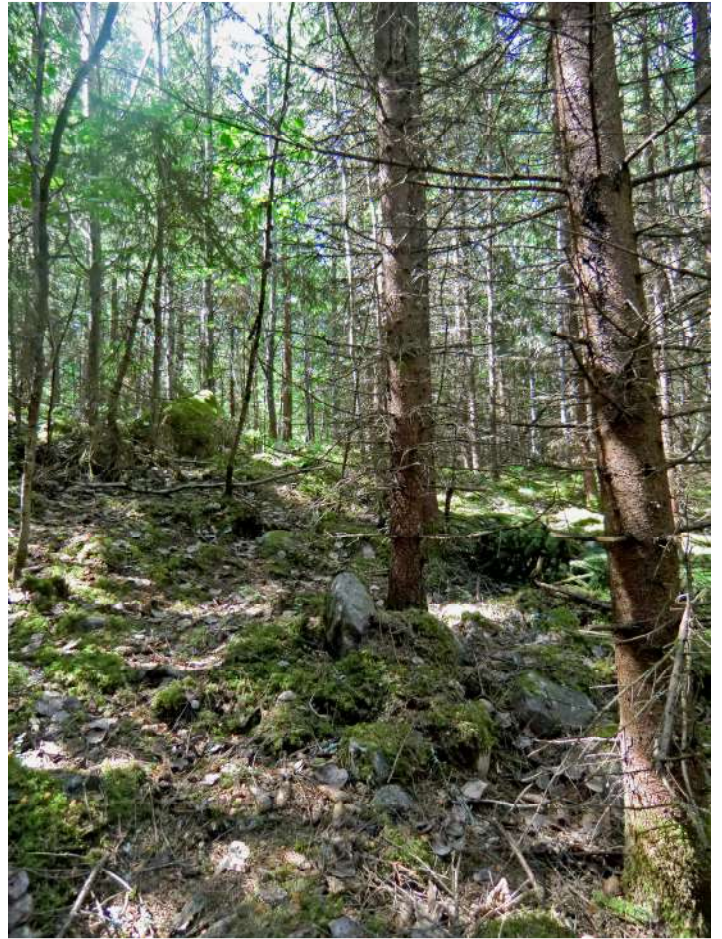

23. Här ligger gränslinjen delvis upp på höjden söder om åkerkanten. I närheten finns ett större ensamt stenblock, här sett mot norr. I bakgrunden ser man Kohlstdalens sänka.

25. Hörnpunkt intill en bruknigsväg som här når ned till åkermarken söderifrån. Ingen särskild markering kunde ses här.

25 - 26. Gränsen går nästan 30 m söder om åkerkanten.

26. Gränshörnpunkt vid åkerhörn. Vid åkerhörnet finns en rest sten i en liten stenhög – mycket likt ett gränsröse, här sett mot sydost. Ett stort stenblock ligger kvar inne på åkern.

Kommentarer till de gränser runt Kohlsta och Fantebol som ännu fanns kvar på den ekonomiska kartan 1952

Gränserna hakar på flera äldre hörnpunkter där det fanns gränsrösen (Fantebol 2 och 11 och Kohlsta 1 och 8). Däremellan följer gränsen i huvudsak åkerkanter. På några ställen förekommer det att gränshörn ligger vid tydliga terrängformer och vid större ensamt liggande stenblock. Det är t.ex. Fantebol 10 och 19 och Kohlsta 2 och 6. Vid några hörnpunkter ser det ut som att gränsrösen eller enklare markeringar kan ha funnits (Fantebol 6 och Kohlsta 7, 10 och 26). För några hörnpunkter som ligger i terrängen utanför åkermarken och som inte följer lätt igenkännbara terrängformer, är det logiskt om där sattes ut en markering (t.ex. Fantebol 6 och Kohlsta 9 och 11). Eller så var en beskrivning (typ *x alnar norr om åkern y* eller *vid storstenen på höjden...etc.*) tillräcklig för att hålla reda på rätigheterna till marken.

Gränshaket vid Fantebol 5 – 6 har ärvts från äldre kartor ända tillbaka till 1778. Det har sin orsak i att terrängen på den östra sidan består av hällmark och därmed låg utanför området som 1778 betecknades som *Fantebordets Äng*. Hakets riktning och läge kunde tänkas ha ett samband med den östra gränsen till avstyckningen Fornboda II som ligger ca 500 m längre norrut. Någon eventuell nord-sydlig gräns som sammanbinder den med gränshaket kunde dock inte upptäckas på kartorna.

De ekonomiska kartan 1952 verkar ha stor noggrannhet och återspeglar gränsernas läge från kartan 1859. På några ställen ligger hörnpunkterna emellertid ute i åkermarken (Fantebol 12, 15, 22 och sträckan mellan 3 och 4). Åkermarken område **A** fanns med på kartan 1859 och hör således till Skällnora. Åkerområdet **B**, som ligger väster om Häradsgränsen, tillkom först efter 1902 och tillhör Sollentunaholm.

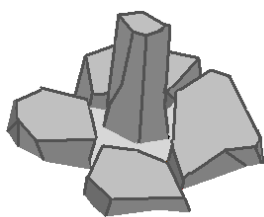
Vägen till torpet Gönan kom länge söderifrån via Törntorp och Vaxmortalorp. Den finns inte med på generalstabskartan från 1930-talet men kan ses på den ekonomiska kartan från 1952.

10

Nya kommungränsen från Hörnröret till Fjäturen 1970

6 sidor

Nya kommungränsen

10
Herbert Henkel
2008

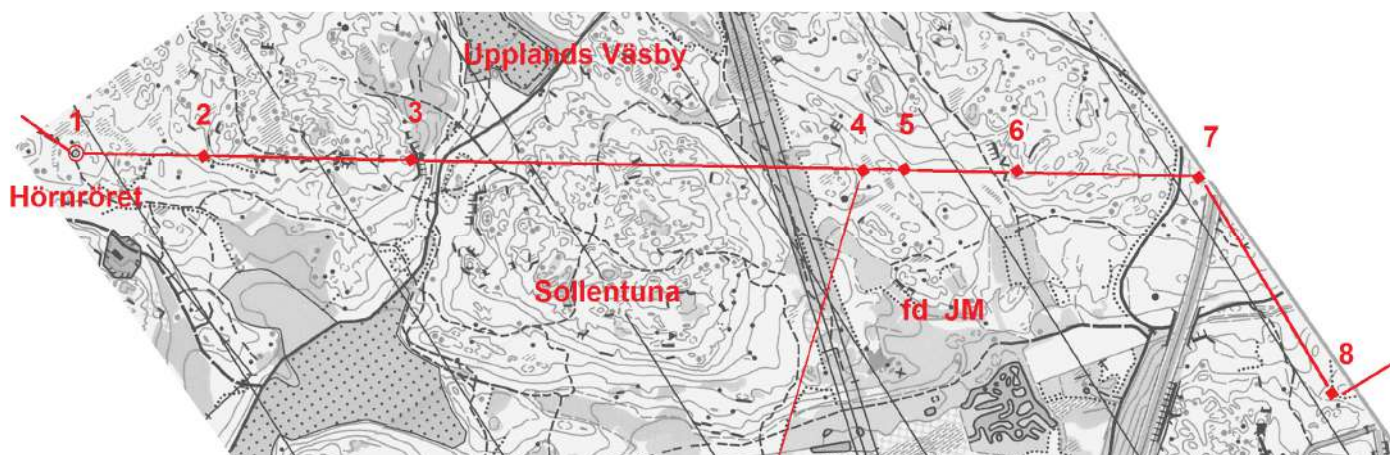
från Hörnröret till Fjäturen

1970

Kommungränsen mellan Sollentuna och Upplands Väsby flyttades norrut i Törnskogen. I väster anslöts den till Högröret, en gammal gränspunkt på den tidigare Häradsgränsen. I öster går gränsen ut i sjön Fjäturen och ansluter till röset på Täbygränsen vid Fjäturens sydöstra vik. Här följer en dokumentation av den sträckan.

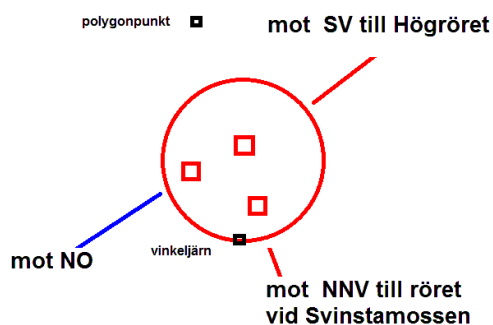
Ekonomiska kartan 2005 med den nya kommungränsen från Hörnröret **1** i nordväst via sjön Fjäturen till anslutningen mot Täbygränsen **12** i sydost. Mellan hörnpunkt **1** och **7** går gränsen som en rak linje. Gränsen för JM Byggs fd. område visas med bokstäver **a - e**. Den tidigare norra gränsen till Albyägan i Törnskogen är inlagd med tunn röd linje: Delar av den gränsen består fortfarande men för helt nya ägare. På orienteringskartan visas endast delen väster om Norrortsleden. Avståndet mellan nord-sydlinjerna är 250 m.

1. Hörnröret är det ståtligaste gränsröset i Törnskogen, här sett från norr. Till höger går ”gränsstigen” söderut till Kohlstadalen. I bakgrunden ses Sollentuna kommuns polygonpunkt (grön skylt). I förgrunden står ett profiljärn målat röd-svart vit för en av de många fasta orienteringskontroller som tidigare fanns i Törnskogen.

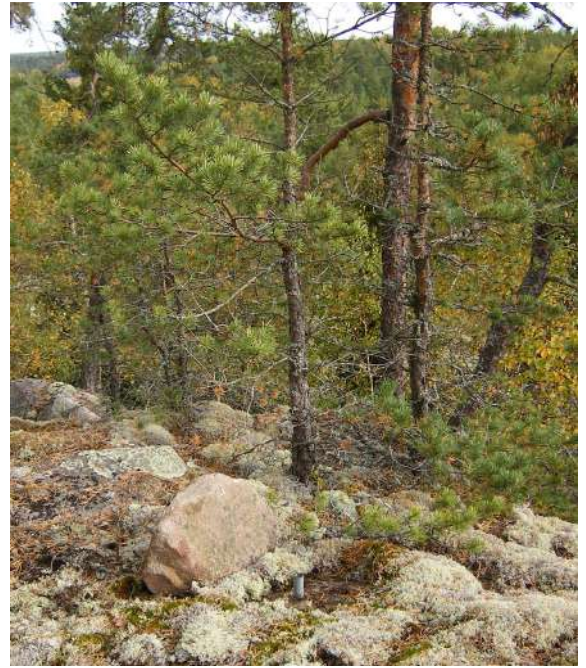
När den nya kommungränsen anslöts härifrån och österut byggde man tyvärr inte till röset med ytterligare en vise för den nya gränsen som går mot vänster från mittstenen till bakgrunden. Rösets konstruktion är lite märklig. Normalt finns en mittsten och eventuella ytterligare vise pekar i anslutande gränsers riktning. På bilden ovan kommer den fd. Häradsgränsen in från höger via en vise till mittstenen (den mellersta resta stenen). Häradsgränsen går sedan åt sydväst – dvs åt höger i bilden – men där finns ingen vise. I stället finns en som pekar åt nordost (den vänstra resta stenen).

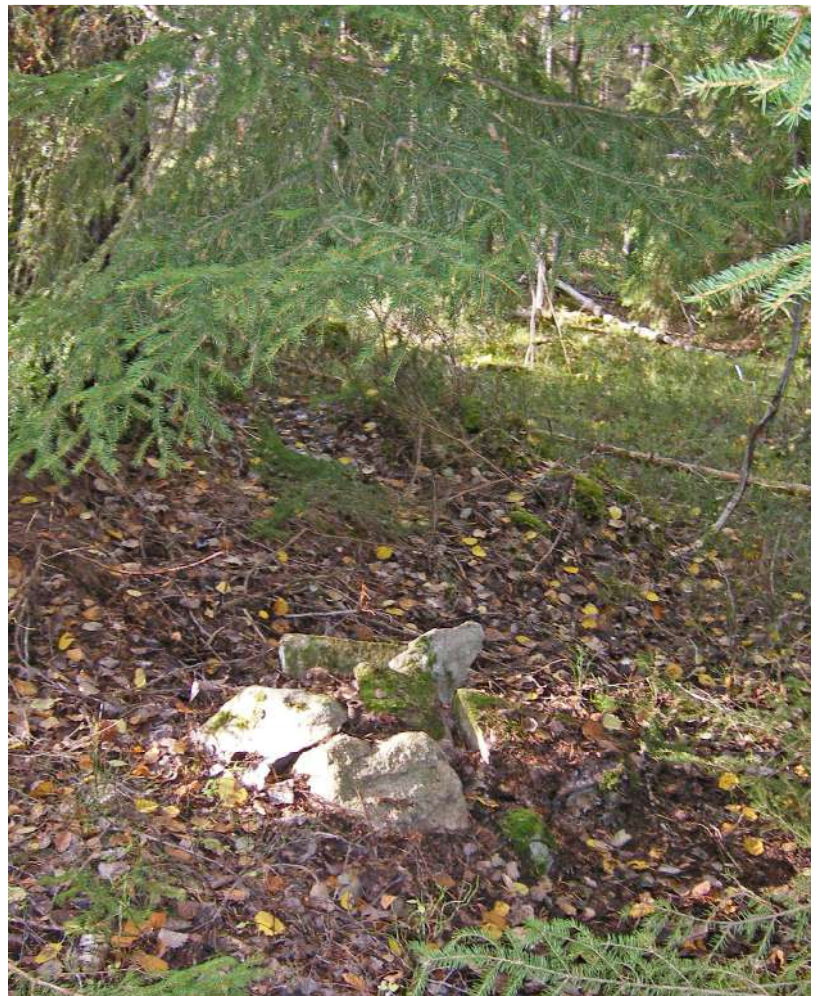
2. På hällmarkerna sydost om röset 1 finns en rest sten som stödpunkt för gränslinjen. Stenskivan är orienterad i gränsens riktning.

Den nya kommungränsens sträckning över nordöstra Kohlstabberget kollades i detalj. Där finns inga rösen och inga spår efter stödpunkter med typiska placeringar på fria hälltor.

3. Vid kanten av bergstupet norr om Grönanvägen finns ett järnrör inborrat.

4. Detta röse fanns med på 1968 års orienteringskarta men verkar sedan har glömts bort ty märkningen av träden med vita ringar till Sveaskogs mark följer en linje mellan punkt **d** på fd. JM byggs gräns och till nästa röse nr **5**. Man ser ett järnrör i röset – det nya sättet att markera gränser.

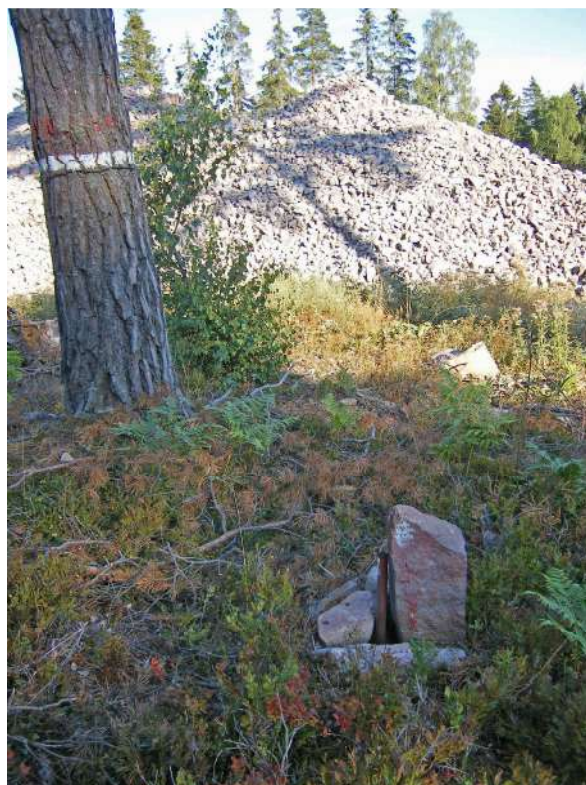

5. Litet väldigt övertorvat röse i en sänka med stenskivan i gränsens riktning. Spetsen är vitmålad. Detta röse och föregående (nr 4) måste ha funnits innan den nya kommungränsen anslöts.

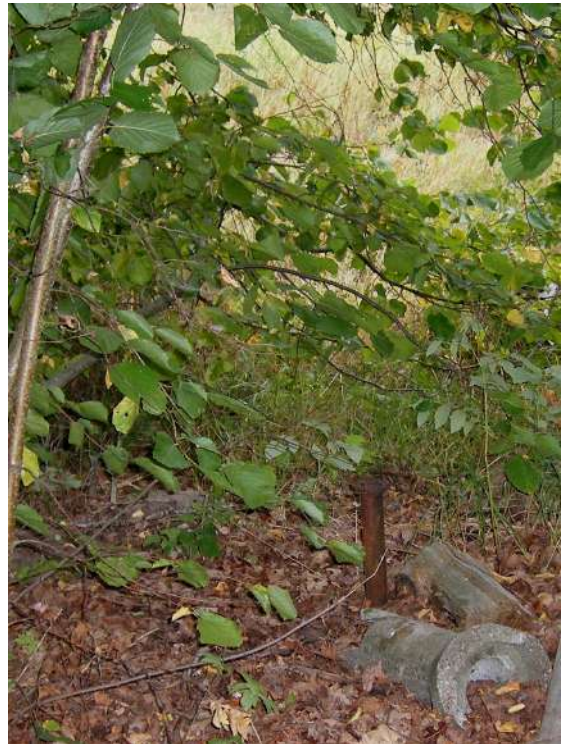
6. Järnrör på högsta punkten sydöst om röse 5. Gränsens riktning har markerats med ett vitt streck mot nordväst.

7. Röse med järnrör intill röd- och vitringad gammal gränstall med både röd (för JM) och vit (Sveaskog) ring. I bakgrunden ser man att massor lagts upp för motorvägsbygget som hade påbörjats. Vid återställandet av kantzonen till motorvägen hade rösets mittsten rakats bort. Rösets sockel fanns kvar liksom röret. En ny mittsten sattes dit 2008 (bilden till vänster).

8. Rester efter ett röse vid hörnet på kommungränsen, sett mot norr. Hörnpunkten ligger något till vänster under granen - där hittades ingen markering typ järnrör.

9. Gränspunkt är markerad med ett järnrör som också markerar en tomtgräns.

10. Gränshörnpunkt och tomtgräns söder om punkt 9.

Hörnpunkt **11** ligger vid Fjätarens strand. Ingen markering kunde hittas där. Sedan går gränsen i rät vinkel ut till sjöns mitt, följer mittlinjen söderut, vinklas av mot sydost i mitten av sjön för att återgå till den tidigare Häradsgården vid Fjätarens sydöstra bukt.

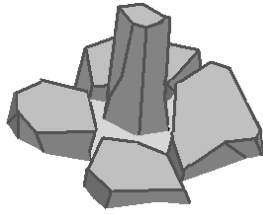
12. Den nya kommungränsen ansluter i sydöst till Täby kommun vid det mycket gamla gränsröset med 3 birösen för de tillstötande gränserna. Här ses huvudröset och det mot söder liggande biröset i form av en rest stenskiva i gränsens riktning. De två andra birösen pekar dels mot väster till Röret vid Slätmosse, dels mot norr till nästa gränsmarkering på Täbygränsen.

11

Gränser öster om Grönan

29 sidor

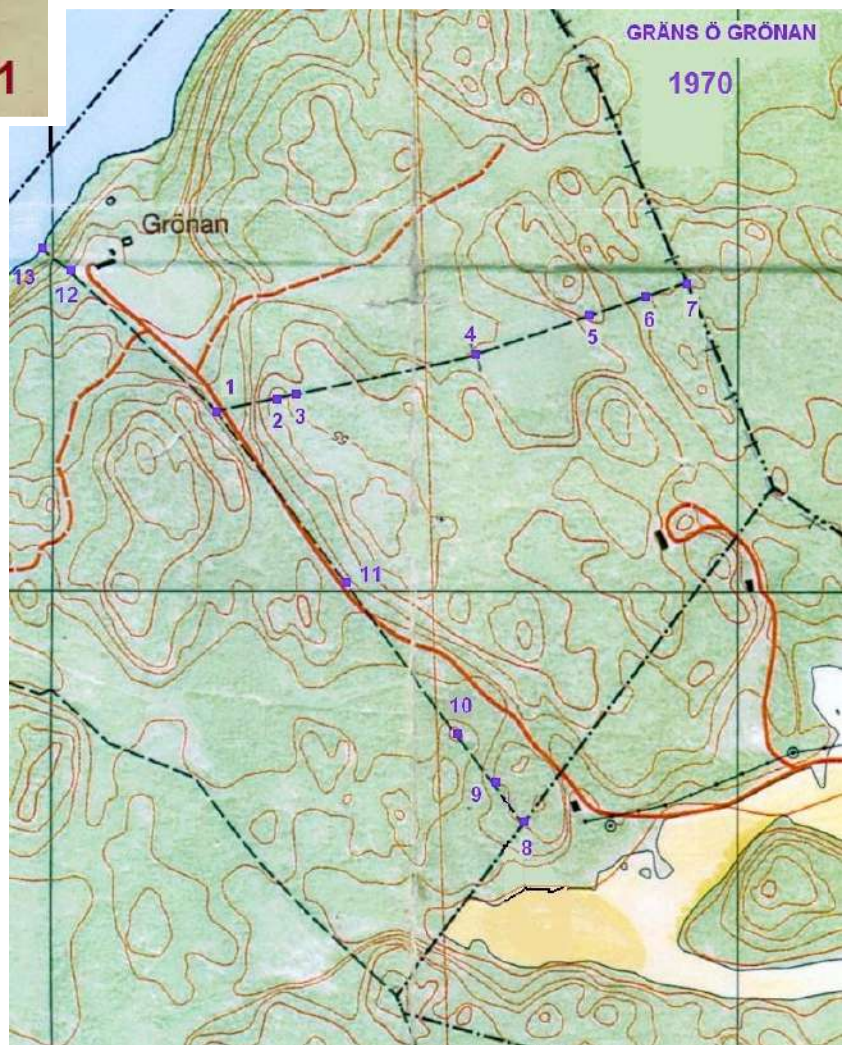

Gränser öster om Grönan

På en karta från 1851 är området med Törntorp och Grönan inklippt på en annan karta. Man ser att det går en gräns söder om Grönan som i öster ansluter till Häradsgränsen. Åkermarkerna är gultonade och man skimtar också några gröna ytor som var betesmarker. Dessa ingick senare i den utökade åkermarken som kan ses på kartor från 1950-talet. Motsvarande gräns ses ännu på den ekonomiska kartan från 1970-talet.

I - Gränser öster om Grönan som återges på den ekonomiska kartan från 1970-talet

På den ekonomiska kartan, ca 1970, ses två avstyckningsgränser öster om Grönan. Den norra har funnits åtminstone sedan 1851. Gränserna har följts upp i fält och då hittades flera nya gränsmarkeringar. Gränserna förklarar också en del rösen som setts tidigare i området. Markeringarna är satta där de behövs för att få en siktlinje mellan ändpunkterna.

Gränserna ansluter till kommungränsen SO om Röret vid Svinstamossen och till den tidigare kommungränsen NO om Högröret. I det följande beskrivs gränsernas markeringspunkter 1 – 13. Mellan punkt 1 och 10 har ingen markering upptäckts men kan väl finnas upp till ca 10 m N om Grönanvägen vid dess högsta punkt.

På den ekonomiska kartan är en hörnpunkt markerad SV om gården Grönan. Det är en avstjäpningsplats och någon eventuell gränsmarkering kan inte längre ses. På kartan från 1851 finns ingen hörnpunkt på motsvarande plats. Gränsböjen kan ha tillkommit senare för att gränsen ska gå vinkelrätt mot stranden och därmed säkra fiskerättigheter i sjön. Vid Norrvikens strand hittades en stensamling med en väldigt större sten intill – den har placerats i stenringens mitt 2013.

1. Ca 65 m från vägskalet vid Grönans betesmark finns en hörnpunkt i gränsen. Här har ett brant stående stenblock hittats med den branta sidan parallell med gränsen. Ingen annan som röse igenkännbar punkt finns i närheten.
2. Ca 15 m norr om bergtoppen finns ett 5-stena röse med rest smal mittsten.
3. I sänkan strax ONO om föregående punkt finns en liten stenhög på gränslinjen. Där kan en stig ha gått tidigare.
4. Hörnpunkt, röse med ett stort stenblock som sticker upp ur vegetationen. Man känner med fötterna att blocket är omgivet av mindre stenar. Det uppstickande stenblocket har misstänkts tidigare för att vara en gränsmarkering.
5. Röse med stenskiva som är orienterad i gränsens riktning ligger på sydslutningen av ett berg.
6. Litet röse på en flack håll ligger på gränslinjen.
7. Stort röse som var helt övertorvat – endast mittskivans lavklädda spets syntes. Skivan är orienterad i gränsens riktning. Röset ligger på den gamla Häradsgränsen några meter väster om den nuvarande kommungränsen. Röset hittades på hösten 2009.
8. En gränsmarkering till anslutningspunkten till fd. kommungränsen hittades efter närmare inmätning ca 95 m SV om Grönanvägen. Området var utsatt för skogsbrand 2009 och på grund av den avbrända vegetationen hittades ett litet röse täckt med avbränd torv. Röset har frilagts.
9. Stenar upplagda på en hållkant i gränslinjen och nära ett värn.
10. Litet röse på norra slutningen av en hålltopp.
11. Vid en utstickande bergkant nära gränslinjens högsta punkt norr om Grönanvägen ligger tre stenblock som kan vara utlagda.
12. Söder om stora ladan på Grönans gård finns en hörnpunkt på den ekonomiska kartan. Området är ett avfallslager. På kartan från 1851 finns ingen hörnpunkt här.
13. Röse vid stranden av Norrviken i liten inbuktning och i en sänka som går ner från slutningen. Omgivningen till stenblocken har färre stenar än vad som finns i motsvarande läge utmed strandslutningen.

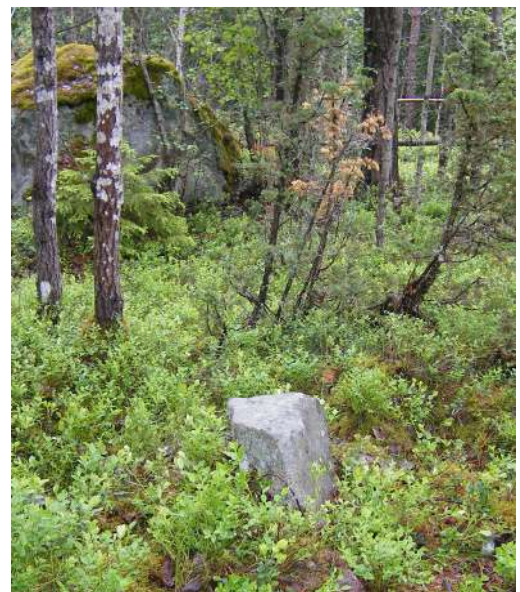
1. Stenblock vid hörnpunkt ca 10 m S Grönanvägen.

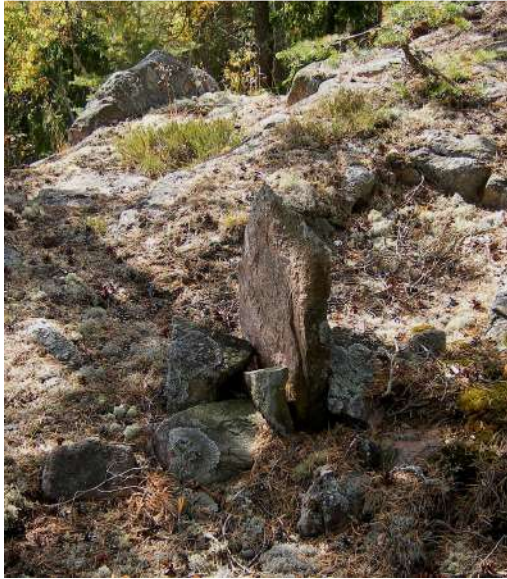
2. 5-stena röse på bergtopp.

3. Stenhög vid tidigare stig.

4. Rest sten i sänka, strax söder om ett större stenblock.

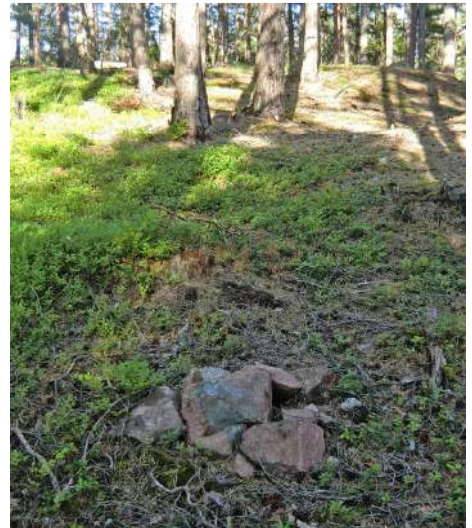
5. Rest stenskiva i gränsens riktning.

6. Litet röse på flack berghäll.

7. Stort röse i sänka vid norra anslutningspunkten till kommungränsen. Bara den lavklädda toppen syntes i riset innan röset avtorvades.

8. Anslutningspunkten till fd. kommungränsen i den avbrända skogsmarken söder om Grönanvägen och samma plats några år senare.

9. Stenblock upplagda vid bergkant.

10. Röse på hålltopp.

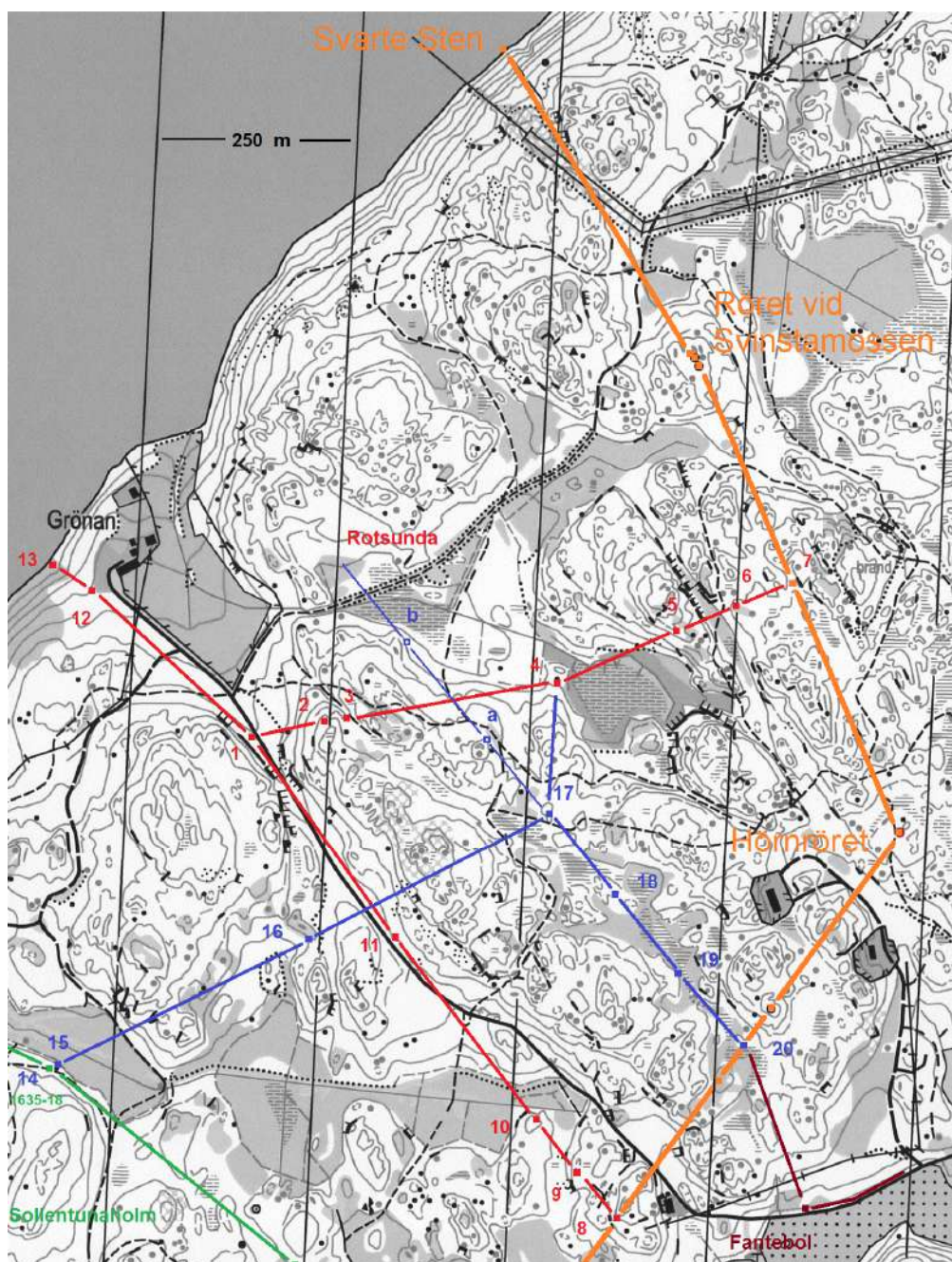
11. Tre stora block vid gränslinjens högsta punkt norr om Grönanvägen.

13. Röse vid Norrvikens strand. Visen låg bredvid en grop bland stenblocken. Den har satts tillbaka.

II - Gränshaket vid Törntorp och gränsen utmed Långa Myren

På kartan från 1851 och på den ekonomiska kartan från 1970-talet ser man att gränsen mellan Sollentuna-holms marker och Rotsundas sydost om Törntorp är lite förskjuten mot nordost där gränsröset från 1635 års karta är belägen. En liknande förskjutning av en gräns kan ses utmed fd. Häradsgränsen där en avstyckning av Skälbys mark ansluter lite öster om Röret vid Slätmosen. Samma mönster ser man vid Högröret där den norra gränsen till flera parallella skiften görs söder om huvudröset. Man kan därför förmoda att samma princip har använts vid gränshaket SO Törntorp. Någon gräns i riktningen mot NO har inte kunnat ses på någon karta men det är mot en sådan gräns som den nya gränsen mot Högröret har hakats på – annars behövs ju ingen förskjutning. Riktningen på gränshaket är olika på olika kartor. Här görs ett försök till lösning med ledning av läget för de goda gränsrösen som finns i nordostlig riktning från haket – den tyder på en gräns till röset norr om Långa Myren. På kartan över Rotsundas mark har den lagts in med blå markeringar tillsammans med gränsen utmed Långa Myren. De bildar en delvis ny uppdelning av Rotsundas mark. De tillkommande gränsmarkeringarna har getts nr 14 – 20.

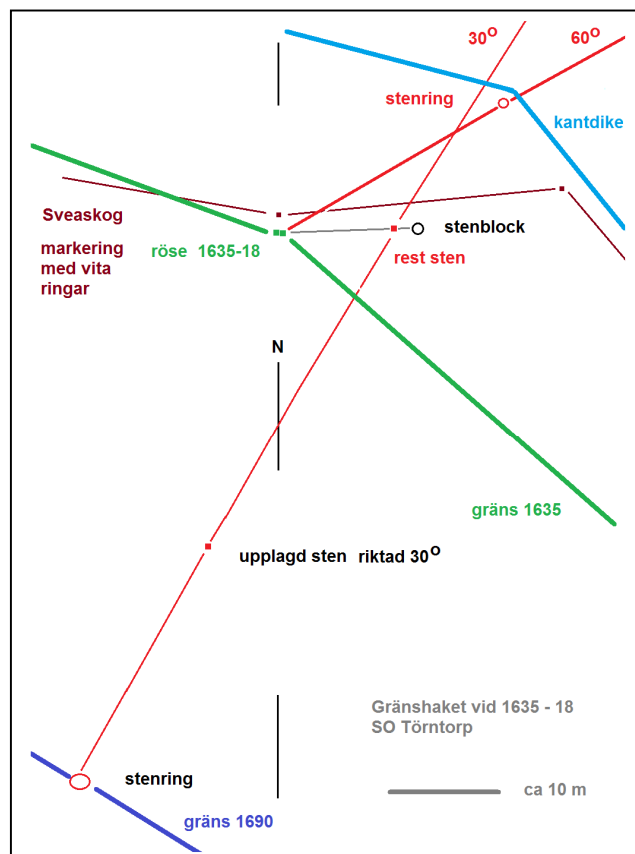

På sträckan från gränshaket SO om Törntorp till röset 17 norr om Långa Myren finns ett 5-stena röse nära en naturlig passage mellan Grönan och Törntorpsdalen. En gräns mellan röse 4 och röset 17 antyds av att röset 17 har en vise som är riktad mot norr. Gränsen utmed Långa Myren fick sin lösning när gränsröset för anslutningen av Fantebols ägor upptäcktes med ledning av den ekonomiska kartan från 1952. Gränsen är befäst med 4 rösen på korta avstånd. Röset nr 19 har försetts med enett mycket smal vise som är orienterad precis i gränsens riktning. I Långa Myrengränsens förlängning mot nordväst finns dels ett litet 5-stena röse (a på kartan), dels en rest sten (b) i anslutning till en avgränsning av torpet Grönans yttre område på en karta från 1851. Långa Myren är just genom att den är lång och smal en utmärkt gränszon. Myren återges på flera yngre varianter av den ekonomiska kartan.

Skiss över situationen vid gränshaket SO Törntorp. Den äldsta gränsen (grön) från 1635 med sitt röse nr 18 (röset med två vise) har en hörnpunkt här. 1690 verkar den ha övergivits till förmån för en direkt linje (blå) mellan Högröret och röset vid Norrviken SV Törntorp. Den linjen ligger här som längst 50 m söder om gränsen från 1635, ca 50 m. Det senaste exemplet på gränshaket ges med Sveaskogs vita ringar på träden (brun linje). Från röset 1635-18 i riktning 60° gör kantdike till den tidigare åkermarken en böj mot SO. Innanför böjen ligger en stenring som kan ha varit delar av ett röse. Det skulle vara den naturliga anslutningspunkten för en tillstötande gräns.

Lite drygt 50 m mot sydväst ungefär där 1690 års gränslinje gick, finns ingen anslutningsmarkering – men en iögonfallande ring med lite större stenar. I riktningen mot NO ligger en upplagd sten som riktats 30°. Ca 10 m öster om röset 1653-18 finns en rest sten intill ett större stenblock.

(Riktningen 30° återkommer i den andra uppsättningen gränsmarkeringar som hittats i fd. Rotsunda bys marker).

14. Sikten från gränsröse 1635-18 österut. I förgrunden röset med de två vise. I bakgrunden det stora stenblocket. Till vänster (norr) Sveaskogs ringmärkning. Riktningen 60° går från röset i förgrunden över stenblocket vid den vitringade granen ned till åkerhörnet.

15. Stenringen vid åkerhörnet är den mest troliga anslutningspunkten utmed en NO riktad gräns för en ny gräns mot SO.

16. Ett 5-stena rå intill en naturlig passage när det upptäcktes (ovan) och sedan det avtorvats (till höger).

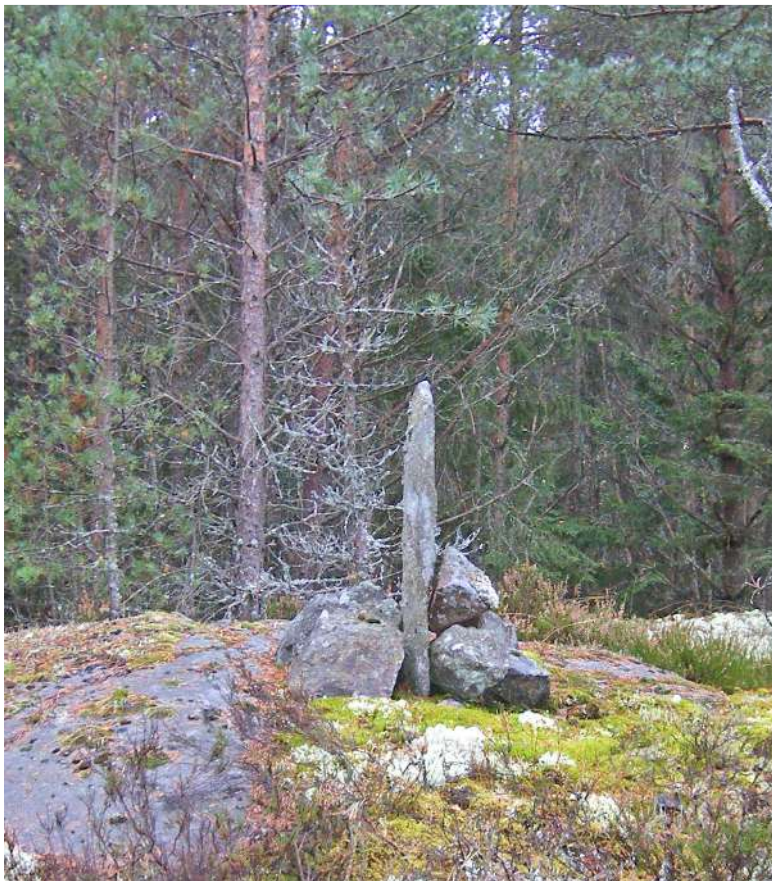

17. Ett präktigt röse på hållmarkerna norr om Långa Myren. Visen är orienterad mot norr.

18. Raserat röse på gränslinjen utmed Långa Myren. Punkten är markerad med en av Sollentuna Köpings polygonpunkter (ca 1 m från skylten). Där har visen vält och blivit överväxt av en tallrot.

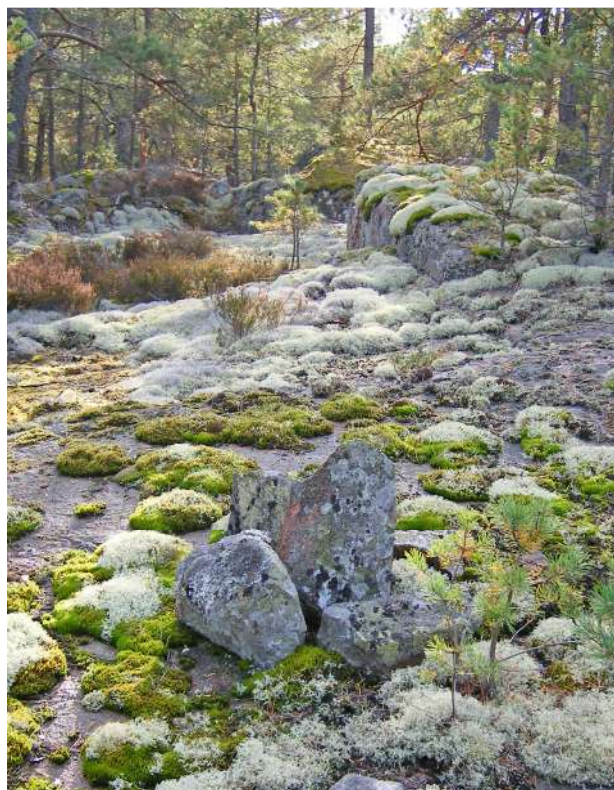
19. Den vassaste visen bland Törn-skogens gränsrösen står alldeles söder om Långa Myren. Skivan är exakt i gränsens riktning.

20. Anslutningen till Häradsgränsen upptäcktes med ledning av gränsen till Fantebol. Visen som är av en ljus granit lyser i kvällssolen mellan risiga granar. Den är omgiven av en stadig sockel som blivit helt överbarrad.

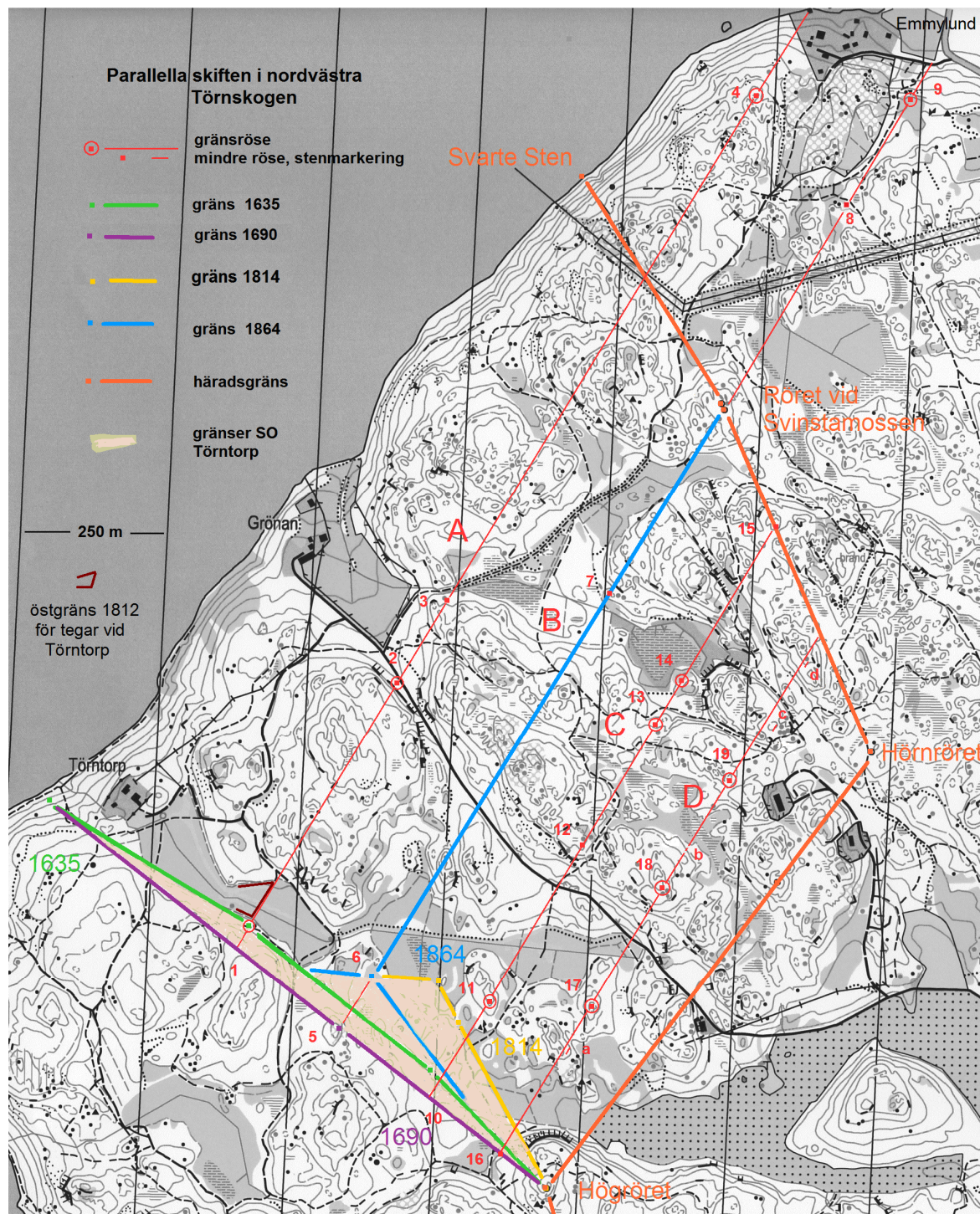
a. Ett prydligt 5-stena rå på en slät sluttande häll. Det är oklart om gränsen utmed Långa Myrens har en förlängning mot NV.

b. Rest sten (sett mot väster) där förlängningen av gränsen utmed Långa Myren stöter ihop med den yttre avgränsningen runt torpet Grönan som återges på en karta från 1851. Den delen av torpets marker var då en beteshage – senare blev det åkermark och nu håller den på att återgå till kärr (till höger (norr) i bilden).

III SV-NO parallella skiften i Rotsunda bys skog

När gränsen utmed Långa Myren hade listats ut återstod fortfarande ett antal stadiga gränsrösen och många stenmarkeringar på ställen där lösa eller resta stenar inte kunde förväntas förekomma.

De parallella skiftena i nordvästra Törnskogen förklarar alla de gränsrösen som inte passar på de båda indelningarna av Rotsunda byns utmarker som visas på ekonomiska kartan från 1970-talet och en troligen äldre indelning utmed Långa Myren. Skiftena hakas fast på lite olika äldre gränser. Gränsen på en karta från

1864 (B, blå linje) kan vara en kvarleva av indelningen i parallella skiften eller en anledning att anlägga sådana. Parallellgränsen öster om B tycks vara den som är bäst bestyckad med markeringar. De tydliga gränsrösen som finns i området matchar inga andra linjer – möjligen med undantag från en linje mellan Hörnröret i söder och markering 2 utmed linje A.

Det finns flera ledtrådar i form av gränser och begränsningar av odlingsmarker som har riktningen 30° :

- **östra gränsen för Törntorps tegar på kartan från 1812,**
- **gränsen från en punkt sydöst om Törntorp till Häradsgränsen på 3-rösberget på en karta från 1864,**
- **två gränsrösen öster om Emmylund som ligger på den linjens förlängning**
- östra kanten för Grönans betesmark, som etablerades efter 1812, har fått en liknande riktning,
- **upptäckten att det ensamma gränsröset sydväst om Emmylund som har en skiva riktad just 30°,**
- **upplagda stenar med riktningen 30° på flera ställen i den sydöstra delen av Rotsunda bys skog.**

Den viktigaste ledtråden är den gräns som finns på kartan från 1864. I dess förlängning mot SV, där den skär gränsen från 1690 mellan Högröret och röset SV Törntorp, finns ett välbyggt röse på en liten höjd. Därför kollades motsvarande platser för de andra parallella gränserna. Längst i nordöst går linjen till ett röse SO Emmylund.

Den mot väster parallella linjens södra anslutning är till en etablerad gammal gräns med hörnpunkten nr 18 på 1635 års karta – råån med de två vise. På kartan från 1812 ser man att Törntorps odlingsmarker begränsas i öster av samma linje. Långt i nordöst når den till röset SV Emmylund med skivan riktad 30 grader.

Ytterligare en ledtråd utgjordes av en hel mängd markeringar och rösen utmed en NNO-lig linje i den östra delen av Rotsunda bys tidigare utmarker. De tydliga rösen på denna linje låg också på en linje med riktningen 30°. Det hela liknar de 4 parallella skiften som finns i sydöstra Törnskogen som uppkom i samband med storskifte av Skällnora Kungsgårds ägor på 1770-talet. Dessa skiften fanns kvar som gränser långt in på 1900-talet. Ytterligare en linje med 30° riktning kunde hittas bland de återstående ogränsade rösen.

Likheten med de parallella skiftena i sydöstra Törnskogen är slående. Där har de riktningen 120° med ”ingångar” österifrån där Frestavägens föregångare gick i NNO-lig riktning. I nordvästra Törnskogen är riktningen anpassad så att torpen Grönan och Törntorp hamnar i samma skifte och Emmylund i ett eget. ”Ingångarna” är norrifrån där Skällnoravägen (Emmylundsvägen) går från väster till öster. Skiftesindelningen passar emellertid inte med förutsättningarna för jordbrukets expansion. Detta måste ju ske österut i de dalgångar där torpen Grönan och Törntorp en gång etablerades. Det förmodas därför att skiftesindelningen både i sydöstra och i nordvästra Törnskogen kan vara jaktarrenden. Då behövs markeringspunkter i terrängen så att älgen skjuts på rätt sida om arrendets gräns. Man kommer också in i rätt revir från vägar som ligger lämpligt till i öster respektive i norr utan att behöva korsas andras marker. Därmed uppstår frågan om också jaktpass har markerats med stenrösen – en trolig förklaring till de många markeringar som dessutom finns i Rotsunda bys skog.

Liksom för skiftena i sydöstra Törnskogen är de olika parallella gränserna olika väl utmärkt i terrängen men anslutningarna till andra gränser saknas på en del linjer. I söder, där anslutningen måste ske mot gränsen till Sollentunaholms utmarker finns sedan gammalt olika uppfattningar om var den gränsen går. Det finns minst 4 olika sträckningar, alla går utmed södra kanten på Törntorpsdalen mot sydost där de sammanstrålar i Högröret. En del av gränssändringarna betingas av utvidgning av jordbruksmarken mot söder, då den äldsta gränsen kom att skära över odlingsmark. Trots att en enkel gräns anges på kartan från 1690, flyttas den 1864 lite norrut ungefär mitt på sträckan. Senare flyttas den tillbaka mot söder och blir mera oregelbunden – en gräns som ännu i slutet på 1990-talet var fastighetsgräns mellan ett byggbolag i söder och Sveaskog i norr.

I det följande beskrivs de parallella gränserna med början av den västligaste söderifrån och norrut.

De två västra parallella skiftena i nordvästra Törnskogen

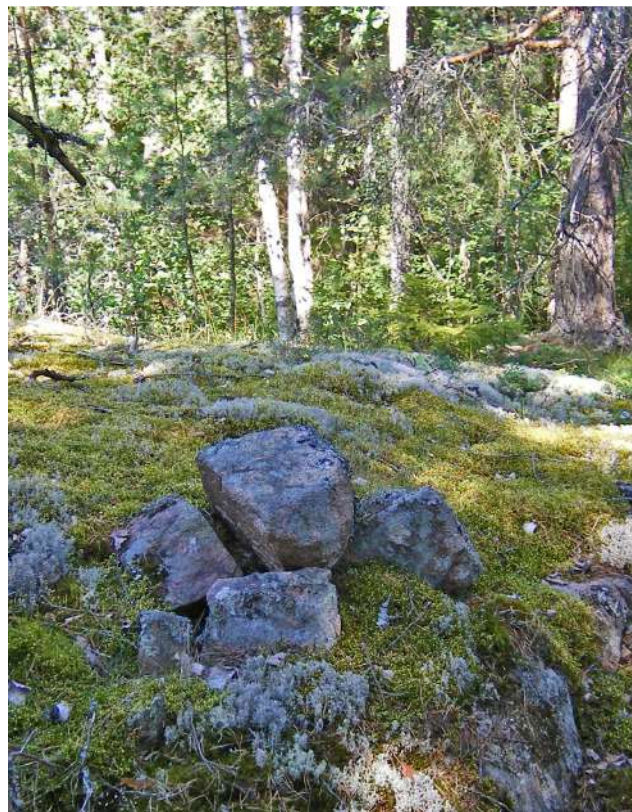
I förlängningen av linje A söderut, där den skär gränsen från 1690, finns bara en vid stenring med större stenblock. I slutningen ner mot NO ser man ett stenblock som sticker upp – det kan vara upplagt där – med en riktning på nära 30° (till vänster i bilden intill). Inget tyder på att något särskilt gränsröse byggs.

1. Den västra parallellgränsen ansluter antagligen till det sedan länge kända gränsröset med två vise från början av 1600-talet. Här ses det i det skick det först upptäcktes. Den ena visen som ännu stack upp ur marken var vitmålad i toppen (Sveaskogs färg i Törnskogen).

2. Stenblocket med sidan i gränsens riktning nedanför bergbranten sydöst om Grönans södra åkerhörn har tolkats som den troliga gränsmarkeringen till gränserna på den ekonomiska kartan från 1970-talet. Den västra parallellgränsen passerar också här.

3. Ett litet röse med 5 stenar vid en hällkant öster om Grönan. I sänkan bakom hällkullen går Grönan-Emmylundsvägen.

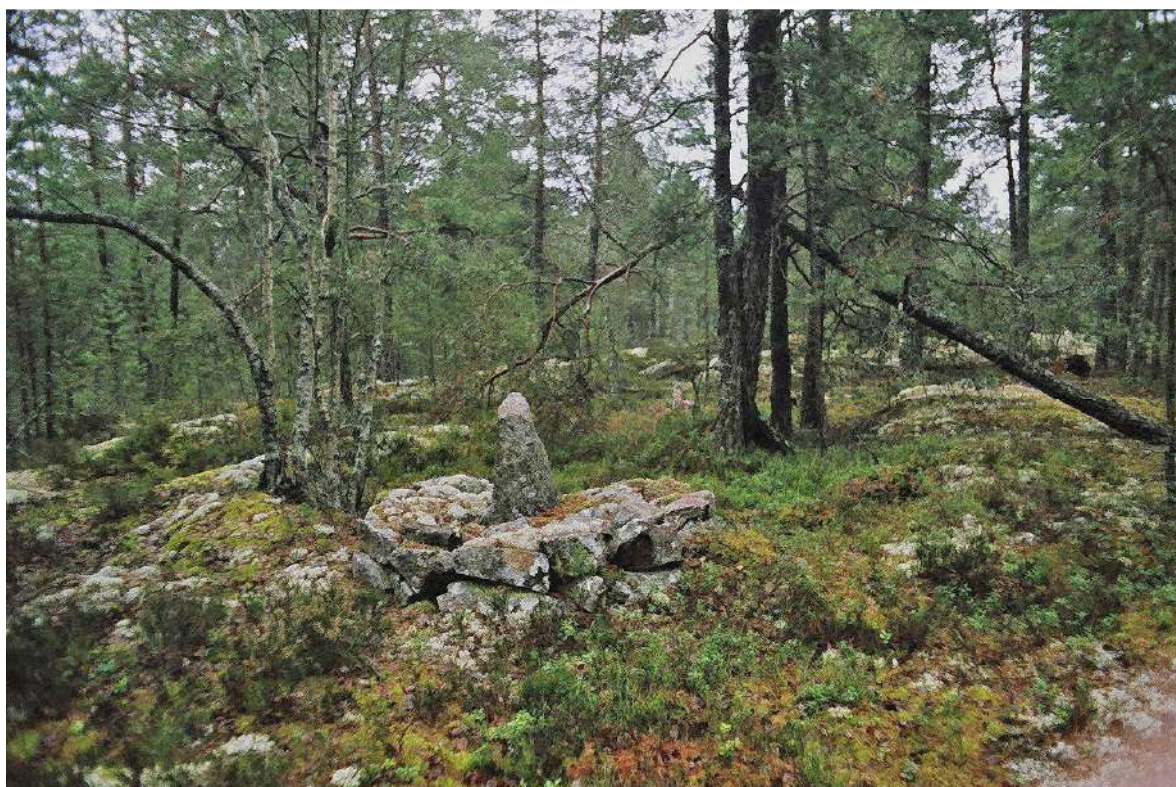
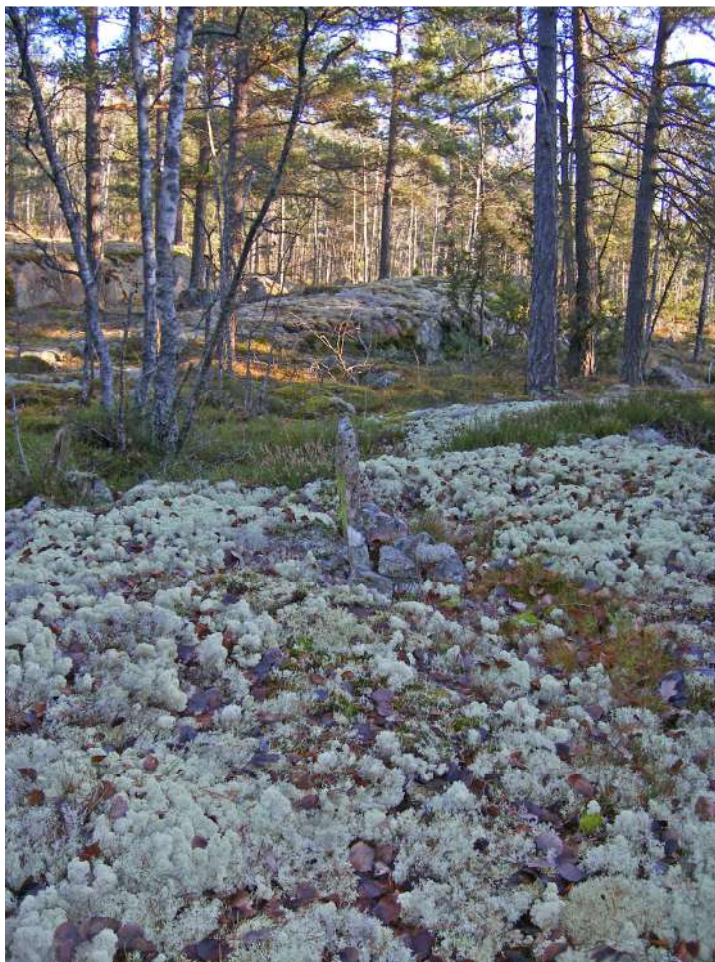
4. Detta gränsröse sydväst om Emmylund har en bred skiva som vise som orienterats i riktningen 30°. Över 1.5 km söderut hamnar linjen vid ett gränsröse från 1600-talet. Detta sammanträffande tillsammans med den faktiska gränsen från 1864 gjorde att parallella skiften blev en bra lösning till att så många gränsrösen förekommer just i Rotsundas skog. Området verkar ha varit under ständig gränsutredning.

5. Ett pryddligt röse med smal vise står på en berghäll där gränsen från 1690 och gränsen från 1864 skär varandra. Det är den enda markeringen på hela sträckan mellan Högröret och röset vid Norrviken SV Törntorp. Den smala visen ger inget tips om den markerade gränsens riktning

6. Den troliga platsen för den södra utgångspunkten av 1864 års gräns. Den har mätts in och befunns ligga mitt i en öppen yta som tidigare, på en karta från 1812, var markerad som ängsmark. Den enda fasta punkten är just detta stenblock (här sett mot öster).

7. Röse på parallella linjen B på en hälludde intill en terrängpassage (NV-SO-stigen). Det har en smal skiva som är riktad 80° och därmed pekar mot ett större röse på Häradsgränsen i öster på andra sidan höjdryggen i bakgrunden. (En gräns med den riktningen har en hörnpunkt bara ca 75 m söderut).

Röret vid Svinstamossen består nu av 3 gränsrösen. Gränsen från 1864 antas haka på det centrala röset som visas här.

8. Ett röse i södra utkanten på hagmarken söder om Emmylund ligger intill stigen till Andersberg.

9. En rest sten, troligen i ett gränsröse i norra kanten på en granplantering sydöst om Emmylund. Visen är riktad mot SV, här sett mot väster.

De två östra parallella skiftena i nordvästra Törnskogen

Dessa två skiften ser ut att vara avsevärt mera markerade i terrängen. På linjerna C och D mellan skiftena finns ordentliga rösen med stadig sockel och rest vise placerade i höjdlägen. Det är förekomsten av dessa rösen som är svår att förklara utan tillhörande gränser. Den östliga, linje D, upptäcktes först på grund av flera utlagda stenar i linjens riktning, t.ex. på hållkanter där inga stenar av den storleken skulle finnas efter landhöjningens vågbearbetning av hällytorna. Dessa utlagda stenar ligger ofta ett par tiotal meter öster om linjen på höjdryggar mellan rösen. De har antagligen lagts ut för att på ett ungefär markera gränsen mellan rösen och för att de är bra platser för jaktpass där man har koll ifall viltet springer ut eller in i skiftet. Om man befinner sig på höjden med stenmarkeringarna så har man ofta sikt till de intilliggande rösen. Många fler små stenrösen i höjdlägen kan vara liknande markeringar.

Nära linje C i dess norra del går en stig som är markerad med resta stenar i små rösen eller stenskivor som stöttats upp. De är alla mindre jämfört stenhögarna som markerar gränser till skiftena.

Liksom de båda västliga skiftena förmodas att deras gränser ansluter till äldre befintliga gränser – i söder gränsen mellan Rotsunda bys utmarker (antingen de båda gränserna från 1600-talet eller de yngre varianterna) och i norr Häradsgränsen. Med detta är det lite olika – trots att t.ex. Häradsgränsen är välförsedd med flera stora och många mindre rösen. Ett litet röse hittas vid linje C men däremot finns ingen markering vid D. När man jämför de olika markeringarna ser man att de följer samma mönster. En riktad stenskiva pallas upp med flera mindre stenar eller så läggs en avlång sten vid en hållkant.

10. På linjen C ser det ut att saknas en anslutningsmarkering till den södra gränsen till Sollentunaholm. Gränsen från 1690 går här i en blöt sänka. Den från 1635 ligger i en sluttning. Där finns ett iögonfallande stenblock i rågången till Sollentunaholms gräns (här sett mot nordväst).

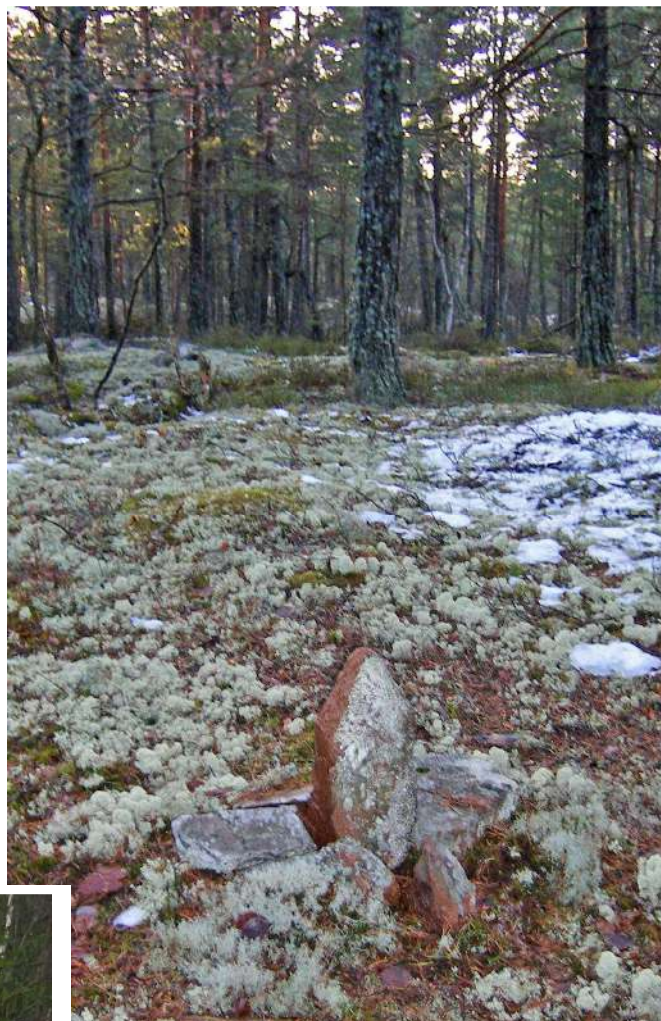
11. Stiligt röse på en hälltopp. Det ligger i en större stensamling som har tolkats som en fornlämning från tiden när området var en serie holmar i sundet mellan norra och södra Törnskogen – det som senare blev Kohlstadalen och Törntorpsdalen.

12. Rest stenskiva på en slät hällyta nära bergkanten som vetter mot en nord-sydlig stig som går i sänkan i bakgrunden.

13. Litet röse med rest smal vise på norra sidan av hällmarkerna norr om Grönanvägen. Det var länge oklart om det hörde till någon gräns.

(Detta röse ligger också på gränsen 1812 som gick direkt mellan Högröret och Röret vid Svinstamossen).

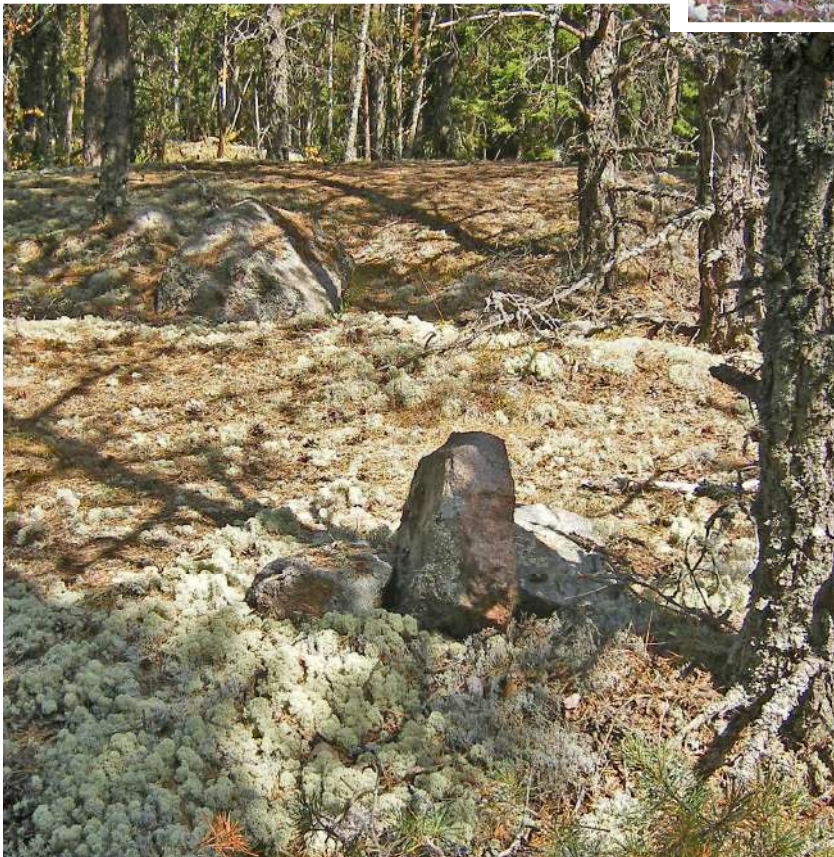
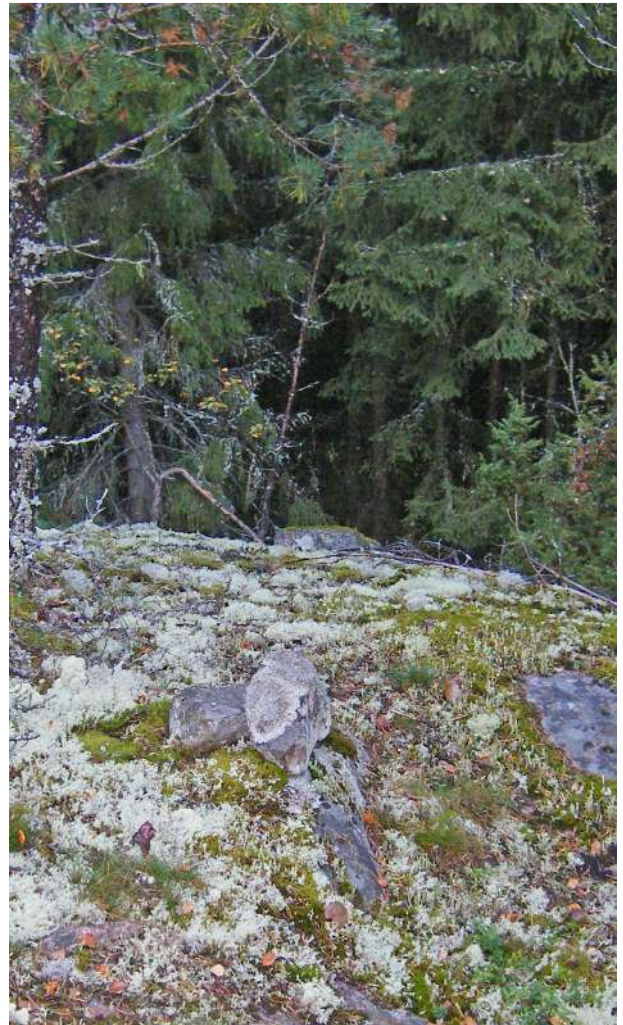
14. Riktad stenskiva i en stenhög – knappast ett stabilt läge för ett naturligt stenupplag. Skivan är riktad mot NNV.

15. Vid anslutningen till Häradsgården finns ett litet röse vid en hällkant. En av Sollentuna Köpings polygonpunkter finns intill.

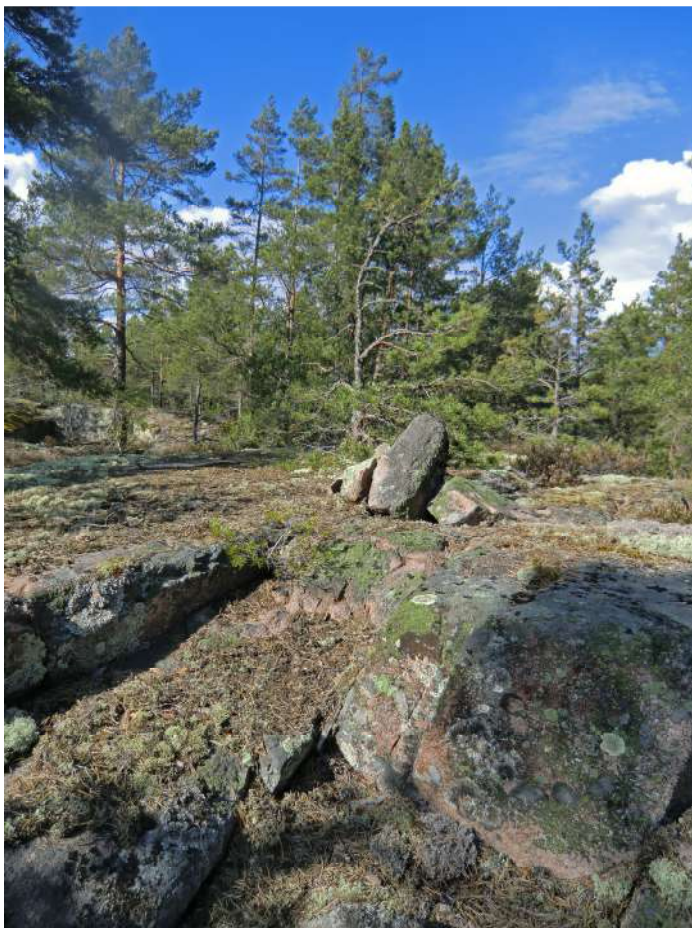
16. Den östra parallellgränsen slutar i söder mot någon av de äldre gränserna nära NV om Högröret på en berghylla.

a. Riktad sten uppallad vid en hållkant på höjden SV röse 17. Här sett mot norr.

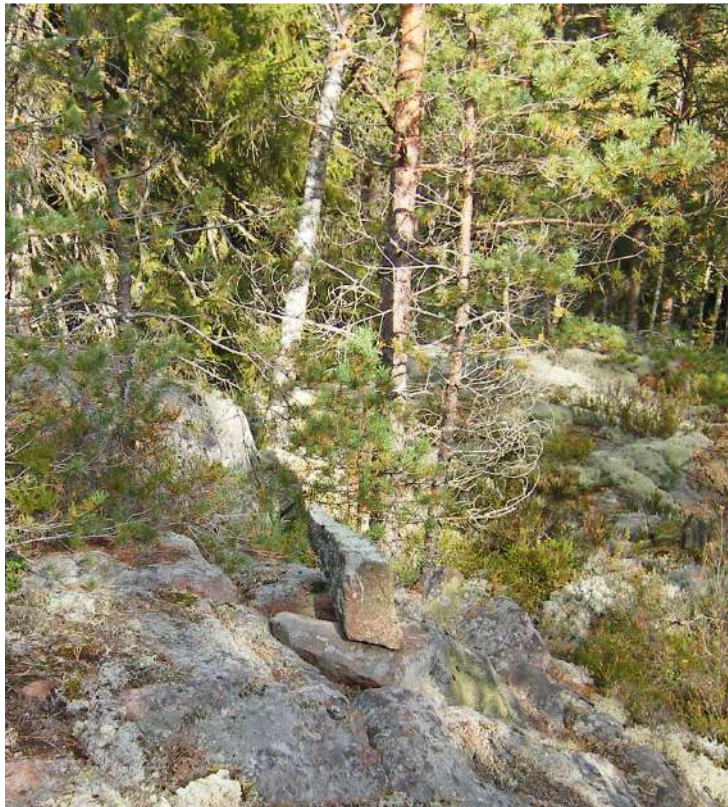
17. Röse på en flack hålltopp på den östra av Mittholmarna.

18. Röse vid en hällkant på berget norr om Grönanvägen. Sett mot norr.

b. 3 stenar utlagda i gränsens riktning nordöst om röse 18. Långa Myren ligger nedanför bergkanten till höger (norr).

19. Stadigt röse på en flack berghäll.

c. Utlagd stenskiva med stödsten vid en hällkant ca 20 m öster om linje D.

d. Rest stenskiva vid en hällkant som riktats 28°. Det var en av de första diskreta markeringarna som hittades eftersom den var så iögonfallande onaturligt belägen vid en hällkant.

IV 1812 och 1864 års gränser öster om Grönan

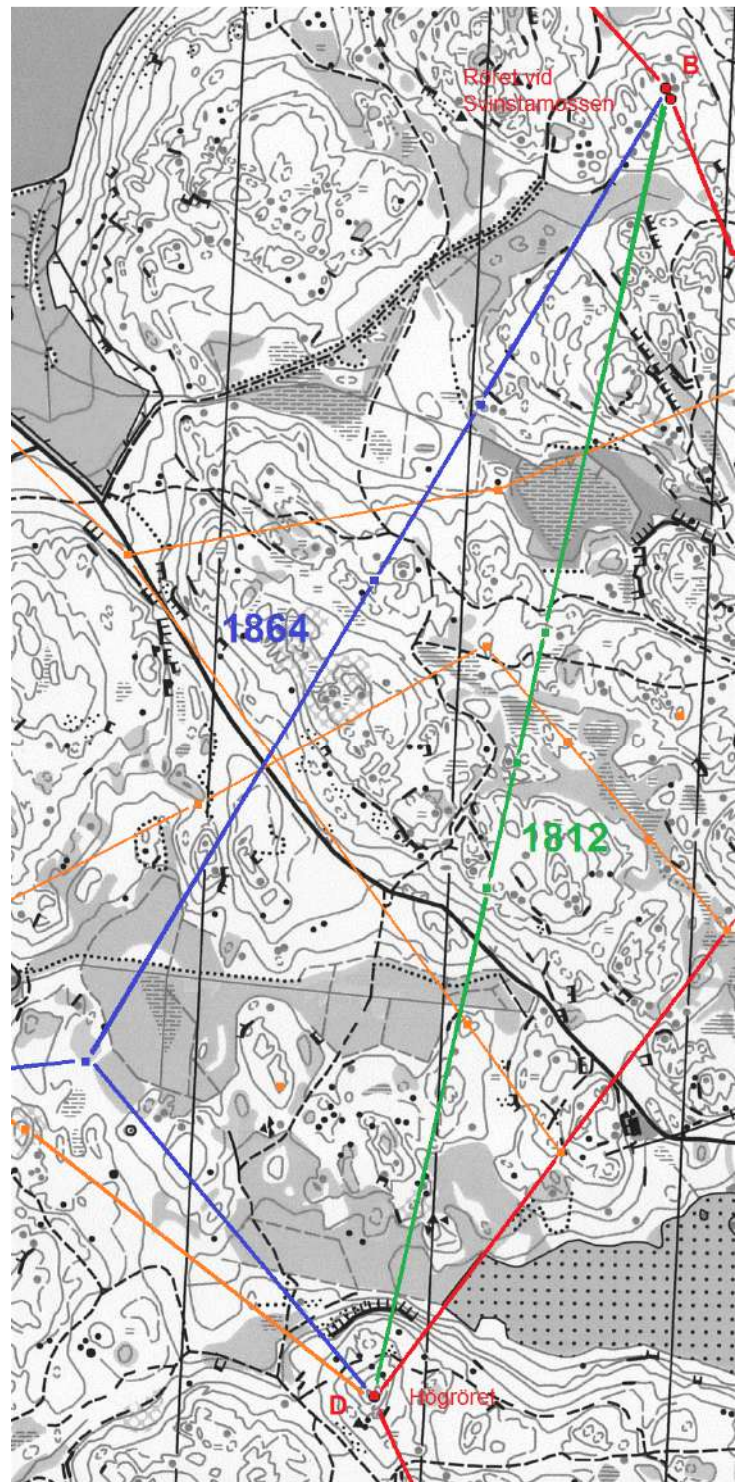
Rotsunda Bys mark i Törnskogen med de första torpen på västsidan, verkar ha varit mångomstridd. Den södra gränsen går i fyra varianter i ett smalt stråk på ca 150 m bredd från röset SV Törntorp till 5-rösberget (Högröret) som är det centrala gränsberget i Törnskogen. Det stråket har dokumenterats i ett särskilt kapitel.

Den östra gränsen tyder på avsevärda omflyttningar av rättigheter. Här finns sex olika varianter genom tiderna och det skiljer ca 500 m mellan den västligaste från 1864 och den östligaste från 1690. Dessutom finns två uppsättningar gränser kring mindre områden. Ett äldre som verkar höra till 1635 års gränser, och ett yngre som återges på den ekonomiska kartan från 1980-talet. **De dokumenteras i varsitt eget kapitel (I och II).**

I det följande beskrivs de två direktgränser från 1812 respektive 1864 som utan mellanliggande hörnpunkter utgjorde den raka östra begränsningen till Rotsunda Bys mark i nordvästra Törnskogen.

På kartan över Sollentunaholms och Edsbergs Ägor från 1814 ser man också den direkta gränsen mellan Högröret och Röret vid Svinstamossen.

Gränsen på 1812 års karta går direkt mellan 3-rösberget i norr (Röret vid Svinstamossen) och 5-rösberget i söder (Högröret). Den passerar höjdområdet som sträcker sig parallellt med och norr om Grönanvägen öster om högsta punkten (med soluret). Höjdområdet delas av Långa Myren. I mitten av gränslinjen där den passerar höjdområdet har 3 gränsmarkeringar hittats. Inga andra gränser kan ses ansluta till dessa punkter.

Gränsröse på höjdryggen norr om Långa Myren., sett mot SO.

Röse på låg berghäll söder om Långa Myren.

Rest sten på hällkant som ligger i gränslinjens riktning på kanten till höjden norr om Grönanvägen, sett mot norr.

Dessa tre markeringar ligger ungefär mitt på gränslinjen och med lika avstånd mellan sig på höjdområdet norr om Grönanvägen.

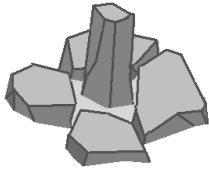
Gränsen på 1864 års karta går öster om de första odlade områdena till torpen Grönan och Törntorp. Den går över höjdområdet som sträcker sig parallellt med Grönanvägen på dess nordöstra sida. Där finns ett solur inhugget i berget vid högsta punkten. Den södra punkten för den raka gränsen från Röret vid Svinstamossen (3-rösberget) i norr är vid det stenblock som till slut befanns vara den mest troliga punkten på 1864 års gränsen mellan röset SV Törntorp och Högröret. *Den gränsen beskrivs under kapitlet III om SV-NO parallellskiften i Rotsunda bys skog.*

På gränslinjen har ett röse hittats på en utskjutande berghäll intill en naturlig passagen som ligger i förlängningen mot NV av den gamla stigen där också gränsmarkeringen från 1635 ("en stenskarva mellan tvenne berg") ligger. Röset passar också in på den avgränsning av Grönans marker som kan ses på kartan från 1812.

Ungefär mitt på gränslinjen finns en stensamling som kan ha varit ett röse. En tall har växt vid stenhögen en gång (stubben kan ses till höger i förgrunden).

DEL IV

Boken om Råån, Rör och Rösen i Törnskogen

Innehåll

DEL III

8 - Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm
Förändringar av en gräns sedan **1635** sydost om Törntorp

9 - Fantebol och Kohlsta 1778 - 1952

I – Fantebol

II - Kohlsta

10 - Nya kommungränsen från Hörnröret till Fjäturen 1970

11 - Gränser öster om Grönan

I - Gränser öster om Grönan som återges på den ekonomiska kartan från **1970**-talet

II - Gränshaket vid Törntorp och gränsen utmed Långa Myren

III SV-NO parallella skiften i Rotsunda bys skog

IV 1812 och 1864 års gränser öster om Grönan

DEL IV 12 - Sköldnoras avstyckning från Sveakogs mark, 1990-talet

13+14 Byggbolagens mark i Törnskogen - JM och HSB

15 - Gränser runt torpen

I - Gränser och rösen runt Emmylund

II - Gränser kring Grönan och Törntorp på kartan från **1812**

III - Yttre gränsen kring Grönan

IV - Yttre gränsen kring Törntorp

V - Manhemsudde

VI - Yttre gräns kring Vaxmoratorp

16 - Gränsplats Snuggtaskan - en tusenårig historia

Avslutning

I Gränser etableras i Törnskogen

II Karta och tabell

III Ogränsade rösen

IV Vandaliserade rösen

V Källor, Tack, Tillstånd och Tillgänglighet

Efterord

12

*Sköldnoras avstyckning från Sveaskogs mark
1990-talet*

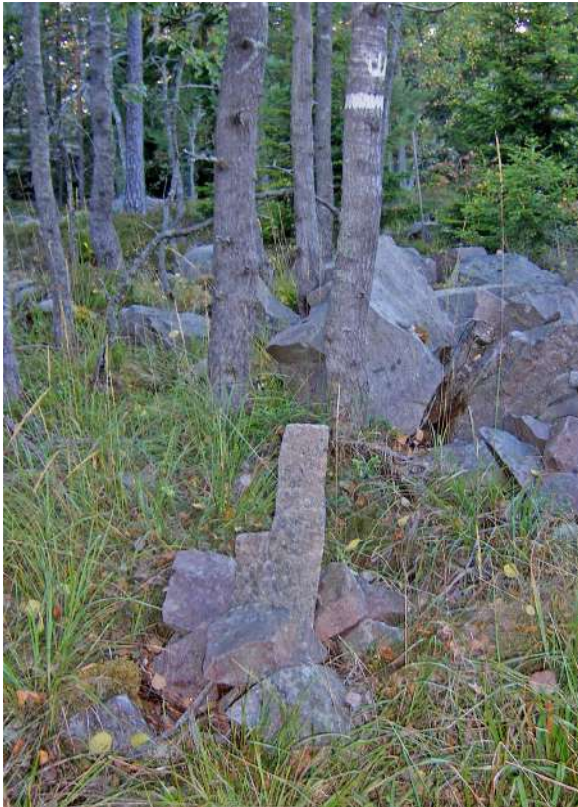
5 sidor

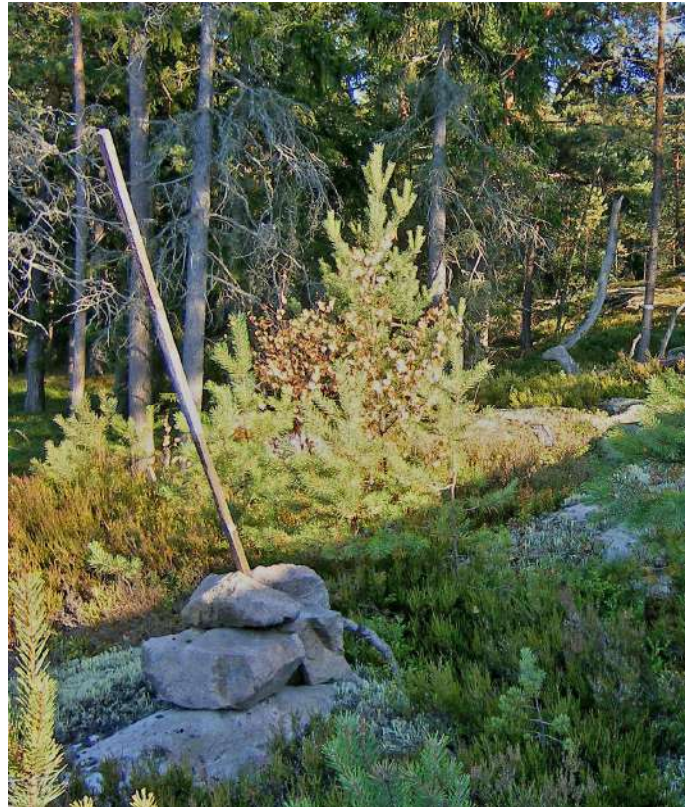

2005
Gräns till Lettströms
avstyckning

Sedan följs kommungränsen till sjön Fjäturen. Gränsmarkeringarna är dels redan befintliga (Svarte Sten, kommungränsen H, I och J), 3 stenrösen och 2 trästolpar. En den moderna tidens mix. Gränsen ses på den ekonomiska kartan från 2005.

1. Rest sten i ett röse i det södra hörnet av kraftledningsgatan. Sveaskogs märke ses på trädet.

3. Röse med stakkäppen kvar. Södra kanten av kraftledningsgatan.

2. Södra kanten på kraftledningsgatan sett mot öster. Rest sten intill träd med nymålad ring som markerar Sveaskogs mark.

4. Gammalt gränsröse intill en mycket liten sjö där den nya avstyckningen har en hörnpunkt. Visens topp var en gång vitmålad.

5. Stålrör på en berghäll intill Sveaskogs nymålade krona. Senare byggdes ett röse över punkten.

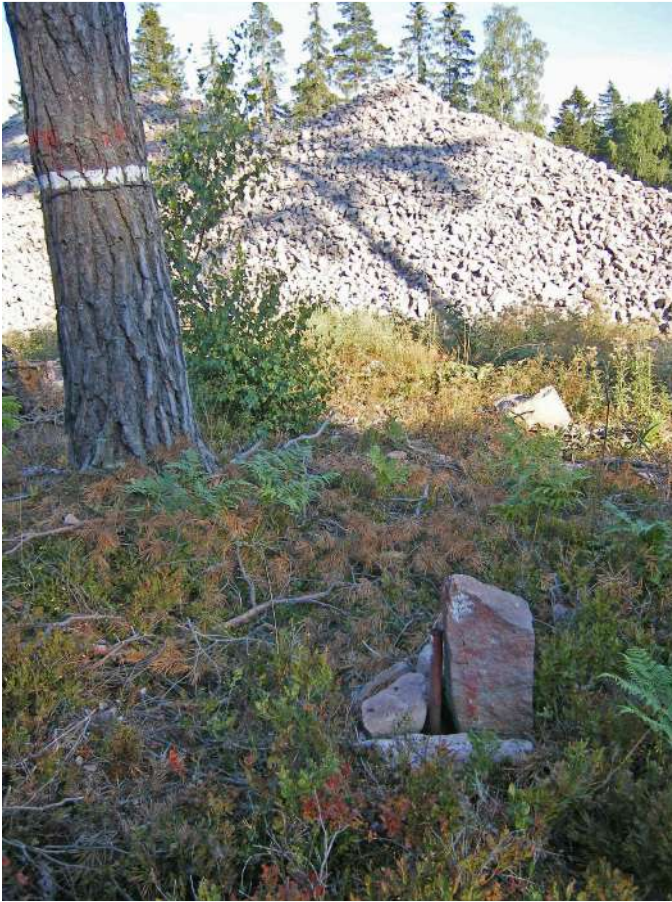
6. Trästolpe med Sveaskogs krona och nymålad krona på träden utmed gränsen. Norr om Nyby vid vägganten, sett mot norr.

Mellan punkterna 5 och 6 följer gränsen vägen till Nyby (som också var den gamla vägen till Skällnora, Drottning Kristinas väg) - här sedd mot sydväst.

De är de enda gränssträckningarna i Törnskogen som inte går likt raka linjer över terrängen.

7. Trästolpe där förlängningen mot norr av kommungränsen möter den gamla Nybyvägen.

8. Hörnpunkt H på kommungränsen. Ett järnrör finns också som gränspunkt och tallen har målats med en röd och en vit ring. I bakgrunden pågår motorvägsbygget. När det var klart hade röset nästan jämnats med marken. Sockeln och järnröret fanns dock kvar och en ny sten har satts ut som vise.

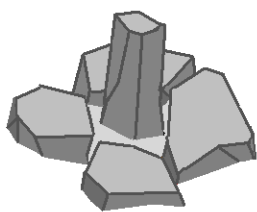
13 + 14

Byggbolagens mark i Törnskogen

JM och HSB

8 sidor

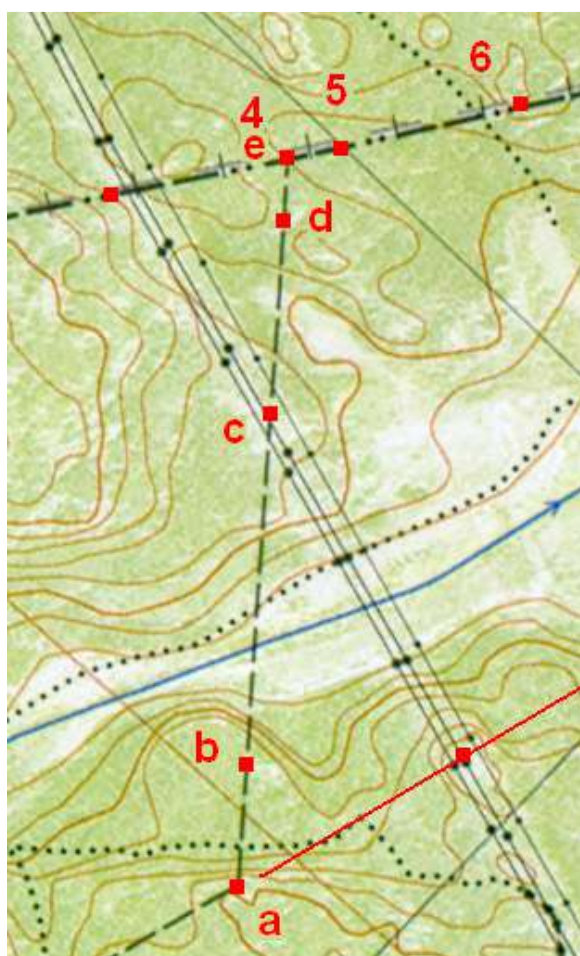

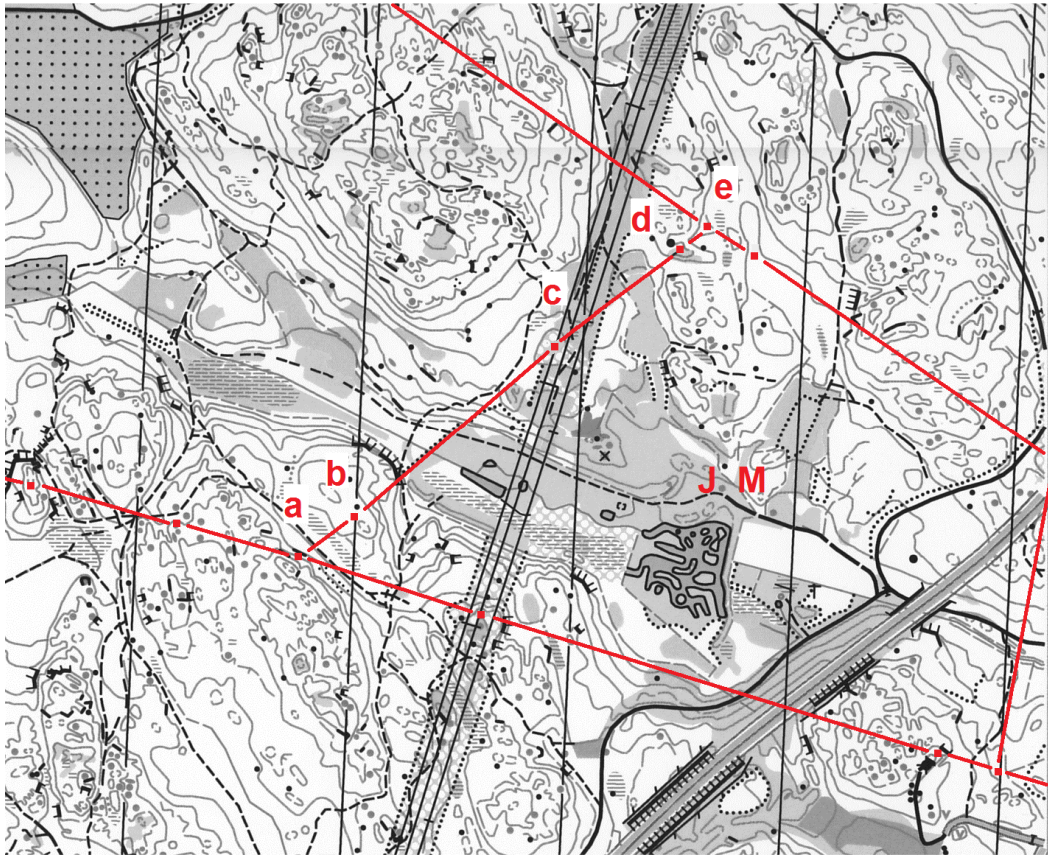
Byggbolagens mark i Törnskogen

JM

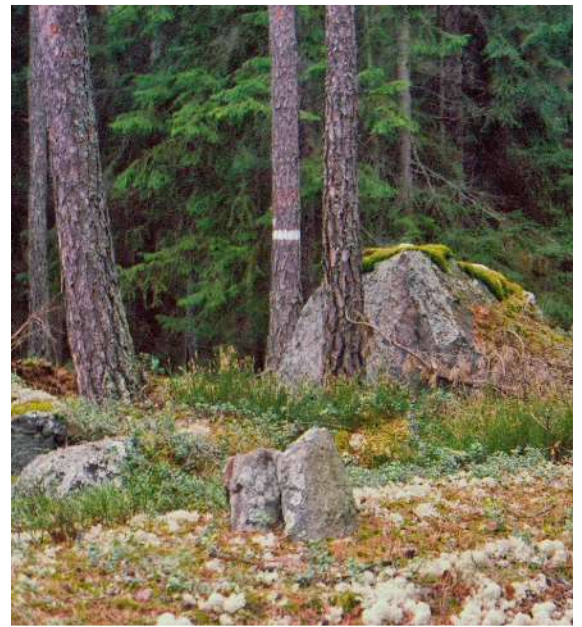
nu delvis gräns mellan Sollentuna kommuns och Sveaskogs mark

På kartan ses gränsen på 2005 års ekonomiska karta tillsammans med angränsande gränsstråk. I väster följer gränsen den norra av Albygränserna från 1778 för att öster om röse nr 6 på den gränsen ändra riktning mot nordost vid punkten **a**, för att sedan ansluta till den nuvarande kommungränsen vid **e**. Gränsen är markerad med järnrör vid **a**, **d** och **e**. Mellan **a** och **c** finns två mindre markeringar som gjorts med stenar. Sträckan mellan **a** och **e** är tydlig genom att skogen på grund av olika avverkningstillfällen har åldrats olika på olika sidor om gränsen. Bitvis är gränsen uthuggen som en rågång. Mellan punkten **d** och kommungränsens punkt 5 har Sveaskog felaktigt märkt ut sin gräns med vita ringar på träden. Antagligen för att röset 4 (eller **e**) hunnit döljas under några uppväxande granar.

a. Järnrör i brant sluttande bergstup sett mot VNV. Här ändrar gränsen riktning mot nordost (åt höger). Röret var nästan omöjligt att se i lavtäcket. En sten har placerats intill.

b. Resta stenar på en flack hällyta. Stenskivan är orienterad i gränsens riktning.

c. Resta stenar på hälltopp i kraftledningsgatan.

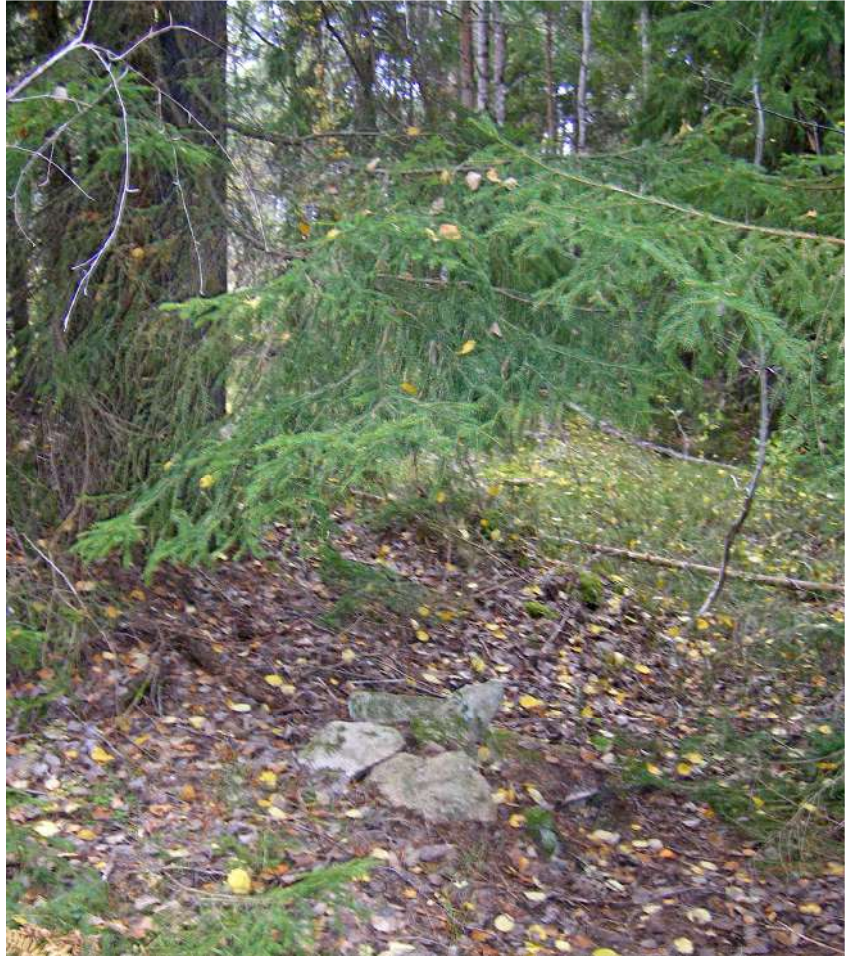

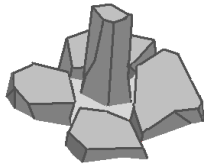
Rågången mellan Sveaskogs mark (till vänster) och fd. JM Byggs. I bakgrunden syns punkt **d**.

d. Här har ett plaströr tidigare fått förlänga järnröret som borrats ned i berghällen. Myrstacken längs den felaktigt markerade gränsen till Sveaskogs mark (till vänster) har vuxit sig högre sedan dess. Nu är plaströret borta.

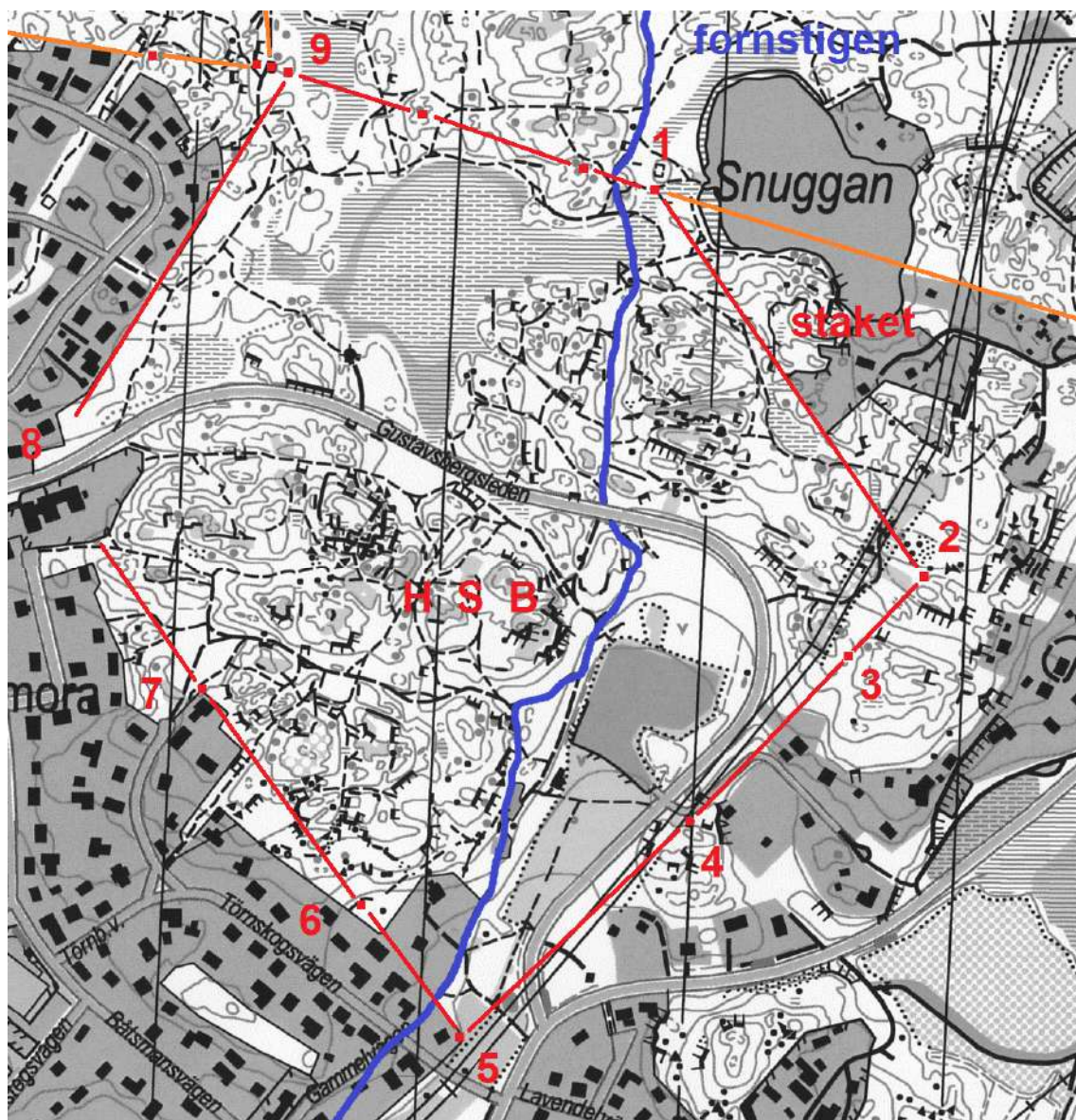
e. Anslutningspunkten till nuvarande kommungränsen. Ett järnrör skymtar i röset som länge dolts under uppväxande granar.

Byggbolagens mark i Törnskogen

HSB

1. Stensträng där HSB-gränsen ansluter till staketet (bilden till höger, byggt av borrhägar och kolad plank) som följer gränsen söder om sjön Snuggan, sett mot sydost.

2. Stiligt röse på en slät hällyta öster om kraftledningen

3. Rest sten vid hällkant öster om kraftledningen

4. Rest sten intill bergkant vid Fräkenvägen. Stängselstolpar och stängseltråd har fästs vid stenen.

5. Stängselstolpe vid stenblock med borrhål i vid tomthörnet öster om Gammelvägen

6. Rest sten vid sydöstra sluttningen av Snuggtaskeberget utanför tomt på Törnbergsvägen

7. Röse med reslig vise vid tomthörn på Törnbergsvägen.

(I gränshörnet **8** har ingen markering kunnat hittas)

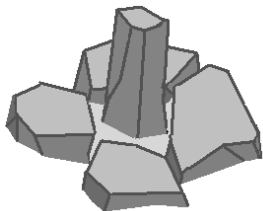
9. Anslutningen av HSB-gränsen till tidigare Häradsgränsen (och fd. kommungränsen) ca 20 m öster om Röret vid Slätmosse

Gränser runt torpen

- I - Gränser och rösen runt Emmylund
- II - Gränser kring Grönan och Törntorp på kartan från 1812
- III - Yttre gränsen kring Grönan
- IV - Yttre gränsen kring Törntorp
- V - Manhemsudde
- VI - Yttre gräns kring Vaxmоротorp

30 sidor

I - Gränser och rösen runt Emmylund

Emmelund med beteckningen *Torp* ses för första gången på den häradsekonomiska kartan 1902. På ekonomiska kartan från 1952 heter stället **Emmylund**. Den öppna delen av hagmarken är markerad och fastigheterna *Sköldnora I²* och *I³* som följer gränserna från 1928.

Laga skifte 1859 för Skällnora Kungsgård finns dokumenterat på en karta med avgränsning och klassning av 3 olika marktyper: *Berg*, *mosse* och *igenlagd åker*. Bergen har markerats med kurvor som illustrerar höjden och brantheten. Totalt har 263 ytor klassats enbart på Skällnoras mark söder om Skällnora och väster om Fjäturenån. På kartan finns ett antal stödpunkter markerade, en del också numrerade, som bildar ett helt nät, oftast med ca 123 m (ca 200 alnar) mellanrum längs ett antal nord-syd gående linjer som inte är parallella. Man kan se att en hagmark i norra delen har fått en särskild avgränsning, att Svinstamossen (objekt 92 och 106) är utdikad och att det går en väg eller stig från södra delen av hagen söderut mot Grönan. Vid Häradsgården upphör karteringen. Kartan hars skalats samman med orienteringskartan med hjälp av ett åkerhorn i nordöst och röret vid Svinstamossen i sydväst. Man kan se förskjutningar av landskapsformer med upp till ca 50 m i sidled mellan mätlinjerna. Utmed mätlinjerna stämmer de väldigt bra överens med de som kan utläsas på orienteringskartan. Mätlinje 4 startar vid ett åkerhorn på Fantebols mark i söder, följer den västra gränsen till avstyckningen Fornboda II och hamnar i norr vid vägen till Skällnora.

Mätlinje 2 har sin första numrerade punkt 1 alldeles söder om hagmarken. På den platsen, som ligger intill stigen till Andersberg i avstyckningen Fornboda II, hittades ett gränsröse. Väster om punkten ligger två större stenblock och en uppstickande berghäll. Antagligen var det ett väl synligt och lätt igenkännbart ställe. Det är möjligt att de som kartlagt området till Laga skiftet 1859 via ett nät med numrerade hjälppunkter, också märkte ut punkterna i terrängen (t.ex. med resta stenar) eller använde sig av redan befintliga tydliga terrängmärken (t.ex. stora stenblock). Om dessa punkter har mätts in noggrant lär de kunna återfinnas, ty då har de bättre lägesbestämning än landskapsformerna som karterats mellan linjerna.

Kartan över Laga skifte för Skällnora Kungsgård är den första detaljerade kartan över en del av Törnskogen. Med hjälp av ett nät av numrerade stödpunkter utmed 4 linjer (i detta kartutsnitt) i nord- sydlig riktning har alla kärr och berg ritats in. En form av höjdkurvor visar bergens relativa höjd och hur brant terrängen är. Utmed mätlinjerna stämmer terrängformerna väl överens med nutida orienteringskartor. Mellan mätlinjerna ser man sidförsjutningar på upp till 50 m i väst-östlig riktning. En del fynd av resta stenar där stödpunkterna ligger tyder på att de kan ha markerats i terrängen. På originalkartan är gränserna mellan olika marktyper ritad med tunn pricklinje. Dess har ritats över med gröna linjer och blå (runt mossar).

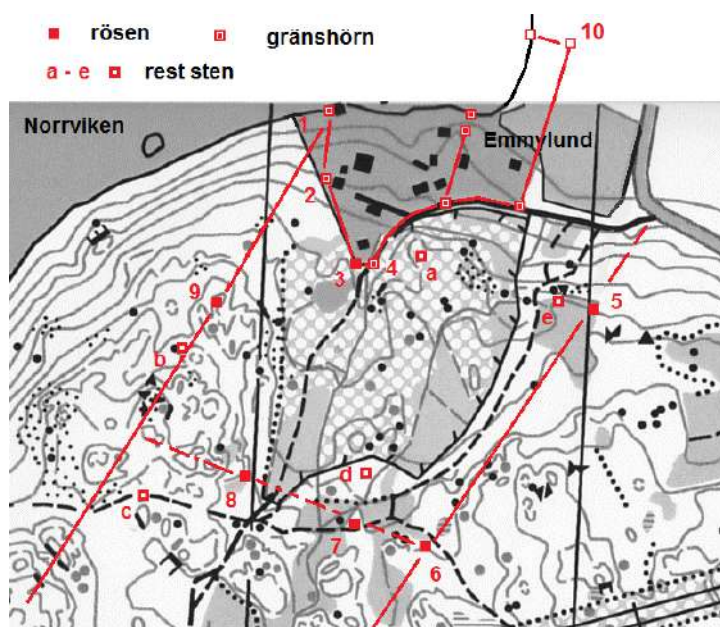
Nästa karthändelse vid Emmylund är en **avstyckning Skellnora 1²** från huvudfastigheten i norra delen av hagmarken som genomfördes 1928. Torpet Emmelund fick beteckningen **Skellnora 1³**. På den kartan antecknades senare med rött namnändringen till **Sköldnora**. Gränserna är markerade med 7 hörnpunkter där gränsmärken finns utsatta på kartan (rösen, dubb i berg och rör) och dessutom 3 hörnpunkter utan sådana markeringar.

På den ekonomiska kartan från 1952 ser man den då öppna hagmarken söder om Emmylund och fastighetsgränserna från 1928.

Avstyckningen börjar i väster vid stranden – går uppför sluttningen där den böjer av mot SSV. Böjen på gränsen har antagligen lagts in för att gränsen ska gå vinkelrätt mot stranden – kanske för att markera fiskerätt. Gränsen går ett kort stycke mot öster och vid hörnpunkt (4) fortsätter den utmed en gammal stig eller körväg som ännu idag går genom hagmarken söderut till Grönan. Det nya stängslet går några meter söder om den gränsen. De övriga gränsmarkeringarna som kan ses på avstyckningskartan ligger nu på tomtmark. Hörnpunkten (10) längst i nordost är nu ett hörn på ett kraftigt stängsel.

Rösen 6 – 7 – 8 är inga kända gränser – snarare en slags markering vid stigarna från söder att ”här börjar Emmelunds hagmarker” (motsvarande kan man se norr om de dåtida hagmarkerna norr om Grönan). Emmelund och Grönan låg ju på var sin sida om Häradsgården. Den som färdades över den kanske hade långväga ärenden och behövde göras uppmärksam på att man nu närmade sig nya bebodda trakter.

Gränshörn (1) på kartan ligger vid stranden. Här har ett nytt stängsel satts ut väster om avstyckningens gräns. Vid stranden finns ett omfattande trädäck och en mindre byggnad. Intill ligger ett större stenblock.

Gränshörn (2). På avstyckningskartan har inget gränsmärke satts ut i den hörnpunkten. Där ligger ett större stenblock. Det gamla stängslet som följer avstyckningsgränsen skymtar till höger om den nya mera robusta som placerats ett par meter utanför.

Gränsen ändrar riktning, fortsätter uppför sluttningen till hörnpunkt (3) som markerats med ett gränsröse på avstyckningskartan. Det hittades bland snåren och gammal stängseltråd och har en skiva som riktats mot norr. Här ligger det nya stängslets hörnpunkt ca 20 m längre västerut.

Åkermarken norr om Sköldnora-vägen (som ses till vänster i bakgrunden har ett vinklat stängsel. Hörnet närmast är motsvarar hörnpunkt (10) öster om stranden på avstyckningskartan

Ytterligare rösespaning runt hagmarken söder om Emmylund gav några intressanta resultat. Förutom det tidigare kända (markerat på orienteringskartan från 1968) röset på bergudden väster om hagmarken (9 på kartan) hittades ytterligare 5 typiska gränsrösen och flera resta stenar eller stenblock som lagts upp på bergkanter.

Sydost om Emmylund hittades ett röse (5) i förlängningen mot SSV av den östra åkerkanten på orienteringskartan vid ett markant terränghak. Stenen är riktad ungefär 30 grader och i förlängningen mot sydsydväst ligger röset (6).

Ett prima röse (6) ligger bara 6 m väster om stigen till Andersberg (som troligen fanns redan 1859 men inte är utsatt på den kartan). Detta är också läget för hjälppunkten 1 på kartan från 1859.

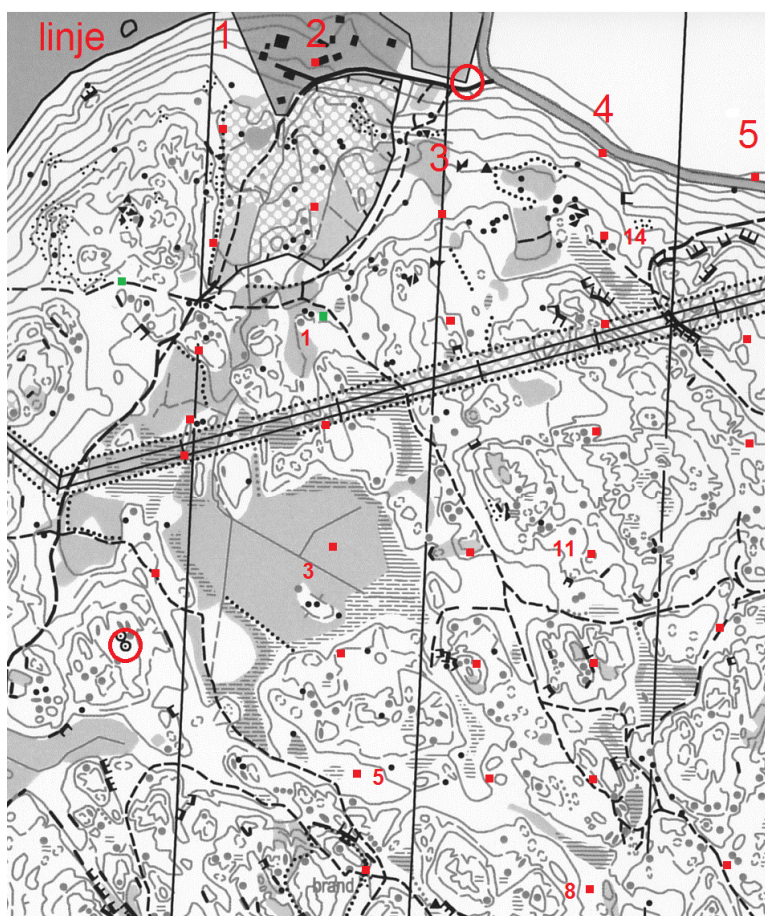
En samling stenar på en hällkant söder om hagen vid (7) med det avlånga blocket vält (kan ha varit riktat ca 30 grader) är ett raserat fd. röse.

Röse 8. En ganska stor rest stenskiva som är riktad 90 grader står intill en bergkant nära sydvästra hörnet av hagmarken.

Röset 9 var ett de som var markerat på den första orienteringskartan 1968. Skivan är riktad 30 grader. Det är placerat vid den norra bergkanten väster om hagmarken. Långt mot söder ligger gränshaket sydost om Vaxmoratorp vid ett gränsröse från tidigt 1600-tal. I riktningen 30 grader mot nordnordost ligger Kungsgården – dock inte huvudbyggnaden.

linjen börjar i övre Kohlstdalen

Stödpunkterna på kartan från 1859 inlagda på orienteringskartan. De båda gröna punkterna har hittats med markeringar i terrängen (rest sten c och röse 6). Cirkelar markerar de punkter som använts vid skalningen av kartorna. Linjen 4 börjar väster om ett åkerhorn i övre Kohlstdalen och följer den västra gränsen till avstyckningen Fornboda II.

I området kring hagmarken hittades flera resta stenar eller stenar som lagts upp på bergkanter. De har markerats med a – e på kartan. Det verkar som om en del av de numrerade hjälppunkterna på 1859 kartan har markerats i terrängen. Inget särskilt sök har gjorts för dessa punkter – de som dokumenterats här har stötts på av en tillfällighet. Det kan därför finnas fler sådana enklare markeringar.

Nära bergkanten söder om Emmylund finns en rest sten (**a**) som ligger på den andra mätlinjen från väster på 1859 års karta (men som inte är markerad som stödpunkt på kartan) där också röset (**6**) ingår (eller snarare var utgångspunkt eftersom den fått nr 1). Här sett mot syd.

Vid (**b**) ligger en större sten upplagd på en hällkant nära eller på förlängningen mot SV av linjen mellan gränshörnpunkt (1) och röse (9).

Intill en liten stig sydväst om hagmarken står en rest sten (**c**). På den platsen är en stödpunkt utlagd på kartan från 1859.

Vid (d) ca 20 m väster om den östra grenen av bäcken ligger ett uppstickande sannolikt rest smalt stenblock som har en rak sida i riktningen 90 grader (samma som skivan i röset (8)). Till höger i bakgrunden ses stängslet till hagmarken.

Vid (e) väster om röse 5 ses ett liknande uppstickande stenblock. Det ligger vid överkanten på sluttningen där den övergår i mindre sluttande mark. Det ligger många stenblock utmed kanten på en svallad moränrygg. I riktningens förlängning mot väster ligger den södra gränsen för avstyckningen *Skellnora 1²* där ett röse (3) markerats på 1928 års karta.

Sammanfattning om gränser och rösen vid Emmylund. De enda juridiska gränserna tycks vara de från avstyckningen 1928. Innan dess hade hela området samma ägare. Markeringarna 6 7 och 8 ligger alla vid södra kanten av hagmarken, nära eller intill stigar och kan ha satts ut för att markera just detta. På kartan över laga skifte har det antecknats förekomsten av 2 igenlagda åkrar i hagmarken, kanske rester av en äldre gård i trakten. När avstyckningen gjordes 1928 placerades den södra gränsen nära den västra bäcken och stigen till Grönan och där sluttningen planar ut. Samma läge i sluttningen har röset 5 och stenen e.

Mera förvånande är de 3 rösen och ett gränshörn som ligger på två linjer med riktningen 30 grader (ca 391 alnar från varandra). I förlängningen mot söder verkar de ha försetts med markeringar på andra sidan Häradsgården i Rotsunda bys marker.

II - Gränser kring Grönan och Törntorp på kartan från 1812

Kartan från 1812 finns på kommunarkivet i Sollentuna. (Den har lackerats och lacken har senare krackelerat). Den visar västra Törnskogen och hur tidigare Sollentuna Bys och Rotsunda Bys utmarker på den östra sidan av sjön Norrviken har förändrats sedan 1635 och hur alla ytor fått beteckningar som underlag för skattnämnings. Två torp – Törntorp och Grönan - hade kommit till redan före 1690 och området kring det som senare blev Vaxmora ses här utvidgat med en ”brukningsenhet” längre in i skogen, förutom ängsmarken intill Norrviken. Kring torpen ser man bruna ytor som avgränsar intresseområden i det som fortfarande är en skogsallmanning. Man ser också att torpens odlingsmark är uppdelat i en mängd tegar.

Kartan har retuscherats handgrip-ligen – i området öster om socken- och senare Häradsgården har en text klippts bort i beskrivningen *Norsättra och Skällnora Ägor*. Förmodligen har där stått ytterligare ett gårdsnamn, nämligen *Ahlby*, som förekommer som markägare på kartor på de östra delarna av Törnskogen från 1700-talet.

Det noteras också att tidigare Skälby's mark i södra delen nu är *Edsbergs skog* – men med en annan gräns än 1715 när kartan över Edsbergs Säteri kom till och där namnet *Waxmora kierr* anges för det med brunt markerade området öster om Vaxmora äng.

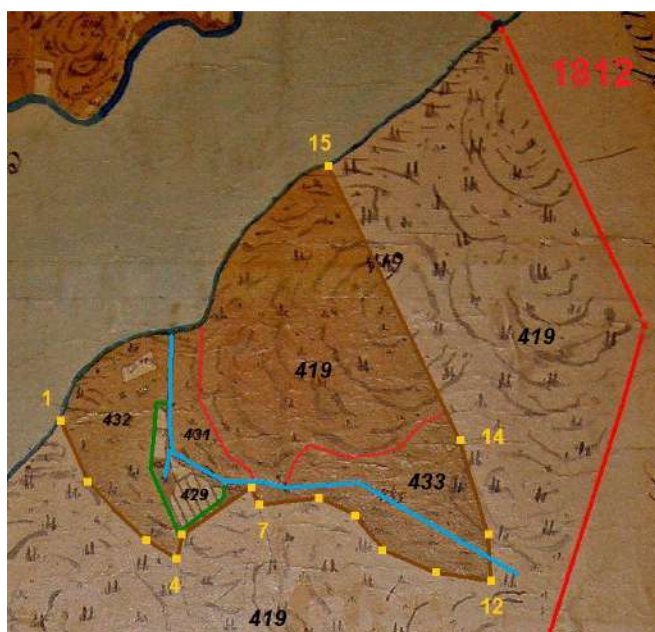
Man kan undra vad de bruna ytorna som ligger runt torpen betyder – är de verkliga avgränsningar eller markerar de torpens intresseområde – dit de kunde utvidga odlingsmarken t.ex. För Grönan är det tydligt att det rör sig om utvidgning – där ser man ett redigt dike som sträcker sig långt österut. Genom att skala kartan från 1812 till samma skala som en kopia av orienteringskartan är det möjligt att följa gränserna kring de bruna områdena i detalj i terrängen. Skälningen gjordes med hjälp av de kända gränshörnen Svarte Sten och Röret vid Svinstamossen i norr samt gränsröset SV Törntorp och Högröret i söder. (slutfelet i skälningen blev 1.6 % vid den längsta sträckan (mellan Högröret och Röret vid Svinstamossen). Strandlinjen passar bra ihop med den nutida från Grönan och norrut men har en utbuktning norr om Törntorp på ca 50 m. Det finns också ett vinkelfel mellan strandlinjen och gränsen söder om Törntorp. Diket österut från Grönan har använts som riktningslikare vid rekonstruktionen av gränsen runt Grönan (ett så maffigt dike gräver man ju inte om senare).

Det visade sig snabbt att gränserna runt de bruna områdena i stort sett följer tydliga terrängformer – utom i det raka avsnittet norr om Grönan som går parallellt med sockengränsen tvärs över berg och sluttningar.

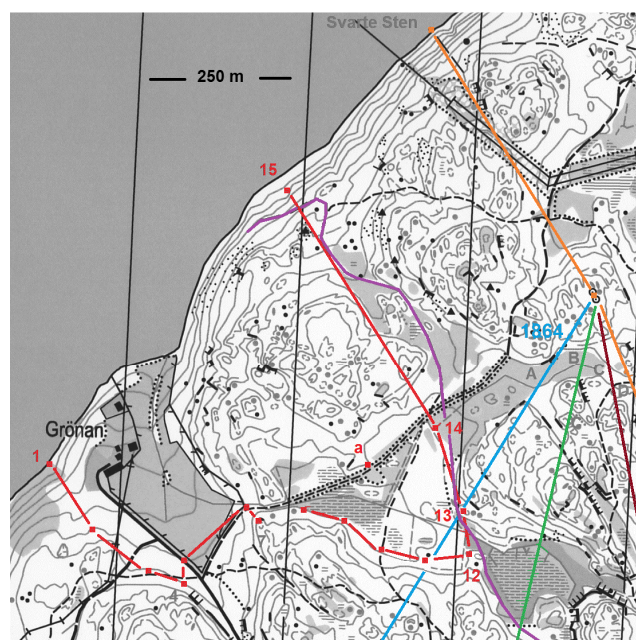
III - Yttre gränsen kring Grönan

Grönan är markerad med *T*, dvs. torp på en karta från 1690 över Rotsunda byns skog öster om Norrviken. En del av åkermarken är numera hästbete.

Utsnitt av kartan från 1812 och det bruna områdets gränshörnpunkter inlagda på ett utsnitt av orienteringskartan. Av den tidigare odlingsmarken är det bara det gråa området på kartan närmast gården som ännu brukas, nu som beteshage. Diket genom kärret öster om Grönan finns med på kartan.

■ — 1 - 15 rekonstruerad gräns 1812 A - D olika gränser från Röret vid Svinstamossen
— NV stigen

Lägesnoggrannheten i överföringen mellan kartorna uppskattas till ca 10 m. Linjerna på kartan från 1812 visar att kartläggaren har använt pejlskiva. Sikten var antagligen avsevärt bättre i det gamla landskapets skogar ty de betades intensivt och skattades på brännved. Åkermarken är mycket mindre 1812 och de östra områdena är ännu inte uppodlade. Diket antyder att de har börjat röjas och antagligen var betesmarker. Det finns också två områden norr om bäcken / diket som skiljts ut med egen avgränsning och egna "skattenummer".

Uppföljningen av gränsen runt det brunmarkerade området i terrängen visade att den i huvudsak följer naturliga stråk och kanten på odlad mark öster om Grönan. Några punkter ligger långt ute i terrängen och kan ha försetts med gränsmarkeringar eller lätt igenkännbara strukturer i landskapet, t.ex. stora stenblock eller bergbranter. Fotodokumentationen begränsas till sådana uppenbara markeringspunkter

1. "Gränsen" börjar vid Norrvikens strand vid en plats där det på 1850-talet finns en gräns markerad som var i bruk in på 1970-talet.

2 – 4. Här följs den släta terrängens övergång till mera blockrik mark och berghällar i söder (höger i bilden).

4. Hörnpunkten är rätt speciell – som man kan se på orienteringskartan fortsätter den släta marken längre österut – men i terrängen kunde ingen markering upptäckas.

5 – 6. Här följs kanten på den dåtida åkermarken upp till bäcken som rann nerför en sluttning.

6 – 7. Vägen till Emmylund, här sett mot nordost, går i en trång passage mellan berghällar. Bäckens gång i ett rör under vägen. Den norra kanten på hälltoppen 7 ses till höger (söder).

7. En liten uppstickande hälltopp alldeles söder om bäcken är ett lätt igenkännbart gränsmärke. På en liten höjd alldeles intill och i "gränsens" riktning mot ONO ligger stenar upplagda på en hällkant.

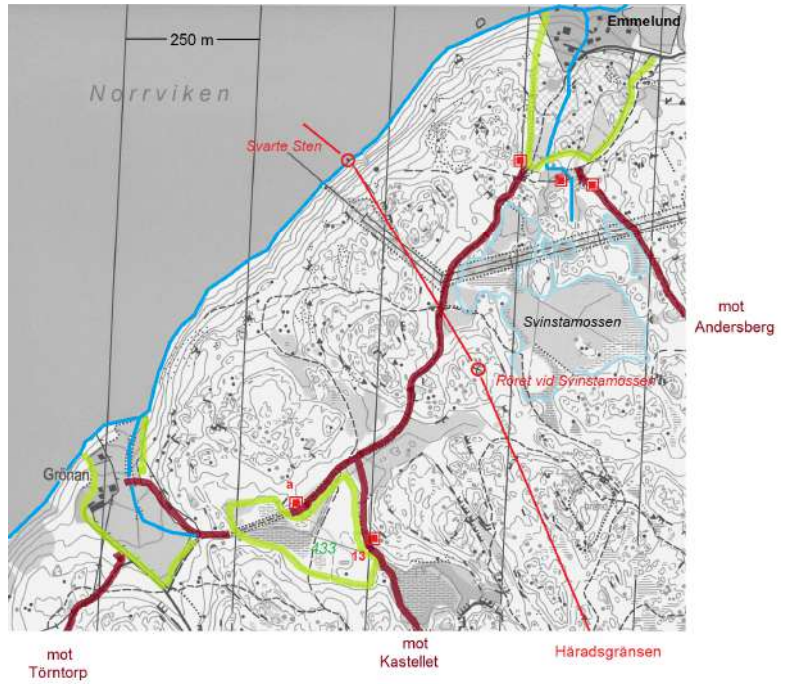
7 – 12. En tydlig terrängkant, gränslinjen följer den släta marken. Ett saftigt kärr som redan dikats ut.

11. En blockrik yta har röjts från stenar som hopats i ett odlingsröse. Överst i det ligger en större stenskiva med långsidan parallell med "gränsen" (vänster bild). 10 m mot norr (höger) finns ett stort stenblock nu dolt under en gran (högra bilden). Det är samma två stenblock som ses vid bildkanterna i mitten.

12. Det norra västra hörnet ligger vid en hällkant – där har ingen särskild markering hittats.

Emmelund i norr och Grönan i söder låg 1812 på var sin sida om Häradsgården. Den som färdades över den kanske hade långväga ärenden och behövde göras uppmärksam på att man nu närmade sig andra bebodda trakter. De tre rösen söder om Emmelund ligger vid de stigar som når hagmarken söderifrån. På motsvarande sätt kan de båda rösen a och 13 tolkas som ligger vid den nordöstra odlingsmarken till Grönan, markerad som en särskild yta (433) på kartan från 1812.

a. Ett litet röse står vid en flack hållude intill vägen mellan Grönan och Emmelund vid den västra sidan av den nordöstra odlingsmarken vid Grönan.

13. På en liten uppstickande häll vid den östra kanten på Grönans nordöstra odlingsmark har ett typiskt gränsröse rests. En smal stenskiva är riktad 80 grader. I sänkan i bakgrunden passerar en äldre stig.

14. Här finns i dag en dikesförgrening där ett dike från det tidigare kärret i nordost mynnar ut i fd. åkermarkens kantdike. Ingen markering kunde hittas – marken är påverkad av dikesgrävningen. Här är det troligt att det har funnits en markering för att visa var ”Grönans område” tar vid om man t.ex. passerar norrifrån.

14 – 15. Gränslinjen går tvärs över Emmylunds – Grönanvägen som byggts mycket senare men kan ha varit en stig 1812, över en liten höjd, följer sedan en bergkant mot nordväst och går slutningen rakt nedför sluttningen till Norrviken. Den delen av gränsen är parallell med sockengränsen lite längre norrut (gränsen mellan Svarte Sten och Röret vid Svinstamossen). Linjen passerar två tydliga kännetecken – ett stort stenblock intill en förmodad mycket gammal stig (som ansluter till en anlagd ramp i slutningen till Norrviken) och ett blocktorn av imponerande skepnad. I nedersta delen av sluttningen stryker linjen utmed ett stort stenblock, som utgör ett terränghak i gränsens riktning, ca 20 m från stranden. Vid stranden kan man förvänta sig en markering – men ingen kunde hittas.

Gränsen passerar nära den polygonpunkt som kommunen har inrättat på den lilla höjden i nordöstra Grönanberget (vänster bild, sett mot nordväst). Där gränsen tangerar den gamla stigen finns en tydlig markör – ett stort stenblock (högra bilden sett mot NV).

Gränslinjen går sedan alldeles norr om detta markanta stentorn som tronar vid sluttningens övre kant.

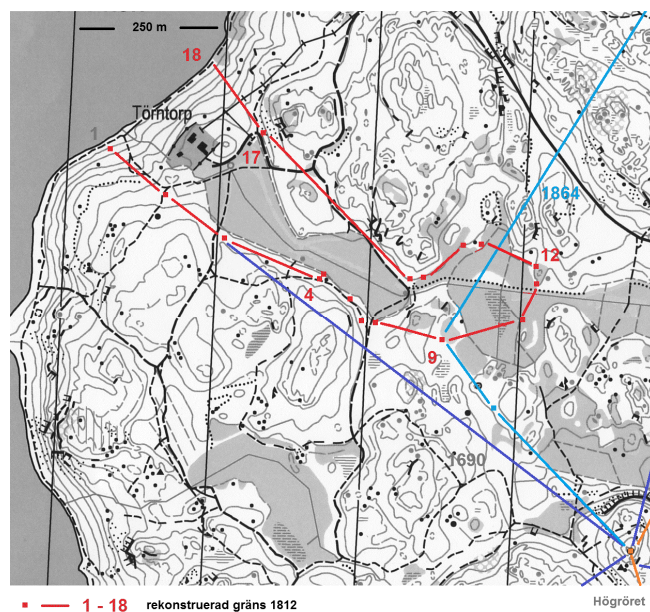
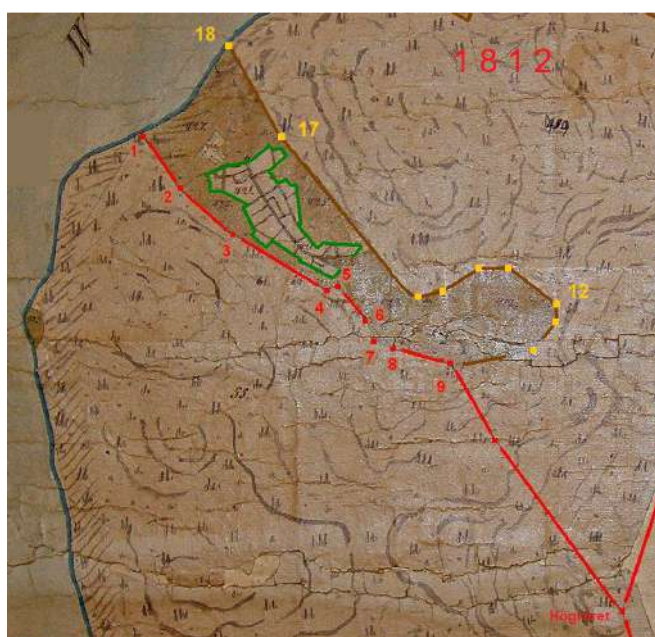

Nere i sluttningen vid sjön Norrviken stryker gränsen förbi stenblocket som bildar ett liten kant parallellt med gränsen.

IV - Yttre gränsen kring Törntorp

Törntorp är det andra torpet på östra sidan av Norrviken i Rotsunda bys skog som kan ses på kartan från 1690.

Utsnitt av kartan från 1812 och det bruna områdets gränshörnpunkter inlagda på ett utsnitt av orienteringskartan. Bara en liten plätt närmast torpet återstår i dag av den en gång odlade marken. Gränser från 1690 och 1864 har också lagts in.

Lägesnoggrannheten i överföringen mellan kartorna uppskattas till ca 10 m. Linjerna på kartan från 1812 visar att kartläggaren har använt pejlskiva. Sikten var antagligen avsevärt bättre i den gamla tidens skogar ty de betades intensivt och skattades på brännved. Åkermarken är begränsad till den västra delen av den västligaste sänkan i Törntorpsdalen. Det bruna området visar att den mellersta sänkan börjat bli intresseområde för torpet. Den södra gränsen från Norrvikens strand till Högröret följde den gamla bygränsen mellan Rotsunda i norr och Sollentuna By i söder. Gränsen är modifierad sedan den första gången dök upp på kartan från 1635. Redan 1690 ändrades den till en rak linje mellan röset nära stranden till Högröret. Gränsen ändrades på flera avsnitt även senare och utgjorde ägo gräns långt in på 1900-talet.

Uppföljning i terrängen visade att gränsen i huvudsak följer naturliga stråk och kanten på odlingsmarken öster om Törntorp. Fotodokumentationen begränsas till sådana uppenbara terrängpunkter.

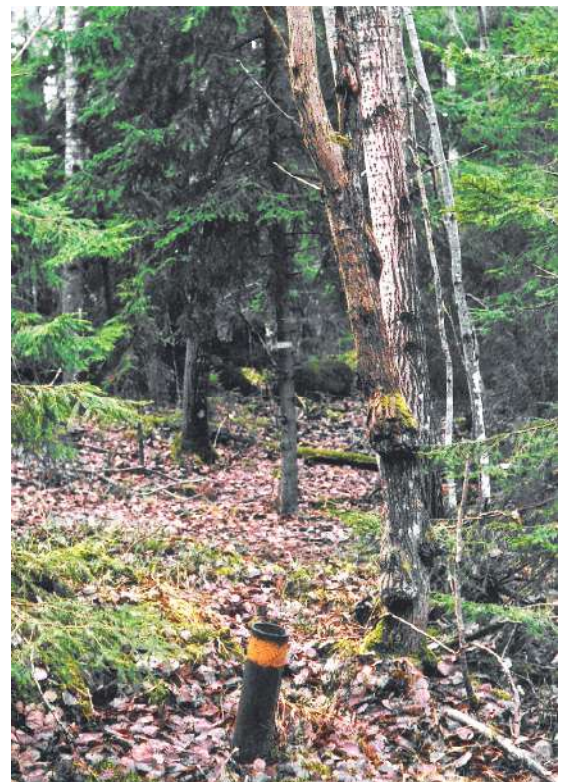

1. Stort gränsröse på en bred sockel i nedre delen av slutningen till Norrviken. Ett av de 4 storrösen som markerats redan 1635 på en karta men som antagligen fanns långt tidigare.

2. Röse där den gamla stigen söderifrån kommer till Törntorp (vänster bild).

3. Här finns i dag ett grovt järnrör med en gul ring som gränsmarkering intill den (senare) bruksväg som förbinder åkermarken vid Törntorp med den norr om Manhemsjärret (höger bild).

105

30°

60°

stenring

kantdike

115

110

Sveaskog

markering med vita ringar

23

25

12

stenblock

rest sten

138

röse 1635-18

129

gräns 1635

N

32

upplagd sten riktad 30°

25

Gränshaket vid 1635 - 18
SO Törntorp

ca 10 m

25 avstånd

130 riktning

stenring

130

gräns 1690

19

4. Gränsröset från början av 1600-talet sedan det avtorvats, här sett mot öster. I bakgrunden skymtar det stora stenblocket. Sveaskogs gräns är markerad med vita ringar på träden.

5. Stenringen vid åkerhörnet (bilden till höger) är den troliga platsen för anslutningen av gränsen söder om Törntorp till en tidigare NO-riktad gräns

5 – 8. Här följer gränsen den åkerkant som uppstod efterhand. Åkermarken var troligen betesmark innan den plöjdes upp.

7. Är det sydliga åkerhörnet.

8. Ligger vid den senare körvägen till Törntorp och Grönan som gick öster om Manhemskärret och öster om den då odlade marken.

9. Hörnpunkten ligger på en öppen mark och blev 1864 en hörnpunkt till en gräns direkt till Röret vid Svinstamossen. I den öppna marken ligger ett stort stenblock som passar utmärkt till gränsmarkering.

10. Kartan är skadad och otydlig här. Hörnpunkten hamnar i den nordvästra kanten på upphöjd mark med en liten berghäll.

11 – 12. Gränsen för den östliga utsträckningen av Törntorps intresseområde går nära tröskeln till den östra sänkan i Törntorpsdalen. På norra sidan om sänkan ligger en flack berghäll med en brant sida mot väster. På berghällen ligger 4 stora stenblock.

12 – 13. Linjen går tvärs över den norra delen av slät mark som senare blev uppodlad.

13 – 15. Här följs terrängen och senare blev sträckningen åkerns kantdike.

15 – 16. Gränsen rundar nedre delen till en bergkant. Marken är mycket påverkad av senare grävningar med flera upplagda stenhögar. En tydlig markeringspunkt utgörs av ett stort stenblock intill huvuddiket (diket fanns inte 1812, i annat fall skulle det ha markerats på kartan i likhet med området vid Grönan).

16 – 17. Linjen följer först en bergkant med en brant alldeles norr om den gamla körvägen (bilden upptill).

Gränsen tangerar sedan norra sidan på en flack hållmark för att nå den norra åkerkanten vid Törntorps tegar. Vid foten av den flacka berghällen finns en kort stensträng upplagd i gränsens riktning.

17. Ett avlångt isolerat stenblock ligger på gränslinjen vid foten av sluttningen till berget nordöst om torpet. Ca 10 m norr om den tvära böjen på vägen till torpet.

17-18. Gränsen går nedför sluttningen till Norrviken. (Den sträckan är för ”lång” på kartan från 1812. En större blocksamling finns halvvägs ner i sluttningen.

18. Vid stranden hittades ingen tydlig gränsmarkering. Bland de många stenblocken i sluttningen sticker ett lite större upp som möjlig kandidat.

V - Manhemsudde

Vid Manhemsudde, som på kartan från 1812 inte framträder med den långa udde som kan ses på nutida kartor, är en brun yta markerad. Det är antagligen en liten ängsmark som senare kom att bli ett fiskarboställe med lite större odlade ytor. En del av udden kan ha legat under vatten innan sjösänkningen av Norrviken. Av huset syns bara grunden.

VI - Yttre gräns runt Vaxmoratorp

Ännu 1715 fanns inget torp vid **Vaxmora kärr** som då omtalas på kartan. Vaxmora torp förekommer på en karta först 1812. Torpstugan från 1930-talet har bevarats med hjälp av en lokal stödförening. Den är nu ett populärt utflyktsmål. Här är det Torpets Dag och naturvårdschefen Rikard Dahlén kungör att Törnskogen blivit naturreservat. Året är 2009.

I samband med rensning av skrot och skräp i skogen upptäcktes ett gammalt stängsel som gick från sjön Norrviken uppför Vaksberget till bergets topp. Stängseltråden var virad rund en gammal ek vid bergets fot och några tallar högre upp i sluttningen. På berget fanns ett mindre stenblock rest på en i övrigt helt slät hällyta. På ett helt annat ställe, norr om Vaxmora kärr, hittades en rulle rostig taggtråd. Dessa båda fynd antyder att det har funnits en stängsling i rätt modern tid inte bara runt åkermarkerna kring torpet men också i en vidare omgivning. Stängslena var till för hålla korna på plats. Frågan blev aktuell igen när syftet med gränsröset på sydvästra sluttningen av Törnberget skulle kluras ut. Där fanns ingen känd gräns. En misstänkt stensamling öster om Vaxmoratorp intill en stig ligger nära intill det östra åkerdiket till Vaxmoratorps östra åkermark. Kan det ha funnits en gräns här – och hur har den gått i så fall? En linje parallell med åkerdiket visade sig gå norrut till en gränsernas centralpunkt i Törnskogen nämligen Högröret. Söderut gick linjen via ett gränsröse på 1812 års karta och sedan vidare till röset på sydvästra Törnberget. Linjen är nära parallell med en gräns från röret vid Slätmosen diagonalt genom Törnskogen. Det troliga är att båda gränserna är avstyckningar av Skälbys ägor som gjorts efter gränsdragningen 1812 då en ny gräns till Edsberg dyker upp.

Edsbergs säteri bildades 1715 av byarna Skäl och Bagare. Det är därifrån föreningen Skäls Småstugor upa har sitt namn – den förening som började stycka upp marken i sommarstugetomter till det som senare blev Törnskogen. Gränsen från 1715 drogs innan Vaxmoratorp kom till – gränsen delar **Waxmora kierr** – det som senare blev den östra åkermarken. På kartan från 1812 finns ännu inte Vaxmoratorp angivet. Ängsmarken vid Norrviken i väster och Vaxmorakärret i skogen i öster är markerade med som separata ytor.

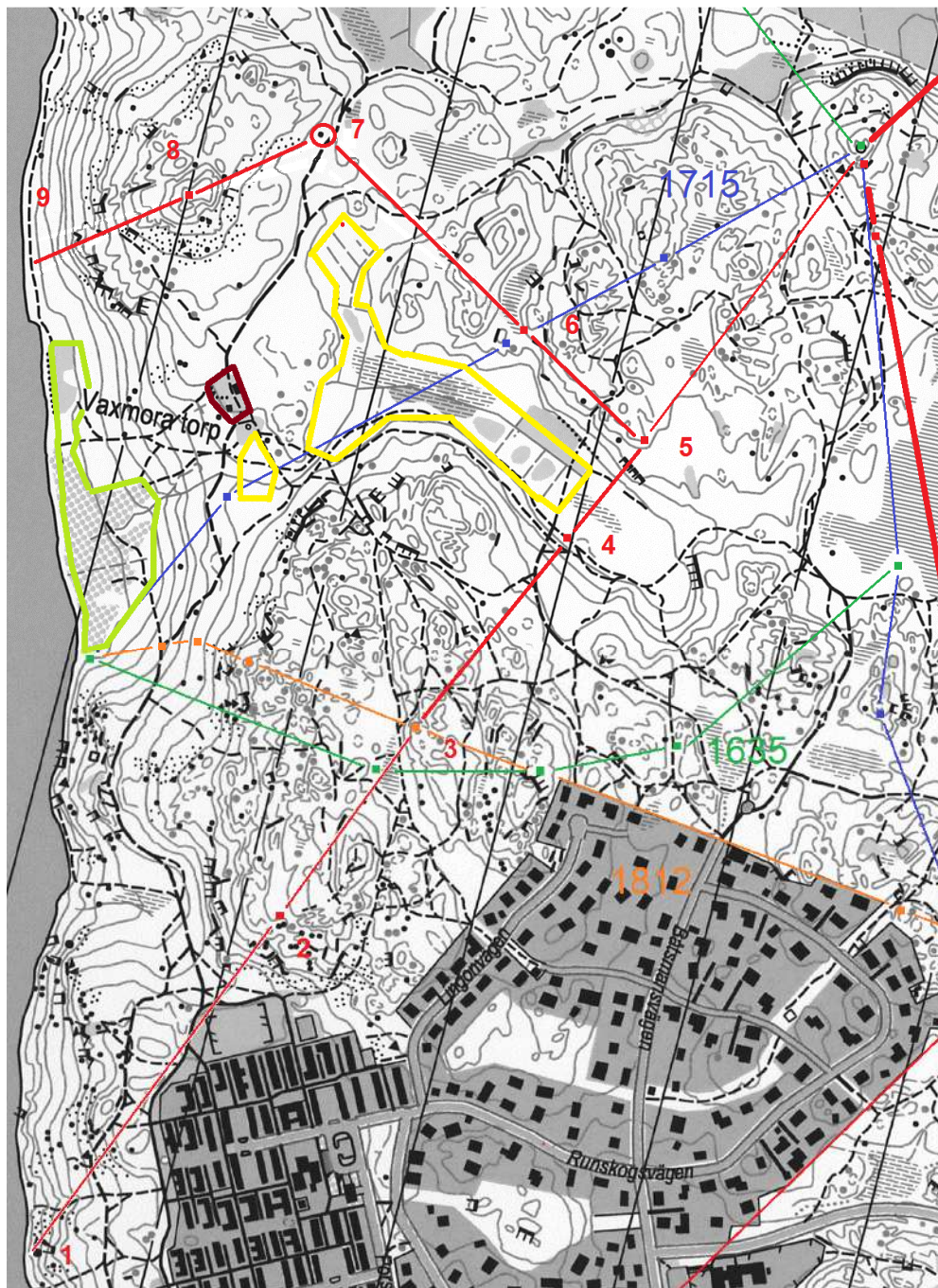
Avgränsningen runt Vaxmoratorp, som tillhörde Sollentunaholm, måste ha utgått från de gränser som fanns 1812 som i söder går från det sedan 1635 kända gränsröset söder om Vaxmora äng österut till röret vid Svinstamossen – dvs till den dåtida Häradsgränsen. I norr gick gränsen strax söder om Törntorp som tillsammans med torpet Grönan är markerad på en karta från 1690.

Efter en del rösespaning hittades den nordöstra felande gränslinjen där taggtråden var ett spår. Ytterligare ett tecken bestods av ett mindre 4-stena röse intill stigen norr om Vaxmoratorp och en stensamling omkring en sedan länge avverkad tall på en liten höjd. Träd kan skjuta upp stenblock ur marken – men här var de betydligt fler än vad som kan förväntas finnas på en stenfattig hällyta. Där den nordöstra gränslinjen förmodades gå hittades tre mindre stenblock ihop ställda på en kraftigt sluttande hällyta – just där taggtråden hittades och där den nya gränsen korsar 1715 års gräns. Följs parallellgränsen från röset vid Törnbergets sydvästra sluttning mot sydväst hittas inga fler

markeringar. På flera ställen vid Vaxmora småhusområde och vid den nord-sydgående stigen i sluttningen är marken påverkad av kringflyttade stenblock. Gränsen slutar vid Norrviken just där ett mycket stort stenblock ligger intill den tidigare strandzonen – ett lätt igenkännbart gränsmärke i sig.

En yttre gräns runt Vaxmora torp består i söder av 1812 års gräns, följer i öster en linje som går till Högröret, och ligger norr om den östra och norra åkermarken. Gränsen var en tid markerad med stängseltråd – något som började bli vanligt först i början på 1900-talet. Vid någon tidpunkt markerades avstyckningen av Skäls ägor med röset på Törnberget i linje med riktningen Häradsgränsen vid Högröret.

På kartan anges gränsrösen med färgen för den äldsta gränsen där de ingår (grönt – 1635, blått 1715, orange 1812, yngre än dessa: röd). Högröret, där många gränser strålar samman, ligger längst i nordöst. Den andra östra gränsen för avstyckningen från Skälbys mark som går diagonalt genom Törnaskogen är markerad med en tunn röd linje.

Gränsen på 1635 års karta är markerad med grön linje. Den användes delvis 1715 (blå linje) och 1812 (orange). En yttre gräns runt Vaxmora torp följde gränsen 1812 söder om Vaxmora äng (grön linje) till röset nr 3. Sedan öster och norr om odlingsmarken (gul linje) vis Vaksbergets topp till Norrvikens strand. Gränsen 1 – 3 och vidare till Högröret kan ha varit en avstyckning från Skälbys mark.

1. – Storsten vid stranden av Norrviken – ett bra landmärke för en gräns.

2. – Röset på Törnbergets sydvästsluttning. Det fanns inritat på den första orienteringskartan över Törnskogen

3. – Röse på 1812 års gräns, byggt i samma stil som röset på Törnbergets sydvästsida.

4 – Röse öster om Vaxmoratorps östliga åker. Bara sockeln syntes som en för omgivningen storstensamlig, visen och en hörnsten låg kringspridda. Röset återställdes 2013.

5 – Röse på liten höjd, stenarna har spritts av en inväxt tall som nu syns som en stubbe mitt i stenhögen. Det stora antalet stenar tyder på att de en gång samlats ihop och inte bara hävts upp av tallen.

6. – Tre stenar på en lutande hälllyta – ett helt onaturligt läge för så små stenar. Här hittades en rulle taggtråd som visade att ett stängsel en gång funnits i närheten.

7. – Stort stenblock intill gamla körvägen mellan Vaxmoratorp och Törntorp / Grönan.

8 – Rest sten på toppen av Vaksberget. I sluttningen ned till stranden hittades gammal stängseltråd.

I den gamla eken vid foten av Vaksberget fästes stängseltråden. Eken kan vara långt över 100 år gammal.

9 – Linjen med stängseltråd slutar vid stranden av Norrviken där en gammal lind lutar sig ut över strandstigen. Här kunde ingen markering upptäckas.

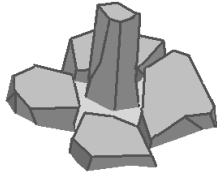

16

Gränsplats vid Snuggtaskan
en tusenårig historia

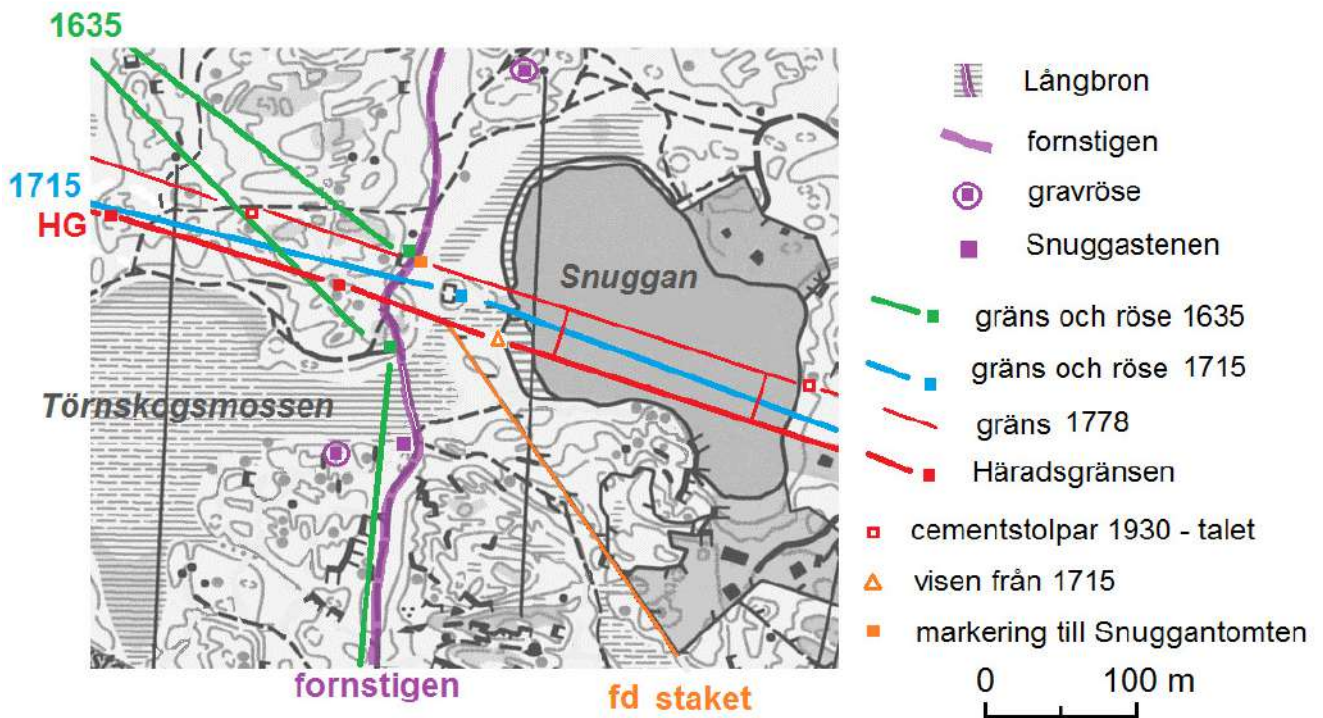
7 sidor

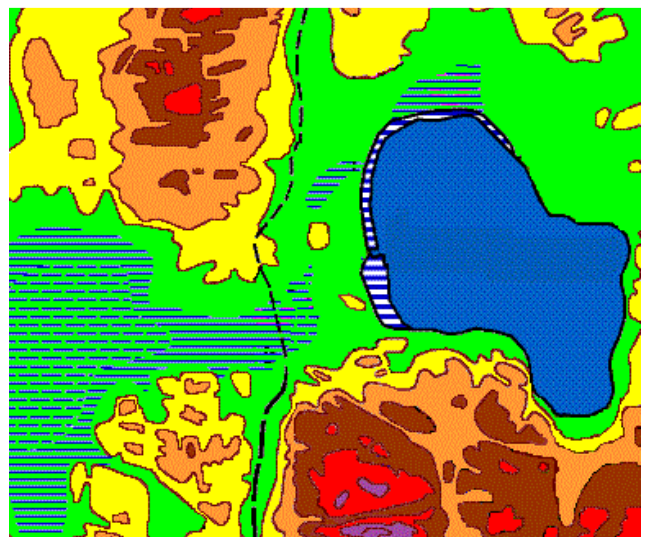

16 - Gränsplats vid Snuggtaskan

en tusenårig historia

Terrängen vid Törnskogsmossens övergång till sjön Snuggan är svårframkomlig. Innan Snuggan fick en östlig avrinning kan vattennivån ha varit högre. Fornstigen passerar över mossens smalaste del där en *jordbro* är omtalad redan på 1600-talet. Markradarundersökningar har visat att bron är en ca 2 m hög fyllning i mossen – en riktig vägbank. Sjön omtalas som *Snuggtaskan* på äldre kartor. Snuggan är följaktligen kärrmarkerna och *Snuggtaskeberget* det berg som ligger intill –dvs söder om sjön.

För **1000** år sedan restes *Snuggastenen* – Skålhamrasläktens runsten vid Törnskogsmossen – som en gränsmarkering med budskapet *här börjar Skålhamras domäner* och att Jarlabankes sten i Rösjöskogen hade samma betydelse – *här börjar Tåbys domäner* (släkten ägde ju hela Täby förkunnas det på en annan runsten). Placeringen mitt i skogen av de båda runstenarna visar förstås att man färdades just där – där gick en forntida stig. Varför skulle man annars besvära sig med att placera en runsten där ingen skulle se den.

Platsen vid den lilla sjön Snuggan – var strategisk väl vald (*). Här fanns en naturlig vallgrav i form av Törnskogsmossens smala och sankta fortsättning till sjön som i söder och öster var omgiven av bergbranter. Åt väster fortsatte Törnskogsmossarnas blöta flera 100 m och södra sidan var på samma sätt omgiven av bergkanter. Kanske utbröt strider på platsen när gränsen behövde försvaras? Inte långt från Fornstigen ligger 2 mindre gravrösen på en berghäll. Det ena på södra västra sidan och det andra på norra östra sidan om stigen – med flott utsikt över den lilla sjön.

Gravröset norr om sjön.

Snuggastenen – ny i målad – och spången över den gamla Långbron i bakgrunden.

Gravröset väster om runstenen.

* Samma strategiska placering noteras för *Jarlabankes sten* som ligger på en smal moränrygg mellan Rösjömosse och ett brett kärrstråk – båda sedan länge utdikade.

Under åren har platsen samlat på sig en hel del lämningar efter människornas verksamheter. På kartan från **1635** omtalas runstenen som att den också är *häradsskillnad* – dvs gränsen mellan Vallentuna och Sollentuna härad. Där omnämns också en lång *jordbro* – dvs en vägbank som hade lagts över det smala kärrstråket. På kartan antecknades att det gränsröse som man visste skulle finnas vid platsen *inte kunde hittas igen*. Till det saknade gränsröset finns två kandidater. Den ena är en stenhög, lagom stor för ett röse, som ligger intill Fornstigen just där den norra hällmarken börjar när man har passerat över jordbron. Eftersom jordbron består av stenar som kärret fyllts med, borde det ju vara renrakat från stenar just där. De har antagligen burits dit senare för att bygga ett litet gränsröse. Den andra kandidaten är en större stensamling drygt 50 m längre norrut intill Fornstigen. Den liknar sockeln till ett större röse, men saknar mittsten. En stor tall har vuxit upp i norra kanten och de svällande rötterna kan efterhand ha hävt upp en del stenar och vält visen.

Röset som inte kunde hittas 1635 – den norra kandidaten väster om Fornstigen -här sett mot S

Kartan från 1635. geometrin är lite skakig – här ligger röset tydligt långt NV om sjön. Där hittades dock inga spår efter någon gränsmarkering.

Den södra kandidaten väster intill Fornstigen alldeles norr om Långbron, sett mot norr.

Nästan 100 år senare, när baron Rudbeck hade fått Edsbergs säteri med byarna Bagare och Skälby, var det åter dags för en gränsgång, dokumenterad på en karta från **1715**. Nu har den lilla sjön fått namnet **Snuggtaskan**. Mossen, så som den avbildas på äldre kartor, liknar en snugga (ett äldre namn för rökpipa) i profil – och där mossen upphör öppnade sig den lilla sjön som förståss fick namnet **Snuggtaskan** – dvs. fickan i vilken snuggan kunde stoppas ned. Berget som omger Snuggtaskan heter följdriktigt på senare kartor **Snuggtaskeberget**. Sedan uppkom, som ofta är fallet när kartor fick mera detaljer inritade, en del förvirring om vilket berg det egentligen handlade om – så numera avses berget söder om Törnskogsmossen vara Snuggtaskeberget och inte det berg som omger sjön på dess sydsida. Sjön fick det kortare namnet Snuggan – dvs. det som en gång avsågs beskriva mossen. Jordbron omnämns 1715 liksom runstenen. En gränshörnpunkt har satts ut intill sjöns västra sida och söder om det kärrstråk som är markerat kring sjöns nordvästra strand. Gränsstenen står också på ett berg – dvs. på en berghäll. Av det kan man sluta att den på kartan omtalade hörnpunkten nr 16 måste ligga på den hålludde som sticker ut i sjön. På den platsen byggdes långt senare en sommarstuga och det är nu svårt att gissa sig till precis var röset kunde ha varit placerat – väl synligt på högsta punkten eller mitt på hålludden hade förståss varit en bra placering.

Kartan över Edsbergs säteri från 1715 visar att gränshörnet nr 16 ligger nära sjöns strand och att det ligger ett kärrstråk väster om röset.

Hälludden – en liten stenhög i förgrunden kan ha varit platsen för röset.

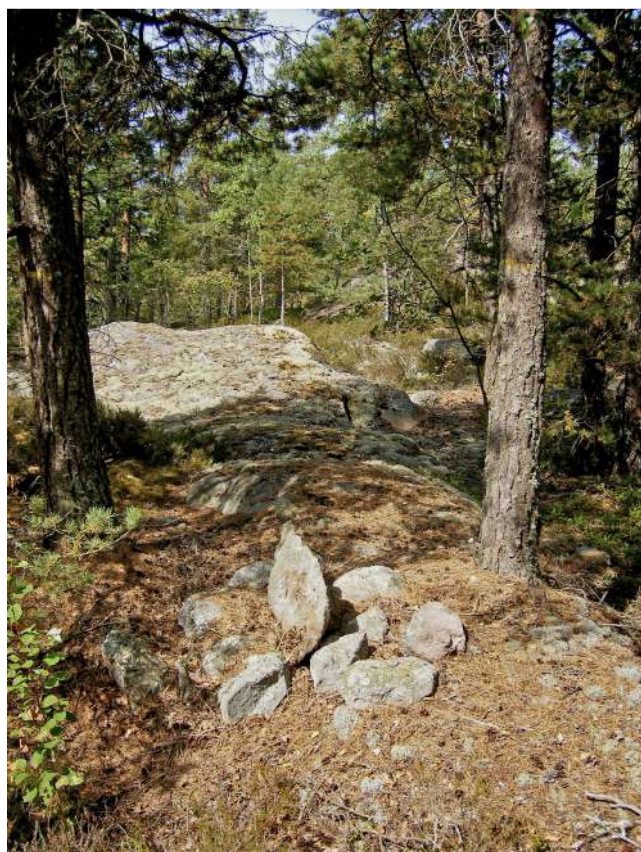
Efter ytterligare 60 år genomfördes storskifte för *Skällnora Kungsgård*. En karta från **1778** illustrerar de nya realiteterna. Det är nu Häradsgränsen mellan Vallentuna och Sollentuna härad hade blivit blir markerad i terrängen - och det gjordes med ordentliga rösebyggen. Det *vackra 5-stenor* som omtalas på 1715 års karta vid norra Törnskogsmossen sydvästra kant byggs antagligen ut till *Röret vid Slåtmossen* med en bred sockel och tydlig mittsten. Därifrån går Häradsgränsen på en flera kilometer lång raksträcka till sydöstra Fjäturen. Längs den ligger ett antal mindre rösen. Ett av dessa ses på berghällen väster om Fornstigen vid Snuggan. Nästa finns på höjden öster om sjön. Båda har en mittsten som är orienterad i gränsens riktning. På kartan efter storskiftet ser man att östra Törnskogen är uppdelat i ett antal parallella skiften av olika bredd. Ett mycket smalt, ca 36 m brett, skifte ligger utmed Häradsgränsen längst från Röret vid Slåtmossen i väster till gamla Frestavägen i öster.

Kartan efter storskiftet 1778 visar ett smalt skifte som går tvärs över sjön Snuggtaskan.

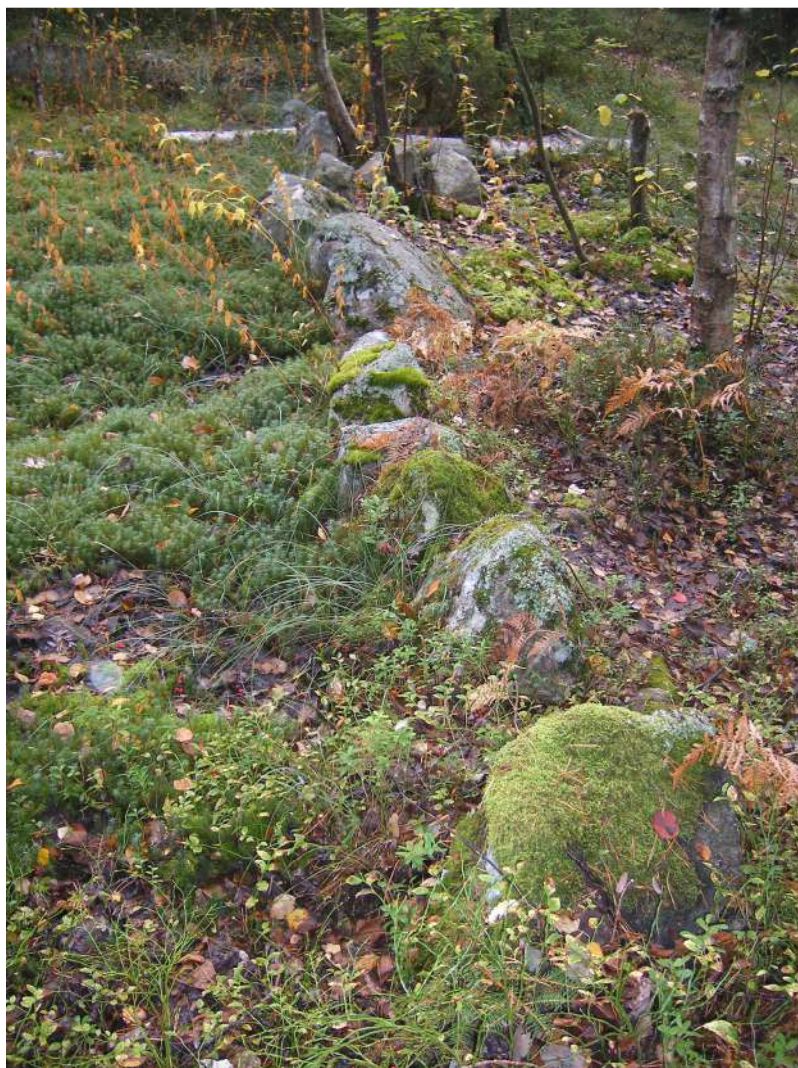
Stensamlingen intill Fornstigen som kan tolkas som en sockel till ett gränsröse ligger på det smala skiftets norra gräns.

Skiftets södra gräns sammanföll med Häradsgränsen som markerats med rösen på båda sidor om Snuggan. Visen är orienterad i gränsens riktning.

På 1900-talet händer det saker igen. Det långsmala skiftet delades senare upp i två hälfter med gräns i Snuggan. Dess norra gräns markerades med cementstolpar – ett allvarligt stilbrott i rösekonsten kan man konstatera (men värre skulle det bli). Detta förmodas inträffade en bit in på 1900-talet, troligen på **1930**-talet. Snart byggdes en sommarstuga (1930-talet) på den västra halvan av skiftet, intill sjön – just på den hålludde där gränsmarkering nr 16 från 1715 låg. Sommarstugan fick förfalla, vandaliserades och rasade slutligen ihop på 1990-talet. När ägaren till skiftet betänkte situationen 2013 behövde gränsen för vederbörandes ansvarsområde stakas ut. Det visade sig att den försorgligt nog redan hade markerats med stenar på minst tre ställen.

I sänkan mellan hållmarkerna och hålludden intill stugan hade en stenrad lagts ut. I kärret i förlängningen mot sjön står en liten spetsig sten – så lik den *spitziga wysen* från 1715 att det är högst troligt att den flyttats dit från sin plats på berghällen. Där hade den ju ingen funktion längre – Häradsgränsen låg nu ca 20 m längre söderut - och i kärret sticker bara denna enda sten upp. Utmed den norra gränsen med cementstolparna finns en rest stenskiva med två mindre stenar som stöd alldeles intill Fornstigen och mittemot den sockelliknande konstruktionen där en tall vuxit sig fast. Till stenraden gränsar ytterligare ett modernt gränssnitt i form av ett 300 m långt trästaket med kolade regler som fästs på stolpar av uttjänta borrhåll. Ett exempel på hur tomtägandet kan förfula landskapet.

Till vänster (norr) intill den lilla granen på östra sidan av Fornstigen är en rest sten som stöds av två mindre stenar.

Intill tallen i förgrunden ligger stenarna som tolkats som en sockel till ett äldre gränsröse. Det kan rentav vara det som inte kunde hittas 1635.

Den spetsiga lilla visen från gränsröset nr 16 på 1715 års karta, som hade riktas i väst-öst, hittades på tomtens södra gräns i kärret ca 20 m från vattenkanten. Inga andra stenar finns i kärret. Antagligen flyttades visen från berghällen och restes vid tomtens södra gräns nära stranden.

Den återfunna visen får avsluta beskrivningen av den urgamla gränsplatsen vid Snuggan.

Den tusenåriga historien vid Snuggtaskans gränsplats återspeglar utvecklingen av ägandet. Allmänningen skogen styckas radvis upp i intresseområden – först för lokala stormän i deras knappt kommunstora riken, sedan byarnas anspråk på utmarken som bete för korna, vidare till små lotter med privatägd natur. Processen fortsätter. De små tomterna bebyggs med hus för privata bostäder. Naturen är reducerad till de återstående obebyggbara resterna mellan husen.

Avslutning

I Gränser etableras i Törnskogen

II Karta och tabell

III Ogränsade rösen

IV Vandaliserade rösen

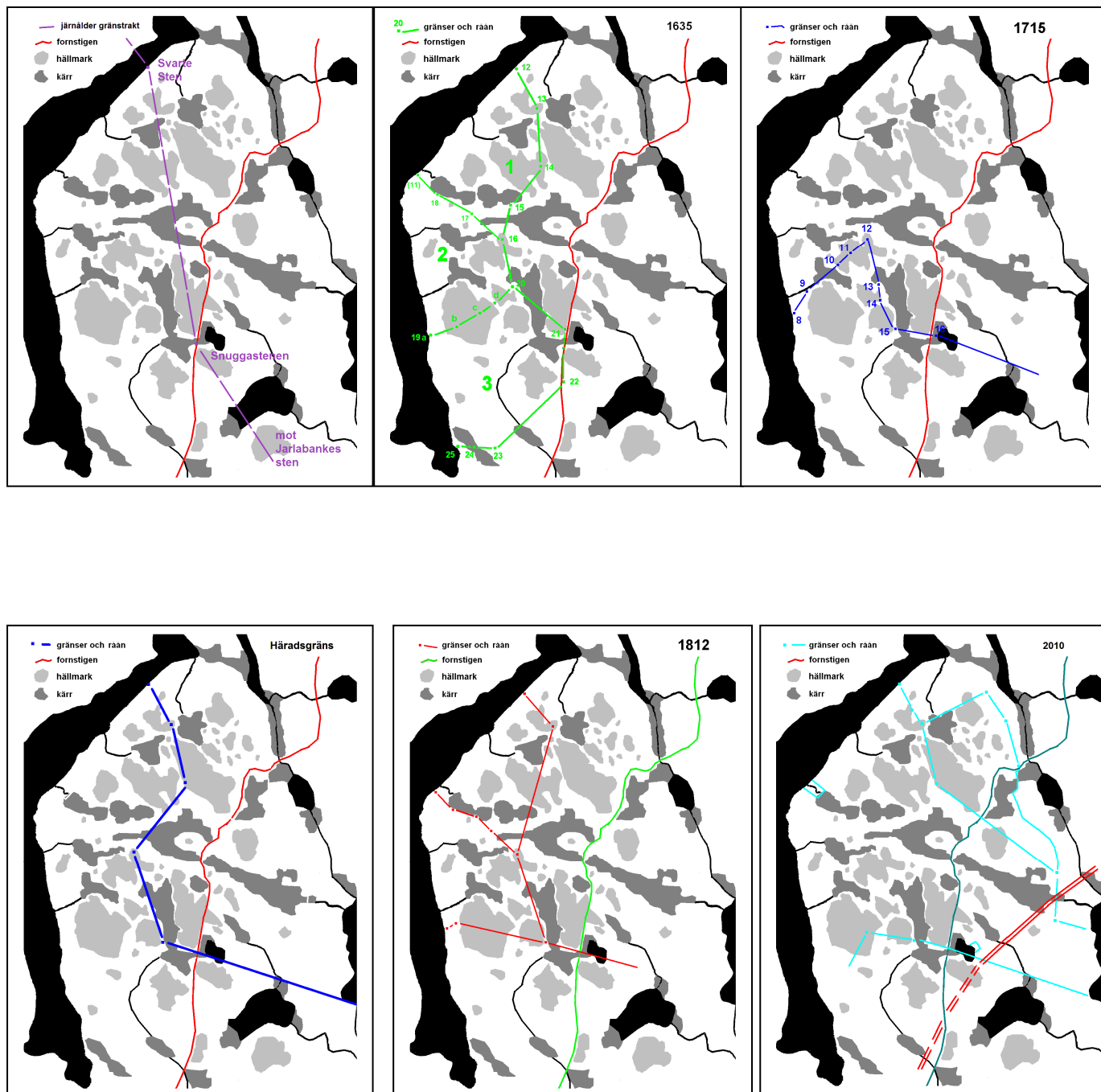
V Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet

17 sidor

Avslutning

I Gränser etableras i Törnskogen

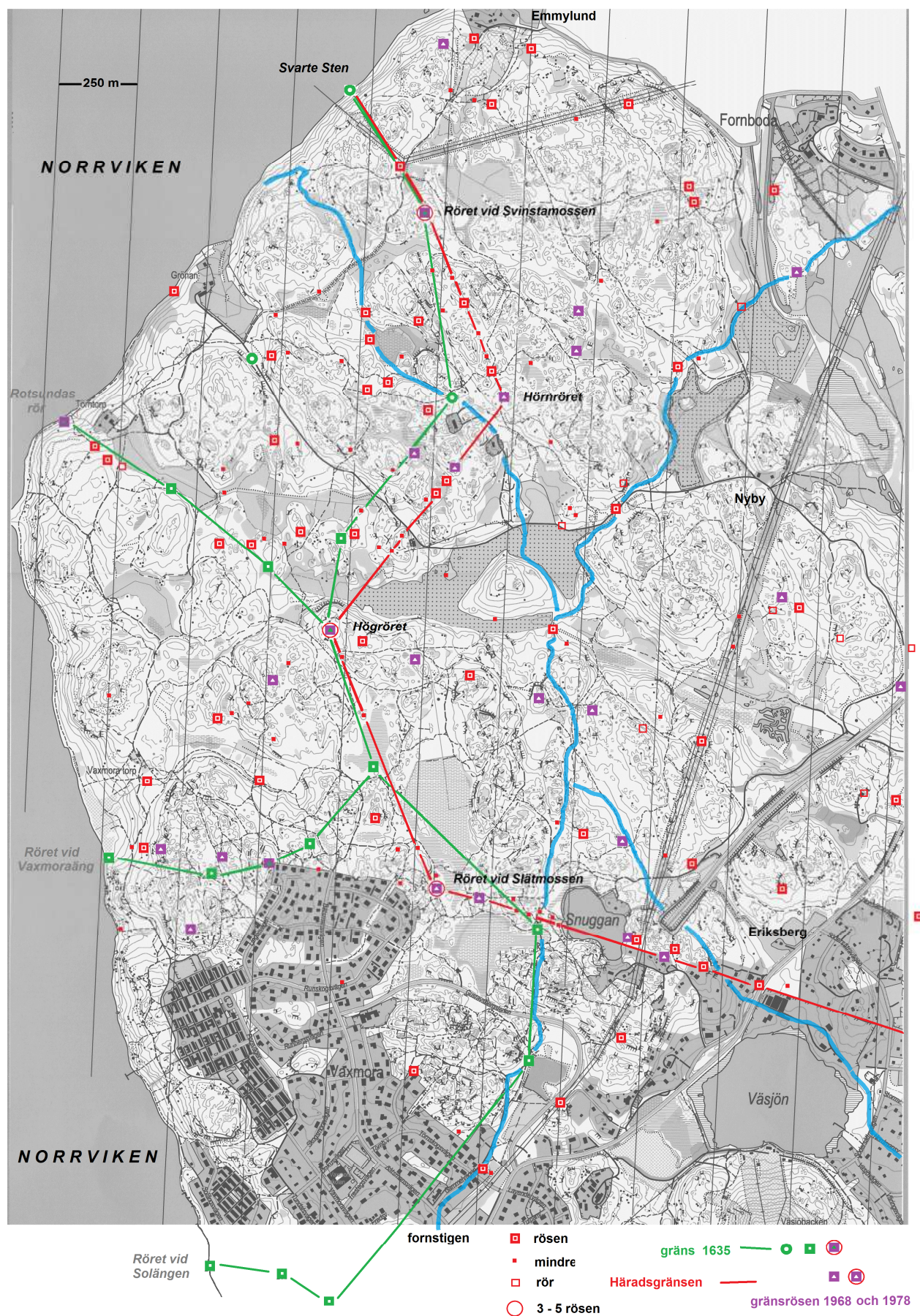

Skisser över hur gränser etablerades i Törnskogen. Från järnålder till 2000-talet. Flera av kärren dikades ut, odlades upp och planterades igen under den tiden. Några av de äldsta gränsavsnitten är fortfarande juridiska gränser. Några gränser har tillkommit genom avstyckningar. I söder är stora områden helt bebyggda samtidigt som stora områden i mellersta Törnskogen har blivit naturreservat. Fornstigen Långbroleden är naturstig och färdas gör man på motorvägen som dragits genom östra Törnskogen och i en 2 km lång tunnel under bebyggelsen. Några tidigare kärre återuppstår.

Tabell - Råån, rör och rösen i Törnskogen, beskrivning på äldre kartor, 1635 och 1715

Röse nr	järnålder	1635	1718	egna namn
1635-(11)		ingen beskrivning		Rotsundas Rör
12 HÄG- A	Svarte Sten ?	Svarte Stens Råå		Swartens Rör, Svarte Sten
13 B		5 stenar på ett berg		Röret vid Svinstamossen Norra 5-rösberget
14		en Sten Skärfva mellan 2 ^{nne} Berg		
15		5 stenig Råå men hjerstenen rörd		
16 1715-12 D		en Rösa i hvilken visen står mitt uti Rösan	en lång fyrkantig sten står lös uti en stenrösa på ett högt berg	Högröret Södra 5-rösberget
17		Råå med en hörnsten borta		
18		en beskedlig Råå - en vise visar åt sjön och den andra visar till skogs		
19a 8		Äro alla beskedliga rån	5 stena rör	Röret vid Vaxmora Äng
19b		- ” -		
19c		- ” -		
19d		- ” -		
20 13		Råån dit Rijla boerna i förtiden hafva kommit med sin skog	5 st småstenar ligga lösa på ett slätt berg	
21		Vid Långbron sägs skall vara en Råå – (ej kunde hitta ho igen)		
	Snugga-stenen	en stor Rune Sten, det sägs ock att det skall vara en Råå		
22		Här står en vise		
23		en Råå - en af hörnstenerne är borta		
24		5 stenar uti en sveda		
25		Rösan ligger omkull men alla 5 stenarna ligga i sitt rätta rum		Röret vid Solängen
9			ett stort och skönt 5 stena rör står jordfast vid rännen	
10			vackert 5 stena rör på ett berg	
11			ett stort och skönt 5 stena röise på ett berg	
14			ingen beskrivning	
15 E			ett vackert 5 stenor visar norr och söder (två mindre stenar bildar en spalt där visens skugga visar norr mitt på dagen)	Röret vid Slätmosse (nu 3 rösen)
16			en liten spetsigt vise står fastskoflat i berget, visar öst och väst	
C				Hörnroret (tre vise bildar ett hörn)
	Jarlabankes sten		liggande runsten	i Rösjöskogen

II Karta och tabell

Karta med de äldsta stigarna, den äldsta kända gränsen och Häradsgränsen och de gränsmarkeringar som dokumenterats i Törnaskogen.

Tabell - Gränser – Rån, Rör och Rösen i Törnskogen

1 – Om kartan från 1635 över Törnskogens västra del, nr enligt kartan från 1635				
röse nr	andra beteckningar	röse typ, röse namn	antal bilder	kommentar
1635-(11)	1690-6, GSOT-2, (I)	S, Rotsunda Röret	1	saknar nr på kartan (har givits nr 11)
12	(A)	N, Svarte Sten	8	
13	(B)	S, Röret vid Svinstamossen	1	
14	(38)	N, stenskarva mellan 2 ^{ne} berg	6	
15	(45)	L	4	
16	(D)	S, Högröret	1	
17		L, en hörnsten saknas	3	avtorvat
18	(o)	L, med 2 vise	3	avtorvat
19a	(a)	S, Röret vid Vaxmora äng	1	alla har nr 19 på 1635-kartan
19b	(92)	S, 5-stena	5	avtorvat
19c	(f)	L, visen vält 2009	1	återställt
19d	(70)	L, vise saknas	4	avtorvat
20	(68)	L, 5-stena	1	avtorvat
21		stensamling vid N Långbron	4	
22	(87)	stenring, vise saknas	3	
23	(83)	L	1	
24	(93)	3 stenar	1	osäkert
25	(91)	S, Röret vid Solängen	5	raserat redan 1635
2 – 1690 gränsrösen till karta över Rotsunda by i Törnskogens norra del				
1690-1	1635-12, (A)	S	1	
2	1635-13, (B)	S	1	
3		S, hittades 2009 av Thushan E	1	avtorvat
4		S, hittades 2013	1	
5	1635-16, (D)	S	1	
5-6		L	2	
6	1635-(11), GSOT-2, (I)	S	1	
3 – Karta 1715 över Edsbergs Säteri, nr enligt kartan från 1715				
1715-8	1635-19a, (a)	S, Röret vid Vaxmora äng	1	
9	(66)	L	1	
10	(65)	L, visen vält	3	har återställts
a		U	1	
b		U	2	
11	(64)	S	2	
c	(63)	U	2	
d		U	2	raserat
12	1635-16, 1690-5, (D)	S, Högröret	1	
13	1635-20, (68)	L	2	avtorvat
14	(69)	L	4	visen vält 2009, återställt
15	HÄG-E, (E)	S, Röret vid Slätmosen	1	
16	(90)	stensamling på tomt	2	oklart
17	HÄG-M	milsten	1	vid gamla Frestavägen
4 – Karta över Skiellnora Kungsgård – Storskifte 1778 (Häradsgränsen är etablerad)				
AL-1	HÄG-18	S	1	
2	(q)	L	3	
3	(r)	2 rösen	2	stenar välta, har återställts
4	(s)	L	1	
5	(t)	L	1	
6	(u)v	L	2	
7	(v)	stålrör i sluttande håll	1	
8	(x)	litet 5-stena	2	
9		R ?	1	

10	vid åkerhörn – nu överbyggt av motorvägen		-	
11	(y)	stålrör i berghäll	2	
12	NK-8	stensamling	1	
13	på Täbygränsen öster om Fjätören	S med 4 vise, 1 pekar mot V	1	
14			1	
15		stenar	1	
16		stenar	4	
17		U på rad	4	
18		L, övervuxet	1	
19			2	
20		U	2	
21	(71)	R stenskiva vid hållkant	3	
22		L	1	
23	(73)	L	2	
24		stensamling	2	
25	(74)	L	1	
26		L	1	
27	(75)	R intill stort stenblock	2	
28		stensamling	1	
29	(77a)	cementstolpe	2	
30	(77b)	cementstolpe	2	
31	(76)	sockel och resta stenar	6	V Snuggan
32	(77c)	cementstolpe	1	
33	(77d)		2	
34	(78)		1	
35	(77e)	cementstolpe	1	
36		cementstolpe, hittades 2012	1	

5 – Gränser och rösen i nordöstra Törnskogen

NO-1	HÄG-C, (C)	S med 3 vise	1	1 vise pekar mot NO
2		U	4	
3		L	1	
4		R	2	
5		R stenskiva	1	
6		stensamling	1	
7		L, vise med vitmålad topp	2	
8		stensamling	1	vid gamla vägen
9		L vid bergkant	1	
10	(24)	L vid fornstigen	1	
a		U, alternativ gräns till Fornboda II ?	1	
11		stensamling vid stenblock	1	
12	(25)	L	1	
13	(26)	L	2	
14	(27)	L	3	
15	(28)	U	1	
16		N stenblock på moränrygg	1	liten sten pålagd

6 – Häradsgränsen i Sollentuna mellan Svarte Sten och Fjätursviken

A	1635-12, 1690-1, (A)	N, Svarte Sten	1	
1		Rågång	3	
2	(2)	streck på stenblock	1	
3	(3)	L	1	
3-4		U		
4		S		
B	(B)	S, Röret vid Svinstamossen	13	
5		L		
6	(4)	U	2	
7		S, hittades 2009 av Thushan	2	
8		R	2	
9		L	2	avtorvat

10		L	2	
11	(5)	L	2	
C		S, med 3 vise, Hörnröret	4	
12	(6)	S	2	
13		S, hittades 2013	2	
14	(7)	L	4	
15		R	1	
16		L	1	
16-17		U		
17		R	1	
D	(D)	Högröret	30	
18		S	1	
19	(9)	R	1	
20	(67)	L, 5-stena	2	
21	(8)	U	1	
22	(11)	R	1	
E		Röret vid Slätmosse	4	
23		L	1	
24	(h)	S, visen vält 2010	1	återställt
25		L	2	
26	(i)	L	3	
27		stensträng	1	
38		stående spetsig sten i kärret	1	
28	(j)	S	2	skadat på S sidan
29	(k)	S	1	
M		milsten, något N häradsgränsen	1	troligen på 1715 års gräns
30		R ?	1	
31		stakethörn	2	
32		R	1	
33		stensamling	2	
34		N	1	
35		S	1	
36		S	1	
37		R	1	
F		S	1	

7 – Gränsen mellan Sollentunaholm och Edsberg 1812

SE-1	1635-19a, 1715-8, (a)	Röret vid Vaxmora äng	2	
2	(b)	L, vid stigförgrening	3	
3	(c)	S, övertäckt när det hittades	1	
4	(d)	S	2	
5	(e)	S	1	
6	(f)	S	3	
7		stenar vid tomtgräns	1	osäkert
8		L	1	
9		R	2	
10	HÄG-E, (E)	S Röret vid Slätmosse	1	

8 – Gränsen mellan Rotsunda och Sollentunaholm

GSOT-1		L	1	
2	16354-11, (l)	S, Rotsunda Röret	1	
3		L	1	
4	(m)	L	1	
5	(n)	grovt stålrör	1	
6		R	1	
7	1635-18, (o)	2		
8		stenring vid åkerhörn	2	
9		åkerhörn	2	
10		N	2	liten sten pålagd
11	(p)	L	3	
12	1635-17	L	2	
13		N	1	

14	1635-16, (D)	Högröret	2	
a		åkerhörn	1	
b		gamla körvägen		
c		N	1	liten sten pålagd
d		åkerhörn		
e		N		
f		L	2	
g	(49)	R		
h	(48)	R stenskiva vid fd bruksväg	2	
i		4 stenblock	2	
9 Fantebol och Kohlsta 1778-1952				
FAN-1		åkerhörn, ingen markering	1	
2	HÄG-13	S	1	
2-3		N, stort stenblock	1	
3		ingen markering	2	vid Grönanvägen
4		åkerhörn	1	
4-5		stålrör i berghäll	1	vid Grönanvägen
5		stenar, raserat röse ?	1	
6		R	3	
6-7		R ?	1	vid Grönanvägen
7		hälludde	1	
8		åkerhörn, stenar	4	
9		N, hälludde	1	
10		ingen synlig markering	1	
11		L	1	
12		stenar vid stenblock	1	
13		N, stenblock	1	liten sten ditlagd
18		N, stort stenblock vid åker	1	
20		bergkant	1	vid Grönanvägen
24		N, stenblock vid åkerkant	1	
26		N, sten	2	intill Fornstigen
27		åkerhörn	1	
28		N, bergbrant	1	
29		N, stenblock	1	
29-30		N, stenblock	2	
KOL-1				
1-2		åkerhörn, ingen markering		
2		N, stenblock på slät häll	1	
3		N, stenblock vid åkerhörn	1	
3		stenar	3	
3-4		N, bergbrant med stenblock	1	
5-6		N, stort stenblock	1	
6		N, stort isolerat stenblock	1	
7		R, skivan riktad N-S	1	intill körväg
8		L, visen vit i toppen	1	intill fd. stig
17		U ? sten på hälltopp	1	
26		L ?	1	
26-1	(55)	L	3	intill Fornstigen
10 Nya kommungränsen				
NK-1	(C)	S med 3 vise	1	
2	(12)	R	4	
3		stålrör vid hällkant	2	
4		L	2	
5	(14)	L vise med vitmålad topp	3	sockeln överväxt
6	(15)	stålrör på slät häll	1	+ vitt sträck
7	(H)	L, visen rödmålad	3	delvis förstört vid vägbygge
8	(I)	stensamling vid gränshörn	4	
9		stålrör	1	
10		trästolpe till tomtgräns	1	
11		ingen markering hittad	-	vid Fjätören

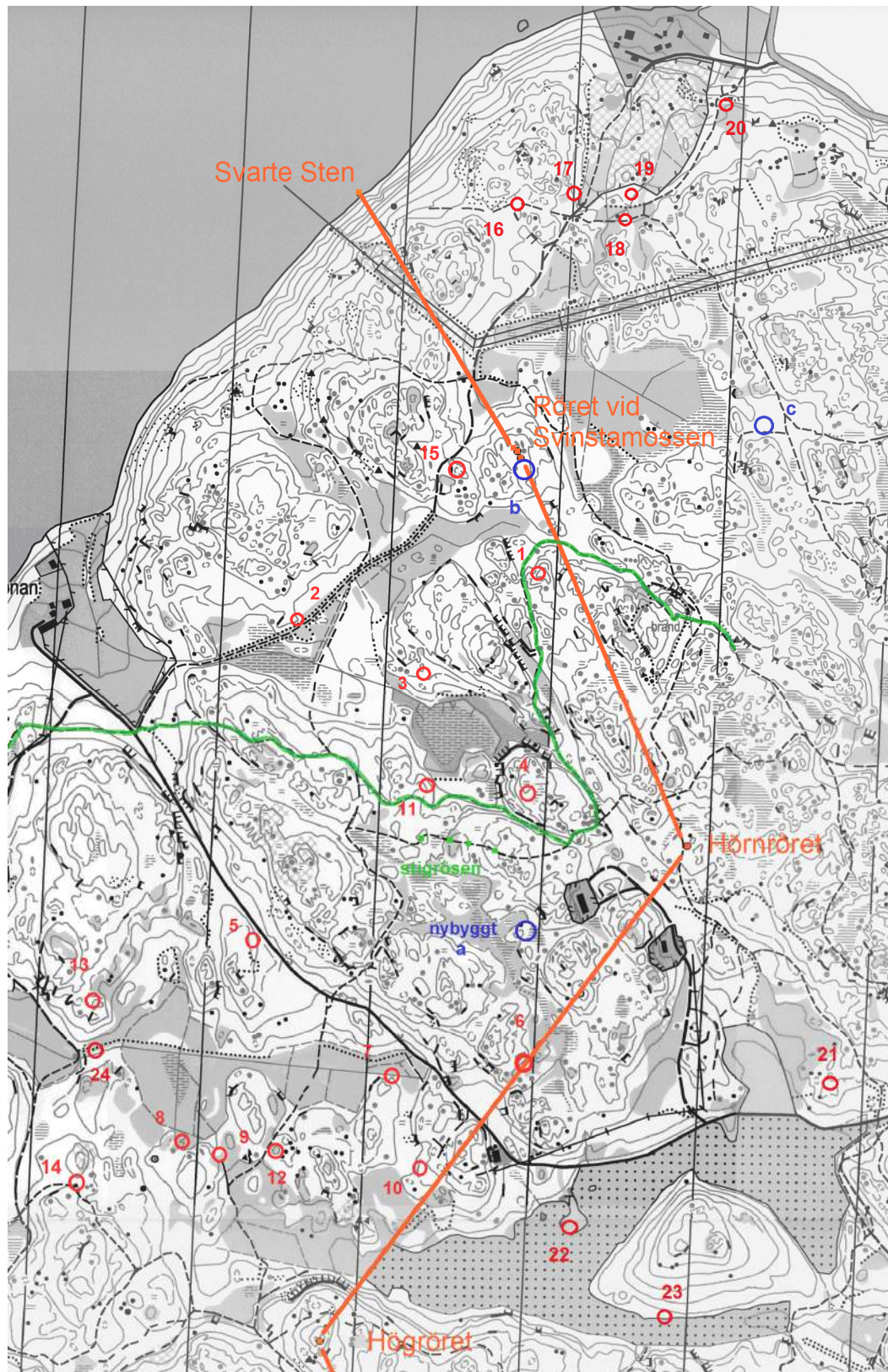
12		R med 3 birösen	1	vid SÖ Fjätören
11 Gränser öster om Grönan				
GÖG-1		N stenskiva	3	
2		L 5-stena	4	
3		stensamling vid tidigare stig	1	
4	(32)	L, sockeln övervuxen	3	
5	(34)	L	4	
7		S, tittades 2009 av Thushan	2	
8		L, hittad efter brand	2	
9		U	1	
10		L 5-stena	1	
11		3 stenar	1	osäker
12		sotipp	-	
13		L, visen vält	4	har ställts tillbaka
14	1635-18	L med två vise	1	
15		stenring vid åkerhorn	1	
16	(40)	L 5-stena	2	avtorvat
17	(37)	S	1	
18		raserat röse ?	1	
19	(57)	R, skiva riktad NV	1	
20	HÄG-13	S, sockeln övervuxen	2	
a		L 5 stena	2	
b		R	1	osäker
PG-1				
PG-1		U	1	osäker
2	GÖG-1	N, stenskiva riktad NV-SO	1	
3	GRÖ-7-8, (58)	U stenar vid hällkant	3	
4	(20)	L, skiva riktad 30 grader	1	
5	(60)	L	3	
6	GSOT-c	N, stenblock på öppen mark	1	liten sten pålagd
7	(31)	L, skiva riktad 80 grader	3	
8	HÄG-B	S	1	centralröset
9	EMY-b	L	1	
10		N, stort stenblock	1	
11	(47)		2	
12		R	2	
13	(36)	L	2	
14	(35)	L, riktad skiva	1	
15	HÄG-6	U vid hällkant	2	
16		L ? stenar vid bergkant	3	
17	(44)	L, skiva riktad ca 30 grader	2	
18		L på berghäll	1	
19	(57)	U på slät häll	3	
a		U stenar vid hällkant	3	öster om linjen
b		U, 3 stenar i rad	3	på linjen
c		U vid hällkant	1	öster om linjen
d		U vid hällkant	3	öster om linjen
12 Sköldnoras avstyckning från Sveaskog – Lettströms gräns				
LET-1	(3)	L	1	
2		U	2	
3	(21)	L	2	
4		L, visen vitmålad topp	2	
5	(22)	stålrör+röse	5	
6	(23)	trästolpe	1	
7		trästolpe	2	
8	(H)	L, skadat vid vägbygge	2	visen återställd
13 –+ 14 Byggbolagens mak i Törnskogen JM och HSB				
JM-a	AL-7	stålrör på sluttande häll	1	
b		R två stenar	1	
c		U	1	

d	(G)	stålrör på slät häll	1	
e	NK-5, (14)	L	1	
HSB-1		stensträng	1	
2	(89)	L	1	
3		R	2	
4		U, cementstolpe	2	
5		R	1	
6	(84)	L vid tomthörn	1	
7		ingen markering hittad	-	
8	HÄG-23	l	1	
15 Gränser runt torpen				
EMY-1		N, stor sten vid stranden	1	
2		N, stort stenblock	1	
3		L, skiva riktad N-S	1	
4		ingen markering hittad	-	vid körväg
5	PG-9	L	1	
6		L		vid stig
7		L, raserat vid hällkant	1	
8		R, skiva riktad 90 grader	1	
9	PG-4, (20)	L, skiva riktad 30 grader	1	
10		stakethörn	1	
a		R	1	
b		U, på hällkant	1	
c		sten vid stig	1	sten för kartering ?
d		R, riktning 120 grader	1	
e		R ?	1	
GRÖ-1	GÖG-13	L	1	vid stranden
2		kant till stenig terräng	1	
7-8		U på hällkant	1	
11		odlingsröse med riktad sten	2	
13	(31)	L, skiva riktad 80 grader	2	vid stig
14-15		N stora stenblock	3	
15		N, stenkant	1	nära stranden
a	(30)	L	1	vid körväg
TÖT-1	GSOT-2	S	1	
2	GSOT-3	L	1	vid stig
3	GSOT-5	grovt stålrör	1	vid körväg
4	GSOT7	L, med två vise	2	
5	GSOT-8	stenring vid åkerhörn	1	
9	GSOT-c	N, stort stenblock	1	liten sten pålagd
10		N, hällkant med stenblock	1	
16		L ? vid stort stenblock	1	intill dike + körväg
16-17		N, bergkant	1	
17		N, stenblock riktat NV	1	
17-18		N, flera stora stenblock	1	
18		R ? nära stranden	1	
YGV-1		N, stort stenblock	1	
2	(81)	R	4	på SV Törnberget
3		R	2	
4		R	2	
5		raserat röse ?	3	
6	1715-a	U vid sluttande hällkant	1	
7		N, stenblock	3	
8		R på bergtopp		
9		vid stranden		

S stort röse, L litet röse, R rest sten, U upplagda stenar, N naturlig ”markering” – inkl. Åkerhörn. Nr i parantes avser nr i tabellen i Boken om Törnskogen. Ogränsade rösen listas i särskild tabell.

III Ogränsade rösen i nordvästra och södra Törnskogen

Trots de många gränserna i Rotsunda bys skog som finns belagda i olika kartor och pusslet med de SV-NO orienterade skogsskiftena, så återstår ett par tiotal rösen som inte passar in på någon gräns. Några är resta eller upptravade stenar, t.ex. utmed stigar, men de flesta ser ut som vedertagna gränsmarkeringar. Eftersom de ändå upptäckts och dokumenterats behandlas de här helt kort med en möjlig tolkning. Flera nya rösen har byggts under 2008-2012.

Tabell - Ogränsade rösen i tidigare Rotsunda Bys Skog, i NV Törnskogen, rödade stigar och nybyggda rösen.

röse	beskrivning	bild	tolkning
1	rest stenblock med stödstenar på slät sluttande håll, riktning 105 grader (33)	x	jaktpass, råkar ligga på 1635 års gräns
2	litet röse med rest mittsten vid Emmylund-Grönanvägen	G	möjlig gränsmarkering vid äldre stig
3	uppallat stenblock (56)	x	jaktpass
4	rest sten med stöd (61)	x	stigmarkering till koja eller jaktpass
5	rest stenskiva riktad (41)	x	jaktpass
6	röse med stor rest stenskiva riktad	H	jaktpass 7 m NV Häradsgården
7	3 upptravade stenar..(43)	x	jaktpass
8	rest sten med stöd (49)	x	jaktpass
9	rest stenskiva med stöd riktad (48)	x	stigmarkering eller jaktpass, ev. gränsröse 1814
10	brett fundament till röse med vält mittsten	flera	kan ev. vara 1635 röse nr 15, brasring
11	stenskiva fastkilad i spricka i slät håll	x	jaktpass
12	litet röse på hålltopp (46)	x	jaktpass
13	röse intill uppstickande hålltopp	x	jaktpass ?
14	rest sten riktad	x	jaktpass
15	stensamling på hålltopp	x	
16	rest sten vid stig	E	stödpunkt vid kartering
17	röse med skiva riktad 90 grader	E	
18	raserat röse vid hållkant	E	
19	rest sten	E	
20	rest sten	E	
21	rest sten vid hållkant	x	jaktpass ?
22	väl samlat stenröse på åkerholme	x	odlingsröse
23	röse på slät håll	x	jaktpass ?
24	stenring med mittsten vid huvuddiket i Törntorpsdalen	x	uppgrävd stensamling ?
25	rest sten vid Norrviken S Vaxmora äng	x	gräns till fd. sommarstugetomt
26	rest stenskiva på sluttande berghåll	x	stenhävning?
27	rest sten på tomt intill Runskogsvägen	x	hundgrav ?
Nya rösen som upptäckts i Törnskogen			
a	mellan hållkant och stubbe	-	jaktpass
b	söder om huvudröset vid Röret vid Svinstamossen	x	
c	öster om Emmylundsmossen	x	jaktpass
Rödade stigar i Törnskogen			
1	Vildmarksstigen, sten vid sidan om stigen + rundlar på träd	beskrivning publicerad, skyltad i södra delen	
2	Urtid-Istid-Nutid stigen, stenar på vardera sidan om stigen + trianglar på träd	beskrivning publicerad, skyltad	
3	avsnitt på en motionsstig på Fiskgjusheden, resta stenar		

E – redovisas i kapitel 15, del I Emmylund. G redovisas i kapitel 15, del II Grönan. H redovisas i kapitel 6 Häradsgården. x bild i följande redovisning. – bild saknas. Rödade stigar – se kartan. (I parantes anges nr i tabellen i Boken om Törnskogen).

1

2

3

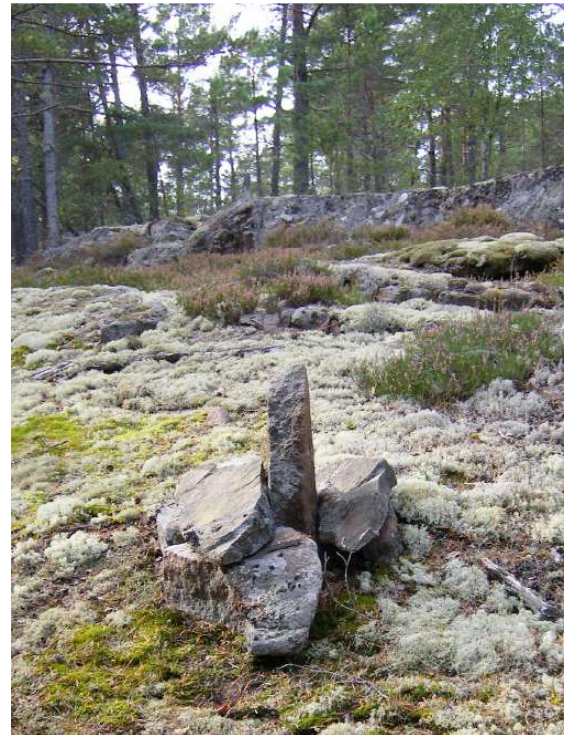
4

5

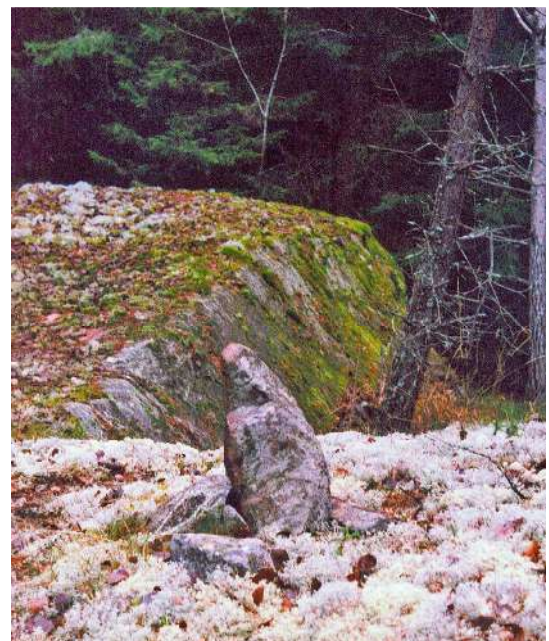
6

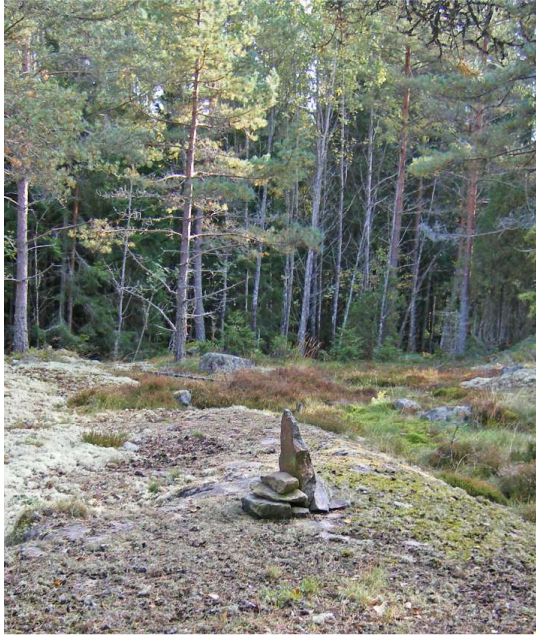
7

8

9

10

11

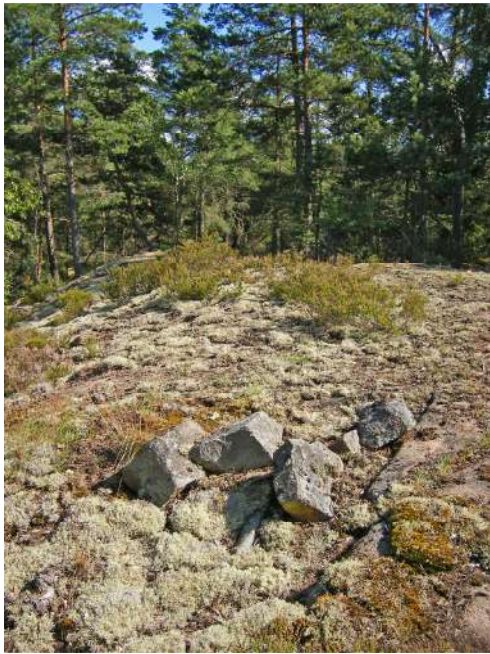
12

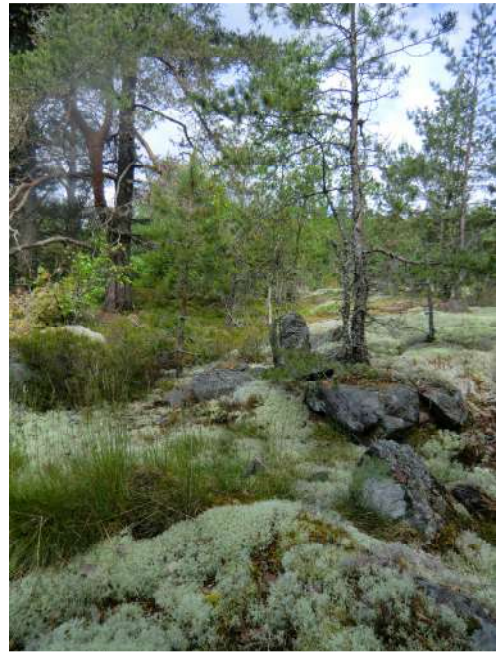
13

14

15

21

22

23

24

(c) Ett av de nybyggda rösen (öster om Emmylundsmossen).

I södra Törnskogen finns
några kandidater till
ogränsade rösen.

25

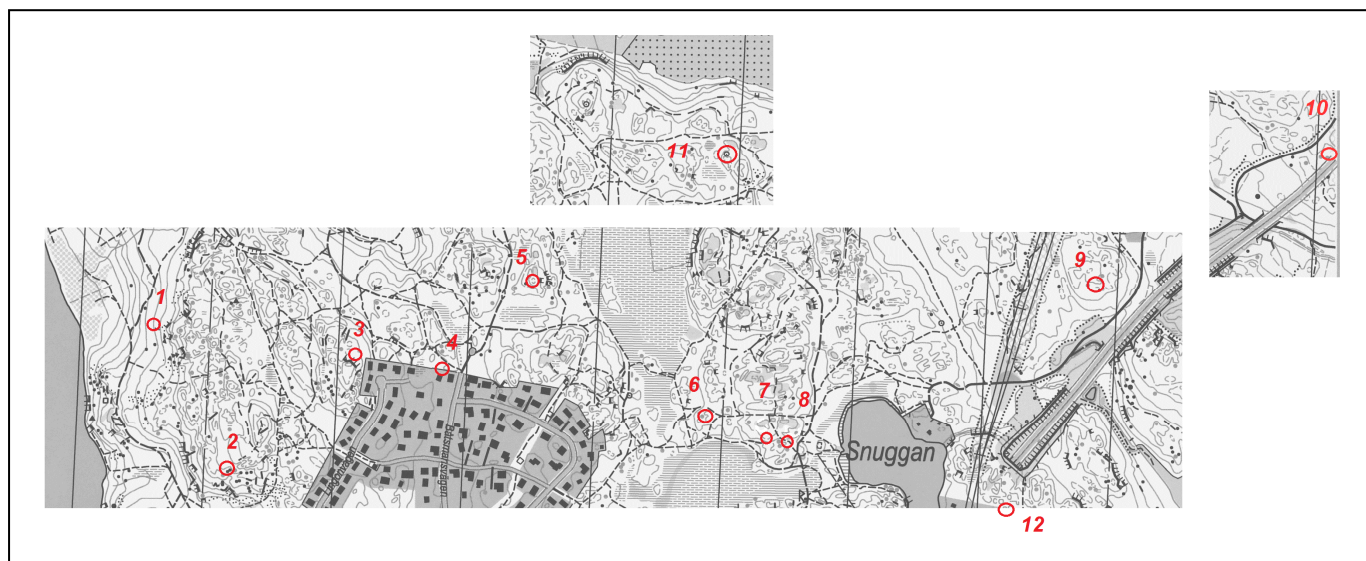
26

27

IV Vandaliserade rösen

nr på kartan	vad hände	åtgärder
1	stort röse som täckts med en bit golvmatta	mattan har tagits bort
2	visen har välts	visen har ställts tillbaka
3	visen har välts flera gånger	visen har ställts tillbaka 2013
4	eventuella röset har rivits	ingen
5	stenar har använts till brasring	röset har återställts
6	visen har kastats åt sidan	visen har ställts tillbaka
7	mittstenen har välts	visen har ställts tillbaka
8	visen har välts	visen har ställts tillbaka
9	delar av röset har använts till brasring	röset har återställts
10	visen har hyvlats bort vid vägarbeten	en ny vise har ställts i röset
11	stenar och visen har välts ur båda rösen	rösen har återställts
12	röse på Häradsgränsen, sockeln på södra sidan skadad	ingen

Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet

Källor

Boken om Törnskogen utgiven av Naturskyddsföreningen i Sollentuna
Hembygdsföreningens i Sollentuna skrifter
Lantmäteriverket – historiska kartor
Norrkartor – äldre orienteringskartor
Sollentuna kommunarkiv

Tack Norrkartor – tillgång till aktuell orienteringskarta i skalan 1:10000
Kommunarkivarie Annika Holmberg
Röseletare Thushan Ekneligoda
Korrekturläsare Margareta Henkel

Sponsor Släkten Rudbecks Stipendium, Sollentuna kommun

Tillstånd

Lantmäteriets kartor efter 1940: © **Lantmäteriet**
Olika typer av kartutsnitt och nya kartor: **Godkänt från sekretessynpunkt för spridning.**
Lantmäteriet 2013 09 06
Norrkartor – olika kartutsnitt från orienteringskartan över Törnskogen

Rapporten finns på Sollentuna Bibliotek
Sollentuna och Upplands Väsby kommunarkiv
Hembygdsföreningen i Sollentuna
Lantmäteriet

Upplaga: 15 exemplar

Tryck: Sollentuna Offsettryckeri

Källor, Tack, Sponsor, Tillstånd och Tillgänglighet

Källor

Boken om Törnskogen utgiven av Naturskyddsföreningen i Sollentuna
Hembygdsföreningens i Sollentuna skrifter
Lantmäteriverket – historiska kartor
Norrkartor – äldre orienteringskartor
Sollentuna kommunarkiv

Tack Norrkartor – tillgång till aktuell orienteringskarta i skalan 1:10000
Kommunarkivarie Annika Holmberg
Röseletare Thushan Ekneligoda
Korrekturläsare Margareta Henkel

Sponsor Släkten Rudbecks Stipendium, Sollentuna kommun

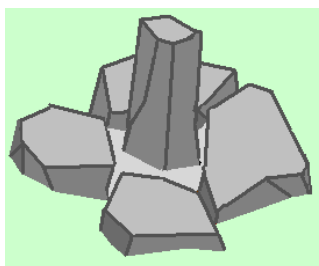
Tillstånd

Lantmäteriets kartor efter 1940: © **Lantmäteriet**
Olika typer av kartutsnitt och nya kartor: **Godkänt från sekretessynpunkt för spridning.**
Lantmäteriet 2013 09 06
Norrkartor – olika kartutsnitt från orienteringskartan över Törnskogen

Rapporten finns på Sollentuna Bibliotek
Sollentuna och Upplands Väsby kommunarkiv
Hembygdsföreningen i Sollentuna
Lantmäteriet

Upplaga: 15 exemplar

Tryck: Sollentuna Offsettryckeri

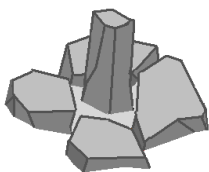
Efterord

Det kan synas märkligt att dokumentera stenrösen i hela Törnskogen – ned till minsta onaturliga stenhög med 2-3 stenar i. Alla dessa stenhögar är tidsvittnen som berättar hur alltmåra viktigt det blev en gång att sätta ut gränser i naturen och hur dessa saknar betydelse i dag när all mark finns samlat hos en ägare och området blev naturreservat 2009.

Ett område i Törnskogen är fullkomligt nerlusat med stenar som lagts på hög av människor. Det är Rotsunda byns utmarker. Syftet med all denna stenbäring förblir kanske oklart – en tolkning är att de markerar jaktpass. Det är erkänt svårt att hitta i Törnskogen och då kan stenrösen ha varit till hjälp. En annan är att kartläggning av skattelkraften hos marken kanske pågick en hel säsong och krävde stödpunkter. Under de ca 10 år som rösejakten pågått har nya rösen byggts upp i samma trakter. Men märkligt nog har flera rösen också blivit vandaliserade, särskilt i närheten av Törnskogens villaområde. Av oförstånd får man anta. Visserligen gör det inget om nya jaktpass flyttas, men gränsmärkena borde få stå i fred. Och då kan u en berättelse som hjälper till att förstå syftet och det historiska sammanhanget vara till nytta.

Högröret **”en vise som står lös i ett röse”** sammanfattar tidsperspektiven. Det släta jordbefriade berget hävdes ur havet för över 4000 år sedan. Säljägare paddlade förbi skäret ibland. När även dalen blivit land rasade ett skred nedför bergets norra sida. Bönder röjde och odlade upp marken. För 400 år sedan markerades gränsen med röset som det ser ut idag. Tallen bredvid kan vara nästan lika gammal. I skogen omkring betade korna. Lantmätare och förätningsmän kom hit för att ansluta nya gränser. De senaste 40 åren har orienterare skubbat hit genom skogen för att hitta röset på berget. Jetlaggarna tecknar vita strimmor i skyn och från öster hörs den nya motorvägens brus. Älgen smyger åter i skogen.

Boken om Råån, Rör och Rösen i Törnskogen

4 delar

När **Boken om Törnskogen** kom till 2005 gjorde jag ett besök på kommunarkivet. Annika Holmberg hade dukat upp vad som fanns av historiska kartor som berörde Törnskogen.

På kartan från 1635 beskrivs gränsmarkeringar till byarnas allmänningar:

Svarte Sten, Här står en Sten Skärfva imellan 2^{ne} Berg, En beskedlig Råå en vise visar åt sjön och den andra visar till skogs, Här vid Långbron sägs skall vara en Råå ej kunde hitta ho igen, Denna Rösen ligger omkull men stenarne äro beskedliga och ligga behållna vid skjelva rummet, Till denna Rågången brukar Skiälby skogen efter sin häfd.

Vilka härliga beskrivningar – dom skulle jag hitta. Det blev många gånger fler än de 17 som fanns på den kartan. En ansenlig samling gränsmarkeringar som vittnar om alla olika ägoförhållanden de senaste 400 åren. Från byarnas allmänningar, till statlig- och bygg-bolagsskog och åter till allmänhetens ägo när naturreservatet Törnskogen bildades 2009.

